

iktisat

dergisi

AYLIK DERGİ Sayı: 237-238
Ağustos-Eylül 1984 500. TL.

9. İktisatçılar Haftası

PIYASA EKONOMİSİNE GEÇERKEN

İktisat Politikalarının
Değerlendirilmesi

Dünya Ekonomisindeki
Gelişmeler ve Türkiye

Piyasa Ekonomisi
Koşullarında İş Dünyası

Türkiye Ekonomisi
ve Geleceği

İşçi-İşveren
İlişkileri

ÖZEL SAYI

beciya

Bu sayı
Garanti Bankası'nın
katkıları ile
gerçekleştirilmiştir.

İÇİNDEKİLER

İKTİSAT POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (I)	3
DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE	37
PIYASA EKONOMİSİ KOŞULLARINDA İŞ DÜNYASI	65
TÜRKİYE EKONOMİSİ VE GELECEĞİ	93
İŞÇİ İŞVEREN İLİŞKİLERİ	117
İKTİSAT POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (II)	145

Sahibi:
İ. Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı
Esin Kuylulu

Sorumlu Yayın Yönetmeni :
E. Eren Görmüş

Kapak:
Ömer Ülkenciler

ABONE KOŞULLARI
Yıllık 2.400.- TL. (Öğrenci 1.600.- TL.)
6 Aylık 1.200.- TL. (Öğrenci 800.- TL.)

Banka Hesap No:
AKBANK Taksim Şb. (4700)
T. İŞ BANKASI Beyoğlu Şb. (4678)

YÖNETİM YERİ:
Cumhuriyet Cad. No: 27/6
Taksim - İstanbul
Tel.: 150 50 34 - 150 16 42

Dergideki yazılar kaynak
gösterilerek yayınlanabilir.

Basıldığı yer :
YENİLİK BASİMEVİ
Tel.: 143 55 72 — 145 32 48

Değerli Okuyucular :

Cemiyetimiz kuruluşundan beri iktisadi temelde yaptığı çalışmalarla, yurdumuzun kalkınmasına ve düşünce hayatına katkıda bulunma çabası içindedir.

Bu anlamda Türkiye'nin en uzun geçmişe sahip süreli yayınlarından biri olan «İKTİSAT DERGİSİ» 1 Temmuz 1984 tarihinde 20. yayın yılını doldurmuştur. Derneklerle ilgili yasal düzenlemeler bazı zorunlulukları da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle derginin uzun süreli gecikmeleri haklı şikayetlere neden olmuştur.

Bugün ekonomik olaylar geçmiş dönemlerin tersine, toplumda en yoğun tartışılan konuların başını çekmektedir. Biz de buradan hareketle kendi alanında aranır ve saygın; ekonomik olayları her yönü ile irdelleyerek güncel ekonomik gelişmelerin anlaşılmasını kolaylaştıracak, farklı teorik çözümlemeleri yansıtan makale, görüşme, haber ve açık oturumlarla bu konudaki açığı kapatmak amacındayız.

İktisat Dergisi'ni ekim ayından itibaren Sayın Nail Satlıgan'ın yönetiminde yeni bir içerikle bulacaksınız.

Zor günlerimizde dergimizi omuzlayan sayın Eren Görmüş ve Sayın Bülent Yardımcı'ya da teşekkürü borç biliriz.

Bu sayımızda ise : 26/28 Nisan 1984 tarihleri arasında «Piyasa Ekonomisine Geçerken» üst başlığı ile düzenlenen «9. İktisatçılar Haftası» tüm konuşmalar ve tartışmalarıyla yayımlıyoruz. Özel sayı olması noktasından hareketle sadece bu sayıya mahsus olmak üzere derginin fiyatı 500 TL. olarak saptanmıştır. Anlayışla karşılayacağınız inancındayız.

Ayrıca bu sayının tüm basım masraflarını üstlenen Garanti Bankasına teşekkürü borç biliriz.

Saygılarımızla

İ. F. M. C. Genel Merkez
Yönetim Kurulu.

İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi (I)

Sunuş — Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN
Açılış — Turgut ÖZAL

Oturum Başkanı — Naim TALU
Panelistler — Prof. Dr. Asaf S. AKAT
— Prof. Dr. Aydın GÜRKAN
— Adnan KAHVECİ
— Prof. Dr. Onur KUMBARACI
— Sümer ORAL

YÜKSEL ÜLKEN : Sayın Konuklar, 9. İktisatçılar Haftasını açıyorum. Haftamızı şereflendiren Sayın Başbakanımıza teşekkür ederek sözlerime başlamak istiyorum. Kendilerini, İktisatçılar Haftasının sürekli konuşmacılarından saydığımız Sayın Başbakan bu kez yine bizleri kırmayıp gelmeyi kabul ettiler, sizler adına da bir kez daha teşekkür ediyorum.

Türk ekonomisinin son yıllardaki çalkantılarını ve geçirdiği aşamaları biliyoruz. Hiçbir ekonominin sorunsuz olması, sorunlarından tamamen kurtulması mümkün değildir. 1981 ve '82 yılından

sonra, 1983 yılında bilindiği gibi Türk ekonomisinde genelde bir performans düşüklüğü vardır. 6 Kasım seçimlerinden sonra milletin iradesiyle seçilen bir iktidar işbaşına geçmiş ve dizginleri ele almıştır. Bu sunuş konuşması içinde, Türk ekonomisinin sorunlarını uzun ve ayrıntılı bir biçimde ele alacak değilim. Sadece bunları ara başlıklar halinde vermek istiyorum. Çünkü bu sorunlar, hafta süresince çeşitli konuşmacılar tarafından ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Türk ekonomisinin sorunlarının başında fiyatların geldiğini söylemek abartılmış bir yargı değildir. Fiyatların son

zamanlarda oldukça hızlı artışın belli nedenleri olmakla birlikte, bunun kaygı verici olduğunu da kabul etmek gerekir. Burada enflasyonun getirdiği sakıncaları gidermek ve enflasyonun sorun olarak yarattığı birçok durumları önleyebilmenin başlıca araçları arasında, sıkı para politikasının geldiğini söylemek mümkündür. Ancak bana öyle geliyor ki, sıkı para politikası bir belirsizliği de beraberinde getiriyor. Bunun ölçüsü nedir ve ne olmalıdır ki, bu durumda bir sıkı para politikasından söz edilebilsin? Bu ölçü eğer ortaya konabilirse, sanıyorum ki bir çok tartışmaların önü alabilir. Örneğin, geçen yıl emisyon artışında bir önceki yıla oranla daha düşük bir artış olmuştur. Ancak, buna rağmen yıl içinde ani çıkışlı patlamaların ortaya çıkması bir bakıma sıkı para politikasının zaman zaman aşılmasına ve olumsuz etkilerin fiyatlara yansımaya neden olmuştur.

Dış ticaret konusu oldukça ilginç bir seyir izlemektedir. 1984 yılının son üç ayında gerçekten her alanda olmasını istediğimiz, fakat bir türlü göremediğimiz bir patlamadan söz etmek mümkün. Son rakamlara göre, son üç aydaki ihracat artışı, ortalama olarak yüzde 36'ya çıkmıştır. İhracat ithalat arasındaki karşılama oranları ise yüzde 60'tan yüzde 87 gibi oldukça yüksek bir rakama ulaşmıştır. Mutlak rakam istenirse 1983'teki dış ticaret açığı 992 milyon dolar iken, 1984 de bu oran 278 milyon dolara inmiştir. Tabii patlama niteliğindeki bu artış bazı istisnai şartlara mı bağlıdır, yoksa belli bir gelişmenin ilk aşaması mıdır, bu sorunun cevabının doğru olarak saptanması gerekiyor.

Bundan başka, mali kesimin sorunlarında oldukça ilginç gelişmeler oluyor. Bütçe açığının giderek kapanması ve denk bir bütçenin bağlanması söz konusudur. Burada bütçe gelirlerinin vergi gelirlerinin artışı oldukça iyi bir seyir iz-

lemektedir. Ortaya konan ve adı oldukça yaygın olarak kullanılan «faturalı yaşam» denen yeni yaşam türünün sanıyorum ki, vergi gelirlerine oldukça önemli bir etkisi olmuştur.

Bankalar için söz söylemek, Türk ekonomisinin oldukça önemli bir sorunu üzerinde yoğunlaşmak demektir. Bankalarımız yeni duruma uymakta bir parça geç kalmışlardır. Bankaların esas sorunları, donmuş kredi denilen, aslında dönmeye mümkün olmayan, yaygın deyişle batık krediler olduğu anlaşılmaktadır. Batık krediler bankaların oldukça önemli bir sorundur ama, biraz geriye gidecek olursak bu sorunun önemli ölçüde firmalardan kaynaklandığı gerçeği karşımıza çıkar. Çünkü bu firmaların mali yapılarına dikkat edilirse, genellikle öz kaynak lehinde olmayan, daha ziyade yabancı kaynak dediğimiz kredilerle mali yapısını oluşturan firmalardan kaynaklandığını görürüz. Böyle olunca, mali yapılarını dengeye getiremeyen firmaların doğru- dan doğruya bu bataklık kredileri oluşturduğunu ve dolayısıyla bankaların da bu durumdan etkilendiklerini söyleyebiliriz. Öyleyse burada sorunun çözümü için firma düzeyine kadar inilmesi gerekecektir.

Türk ekonomisinde tasarruf eğiliminin giderek azalmasının önemli bir sorun olduğunu belirtmek gerekir. Aşağı yukarı beş yıl içinde yüzde 22,5'tan yüzde 17,5'a düşen bir tasarruf eğilimi belli bir problemin varlığını gösterir.

İşsizlik sorunu Türkiye'nin özelliklerine uygun bir görünüm arz etse de yine de önemli ve kısa vadede çözümü zor görünen bir sorun olma durumunu korumaktadır. Bu arada sanıyorum ki, işsizlik sigortasının gerekli olduğu bir aşamaya da gelmiş bulunmaktayız.

Türk ekonomisinde, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin önemi tartışılmaz. Bugün aşağı yukarı imalat sanayiinin yüzde

50'si KİT'ler tarafından yapılmaktadır. GSMH'nın yüzde 13'ü KİT'ler tarafından sağlanmaktadır. Dolayısıyla Türk ekonomisinde çok ağırlıklı bir rolü olan kamu iktisadi kesiminin ciddi bir biçimde ele alınması, sadece fiyat manipülasyonları yoluyla bunların etkinliğinin artırılmasının fazla bir tesiri olamayacağını söylemek mümkündür. Fiyat artışlarının Türkiye'deki önemli kaynaklarından birinin kamu kesiminin yaptığı fiyat düzenlemelerinden ötürü olduğunu söylemek mümkün. O halde Türk ekonomisi düzenlenirken kamu iktisadi kesimine ciddi biçimde rasyonellik kazandırılması gerekmektedir.

Türk ekonomisinin sorunları arasında bürokrasinin de önemli bir yeri vardır. Birçok alanlarda gerilemenin ya da hızlanmanın ana nedenlerinden biri olarak bürokrasi sorunu gösterilebilir. Burada söyleyeceğimiz bürokratik işlemlerin azalmasıyla yoğunlaşmasının karıştırılmaması gerektiğidir. Belli ölçülerde bürokrasiyi azaltayım derken tek bir elde yoğunlaştırmak, bütün işlemlerin Hazine Müsteşarlığına getirilmesi gibi yine bir imparatorluğun kurulması sanıyorum ki, bürokratik işlemlerde bir başka yönde toplanmayı getirebilir.

Türk ekonomisinin hiç şüphesiz en büyük dertlerinden biri olan enflasyonun, ortaya çıkardığı en önemli sorunların başında gelir paylaşımındaki bozulmadır. Bunun yükünü de ücretli ve maaşlı kesim taşımaktadır. Son beş yılda ücretlilerin ve maaşlıların gerçek alım gücünde yüzde 51'lik bir gerileme vardır. Dolayısıyla enflasyonun yarattığı bu olumsuz sonuçta vergi düzenlemesine gitmek ve özellikle bugün gelir vergisinin dörtte üçünü oluşturan ücretli ve maaşlılar lehine bir düzenleme yapmak gereklidir.

Türk ekonomisindeki önemli gelişmelerden birisi de faturalı yaşama geçiştir. Bilindiği gibi ülkemizde vergi kaçır-

ma son derece büyük boyutlara ulaşmaktadır. Maliye Bakanlığı'nın yayınladığı bilgilere göre gelir vergilerinin yüzde 75'i ücretli ve maaşlılardan, geri kalanı da serbest meslek erbabından elde edilmektedir. Dolayısıyla faturalı yaşamın daha ilk aylarında elde edilen olumlu sonuçlar, bu uygulamanın genişletilmesi, yaygınlaştırılması ve oranlarının yükseltilmesi açısından bir gerekçe teşkil edecektir. Böylece hem vergi kaçakçılığının önlenmesi hem de bozulan gelir dağılımının düzeltilmesinde çok büyük yararı olacaktır.

Türkiye ekonomisini dünya ekonomisinden bağımsız olarak değerlendirmek günümüzde mümkün değildir. Bugün dünya ekonomisinde söz konusu olan daralmalar yüzünden hiç kimse tek taraflı ticaret yapmayı düşünmemektedir. «Alırsan alırım» şeklinde yaygınlık kazanan bir zihniyet bugünün dünya ekonomisinde yaygınlaşmak yolundadır.

Türk ekonomisinde de çok önemli bir bilinçlenme son yıllarda görülmektedir. Bu da artık bazı durumların olağan sayılması konusundaki bilinçlenmedir. Özellikle bazılarının altın dönem dedikleri düşük faizli, negatif faizli bir dönemin söz konusu olamayacağını bilincine varılmalıdır. Bu bilinç tasarruf sahiplerine yerleşmiştir ama iş âleminde henüz pek benimsenmemiştir. Zihniyet değişikliği Türkiye ekonomisinin dışa açılmasında da kendini göstermektedir. Bugün sanayimiz bebeklik yaşını geride bırakmıştır. Dolayısıyla şimdiye kadar, adeta bir kavanozda yetişmiş yapıdaki bir sanayiün artık dışarı çıkartılması ve test edilmesi gerekmektedir.

Ben sadece ara başlıklarıyla sadece bir sergileme amacını taşıyan bu konuşmamı bitiriyorum. Hepinize, haftamıza şeref verdiğiniz için bir kez daha teşekkür ederken Sayın Başbakanımız Turgut Özal'ı kürsiye davet ediyorum.

TURGUT ÖZAL : Sevgili Misafirler, Değerli Hocalarım, Sevgili Gençler...

İktisatçılar Haftasının bu konuşmasını yapmak benim için hem zevkli hem de zor, iki sene önce de yine burada bir konuşma yapmıştım. O zamanlar şartlarımız biraz farklıydı, bugün biraz daha farklı şartlar altında konuşuyorum. Çünkü geniş bir kesime burdan hitap etme imkânı var. İstikbale ümitle bakan gençlerimiz bu salonda bulunuyorlar; bu meseleleri derinden bilen hocalarımız da yine burada ve gene bu meselelerle ilgili bazı politikacılarımız, işadamlarımız, idarecilerimiz de burada bulunuyor. Onun için konuşmamda çok dikkatli olmak zorundayım, herhangi bir açık vermemeliyim.

Sözlerimin başında şunu ifade etmek istiyorum. Ben iktisat tahsilı yapmadım, yani ne İktisat Fakültesinde okudum, ne İktisadi Ticari İlimler Akademisinde okudum, ne Siyasal Bilgilerden mezunum. Ben Teknik Üniversitenin Mühendislik bölümünden mezun oldum. Fakat kader çizgimiz bizi iktisadi meselelerle işin başından itibaren uğraştırdı. 1950 yılında mezun olduğuma göre, 34 senedir iktisadi meselelerle yakın ilişkimiz olmuş. Bunun başlangıcı 1950 senesi, Devlette çalışmaya başladığım yer Elektrik İşleri Etüt İdaresi. Memleketin elektrifikasyon planlarını, projelerini hazırlayan bir kurum. Orada mühendislik ekonomisi ile başladım. Bir sene sonra Amerika'ya yolladılar. Orada en çok üzerinde durduğum konu mühendislik ekonomisiydi. Benim ekonomiyle temasım bu şekilde olmuştur. Sanıyorum ki, bu bilgileri Türkiye'ye ilk defa biz getirdik. 1958 senesine doğru memlekette siyasi çalkantılar gene başlamıştı. O zamanın politikacıları plansızlık ya da plan meselelerini tartışıyorlardı. İktidarda olan parti bu baskılar altında dışarıdan bazı uzmanları getirip memlekette plan-

lama meselelerini uygulamaya başladı. Bundan bir sene sonra Alman İktisat Bakanı Erhard, Türkiye'yi ziyaret etmişti. Erhard'a bir program vermek lazımdı. Elektrik İdaresi Etüt Dairesinde bizi buldular. Üç dört kişi ve Devletin bazı kademelerinde çalışmakta olan arkadaşlarla oturduk ve on gün içinde Türkiye'nin üç senelik yatırım programını hazırladık. Tabii o zaman bizim hazırladığımız yatırım programı gelen heyet tarafından beğenilmedi. Başka türlü de mümkün değildi. Ondan sonra işi biraz daha ciddi tutalım dediler. Gene 1959 senesinde Profesör Tinbergen'yi getirdiler. Profesör Tinbergen'yle biz 27 Mayıs olmadan aşağı yukarı bir altı ay kadar çalıştık. Sonra 1959'un sonunda askere gittim. Askerliğimin yedek subaylık döneminde bir-bir buçuk ay o zamanın Kara Kuvvetleri Komutanı rahmetli Cemal Gürsel'in emriyle tekrar geri döndüm. Profesör Tinbergen ve yardımcısıyla bir süre daha çalıştım. Birkaç ay sonra hepinizin bildiği gibi 27 Mayıs Harekâtı oldu. Bizim projeler de hepsi bir tarafa unutuldu, gitti. Fakat 27 Mayıs'ın hemen akabinde tahmin ediyorum 1960 Eylül'ünde Devlet Planlama Teşkilatı kuruldu. Planlama Teşkilatının kuruluş çalışmalarında yine benim görüşlerimi aldılar. O zamanın Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in emriyle de bir süre sonra Planlama Teşkilatına aktarıldım. Bir sene kadar burada çalıştıktan sonra tekrar Elektrik İşleri Etüt İdaresine döndüm. Elektrik mühendisliğinin bir avantajı vardır. Bütün sanayi dallarıyla yakından ilgilisinizdir. Elektrik ihtiyacını tespit ederken ya da planlarken birçok sanayi dallarındaki ihtiyaçları öğrenmeye mecbursunuz. Bu bakımdan planlamayla da yakından ilgili oluyorsunuz. 1966 senesinin başında Başbakanlığa geldim ve bir süre sonra da Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına getirildim. 1971'e kadar bu görevde bulundum. O

devreyi hatırlıyorum. Benim çok fazla iktisadi meselelerle uğraştığım bir dönemdir. Türkiye’de özel teşebbüsün ağır bir biçimde teşvik edildiği yıllardır. 1970’li yıllar ilk defa büyük ve ciddi para operasyonunun yapıldığı ve operasyonun başarıya ulaştığı bir dönemdir. Bu operasyonun yapılmasında benim, Sayın Naim Talu’nun, Sayın Kemal Cantürk’ün büyük katkıları olmuştur. İyi bir ekip çalışması yaparak 10 Ağustos kararları adıyla tanınan ve Türkiye ekonomisinde önemli bir devreyi başlatan kararları hazırladık. Şüphesiz o zamanki şartlar bugünün şartlarından çok değişikti. Bu hareket 12 Mart 1971’den sonra belli dönemlerden geçerek 1973 yılında petrol fiyatlarının anormal artışıyla, daha sonra 1974 yılında yönetime geçen kadroların belli tedbirleri almamaları yüzünden Türk ekonomisi o parlak dönemini süratle kaybetmiş ve birçoklarımızın hatırladığı gibi 1977 yılının Şubat ayından itibaren büyük bir çöküntü dönemine girilmiştir.

Ben 1977 senesinde İstanbul’da çalışıyordum. Şubat ayından sonra transferlerimizin yapılmaz hale geldiğini çok iyi biliyorum. Bunun ne demek olduğunu belki o tarihlerde çok iyi hissedemedik. Siz gençlerin meseleyi tabiatıyla sadece kâğıt üzerinde görmesi ve yaşayarak hissetmesi farklı bir durumdur. 1979 yılı sonuna doğru ben tekrar idareye döndüm. 1979 yılı Aralık ayında Başbakanlık Müsteşarı ve Devlet Planlama Müsteşarı Vekili olarak tekrar göreve çağırıldığım dönemde, bu söylediğim 1977 senesindeki transferlerin durması olayı artık hâd safhaya gelmişti. Türkiye hiçbir borcunu ödeyemez hale gelmişti. Değil özel sektörün borçlarını ödemesi, Devlet borçlarını bile ödemekte acze düşmüştü. İthalat çok zor şartlar altında, belli kısıtlı listeler içinde yapıyordu. Akaryakıt bulunmuyordu. Yokluklar memleketin her tarafını sarmıştı. Biz

Başbakanlıkta bu işi düzeltme programını hazırlarken, o tarihleri çok iyi hatırlıyorum, uzun süre fuel-oil bulamadığımız için Başbakanlıkta palto ile çalışmak zorunda kalmıştık. Bu devreler çok zor devrelerdi. Tabii bir taraftan da, şunu söylemeden geçemeyeceğim, karaborsa alabildiğine yaygınlaşmıştı. Anlamsız bir fiyat kontrolü, enflasyonun ne olduğuna bakmadan yapılan fiyat tespitleri birçok malı karaborsaya aktarmıştı. Devlet satışları ile piyasadaki satışlar arasında büyük fiyat farkları meydana gelmişti. Bu da çift fiyatları doğuruyordu. Devletin tahsis alanlar kısa zamanda zengin olma imkânına sahip oluyorlardı. Bu şartlar altında vergilerin büyük bir kısmı verilemiyor, ismi bilinmeyen insanlar büyük paralar kazanıyorlardı. Bunlar ekonomide yalnız politikalar tatbik ettiğimiz zaman neler olabileceği konusunda ders kitaplarında gösterilen örneklerle benzer hadiselerdir.

O zamanki dışardaki durum da şöyleydi: Yurt dışında itibarımız son derece düşüktü, Türkiye’nin dışarıyla pek ilişkisi olmamasına rağmen, aldığımız bir takım malların bedellerini özel sektörimiz, Merkez Bankası’na yatırdığı halde, bunlar demin de söylediğim gibi 1977’nin Şubat ayından itibaren transfer edilmediği için dışarıya olan borçlar ödenememişti. Bizim tabirimizle bir nevi «garantisiz ticarî borçlar» birikmişti. Devlet, değil bu borçları ödemek, kendi borçlarını bile ödemekte acze düşmüş, vaktiyle birçok ülkenin ertelediği borçların, ertelenmiş taksitlerini bile ödeyemez hale gelmişti. Dış dünyada her ülkenin kredi endeksleri vardır. Bazı finans dergileri bunu her altı ayda bir yayınlarlar. Ben de o sıralarda bu tür endekslerle ilgilenmeye başlamıştım. Bana gösterilen endekslerin birinde yanlış hatırlamıyorsam, 103 ülke arasından Türkiye sondan ikinciydi. Afrika’nın Zambiya gibi gerçekten zor durumda olan ülkelerinin arasındaydı.

Enflasyon resmi rakamlarla yüzde 80'in üzerinde görünüyordu. Ama, fiili rakamlar daha yüksekti. Çünkü devamlı bir fiyat kontrolünden gelmiştik. O fiyat kontrolü kaldırıldığı takdirde enflasyonun birdenbire yüksek rakamlara ulaşacağı görülmüyordu. Nitekim 24 Ocak kararlarının alındığı ayın ertesinde, endeksin derhal yüzde 29 arttığını gördük. Bunun ana sebebi şudur: Karaborsa değerlere Devletin resmi fiyatları yaklaştırmıştır. Yaklaştırılmaya da mecburdur, başka çaresi yoktur. Yoksa büyük çapta haksız kazanca sebep olunacaktır. Sizden ucuza alıp serbest piyasada, karaborsada çok daha büyük fiyatlarla satma yoluna gidilecekti, nitekim de öyle olmuştur. Onun için ben 1979 senesinin hakiki endeksinin daha yukarda olduğunu açıkça ifade etmek istiyorum.

Türkiye, 1979'lara gelirken sadece bu ekonomik değil, bunun paralelinde bundan daha da önemli bir anarşi ve terör derdiyle çalkalanmaktaydı. İktisadi meselelerde bu işin önemini çok iyi kavramak lazım. Eğer büyük şehirlerimizde insanlar saat dokuzdan sonra gece sokağa çıkmaktan korkuyorlarsa, ki bu geçtiğimiz yıllarda böyle olmuştur, eğer okullarda öğrencilerimiz derse girerken «acaba bugün bir grup gelecek ve dersimize engel olacak mı?» endişesine kapılırlarsa, anneler lise ve ortaokul çağında ki çocuklarının okuldan eve gelip gelmeyeceklerinin kaygısına düşmüşlerse, bu memlekette ekonomik gelişmenin olması fevkalade zor olur. Siyasi istikrarın olmadığı bir yerde ekonomik istikrar mümkün değildir. Ekonomi olabilir, şu ya da bu şekilde olabilir ama, bizim anladığımız anlamda gelişen bir ekonomi, büyüyen bir ekonomi fevkalade zordur. Memleketimiz bu devrelerden geçti. Bugün artık o devrelerden çok uzaktayız, 12 Eylül oldu. İstikrar Türkiye'ye tekrar döndü. Birçok siyasi meselemizi kanunlarla, eski tecrübelerimize dayanarak

çözme imkânına kavuştuk. Beğenilmez veya üzerinde tenkitler yapılır, yapılmaz o önemli değildir. Önemli olan konu, geçtiğimiz beş senelik dönemi çok iyi hatırlamaktır ve bu hatırlama içinde de bunları unutmadan, eğer tekrar düzenlemeler yapacaksak, bu tecrübeleri de çözümümüzün önüne koymamız lazımdır.

24 Ocak 1980'de memleketimizde bir program uygulanmaya başladı. Bu programı, belki programın katılığı içerisinde 24 Ocak 1980'den 1982 ortalarına kadar uyguladığımızı ve bu uygulamanın sorumluluğunu üzerimize aldığımızı ifade edebilirim. Yani 2,5 sene civarında bir süre tabiatıyla, o zamanki şartlarla bugünün şartları arasında farklar vardı. 1980 yılının 24 Ocak'ından önce Türkiye'nin nasıl bir durumda olduğunu demin sözlerimin başında çizdiğim karanlık tablo ile anlattım. Yoklukların, kıyırların olduğu, enflasyonun çok aşırı boyutlara ulaştığı, dış itibarın sıfıra indiği bir Türkiye'nin meseleleriyle, 1984 Türkiye'sinin meseleleri birbirinden tabii ki farklı olacaktır. Ekonomi netice itibarıyla gelişmektedir. O tarihlerde karşılaştığımız hadiseler ve çözüm tarzları ile şimdi karşılaştığımız meseleler ile çözüm tarzları arasında bazı farklılıklar olacaktır. Yalnız genelde bir şey söyleyeceğim. İstikametimiz genelde farklı değildir. Varmak istediğimiz hedefler bakımından farklılıklar yoktur. Biz, o tarihte Türk ekonomisinin meselelerini, bir benzetme yaparsam, yanan bir eve benzetiyorduk. İlk önce yangını söndürmek lazımdı. Bu yangın enflasyon yangınıydı. Enflasyonu hep bir numaralı mesele olarak gördüğümüz için ilk olarak bu yangını söndürmeye, bu amaçla da katı tedbirler almaya mecburduk.

Geçtiğimiz yıllarda programın şöyle bir eleştirisi yapılmıştır. Enflasyonu söndürürken, işsizlik meselesinin boyutları büyümüştür. Doğru değildir. Aksini dü-

şünelim, enflasyonun devam ettiğini düşünelim, yoklukların devam ettiğini düşünelim, hatta döviz darboğazının devam ettiğini düşünejim. Bütün bunların olması halinde, o tarihlerde karşılaştığımız meseleler de devam edecek demektir. Nedir bunlar? 1980'in Ocak'ında, 1979 Aralık'ında her gün gelen telefonları «Fabrikamız eğer yarın fuel-oil temin edemez ise kapanacak» şeklindeki konuşmaları ifade edersem daha iyi anlaşılacaktır. Takriben 26 tane çimento fabrikası durmuş durumdaydı. Birçok fabrikalar hammaddelerini dövizsizlikten temin edemez hale gelmişlerdi. Bunun anlamı şudur. Değil yeni iş sahaları açmak, mevcut iş sahaları bile birer birer kapanmak durumuyla karşı karşıyaydı. O halde bir kere bunun düzeltilmesi, Türkiye'nin yeni bir hızla düzelmiş bir ekonomik bünye ile başlayarak yeni bir hız alması gerekmekteydi. Bizim yaptığımız da esas itibarıyla budur.

1984'e geldiğimiz zaman karşılaştığımız problemler farklıydı demiştim. Arada bir 1983 yılı var, 1983 yılında 1981 ve 1982 yıllarında yapılan bazı şikâyetlerin hâlâ geçerli olduğu farz edilmiş ve kısmen bu şikâyetlere uygun tedbirlerin de uygulanmasına devam edilmiştir. Neydi bu şikâyetler? Dar para politikasının gevşetilmesi gerektiği, memlekette faizlerin yüksekliği, dar para politikası sonucu kredi faizlerinin çok yükseldiği, bunların gevşetilmesi, işletmelere yardım edilmesi, desteklenmesi konularında, bizim düşündüklerimizin aksi bazı düşünceler doğmuştu. Bunlar zaman içerisinde ağırlıklarını hissettirerek gelmişlerdi. Neticede, 1983 içinde, sonradan aldığımız bilgiler bunları teyit etmiştir, bu söylediklerim de bizim herhangi bir politik gaye ile söylediğimiz konular değildir. Resmi raporlara intikal etmiş hususlardır, para arzında 200 milyarın üzerinde bir fazlalık meydana getirilmiştir. Hatta, maalesef bu fazlalık saklanmış. Bunun sonu-

cunda, bütün o tahmin edilen, yani «gevşettiğimiz zaman işler düzelecektir» iddiası gerçekleşmemiştir. Bu acı tecrübeyi hep beraber yaşadık. Enflasyon süratle tırmanmaya başlamıştır. Ortalama olarak yüzde 30'un üzerinde bir hızla yükselmiştir. Son aylarda ise daha da artarak 1984 yılına girdiğimizde yüzde 70 civarına ulaşmıştır. Yükselen bir enflasyonun tekrar aşağıya çekilmesi oldukça zor bir hadisedir.

İkincisi ihracat konusunda kendini göstermiştir. Türkiye, 1980'den başlayarak ciddi bir ihracat atılımı göstermiştir. Bu atılım yıllardan beri beklendiği halde bir türlü gerçekleşemeyen bir artışı. 1980'den 1982 sonuna kadar olan dönemde ihracatımız aşağı yukarı 2 milyar dolar seviyesinden 6 milyar dolar seviyesine kadar çıkmıştır. Bu, dünyada ticaretin gerilediği bir dönemde yapılmıştır. Özellikle üzerinde durmak istediğim nokta budur. Böyle zor bir dönemde Türkiye ihracatını artırmıştır. Dikkat ederseniz, 1976'dan 1980'e kadar olan dönemde dünya ticaretinde daha iyi bir ortam olduğu halde, bizim ihracatımız olduğu yerde saymış ve 2 milyar dolardan bir kuruş bile ileriye gidememiştir. 1983'te ihracat duraklamış ve 1982 yılında gösterdiğimiz performansın biraz altına düşmüştüzdür. Artma bir tarafa, ihracatımızda negatif bir gelişme meydana gelmiştir.

Şimdi bütün bunları söylerken 1983'i eleştirmek istemiyorum. Ama bazı meselelerin düşünüldüğü gibi olmadığını ve tatbikatın bizi bu noktaya getirdiğini söyleyebilirim. İyi ki, 1983 senesinin o tecrübesini yaşadık. Bizim için biraz zararlı oldu ama, hiç olmazsa bundan sonraki tatbikatlarda aynı hataları tekrarlamayız.

Sözlerimin başında belirttiğim gibi, 1950'lerden itibaren bu meselelerle şu veya bu şekilde ilgilendim : 1967-1971 a-

rasında bir sorumluluk taşıdım. Nihai sorumluluğum 1979 sonundan başlayarak bugüne kadar arada bir buçuk senelik bir fasıladan sonra bugüne kadar devam etmiştir. Ekonomik meselelerle ekonomik kökene sahip olmadığım halde bu kadar uğraşmam sonucu siyasete girmeye karar verdim. Yetkiyi tam olarak devralmam gerektiğine inanıyordum. 1984 yılının başından itibaren de biraz daha büyük sorumluluk ve yetki ile bu meseleleri götürmeye çalışıyoruz. Belki bugün benim ekonomik meselelerle, Başbakan Yardımcısı olduğum dönemdeki kadar sıkı bir şekilde ilgilenmem mümkün değil ama, biraz zamanımızdan fedakârlık ederek meselelere biraz yukarıdan bakmak zorundayız. Genel gidişine neler tesir edebilir, bunu inceleme durumundayız.

1984'e girerken yani, Anavatan iktidarı kurulurken Türk ekonomisinin meselelerinde, 1980'in 24 Ocak'ına göre farklılıklar olduğunu ifade etmiştim. Her ne kadar 1983 senesinde yapılan bazı yanlışlıklardan, uygulamalardan ekonomide bazı hastalıklar belirmişse de bunların boyutları hiçbir zaman 1978, 1979 yıllarında olduğu gibi değildir. Ama bizleri kâfi derece ikaz edecek mahiyettedir. Bizim o zaman teşhis ettiğimiz, ortaya koyduğumuz, seçim beyannamemizde de çok açık olarak belirttiğimiz beş ekonomik meselemiz vardır. Bunlar Türkiye'nin önümüzdeki beş yıl içinde önemle üzerinde duracağımız konulardır. Bu konular birbirleriyle de yakından ilişkilidir. Bunlar nedir? Bir tanesi orta direğin güçlenmesi, orta gelir grubunun güçlenmesi meselesidir. Burada da en önemli etkenin enflasyon olduğunu söyleyebiliriz. Birçok faktörler var, detaya inmek istemiyorum. Ama en önemli meselenin enflasyon olduğunu söyleyebilirim. 1977, 1978, 1979, hatta kısmen 1980 yıllarında enflasyonun tesiriyle orta gelir grubunun ciddi biçimde zayıfladığı

müşahede edilmiştir. Bir toplumda, orta direk en önemli unsurlardan birisidir. Bunun güçlü olmak, güçlendirilmek zorunluluğu vardır. Durumlarını düzeltmek zorunluluğu vardır. Bunu sağlayan en önemli etken de enflasyonu aşağıya çekmektir. Gerek yabancıların, gerekse bizim tecrübelerimiz bunu açık ve seçik bir biçimde göstermektedir. Hatta 1983'te bunu çok açık bir biçimde gördük. Onun için daha iktidara gelir gelmez enflasyonu aşağıya çekme politikalarını uygulamaya başladık. Bana göre enflasyonu aşağıya çekecek, onu yavaşlatacak beş altı tane önemli nokta vardır. Bunlardan bir tanesi para arzıdır, yani yeterli bir para politikası, Hocamın da ifade ettiği gibi biz devamlı olarak sıkı para politikası yerine yeterli para politikası tabirini kullanıyoruz. Çünkü sıkı para politikası biraz yanlış anlam ifade ediyor. Sanki lüzumundan fazla sıkıyoruz gibi bir anlama geliyor Gerçi bazılarına göre lüzumundan fazla sıkıyoruz, doğru. Herkese göre değişebilir bir şeydir bu. Ama mühim olan yeterli bir para politikasının takip edilmesi gerçeğidir. Bunun hesapları var. Ben teknik detaylarına girecek değilim ama, gayet dikkatli bir para arzı politikasının takip edildiğini, takip edilmekte olduğunu ve bundan sonraki uygulamalarda da bu işi daha dikkatli bir şekilde takip edileceğini ifade edeyim.

Tasarruf politikasında önemli bir araç da faiz politikasıdır. Enflasyonun üzerinde olma mecburiyeti vardır. Sayın Hocamın da ifade ettiği gibi, bu artık öyle bir noktaya gelmiştir ki, tasarruf sahibi de bunu anlamıştır. Bundan sonra tasarruf sahibini aldatmanın imkânı yoktur. Bunu düşünmemiz bile doğru değildir. Tasarruf sahibi artık bizim yeni yeni sistemleri oturtma çabalarımız içerisinde çok muhtelif imkânlar bulacaktır. Eğer siz Türk parasına düşük bir faiz veriyorsanız, cebine yabancı parayı

alıp onu biriktirecektir. Altına gidecektir. Bir zamanlar da emlake gidiyordu. Çok muhtelif araçlar var. Bugün biz kambiyo rejimini gevsettik. Bankalarımıza da dedik ki, «Döviz hesabı açtıranlara kolaylık sağlayın.» Dikkat edin faizi de serbest bıraktık. Bankalarımız da belli kaideleri uyguluyorlar. Yani 1980 ve 1981'de görülen aşırılık görülüyor. Bütün bunların hepsi tecrübeler sonucu ortaya konmuş meselelerdir.

Faiz politikasıyla son üç ayda bankalarımızda genel manada bir tasarruf artışı, yani kaynak artışı görülmektedir. Son üç aylık verilere göre bir artış temposu izlenmektedir. Bu artış devam edecek olursa, bunu yıllara yaydığınızda % 80'in üzerinde bir artışa doğru gidildiğini göreceksiniz. Geçen sene faizlerin indirildiği aylardan itibaren bu rakamların çok düşük olduğunu görmüştük ki bu durum tasarruf sahibinin faizler aşağıya çekildiği zaman bankalardan kaçışının güzel bir göstergesidir.

Enflasyonla ilgili olarak üçüncü takip ettiğimiz politika, devlet yatırımlarında süratle icraat yapmaktır. Bugün 10 bin tane yatırıma girin ve bunlar da on sene sürsün. Onun yerine bin tane yatırımı bir senede bitirin. Hangisi daha verimlidir, sorarım size? **Paranın toprak altında kalmaması lazım. Biz mühendis olduğumuzdan galiba bunu anlayabildik. Size bir örnek vereyim.**

İstanbul-İzmit ekspres yolu senelerdir yapılıyor. Büyük bir yatırım bu yol. Dev inşaatlar yapılıyor. Ama onlara para ödenmiyor. Çünkü o yolun üzerinden vasıtalar geçmiyor ve yapılan harcamalar da geri gelmiyor. Bu sene Bayındırlık Bakanlığına bu yolu bu sene içinde bitirmelerini söyledim. Ne yapıp edip bu yol bu sene içinde hizmete girecek ve paralı olacak. Böylece paralar dönmeye başlayacak. Ben bunu yatırım politikalarında hızılık diye tabir ediyorum.

Hızı artırarak bir an önce neticeyi almak gerekmektedir.

Enflasyonu aşağıya çekmede önemli bir mesele de sağlam kaynaklara gitmek zorunluluğudur. Bu sene vergi gelirlerinin artışından bütçeyi denk biçimde kapatmayı başaracağımız anlaşılıyor. Ama bütün bunlara rağmen dikkatliyiz. Dikkatli olmak mecburiyetindeyiz de. Bazı tahminlere göre, bütçe gelirlerinin artmasının ana sebeplerinden biri «faturalı yaşam» dediğimiz hadisedir. Çünkü bu uygulamadan sonra gelirlerin kontrol edilme şansı çok artmıştır. Ücretli kesim faturalı vergi iadesi konusunda tahmin edilenin aşağı yukarı yüzde 60'ını ilk tatbikatta vermişlerdir. Bu büyük bir gelişmedir. Ümit ediyorum ki, ileriki yıllarda bu yolla hem ücretliye bir iade verilir, hem de vergi gelirleri konusunda iyi bir kontrol mekanizması sağlanır.

Genelde yatırımlar için söylediklerimizin yanında ekonomide kaynakların en iyi tarzda kullanılması da enflasyonun aşağıya çekilmesinde önemli bir husustur. Bunun başında da demin ifade ettiğim faiz politikası çok önemli bir rol oynar. Kaynakların doğru yerlere kaymasında faiz politikasının çok önemli bir rolü vardır. Başka araçları da vardır. Ama esas önemlisi budur. Bir başka önemli konu da liberasyon politikasıdır. Bu da enflasyonu aşağıya çekmede kullanacağımız araçlardan birisidir. Bunun aynı zamanda Türkiye'de tüketim 1984'e girerken iki önemli sahada kaliteli olması, tüketicinin korunması bakımından da mecburiyeti vardır. Nitekim 1984'e girerken iki önemli sahada 1980'den farklı olarak çok geniş tedbirle girdik. Bunlardan bir tanesi kambiyo rejimidir. Kambiyo rejimi neredeyse yirmi senelik bir aradan sonra ciddi olarak büyük değişikliğe tabi tutulmuştur. Basitleştirilmiştir. Birçok konular suç olmaktan çıkarılmıştır. Eskiden cebinizde

dövizle yakalandığınız zaman hapse düşme ihtimali çok kuvvetli idi. Bugün tam tersine istediğiniz kadar yabancı para taşıyın, kimse bir şey diyemez. Ayrıca isterseniz götürüp bankalarda döviz hesabı açtırın ve faizini de alın. Bu da mümkün hale gelmiştir.

Eskiden dışarıya çıkışlar önce üç senede birdi, sonra bu iki senede bir şekline dönüştürüldü. Biz gelir gelmez cebinize 3000 dolara kadar para alın, 1000 dolarını da bankalar versin, istediğiniz kadar çıkabilirsiniz dedik. Bunun ilk görüşmelerini yaparken birkaç teknisyen arkadaş bir hesap yapmışlar, onu getirdiler. Bir milyon kişi bu kadar parayı alır da çıkarsa ne yaparız? O zaman 3 milyar dolar ediyor, bu kadar kişinin birden çıkması, ben de dedim ki «şunu hesap edin bakalım, 3000 dolar kaç para ediyor?» Bu mümkün değildir. İnsanlar yasak olan şeylere meraklıdır. Bir iş yasaksa, acaba bu yasağın etrafından kenarından nasıl döneriz diye düşünürler. Biz bu yasağı kaldırdığımız takdirde, biz nasılsa buralara gideriz diye düşünürler. Böylece belki eskisi kadar bile giden olmaz. Bu söylediklerimiz de oluyor. Yurt dışına çıkışlarda o kadar büyük artışlar görülüyor.

Bize liberasyon yaptınız, ithalatı genişlettiniz diye suçlamalar yöneltiyorlar. Fransız peyniri, Japon arabalarına kadar her şey geliyor ve böylelikle ithalat hacmimiz çok yükselecek vb. gibi şeyler söylendi. Bizim şüphesiz tedbirlerimiz var. Öyle aklımıza geldi çıkardık değil, Bir sürü çalışmalar yapıldı bu konuda. Tedbirlerimizi de aldık. Fonlar koyduk, muayyen kontroller var. O kadar basit değil. Ayrıca uyguladığımız da tam bir liberasyon değil. Kademe kademe geçilen bir liberasyondur. Söylenenlerin hiçbirisi de çıkmadı üstelik. Başlangıçta, sistemin anlaşılmasında bazı zorluklar oldu. Bazı gazetelerimiz de bankaları ge-

zerek döviz yok diye yazılar yazmaya başladılar. Bankalar da şikâyet ediyorlar tam tersine, «elimizde çok efektif var, nereye vereceğimizi bilemiyoruz» diyorlar. Türkiye'nin döviz yüzünden herhangi bir sıkıntıya düştüğü görülmemiştir. Biz kambyo gevşetmesini en kritik bir dönemde yaptık. Merkez Bankası yıl sonunda ağır borçlarını öder. Bu dönemde yaptık. Ayrıca o dönemde ihracatımız da azalma dönemindeydi. İşçi dövizinin azalma dönemi değildi. Durum onu gösterdi ki, döviz mevcutlarında herhangi bir azalma değil, bilakis düzelme olmuştur. Zannediyorum ekonomik kaideler tam anlamıyla uygulandığı zaman, meseleler birçok kötü falcının söylediği gibi olmayor.

Enflasyon gibi fevkalade önemli bir konuda ağır bir program uyguladığımızı kabul ediyorum. Bu dönemi biraz 1979 yılına benzetiyorum. 1983'te birtakım ayarlamalar yapılamadı. Bunların birçoğunu biz yapmak zorunda kaldık. Yapmamız gerekiyordu. Aksi takdirde haksız kazançlara neden olacaktık. İkincisi zaten enflasyon olmuştur. 1984'ün rakamı bu yüzden biraz yüksek görünecektir. Aslında yüksek değildir. Bütün bunlara rağmen işin doğrusu neyse, onu yapmak mecburiyeti vardır. Bunları korkmadan yapacağız. Bizim en büyük, en önemli özelliklerimizden biri de inandığımız bir şeyi kararlı olarak uygulamamızdır.

Enflasyon ve orta direk meselesine bir konuyu daha ilave etmek istiyorum. Biz ekonomiyi düzeltmeye çalışırken ücretlilerin durumlarını da düzeltmek zorundayız. Ancak bunu yaparken ölçülü de olmak zorundayız. Aksi takdirde tekrar enflasyon ateşini yakma zarureti meydana gelir. Para basıp vermek işin en kolay yoludur. Ücretlilerin maaşları da artar böylece. Ancak bu işi ölçülü bir biçimde yapmadığımız zaman sonunda bunun faturasını yine ücretliler öder.

Bu bütün dünyada yaşanmış bir tecrübedir. Onun için ücretlilerin durumlarını düzeltme politikası güderken esas olarak enflasyonu aşağıya çekmeye ve bunu yaparken de onların imkânlarını artırma-ya çalışacağız. Bunun fevkalade dikkatli yapılması gerekmektedir. Bazen Türk-İş başkanlarıyla bu konuda sıkıntılarımız oluyor. Onlar isteyecek, biz de bu konuda dikkatli olacağımızı söyleyeceğiz. Çünkü neticede biz de oy almak istiyoruz. Oy almanın yolu da geçici tedbirlerle olmaz. İşin sağlam olduğuna halkın inanması gerekmektedir. Buna inandırmak için de elimizden geleni yaparız. Çünkü biz bu işin doğru olduğuna inanıyoruz. Şunu da belirtelim. Enflasyonun altında ücretlileri de ezdirmeyiz. Bizim taahhüdümüzdür. Bunun yolu da enflasyonu aşağıya çekmek, azaltmakla mümkündür. Yapabildiğimiz kadar, ücretlerini biraz daha yukarıda, enflasyonun üzerinde temin ederiz. Bunu temin ederken de vergi indirimini, faturalı iadeyi kullanırız. Çünkü tecrübelerimiz şunu gösterdi. 1981 yılında en güzel neticeyi vergi indirimleri zamanında elde etmişiz. Ücretliler vergi yükünü aşağıya çekmek önemli bir hadise olmuş ve gelir dağılımında da çok önemli etkileri görülmüştür.

1984'ün başında önem verdiğimiz bir saha da işsizlik meselesidir. Şunu hemen ifade edeyim. İşsizlik sorunu bu salonda gördüğüm daha öğrenci olan genç arkadaşlarımızın başına gelecektir. Bu mesele Türkiye'nin uzun yıllardır biriktirdiği bir sorundur. Birçok nedenleri vardır. Bir tanesi nüfus artışımızın son derece hızlı olmasıdır. Gerçi son yıllarda yavaşladı, ama 1950'lerde yüzde 3'ün üzerinde arttığını hatırlıyorum. Nüfusu uzun süre yüzde 2,5 üzerinde artan dünyanın sayılı ülkelerinden biriyiz. İmkânlarımız buna göre olmamıştır. Tasarruflarımız buna göre değildir. Zaten çok düşük gelir seviyesine sahip bir ülkede tasarrufların

çok yukarılara gitme ihtimali yoktur. Birçok zorluklarımız olmuştur. Dış tasarruflara da memleketi yeterli kadar açamamışızdır. Dış tasarruflardan, yabancı sermaye diye hep ürkmüştüzdür. Ürktüğümüz için bunlardan istifade edip memleketteki işsizliği önleyememiştir.

Maalesef bazı tahminlere göre yüzde 7'nin altında bir kalkınma hızında işsizlik artmaya devam edecektir. Bir başka tahmine göre ise yüzde 7'nin üzerinde ya da yüzde 7 kadar bir kalkınma hızında işsizlikte azalma meydana gelecektir. Bütün bunlar hep tahmin.

Bunun yanında önemli bir faktör daha var, o da demin söylediğim faiz politikası, Bir diğer deyişle paranın pahalı olması. Paranın pahalı olması özellikle istihdama yönelik sektörlerde yatırımları canlandırmaktadır. Para ucuz olduğu takdirde özellikle sermaye-yoğun sahalarda yatırım yapılmaktadır. Türkiye bir zaman bunları da yaptı. Ama genellikle şöyle bir gidişat vardır. Türk özel sektöründe yatırımlar çoğunlukla doğru istikametlerde yapılmışlardır da, kamu sektöründe hep ağır, altından kalkamayan yatırımlar yapılmıştır. Bu tür yatırımlar kendilerini kolay ödeyemeyen ve sonuçta da teknoloji bakımından da sıkıntı doğuran yatırımlar olmuşlardır. Ayrıca ağır bir istihdam yükü ile de karşı karşıya kalınmıştır.

İşsizlik meselesinin bu şekilde halledileceğine inanmıyorum. Programımızda da yer aldığı gibi bir kere devlet yatırımlarını çabuk dönen yatırımlar haline getirmemiz gerekmektedir. Yani toprağın altına gömülü yatırımlar değil de, kısa zamanda netice alınabilecek, süratle bitirilebilecek yatırımlar olarak düşünmemiz lazımdır. Bunu da biz esas itibariyle devletin altyapı sahasına yapmasını is-

tiyoruz. En çok istihdamın olduğu saha da burasıdır. Yollara, barajlara, limanlara, sulama tesislerine yapılmasını istiyoruz. Bunlar hem devletin kolaylıkla yapacağı işlerdir, hem de bunların süratle yapılabilmesi için devletin diğer sahalara fazla önem vermemesi lazımdır. Devlet buralarda yoğunlaşırsa bunlar süratle devreye girer ve böylelikle yeni iş sahaları da açılmış olur.

İşsizlik sorununu halledebilmek için düşündüğümüz projelerden bir diğeri ise özel teşebbüsün yatırımlarını faydalı istikametlere yöneltmektir. Bunun en önemli aracı da demin de ifade ettiğim gibi faiz politikasıdır.

Ayrıca dış yatırımlara da önem vermeyi düşünüyoruz. Bu yatırımları yaparken dövize ihtiyacımız olacak. Ya kendi dövizimiz ya da dışarıdan kredi olarak aldığımız dövizlere ihtiyacımız olacak. Kendi dövizimiz de olsa, dışarıdan da alsak, hepsi dönüp dolaşıyor sonunda gelip ödemeler dengesi meselesine gelip dayanıyor. Türkiye'nin döviz darboğazı çözülmedikçe, kalkınma hızını daha yukarılara götürmek mümkün değildir. Kalkınma hızı gelir, bir süre sonra bir darboğaz halinde geri teper. Her on senede bir sıkıntıya düşmemizin ana sebeplerinden biri de budur. Biz ödemeler dengesi meselesini daha ciddi bir biçimde ele almaya mecburuz. Bunu daha köklü bir şekilde halletmeliyiz. Bunun temelinde de ihracat yatmaktadır. İhracatın son üç senede artarak 6 milyara doğru gittiğini daha önce ifade etmiştim. Tabii, ihracatın yanında görünmeyen kalemler dediğimiz turizm gelirleri, sermaye hareketlerinden gelen gelir, işçi dövizleri vs. başka kalemler de var. Ama hemen şunu belirtiyim, bunun kökü ihracattır. Temelde bakılacak olan nokta, bir memleketin en sağlam bir şekilde sarılacağı nokta budur. Diğerleri de önemlidir, ama bu konuya daha özen

göstermemiz lazımdır. İhracat aynı zamanda yeni iş sahaları açmakta da önemli bir rol oynar. Bizim pazarlarımızı dışarıya açtığımız için hiç umulmayan sahalarda çok büyük istihdam imkânları meydana gelmiştir. Dört beş sene önce sine kadar konfeksiyon ihracı hemen hemen bir hiç iken, bugün 700-800 milyon dolara ulaşmaktadır. Bunların hepsi büyük istihdam getiren sahalardır. Böylelikle ihracatı geliştirirken, bir yandan da işsizliğe önemli bir katkı sağlamış oluyoruz. Çünkü memleketin 50 milyonluk nüfusu yanında dışarıdaki bir 50 milyona daha hitap etmeye başlıyorsunuz, böylelikle.

İşsizlik meselesine büyük önem veriyoruz. İşsizlik meselesinin çözümünde demin de söylediğim gibi ödemeler dengesi meselesi süratle düzeltilerek, Türkiye'nin kalkınma hızını yukarıya çıkartmak istiyoruz. Bunun başka bir yolu yoktur. Başka bir yol denendiği takdirde, bir iki sene sonra hüsrana uğrarız, başladığımız yere geri döneriz. Dışarıda Türkiye'nin itibarı artmıştır. Bunun getirdiği birtakım imkânlar vardır. Bu üç aylık devre içinde birçok yabancı ülkeden kişilerle görüştüm, bunların büyük bir kısmı Türkiye'ye gelip, firmalarımızla işbirliği yapmak istiyorlar. Gelecek rakamlar ufak rakamlar değildir. Biz bir parça dikkatli olalım, eski yanlış huylarımızdan şazgeçelim. Yani yabancı fobisinden kurtulalım. Bu memleket bizim memleketimiz. Buraya gelip iş yapmak isteyenler de bizim kurallarımıza uymak zorundadır. Eğer burada bir mal satın alırlarsa onu alıp memleketlerine götürmüyorlar ki, aldıkları gene burada kalıyor. İngilizler birçok şeylerini sattılar. Neticede oralarda yine İngilizler çalışıyor. Arabistan'a götürülmedi bunlar. Bunlardan hiç korkmamamız lazımdır. Hele bizim hiç çekinmememiz lazımdır, çünkü biz bunlarla asırlarca beraber yaşadık. Neticede bu memleketin insanla-

rına iş bulmak, belki de bizim en önemli meselemizdir. Bunun için de her türlü imkânı zorlamak durumundayız.

Türkiye'nin kredi itibarı yukarıya çıktı. Demin söylemiştim, 130 ülke arasında sondan ikinci ya da üçüncü idik. Şimdi son çıkan endekslerde 68. sıraya yükseldik. Oralara geldik. Yükselme o kadar kolay değil. Durumunuz düzeldi diye öyle üç beş basamak yukarıya çıkartmıyorlar adamı. Finans durumunuzun düzelmesiyle, kredi itibarınızın artması seneler alan bir hadisedir. Türkiye'nin bu kadar kısa bir zamanda bu kadar yukarılara tırmanmasının örneği hiçbir yerde yok. Son dört senede yükselen kredi itibarımız başka hiçbir ülkeye nasip olmamıştır.

İşsizlik konusu yanında ikinci önemli bir konu da konut meselesidir. Bu işsizlikle alakalıdır. Aynı zamanda insanların iş hacmi ile, insanlarımızın başını sokacakları bir yuva meselesi de alakalıdır. Biz burada yeni bir çözüm getirdik. Getirdiğimiz çözümde 200 milyara yakın bir fon meydana getirilecektir. Bu fonu artırmamız da mümkündür. Eskiden bu rakamın devlet bütçesinde 20 milyar bile olmadığını ifade edersem, rakamın büyüklüğü ve bununla yapılabilecek işler kendiliğinden ortaya çıkar. Konut meselesinde ciddi hamleler yapıldığı takdirde, Türkiye'de hem sanayide gelişmeler olacaktır, hem iş sahalarında gelişmeler olacaktır, şehirlerimiz daha muntazam hale gelecektir. Dar gelirli, orta gelirli grubun kira meselesinde de gelirlerine göre kolaylık sağlanacaktır.

Üzerinde durduğumuz iki konuya da kısaca değineyim. Kalkınmada öncelikli yöreler, daha doğrusu bölgeler arası gelişmişlik farklarının pratik ölçüler içinde azaltılması gerekmektedir. Türkiye'nin birliği beraberliği açısından birtakım geri kalmış yörelerimize ağırlık vererek oraları ihmal edilmiş durumdan kurtar-

mak zorundayız. Buralarda yaşayan insanlarımızın gereksiz göçlerine mani olmalıyız. Bunu da önem verdiğimiz bir politika olarak uygulamaya devam edeceğiz.

Son konu ise bürokrasi konusudur. Bu konu belki de çözümü en zor sorunlardan bir tanesidir. Çünkü insanlar kendilerine verilen yetkileri kolay kolay bırakmıyorlar. O yetkiler de biraz eziyet etme yetkisi, yani ben şu adamı kapımda bekletiyorum ya, bunu mutlaka kaldırmamız lazım. Bu bir eğitim meselesidir. Bu bir devamlı mücadele meselesidir. Çünkü genelde 150 senelik bir meseledir. Temelinde yatan da bir tarihlerde gelmiş devlet memuruna ilkönce itimat etmemiş, sistem öyle kurulmuştur. Memur da vatandaşa itimat etmiyor. **Bizim** sistemde memura itimat etmemiz, ona güvenmemiz lazımdır. Onu müfettişle korkutmamamız lazımdır. Bizim sistemimize iyi bakınız. Bizim kadar müfettişi bol olan ülke yoktur. Hem de en kıymetli elemanlarımızdan çıkmaktadır bu müfettişler. Maliye müfettişleri birinci sınıf insanlardır. Çok iyi yetişmiş kişiler arasından seçilirler. Mülkiye müfettişlerimiz de öyledir. Bankalarımızın hepsinde teftiş heyetlerimiz vardır. Seneler önce yabancı bir banka müdürüne «sizde teftiş heyeti var mı?» diye sordum. Adam şaşırdı ve «neden olsun?» dedi. «Biz memurumuza itimat ederiz.» «Peki bir hadise olunca ne yaparsınız?» dediğimizde ise «iki kişiyi takip için göndeririz» diye cevapladı. Biz ise çok kıymetli elemanlarımızı diğer memurlarımızı korkutmak için kullanıyoruz. Bu elemanları daha verimli yerlerde kullanmak lazımdır.

Bazı işleri basitleştiriyoruz. Ehliyet alma, tapu vb. Bir taraftan da şuna dikkat etmek lazım, bu meselenin bir eğitim meselesi olduğu kanaatindeyim. Televizyonlarımızda devamlı bu konuda

eğitim yapılması gerekiyor İşleri basit ve açık hale getirirsek rüşvet meselesi de ortadan kalkar. Memurumuz da boş yere ithamdan kurtulur. Çünkü sistem açık olursa, oradaki herhangi bir yanlışlık derhal ortaya çıkar. Bir meşhur laf vardır, «bir işe bakınız, o ne kadar karışık ve anlaşılması zorsa bu iş bir şeytan işidir. Bir iş ne kadar düzgün kolayca anlaşılıyor ise bu iş hak işidir.» Bürokrasi de buna benziyor. Basit olursa o sistemde en yüksek verim elde edilir. Verimi yükseltmenin yollarından bir tanesi de lüzumsuz muameleleri ortadan kaldırmaktır. Onu kaldırdığınız zaman çok daha fazla randıman alırsınız. Bunun için de bürokrasi üzerinde mutlaka çalışmak gereklidir.

Sonuç olarak şunu söyleyeceğim. Her şeyin başı dönüyor, dolaşıyor, çalışmaya geliyor. Bütün bu yapılanlar insanları belli bir şekilde müşterek bir gaye ve şevkle çalıştırmaktır. Çalıştırma da düzgün bir program içerisinde yapılmışsa, o sistemin randımanı yukarıya çıkar. Herkes bundan en iyi şekilde istifade eder.

Ben sözlerimi şöyle bitirmek istiyorum. Bizim insanlarımız çalışkandır, zekidir. Önlerindeki engel kaldırıldığı ve doğru yollar gösterildiği zaman, güven verildiği zaman bu memleketin çözemediği hiçbir sorunu yoktur. Hepinizi bu düşüncelerle saygıyla selamlıyorum.

YÜKSEL ÜLKEN : Sayın Başbakana çok teşekkür ediyorum. Bize onur verdiler. Cemiyetimiz ve siz izleyenlerimiz adına şükranlarımı sunuyorum. Bu arada haftamızın başarılı geçmesini dileyen telgraflar gönderen Sayın Bakanlarımıza ve sevgili arkadaşlarımıza da çok teşekkür ediyorum. Şimdi bir on dakika ara vereceğiz. Ondan sonra haftanın ilk toplantısı başlayacaktır.

NAİM TALU (Oturum Başkanı): Sayın Konuklar, mensubu ve mezunu bulunmaktan onur duyduğum İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin düzenlemiş olduğu ve «Piyasa Ekonomisine Geçerken» isimli üç gün sürecek toplantımızın birinci oturumunu açıyorum. Düzenlenmiş olan sıraya göre, önce panele dahil arkadaşlarımız görüşlerini bizlere bildirecekler, sonra bu konuda tartışma açılacaktır.

Biraz önce hep beraber Sayın Başbakanın görüşlerini dinledik, istifade ettik. Yalnız zamanlama açısından bir sıkıntıya düşmüş olduğumuzu da ifade etmek zorundayım. Programımızda çok fazla bir aksaklık meydana gelmemesi için konuşmacı arkadaşlarımızın konuşma sürelerinden bir miktar almak zorundayım. Beş konuşmacı olduğuna göre, konuşmalarını mümkün olduğu ölçüde, on ile on beş dakika içinde yapmalarını rica edeceğim. Bu sürenin az olduğunu biliyorum, ancak başka seçeneğimiz de olmadığı için böyle yapmamız gerekiyor.

Zamanımızın olmaması yüzünden, ben de vaktinizi fazla almayacağım. Yalnız çok kısa olmak şartıyla bir konuyu sizlere aktarmak istiyorum. Ülkemiz gerçekten zor günler geçirmektedir. Bugünkü gidiş, bundan sonraki senelerdeki durumumuzu da ortaya çıkaracaktır. Bu yüzden değerlendirmelerde yapılacak hatalar ileriki seneler politikaları üzerinde etkili olacaktır. Bu bakımdan, arz etmek istediğim husus şudur. Bizim ülkemizde birçok konular tartışılır, ama genellikle tartışılan konuların esası, kaynağı unutulur, değişik şeyler tartışılmaya başlanır. Bunun nedeni de tartışılan konuların tam bir tanımlarının yapılmamış olmasıdır. Tanımı tam olarak yapılsa bile, bazen de teori ile gerçek arasında ortaya çıkan değişikliklerin gözden kaçırılması halinde, yine

değişik sonuçlara varılmış olunur. İktisatçılara düşen en önemli görev, kanımca, hadiseleri iyi teşhis etmek, ilişkileri iyi kurmak, sonuçlara doğru olarak varmaya gayret göstermek olmalıdır. Çünkü ileride başa geçecek olan hükümetlerin takip edecekleri politikalar, bugünün politikalarından mutlaka esinlenecek ve etkilenecektir. Eğer teşhislerde yanılırsak, bu bir rejim meselesi haline dahi dönüşebilir.

Şimdi sözlerimi sayın konuşmacılara bırakıyorum. İlk söz Sayın Onur Kumbaracıbaşı'nın, buyurun efendim.

ONUR KUMBARACIBAŞI : Teşekkür ederim Sayın Başkan. Konuşma süresini çok kısaltmış olmanıza rağmen, önce izin verirseniz bu güzide toplantıya katılanlara teşekkür etmek istiyorum. Sürenin kısaltılmasında da sizi eleştirmiyorum. Bize söz bırakmayan Sayın Başbakan oldu. Böylelikle de kendileri biraz sonra değineceğim konuların bir tanesini de ön plana çıkartmış oldu. Bu toplantıda bile, plansız davranmanın bizleri nerelere götürebileceğini gördük. Oysa, Sayın Başbakanımızın da elinde bir program vardı.

Bu toplantıda yaptığı konuşmada, Sayın Özal Türkiye'nin en tanınmış, bilinen bir şahsiyeti olmasına rağmen nendense kendisini uzun uzun anlatmak ihtiyacını duydu. Ben izin verirseniz, tevazu hudutları içinde o noktadan başlamak istiyorum. Ben iktisatçıyım. Üstelik de mühendislik tahsilini tam altı sene görmüş bir iktisatçı. Devlet Planlama Teşkilatında çalıştım. Benim oradaki çalışma dönemim Sayın Başbakanla aynı zamana rastlar. Akademisyen olarak iktisatta hocalık payesine kadar eriştim. YÖK uygulamalarından sonra katkımı, özel sektöre vermek olanağını buldum. Şu anda, özellikle genç arkadaşlarımın

burada çoğunlukta olduğunu görmek beni son derece heyecanlandırdı. Çünkü ben kürsüden ayrıldığım için, koskocaman anfilerde genç öğrencilere ders verme özlemini şiddetle hissediyorum.

Akademisyen olduğum için devletin ekonomi politikaya nasıl baktığı konusuyla biraz daha yakından ilgilenmek olanağını buldum. Daha sonra özel sektörün içine girdim ve onların sıkıntılarını, yine onların açısından ekonominin nasıl görüldüğünü saptama olanağını buldum. İktisatçı olmama rağmen benim bu tarzda konuşmamı hoş göreceğinizi umarım. Çünkü 15 dakikanın içinde Sayın Başbakanımızın hükümetle ilgili olarak görüşlerini cevaplandırmak, onlar hakkındaki görüşlerimizi söylemek ve ayrıca bizim iktisatçı olarak bizim neler düşündüğümüzü, sosyal demokrat biri olarak meseleleri nasıl gördüğümüzü anlatmak gerçekten büyük maharet ister. Ama bunu başarmaya çalışacağım.

Biz, 24 Ocak'tan beri uygulanan bu ana çerçevedeki hükümet programını birkaç ana noktadan eleştiriyoruz. Bu program Türkiye'ye ne getirmiştir? İsmi istikrar programı olan bu yaklaşım Türkiye'nin temel bir tercihinin değiştirilmeye yöneliktir. Bu tercih, Türkiye Cumhuriyetini kuranlar tarafından, Atatürk tarafından yapılmış bir tercihtir. Bu tercih Türkiye'nin kalkınması, sanayileşmesi tercihidir. İşte bu tercihi değiştiren bir yaklaşım getirdiği için programa karşıyız. Türkiye, sorunlarını gelişmiş ülkeler düzeyinde çözecek noktaya ulaşmış, dolayısıyla ekonomideki istikrarı onların gördüğü açıdan görececek bir ülke değildir. Türkiye'nin ana hedefi kalkınmayı sağlamaktır. Bu kalkınma hedefinin, çıkartılan istikrar tedbirleri içinde olmadığını görmek, sadece sosyal demokratlar olarak değil, Türkiye'nin vatandaşları olarak da bizleri çok üzüyor.

Başka şey yapılamaz mıydı? Her icraat başka şey yapamadığı için yaptıklarını yapar. Bu ana bir mantık değildir ve başka çözümler de vardır. Üzülerek gene ifade etmek istiyorum, Türkiye'yi çözümsüz göstermek isteyen bir anlayış, bir şartlandırma propagandası ile karşı karşıyayız. Bunu siz gençler de kabul etmemek durumundasınız. Çünkü Cumhuriyetin temelinde bunu reddetmek yatakmaktadır. Türkiye, en alternatifsiz görüldüğü dönemlerde Kurtuluş Savaşı vermiştir. Bu savaş sadece politik, askeri alanlarda değil, özellikle ekonomik alanda vermiştir. Türkiye alternatifsizlikleri tanımamakla ün yapmış bir ülkedir. O halde bu modele, bu politikaya bir isim takmak gerekirse buna «kısırlaştırma programı» denebilir. Çünkü son yıllarda ülkemizde net büyüme kalmamıştır. Yani artık büyümeyen, gelir yaratmayan bir ekonomide bulunuyoruz. Böyle bir ekonominin sıkıntılarını parasal, yani yüzeysel düzenlemelerle örtmeye çalışıyoruz. Ekonominin zayıflığı işte bu noktadadır.

Bütün bunların yapılması sırasında ileri sürülen önemli bir nokta da, bu yaklaşımın liberal olduğudur. Oysa sizler, hatta daha birinci sömestr öğrencileri olanlar dahi biliyorsunuz ki, bu liberal bir uygulama değildir. Çünkü liberal uygulamanın temel iki koşulundan yoksundur. Liberal uygulama, serbest piyasa pazarına dayanır. Burada ise emeğin ve sermayenin geliri serbestçe oluşur. Her ikisinin de Türkiye'de olmadığını biliyoruz. Faizi, sermayenin gelirini hükümet kararname ile saptamıştır. Yüksek saptamıştır, düşük saptamıştır, orası ayrı bir olay. Emeğin ücreti de gene serbest toplu pazarlıkla piyasada belirlenmemektedir.

Şu noktayı açıkça görmeliyiz ki, piyasa mekanizması, gerçekte sosyal demokratların tüm dünyaya armağanıdır.

Dünyada iki tür liberalizm uygulaması olmuştur. Bunlardan bir tanesi başıboş bırakılmış, «laissez faire» diye ifade edilen, herkesin istediğini yaptığı liberalizm anlayışıdır. Şimdi bu tarihte kalmıştır. Değeri ise sosyal demokratların ona getirdiği bir çerçeve içinde, ondan yararlanacak bir biçimde uygulanan liberalizmdir. Biz Türkiye'de onu görmek istiyoruz. Oysa bu bizim istediğimiz tür anlayışı hükümetin yapmak istemediği ya da yapamayacağı anlaşılıyor. Serbest piyasa mekanizmasından bugün sosyalist ülkeler dahi yararlanıyor. Sosyal demokratların bunu iyi bir araç olarak kullanmaları zorunludur. Ama onu iyi bir araç haline getirmek için bu piyasaya işlerlik vermek gerekir. Yani tekeleşmenin devlet tarafından önlenmesi, gelir adaletinin sağlanması zorunludur. Aksi takdirde piyasada kaynak belirleyen arz ve talep güçleri, efektif talebe bağlı oldukları için, gerçek ihtiyaçları değil, sadece adaletsiz gelir dağılımının istediği kaynak dağılımını ifade ederler. Bunları daha birinci sömestrde öğrenmiş olduğunuzu da biliyorum. O halde gerçek bir liberalizmin, sadece sosyal demokrat bir iktidar düzeninde kurulabileceğini de burada ifade etmek gerekiyor.

Çıkartılan istikrar programlarıyla sadece bir azınlık hedeflenmiştir. Bütün uygulamalar içinde bulundukları çıkmazlardan ötürü, sadece azınlığa yönelmişlerdir. Nedir bu uygulamalar? Asıl amaç olarak belirlenen enflasyonla mücadele, özde başarısızdır. Geçen dönem içinde bunun kanıtlarını görüyoruz. Yetkililer de bunu ifade etmek durumundadırlar. Kaynaklar ve bilgiler de bunun iyi bir göstergesidirler. Enflasyonla mücadelenin yürümediği, yürütülemediği bu dönemde, Türkiye'nin büyümediği bu dönemde bir şeyler yapmak gerekiyor. Onlar da yapıyor. Şirin önlemlerle,

güzel önlemlerle ama hep azınlığa yönelik önlemlerle.

1 milyon liraya kadar borcu olanların yurt dışına çıkmaları yasak değil. Bu normal bir vatandaş için çok büyük bir rakamdır. Ama ayrıca önemli de değil, çünkü artık Türkiye’de yurt dışına çıkmak normal vatandaşlar için söz konusu değildir. Ücretlileri ilgilendiren bir husus da değildir. Çünkü onların vergisi kaynaktan kesilir. Serbest bırakılmasından niçin korkulmadığı anlaşıldı. Sayın Başbakanımız «Yurt dışına çıkışlar bir şey değiştirmedir» dedi, doğru. Çünkü yasaklasanız da, serbest de bıraksanız, hep aynı kişiler yurt dışına çıkabilir. Miktar değişmez, hatta bazen başka nedenlerle, bu gelir grubundakilerin sınırları artmış olduğu için çıkışları zorlaşmış olabilir. Diğer örnekler de azınlığa yönelik olduğu için üzerinde durmuyorum. Böylece o zamandan da tasarruf yapmış oluyoruz.

Enflasyon, kuşkusuz mücadele edilmesi gereken bir olay. Sistemde ve yöntemde farklılıklar olabilir. Biz enflasyonu aşağıya çekmeyi düşünmüyoruz. Enflasyon, ancak yakalanabilir. Yakalanması da üretimi artırmakla mümkündür. Bunun tersini uygulamak, Türkiye’yi kısırlaştırmaya hakikaten mahkûm etmektir. Önlemlerin en önemlisi olarak gösterilen faiz konusundaki başarısızlık ise çok açıktır. Sayın Ülken belirttiler. Türkiye’de toplam tasarrufların milli gelir içindeki payında düşme var. Bu düşüş yüzde 22’lerden yüzde 17’lere kadar inmiş bulunuyor. Neden? Çünkü tasarruf için önce gelir gerekir. Gittikçe azalan, hem de reel olarak azalan gelirde nominal tasarruf artışları enflasyondan dolayı ufak tefek görünecektir. Ama gerçekte tasarruf artmamaktadır. Üstelik faiz o kadar yüksek olduğu halde artış olmamaktadır. Çünkü faiz politikası da, özde bir azınlığa hitap etmektedir. Faiz

politikasından özel sektörün neler çektiğini ben içinde yaşadığımız dönemde gördüm.

Banka sistemi bu mekanizmanın en zayıf noktalarından bir tanesidir. Banka toplumdaki kâr alan ve toplum için çalışmak isteyenlere bu aldığını veren bir kuruluştur. Kâr etmek de zorundadır. Bütün bu işlemleri yapabilmesi için zorundadır. Siz pahalıya alıp ucuza satacaksınız. Bunun bedelini kim ödeyecektir? Kimse ödemiyor gibi de görünüyor. Çünkü bankaların kredi faizleri de son derece yüksek. Bu açıdan bakarsanız faizin reel olması asla mümkün değildir. Bunu teorik bir tartışma açılmasını sağlamak için söylüyorum. Kısıtlı bir zümre için bu mümkün hale getirilirse aradaki farkı toplum ödeyecektir.

Dış ticaret politikası yaklaşımının en başarılı yönüdür. İhracatta artış gözük-mektedir. Ne pahasına? Onu da söyleyeyim, açığı kapatma pahasına. Çünkü bu açık yapısıdır, parasal önlemlerle düzeltilemez. Bu, bir yarı konvertibilite filan değil, nasıl belirlendiği belli olmayan bir keyfi kur uygulaması, sürekli devallasyon, bununla sürekli ihracat, girdilerde sürekli bir pahalılaşma. Bütün bunlar enflasyona sürekli bir katkı sağlıyor. Türkiye ihracatını artırdı. Bütün bu bilgileri yabancı kaynaklardan alıyorum. Onu hemen belirteyim. Onların önlemlerini uyguladığımıza göre bilgileri de daha sağlıklıdır, herhalde. Reel olarak bu ihracat o kadar hızlı artıyor ki, ticaret hadleri sürekli aleyhimize dönüyor. Türkiye yemek yiyebilmek için çalışmak yerine, kan satar bir adama benziyor. Benzetme yerindeyse.

Ne yapmalıya çok kısa olarak değinmek istiyorum. Türkiye sosyal demokrat bir model içinde bu çıkmazlardan kurtulabilir mi? Evet, kurtulabilir. Yaklaşım açısından getirilecek önemli yenilikler yok. Büyütmeci bir modele dön-

mek gerekiyor. Biz sosyal demokrat model büyüme olarak ifade ediyoruz. Bunun da dayanacağı iki kurum var. Bir tanesi devletçilik gelenekçiliği, Bu Atatürk'le başlamıştır. Diğer ise planlılık geleneği. Bu da Atatürk'le başlamıştır. Türkiye bu iki uygulamayı da beraber yürütmek zorundadır. Zaten sürdürüyor da. Yalnız şu anda liberal denilen «devletçilik» yerine gerçek bir devletçiliğin oturtulması da zorunludur. Bunu da ancak sosyal demokrat bir iktidar yapabilir.

Sosyal demokratların devletçilik anlayışı, şudur. Devletçilik zamanın koşullarına uygun olarak değişen bir kudur. Fransa'daki **planification**, Fransa bünyesine uygun olarak düşünülmüştür. Türkiye'nin 1930'lu yıllardaki devletçiliği, o günün koşullarına göre uygulanmıştır. Bugünkü devletçilik ise bugünün koşullarıyla ilgili olacaktır.

Devlet bütün üretim alanlarında üretim yapmak zorunda değildir. Ağır sanayide üretim yapabilir, çok önemli gördüğü kritik alanlarda yapabilir, bazı tüketim alanlarında ise yapmayabilir. Biz bu nedenle KİT'ler satılır satılmaz tartışması içinde şu farklı görüşe yer veriyoruz. KİT'ler toplumsal yarar bunu gerektiriyorsa, satılabilir. Ama bunu sosyal demokrat bir iktidarın yapması gerekmektedir. Çünkü, bunu düşünenlerin yapacağı uygulama, toplumsal bir uygulama değildir. Burada özel ve kişisel kârlar söz konusudur. Nitekim tartışmada da bu belirlendi.

Planlılık anlayışına da süratle değişim. Planlılık bizim düşündüğümüz modelde, sadece kamu ile ilgili planlılıktır. Özel sektörü planlamanın bir gereği yoktur. Kendisi de zaten bunu istemektedir. Türkiye'de böyle bir planlama hiç olmamıştır. Devlet planı yaklaşımıyla da kaynak yaratma konusunda, bugünkünden çok farklı davranacaktır.

Vergi reformunu Sayın Ülken'in belirttiği gibi uygulamak zorundadır. Bazı vergiler kaldırılabilir. Emek vergilerindeki pay yüzde 3'tür. Buna karşılık vergi personelinin yüzde 47'si bununla uğraşmak durumundadır. Sosyal demokrat ilkeler çerçevesinde, kademeli ve herkes için geçerli olmak üzere bu tür şeyler yapılabilir.

İthalatın serbest bırakılmasına sosyal demokrat bir görüş hiçbir zaman karşı çıkamaz. Çünkü amaç refahı artırmaktır. İnsanları çağın dışında değil, içinde tutmaktır. Bunu yaparken de kaynakların dağılımı önemli olduğu için bütün döviz kontrolü, devletin elinde olmalıdır. Bazı alanlarda devlet kendisi doğrudan ihracatı ve ithalatı yapmak zorundadır. Bunlar ülkemizde de zaman zaman uygulanmıştır. Başarılı olduğumuz her dönemde bunların da iyi kötü uygulanmış olduğunu görüyoruz.

Sayın Başkan, benim şanssızlığım, Sayın Başbakan konuşurken sizin başkanlık etmemenizdir. Yoksa programa tam olarak uymuş olacaktık. Böylece bizler de rahat rahat konuşmamızı yapabilecektik. İzin vererseniz toparlamak istiyorum.

İşsizlik sigortasını, sosyal demokrat görüş getirir. Gelir dağılımındaki adaleti, ancak, sosyal demokrat bir görüş sağlayabilir. Bunların yöntemleri yok değildir. Biz bu alternatifleri zamanı geldikçe kısıtlı olan ve olmayan süreler içinde, hep anlatacağız. İşsizlik sigortasını Türkiye'de uygulayabiliriz. Eğer bunları somut alternatifler olarak düşünyorsak.

İleri sürülen bu olayların hepsi gerçek olayı maskeleyen perdelemek içindir. Biz bu yüzeysel gibi görünen önlemlerin hep değiştiğini somut olarak söyleyebilecek durumdayız. Son zamanlarda üzerinde en fazla durulan konu

köprünün satışıyla ilgilidir. Bu köprü-
nün satışında alanlara verilen kâgıdın
üzerinde pay senedi, hisse senedi ya da
tahvil yazabilir. Ama sosyal demokrat
iktidar döneminde köprüden para alın-
mayacaktır. Köprüler para alınsın diye
yapılmıyor, köprüler bu memleketin
insanları yararlansın diye yapılıyor. Bu-
nu yaparken de, ikincisini yaparken de
bir şey satma durumunda değildir. Bu-
nu ciddi olarak planlarsan yapar, yap-
mıştır da.

Sayın Başbakanın nezaket hudut-
larını aşmamak gerektiğine göre sözleri-
mi söyle bitireyim. Alternatifsizlik bir
şartlandırma propagandasından başka
bir şey değildir. Türkiye alternatifini
bulmuştur. Çünkü artık görmeye baş-
lamıştır. Uygulamada da bunu yaşaya-
caktır. Teşekkür ederim.

**NAİM TALU : Teşekkür ederim Sayın
Kumbaracıbaşı. Buyurun Sayın Sümer
Oral.**

SÜMER ORAL : 24 Ocak diye adlandırıl-
an kararlar, devamlılık arz eden karar-
lar değildir.

Kırk derece ateşi olan hastaya uy-
gulanan reçetelere benzer. Uzun süre
aynı reçetenin tatbik edilmesi bünyeye
zarar verir, hastayı iyileştirmez.

Bu programı, istikrar içinde kalkın-
maya yönelik ekonomik politikaların
takip etmesi gerekir.

Türkiye yılda % 2,2 oranında artan
bir nüfusa sahiptir. Yılda 1 milyon yeni
çocuğu olmaktadır. Ülke mutlaka üreten
bir ekonomiye sahip olmalıdır. Bunun
için yatırım şarttır. Gerçekte büyüme-
nin de, ihracat artışının da yolu üretim-
den geçer. Üretimi ve altyapıyı gözet-
meyen bir ekonomiyi yaşatmak müm-
kün değildir. İşsizliğin çaresi de budur.

İhracat artışı, bir kur ve teşvik me-
selesi olmaktan çok bir üretim sorunu-
dur. Bunun da altında bir üretim prog-
ramlaması yatar.

İhracatın artırılması maksadıyla
Türk parasının değerinin devamlı olarak
düşürülmesi meselenin çaresi olmadığı
gibi ekonomik dengeleri kısa zamanda
bozar.

İlk üç ayda fiyatlardaki artış %
11'i aşmıştır. Bu gelişme, yıllık fiyat ar-
tışlarının, hedeflenen % 25 oranını hay-
li geçeceğini şimdiden göstermektedir.

Yüksek faiz politikası, devletin ü-
rettiği mal ve hizmetlere yapılan yüksek
oranlı zamlar ve Türk lirasının devam-
lı değer kaybı ekonomide maliyet enf-
lasyonuna neden olmaktadır. Mücadele-
de ise, talep enflasyonunun vasıtaları
kullanılmaktadır. Üretimde artış ger-
çekleştirmeden, sadece talebi kısararak
halkın satın alma gücünü azaltarak onu
fakirleştirerek enflasyonla mücadelede
sonuç almak mümkün değildir.

Türk ekonomisinin büyümesi mut-
laka sağlanmalıdır. Kalkınmanın neması
ise kesimlere dengeli şekilde dağılmalı-
dır.

**NAİM TALU : Teşekkür ederim Sayın
Oral. Sayın Aydın Gürkan, söz sizin.**

**AYDIN GÜRKAN : Sayın başkan, değer-
li konuklar,**

Aslında buraya gelirken daha çok
teknik düzeyde bir konuşma ortamı bu-
lacağımı sanıyordum ve ona göre hazır-
lanmıştım. Sanıyordum ki, Sayın Başba-
kanımız sadece açış konuşmasını lütfe-
decekler ve bizler de kendi aramızda
tartışmalarımızı yapacağız. Ama olay
öyle cereyan etmedi Sayın Başbakanımız
burada büyük bir siyasal, ekonomik nu-

tuk irat ettiler. Dolayısıyla ister istemez konuşmamı ikiye bölmek ihtiyacını hissettim. Çünkü ben de sadece bir teknisyen değil, aynı zamanda da bir partiliyim. Cevaplamak ihtiyacını hissediyorum. Bu cevabımın da yarısı politik, yarısı da teknik olacak. Bu vesileyle, Sayın Başbakanımızın varlığından ve irat ettiği nutuktan büyük memnuniyet duyduğumu da söyleyeyim. Çünkü, çok önemli bulduğum bazı noktaları sizlere açıklamak fırsatı verdi bana. Bunlar demokratik yaşamımızla ve yeni oluşturmaya çalıştığımız rejimimizle çok yakından ilişkilidir. Sayın Başbakanımızla Meclis'te sık sık karşılaştığımız için üslubunu ve mantık yapısını iyice öğrendim. Birincisi, hep ortak özelemlerimize sahip çıkmaya çalışır. Bizden daha fazla konuşma, kendini ifade edebilme ve toplumla iletişim kurabilme imkânına sahip olduğu için bu ortak özelemler de partinin kendine özgü, pragmatik cümleleriymiş gibi gelir. Biz bunları ifade etmeye hiçbir zaman fırsat bulamayız. Örneğin bürokrasi. Sanki bürokrasiye karşı olmayan varmış gibi hep bunu söyler. Örneğin enflasyonun aşağıya çekilmesi ya da bundan doğan zararların giderilmesi Sanki buna herhangi bir parti, kişi ya da kuruluş karşı çıkmış gibi hep bunları sahiplenir. Bütün bunlar bir konuşmanın gereği olmaması gerekli. Çünkü, bunlar zaten bizim ortak özelemlerimiz. Ama, Başbakan sahip olduğu konunun avantajlarını fevkalade kullanabildiği için, adeta biz bunları sahiplenmemiş durumda kalırız. Ben bir kere bundan yakınıyorum. Ortak özelemlerimiz, bir partinin pragmatik cümleleri değildir.

Bu arada çok önem verilen bürokrasi üzerinde durmak istiyorum. Biz de bürokrasinin kalkmasını istiyoruz. Yalnız açıkça ifade etmek isterim ki, bürokrasi eğer bundan bir devlet düzeni ve disiplini anlaşıyorsa bugünkü devlet

anlayışla belki kalkacaktır. Ama bunun yerine yarın hepimizin çok büyük ölçüde zarar göreceği, mağdur olacağı ve yarın çok daha fazla yakınacağımız bir keyfilik alacaktır. Sayın Başbakanımızın çıkarttığı yasaları yakından izlemek şanssızlığına uğruyorum. Buradaki idareye tanınan olağanüstü subjektiflik anlayışını yakinen tanıyorum. Yakında Türk toplumu buradan kaynaklanacak keyfilik şikâyeti içine girecektir. Belki de eski bürokrasiyi arayacaktır. Biraz geç olsun, biraz zor olsun, biraz sıkı olsun, biraz dert anlatılmaz olsun ama, keyfilik asgaride olsun gibi. Bunun sınırsız örnekleri verilebilir. Kur ayarlamaları, fona verilecek miktarı günlük olarak, sektör olarak, hatta firma bazında ayarlamak hakkı, oluşturulan fonların, örneğin toplu konut fonunun kullanım ilkeleri.. Yok, böyle ilkeler.. Nasıl kullanacağı bilinmiyor. İktisadi Devlet Teşekküllerini, KİT'leri satma yetkisini tutun, kim neyi nereye satacak, hangi ülkelere satacak, bütün bunlar yok... Demek istediğim öyle bir ilişki içindeyiz ki, yarın çok şikâyet ettiğimiz bürokrasiyi eskisinden çok daha katı bir biçimde yerleştirmek durumunda kalacağız. Çünkü tepki doğacak. Bu noktalardan birincisi.

İkincisi Sayın Başbakan hiç söylenmeyen bir şeye sürekli cevap verir durumdadır. Biz sosyal demokratları da bununla adeta bir savunmaya itmek ister. Bu konuşmalarında da, hep 1979 yılını baz alır. Sanki birisi çıkmış da, bir yerde resmi ya da gayri resmi olarak, «1979'da uygulanan politikalar doğrudur» demiş gibi, Sayın Başbakanımız bunlara cevap verme durumundadır. 1979 yılında uygulanan politikadaki yanlışlıklar ortak toplumsal hükmümüzdür. Önemli olan yanlışlıkta ısrar etmemektir. 1979 yılının baz alınışında da bir çarpıtma vardır. Eğer bir karşılaştırma yapacak olursanız, 1973-1978 yıllarını alalım, 24 Ocak 1980'den 1981'e ka-

dar olan dönemi alalım. 1981-1984 ya da 1973-1977'i alalım. Bütün bu zaman aralıkları içinde, Türkiye her alanda başarılıdır. Üstelik son derece önemli iki şoku atlatmak zorunda kaldığı halde. Çok basit bir örnek vermek istiyorum. Çok söylenir, «Faizleri artırdık, böylece çok önemli bir şey sağladık, mevduatlar artmaya başladı» diye. Mevduat artışının olması o toplum için pek bir şey ifade etmez. Mevduatlar artar, yatırımlar azalır. Mevduat artışı yatırımların artışına olanak tanıyorsa o zaman anlamlıdır. Mevduatın artışı başlıbaşına bir amaç değildir. Sadece, yatırımların artmasının bir aracıdır. Bu anlamda çok basit bir karşılaştırma yapalım. Devletin resmi belgeleri elimizde. 1979 yılında yatırımlar, sabit sermaye yatırımları, milli gelirimizin yüzde 23'ü, 1979'da yüzde 21,8'i. Sonra meşhur faiz kararnamesi, yüksek faizler, mevduatlar artıyor. Halk müthiş tasarruf ediyor. Harika. Düne kadar gelirini savururken şimdi tasarruf ediyor. Bakıyorum ben, yatırımlar 1980'de yüzde 19,4, 1981'de yüzde 19,1, 1982'de yüzde 18,8, 1983'te yüzde 18,5'a inmiş. 1984'te muhtemelen bunun da altında olacaktır. Bunun yararı nerededir? Mevduatlar ne oldu? Gelir tahvile gitmez, banka mevduatı haline dönüşebilir. Önemli olan bu kriterdir. Dolayısıyla Sayın Başbakan da bu kriteri kullanmamakta ısrar ediyor.

Bir diğer nokta ise önemli eleştirilerimiz olduğu halde bu eleştirilere hiç cevap alamayıp, mütemadiyen kendi özlemlerini, kendi kafasındaki programı söylemesidir. Biz söyleyip cevap almadığımızda da aramızda bir türlü diyalog kurulamaz. 1980 yılından bu yana 24 Ocak kararları nesnel ortamda tartışılma imkânına sahip olunamamıştı bugüne kadar. Çünkü yapılan eleştirilerin hiçbirine cevap verilememiştir. Sadece 24 Ocak anlatılarak geçiştirilmiştir. Cevap verilmediği için de nesnel bir tartışma

ortamı da ortaya çıkamamaktadır. Birazdan Sayın Kahveci de çıkıp bir şeyler söyleyecektir. O söylemeden ben söyleyeyim. Diyecektir ki, «İhracat son üç ayda fevkalade arttı, 1980 yılından bu yana sürekli artış gösteriyor. Ödemeler bilançosunda belli ölçülerde bir daralma var, açığımız daraldı. Enflasyonda 1979 ya da 1980'i baz olarak alırsanız, bir azalma görülmektedir. Bütçe belki ilk defa bu yıl büyük bir açık vermeden kapanacak.» Bu arada şunu ifade edeyim ki, eğer 1984 bütçesi açık vermeden kapanacaksa -çünkü birçok yerde 1984 tahakkuklarının çok iyi olduğunu ifade ettiler- demek o kadar kötü dedikleri 1983 yılı gerçekten o kadar kötü değilmiş, ki, 1984 yılında vergi tahakkukları bu ölçüde yüksek olabilmış. Böyle birtakım rakamsal başarıları söyleyeceklerdir. Ama bu büyük ölçüde ekonomi biliminin özünü anlamamak demektir. Sadece rakamlara sığınarak bunları söylemek bu anlama gelir. Ben, bütün bunlara karşı şunu soruyorum kendilerine. İhracat artmıştır, ithalat azalmıştır, enflasyon düşmüştür, devlet bütçesi denk kapanmıştır vs. Hepsi çok güzel ama, insana ne olmuştur bu arada? Kim memnundur, kim mutludur, kim dünden daha iyi yaşadığına inanmaktadır, kim yarına dünden daha fazla ümitle bakmaktadır? O halde sorunu mühendisçe değil, ciddi olarak, sosyal ekonomist olarak ortaya koymak ve rakamların ardında mutluluk mu yatıyor, yoksa büyük ölçüde mutsuzluk ve kötümserlik mi yatıyor, bunu tespit etmek lazımdır. Bütün bu olaylar içinde Sayın Başbakanın hiç dokunmadığı, dokunmak istemediği bir nokta vardır. Sanki toplumda mülkiyet ilişkileri hiç önemli değilmişcesine, mülkiyetin kimde olduğu hiç önemli sayılmaması gerekirmişcesine mülkiyet ilişkilerine hiç dokunmaz. Yabancı sermaye ile yerli sermaye arasında bir fark yoktur. Toplumda bütün

sınai mülkiyetin, bütün üretici mülkiyetin yalnızca çok az kişinin elinde toplanmasının sanki hiç önemi yokmuşcasına bu sorunu parti programının içine almaz, tartışmaz, hiçbir yerde de ifade etmez. Oysa bir toplumda mülkiyet fevkalade önemlidir. Mülkiyetin sağlıklı dağılımı fevkalade önemlidir. Bu cumhuriyetimiz için de çok gereklidir. Demokrasimiz için de çok gereklidir. Tam bağımsızlığımız için de çok gereklidir. Mülkiyet, hakkında söz edilemeyecek basitlikte bir olgu değildir. Aslında üretim kadar hayati bir olgudur.

Bu yarı politik girişten sonra şunu arz etmek istiyorum. 24 Ocak kararlarının ve bugün Sayın Özal'ın savunduğu modelin iç mantığını çok iyi yakalayabilmemiz lazımdır. Ayrıntılarda tartışmadan, iç mantığını yakalamaya çalışmamız lazımdır. Bu iç mantık da şudur. Eğer istikrar sağlanacaksa, eğer ödemeler bilançosu düzeltilecekse, bu ancak ve ancak düşük işçi ücretleri, düşük maaşlar, düşük taban fiyatları ve sadece bir kategori hariç, tekel kârları hariç, aklınıza hangi kategori gelirse bir tek onların düşüklüğü sayesinde olacaktır. Olay hiç de karışık değildir. Türkiye ihraç etmektedir, ihraç etmek istemektedir. İhracatını artırmak mecburiyetindedir. Bunu artırırken de hiçbir yapısal tedbirini almamaktadır. Almak ihtiyacını da duymamaktadır. Ben bunun hiçbir yerde ifade edildiğini duymadım. Bizim ihracat stratejimiz, uzun ya da orta vadede şöyle olacaktır, şu sektörlerde yoğunlaşacağız biçiminde hiçbir şey duymadım. O halde yapılacak şey mevcut üretimden mümkün olduğunca çok ölçüde malı dışarıya satabilmektir. Bunun ise çok basit bir yolu vardır. O da içeride mümkün olduğu kadar az tüketmek ve mümkün olduğu kadar az tükettirmektir. Bunun başka bir ifadesi de yoktur. Bu noktada, talebin kısılması noktasında eğer enflasyon düşecekse

bir süre daha az tüketmeye razı olunabilir. Acaba bu tek yanlı, yani yalnızca talebi mümkün olduğu ölçüde kısımaya yönelik politikalar, gerçekten 24 Ocak'ın diğer politikaları ile beraber düşünüldüğünde, enflasyonu düşürmeye yetecek midir? Bugüne kadarki uygulamalar, bunun böyle olmadığını göstermiştir. Çünkü bunun yanında paketin içinde öyle faktörler vardır ki, bunlar sürekli olarak maliyet enflasyonunu kamçılacaktır. Siz sübvansiyon politikasını bütünüyle reddedeceksiniz, devletten bir kuruş sübvansiyon vermeyeceksiniz, döviz kuru sübvansiyonu vermeyeceksiniz, KİT sübvansiyonu vermeyeceksiniz, durmadan zam yapacaksınız, enflasyonist bir ortamda, oynak bir kur sistemi uygulayacaksınız. Dolayısıyla ithal ettiğiniz malların değeri yükselecek... Bütün bunların sonunda bir maliyet enflasyonunun doğmaması mümkün değildir. Bunun böyle olacağını Sayın Başbakanımız da çok iyi bilmektedir. Çünkü kendileri bir hesap adamıdır. Değerli arkadaşım Sayın Kahveci de çok iyi bilmektedir. Ancak bilmek, bir şey ifade etmemektedir. Buradan doğacak maliyet enflasyonunu yok edebilmek için, talebi gerçekten gaddar denilebilecek ölçüler içinde kısmak zorundadırlar. Hem talep enflasyonunu önleyecek hiçbir şey yapmayacaksin, hem de enflasyon olmasın isteyeceksin. Bunun bir tek yolu vardır. Ancak talebi gerçekten olağanüstü ölçülerde, dayanılmaz ölçülerde kılmaktır.

Sayın Başkan kızacaklar ama, bir iki şey daha söylemeden konuşmamı bitirmek istemiyorum. Bunlardan bir tanesi sürekli olarak empoze edilen yabancı sermaye umududur. Ben bunu fevkalade önemli bir tarihi yanlış saymaktayım. Denilmektedir ki, bu yapılar içinde bu anlayış sürdüğü müddetçe Türkiye'nin kendi dinamizmini üretmesi mümkün değildir. Bir tek noktada umut vardır, -umut benim umudum değil, po-

litikayı sürdürenlerin umudu- Türkiye'ye büyük ölçüde yabancı sermayenin gelmesi ve bu gelen sermaye sayesinde üretimin ve gelişmenin bir miktar artması ve toplumda patlama noktalarına varılmadan, işsizlik nedeniyle patlama noktalarına varılmadan işsizliği bir miktar giderebilir. O yüzden yabancı sermayenin gelmesi için ne gerekiyorsa bu kolaylıklar sağlanmaktadır. Bu da fevkalade önemli bir yanılgıdır. Şunu açıkça ifade etmek isterim ki, bizim partimiz kesinlikle yabancı sermayeye karşı değildir. Bu prensip olarak işbirliğini reddetmek demektir. Yabancı sermaye ile ortak çıkarlarımız her zaman mevcuttur. Dolayısıyla da, sosyal demokratların yabancı sermayeye karşı kategorik bir tutumu yoktur. Ama kategorik bir «evet» çilikleri de yoktur. Bu konuda, fevkalade pragmatik düşünürler. Oysa şimdi uygulanan «evet»çilik kategoriktir. Bana sorarsanız bu Türkiye'nin geleceği açısından fevkalade önemli bir yanılgıdır. Yabancı sermaye sanıldığı kadar büyük ölçüde sermaye getirmemektedir. Daha çok iç kaynakları kullanmaktadırlar. Nitekim bizim çıkardığımız son tebliğde yatırım projeleri için yüzde 50 denilmiştir. İçimizde iş hayatının içinde olan insanlar vardır. Proje bir miktar büyük gösterilmek suretiyle öz kaynak kullanımını yüzde 50'nin altına düşürülebilir. Yabancı sermaye de muhtemelen bunu yapacaktır. Gelip büyük ölçüde iç kaynak kullanacaktır. Nitekim alt sınır olarak da 50 bin dolar konulmuştur. Buradan da yabancı sermayeden fazla umutlu olmadıkları sonucunu çıkarabiliriz. Fakat bir miktar yabancı kaynak gelecektir. Bu inkâr edilemez. Bu da bugünün sorununu bir miktar çözecektir. Yarının sorununu da belki çözecektir. Ama öbür gün Türkiye bir yaradan kan kaybedercesine, durmadan kaynak kaybına uğrayacaktır. Durmadan dış ülkelere değer aktarmak zorunda kalacaktır.

Çünkü her yatırımcı, haklı olarak getirdiği dövizin, yaptığı yatırımın karşılığı- nı kar olarak transfer etmek hakkına sahiptir. Dolayısıyla uzun bir süre içinde değerlendirdiğimizde mutlaka yatırdığından daha çoğunu götürecektir. Bu sorunu bugün için çözse bile yarın için çözemeyecektir.

Yabancı sermaye karşısında şunu düşünmek lazımdır. İhtiyacımız var, vatandaş iş istiyor. İstiyoruz ki, yatırımlar tekrar canlansın, onun için yabancı sermayeye adefa toplumun var olabilecek haklı ve mantıksal direnci giderek zayıfladı. Yok oldu. Ona rağmen üzerinde bir kez daha düşünmemiz lazımdır. Türkiye'ye onun sorunlarını çözecek ölçüde yabancı sermaye nasıl gelir? Türkiye'nin çok ileri teknolojileri mi vardır? Başka ülkelerde olmayan nitelikte insan gücü mü vardır? Yabancı sermayenin gelişinin bir tek amacı olabilir, o da ucuz işgücünden, ki buna köylünün, memurun, işçinin işgücü de dahildir, ucuz işgücünden yararlanmak için gelebilir.

Sayın Başbakanın, orta direğe «Ben ileride sadece enflasyon kadar, işler iyi giderse bir miktar daha onun üzerinde verebilirim» demesi çok haklıdır. Bugün çok aşağılara düşmüş reel ücret düzeyini, dünyanın en düşük ülkelerinden biri haline gelmiş ücret düzeyini ancak korumayı vaat edebilir. Ama artırmayı kesin olarak vaat edemez. Çünkü eğer böyle yaparsa kendi kafasındaki var olan program ve modelle gelişki hale gelecektir. Onun için tüm işçi ve memurları bu model içinde bekleyen şey, en iyi ihtimalle bugünkü reel durumlarının muhafaza edileceğidir. Ben bu kadar bile becerikli davranacaklarını sanmıyorum. Önümüzdeki dönemde enflasyonu, maliyet enflasyonundan doğan baskıyı kısılabilmek için talep daha da kısılacaktır. Ücretler daha da düşürülecektir. Bunu da çok üzülerek ifade ediyorum.

Umarım böyle olmaz. Temennimiz budur. Teşekkür ederim.

NAİM TALU : Teşekkür ederiz Sayın Gürkan. Buyurun Sayın Asaf Savaş Akat.

ASAF SAVAŞ AKAT : İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyetinin örgütlediği «Pi-yasa Ekonomisine Geçerken» ana konulu haftanın ilk oturumu geçen birkaç yıldan farklı bir yapıya sahip. 6 Kasım seçimleri sonrasında, artık ekonomi ile ilgili görüşler siyasi hareketler ve partiler tarafından ifade edilmeye başlandı. Bu nedenle ekonomik tartışmalar tekrar siyasi boyutu yüksek bir düzeye geldi. Bu gelişmeyi ben sevindirici buluyorum.

Sayın Turgut Özal'ın Genel Başkanlığındaki ANAP'ın 6 Kasım seçimlerini kazanması ve Belediye seçimlerinde oy oranını koruması, ekonomi açısından önemli bazı sonuçlar yaratıyor. Bunlardan birincisi, 1980 Ocagında başlayan genel iktisat politikası anlayışının normal koşullarda 1989'a kadar süreceğinin belirmesi. Her ne kadar 1982 yazından 1983 sonbaharına kadar ekonominin yönetiminde bir kadro değişikliği olmuşsa da, 1980'li yıllara hâkim olan özellik, süreklilik olacak. Böylece, Özal ekibinin uyguladıkları programın yarıda kesildiği gibi iddialarla başarısızlık halinde kendilerini temize çıkartma ümitleri azalıyor. Önlerinde 5 yıllık bir süre olması, orta vadeli tedbirleri geliştirerek devreye sokmalarına imkân tanıyor. Bu ise, akılcı bir politika uyguladıkları takdirde başarı olasılığını yükseltebilir.

Bence, ekonominin geçmişinden çok geleceğine bakma zamanı geldi. Artık üslubunu ve yöntemlerini tanımaya baş-

ladığımız Özal'ın önümüzdeki dönemde neler yapacağını kestirebiliriz. Birkaç ana eğilimi belirtmek istiyorum.

Hükümetin kısa dönemde bütün ağırlığı istikrar politikası diye nitelendirebileceğimiz konjonktür politikasına vermesini bekliyorum. Yani, temel hedef enflasyonun düşürülmesi olacak. Bu hedefe ulaşmak için kamu kesimi finansman açığını küçültmeye çalışacaklar. Bu ise, genelde sıkı para politikası diyebileceğimiz bir uygulamayı gerektirecek. Bir yandan faiz hadleri yüksek tutulurken, öte yandan para arzı artışları da sınırlandırılacak. Bunun anlamı, kısa dönemde ekonomide yatırımların iyice düşmesi ve pek çok üretim kesiminde bunalımın derinleşmesi. 1984 yılında ekonomide genel bir canlanma beklemek olanaksız.

Söz konusu politikanın enflasyona etkisini öngörmek daha zor. Başlangıçta, kamu kesimi finans açığını kapatmakta doğrudan ya da dolaylı vergilerden çok kamu kesimi üretimine yapılan zamlar kullanılacağına benzer. İhracatı artırma politikasının gerektirdiği devallasyonlarla KİT ve temel ürün zamları birleşince, paradoksal bir durum ortaya çıkıyor. Anti-enflasyonist politika kısa dönemde enflasyonu mutlaka yükseltecektir. Bu olgunun kesin işaretleri şimdiden görüldü. Ancak, eğer Hükümet uyguladığı politikada direnebilirse, 1984 sonuna doğru fiyat artış hızının kesilmeye başlaması beklenebilir.

Söylediklerimi genel bir çerçeveye oturtabiliriz. Seçimin hemen ardından antipatik gelebilecek tedbirler devreye sokulur. Yani, ekonomi bir-iki yıl azami derecede sıkılır. Bu şekilde kazanılan manevra alanı sayesinde, bir sonraki seçimlere girmeden az önce, bir yapay canlandırmaya gidilir. Buna, «dur ve yürü» (stop and go) politikası deniyor. Bu politikayı uygulayan ülkelerde çoğun-

lukla ortalama büyüme hızının düşük kaldığını hatırlatmak isterim.

Gelelim yapısal sorunlara, Hükümetin «serbest piyasa ekonomisi» ifadesini cömertçe kullanmasına rağmen kısa-orta dönemde Türkiye ekonomisinin yapısında, özellikle de sanayi yapısında, ciddi bir değişme beklemediğimi belirtiyim. Bunun kökeninde yatan neden ise nispeten basit. Türkiye ekonomisinde yapısal değişiklik, ancak ve ancak yeni nitel yapıyı mümkün kılacak bir nicel yapı değişikliği ile, bu ise yüksek büyüme hızları (yani yüksek yatırım düzeyleri) ile sağlanabilir. Özal'ın geçmiş uygulamalarına ve hükümet programına baktığımızda, bu yönde hiçbir işaret göremiyoruz. Çünkü, hızlı büyümeye geçiş (ki, az önce söylediğim gibi piyasa ekonomisine geçişin önkoşuludur), ekonomimizin ezeli sorunu olan düşük iç tasarruf ortamında köklü artışlar sağlanmadan gerçekleşemez. Ne kısa dönemde, ne de orta-uzun dönemde, Özal hükümetinin bu konuda bir şeyler yapabileceğini sanmıyorum.

Önümüzdeki dönemde düşük büyüme hızları ve yavaş yapısal dönüşüm Türkiye ekonomisinin belirgin özelliği olacaktır. Biraz abartma gibi gelecek ama, ekonomi bir türlü gerçekleşmeyen istikrarı aramak üzere durmadan istikrar programları ile tedavi edilecek. 1000 yıl sürecek büyük istikrar programının 4 yılı geçti; geriye sadece 966 yıl kaldı...

Bu noktada, çizilen genel tablo karşısında muhalefetin, özellikle sol muhalefetin tavrına da değinmeliyim. Ne yazık ki şu ana kadar, muhalefet büyük kütleleri ikna edebilecek bir alternatif politika üretememiştir. Bu durumda, ekonomik konularda inisiyatif daima hükümette kalıyor; muhalefet ise sadece pasif ve tepki düzeyinde. Türkiye'nin 1960'lı ve 1970'li yıllarda uyguladığı sermaye birikimi modelinin kesinlikle iflas

ettiği, artık eskiye dönüş imkânlarının kalmadığı açıkça kabul edilmeli ve önümüzdeki dönem için yeni bir sermaye birikimi modeli önerilmelidir. Bu yapılmadığı sürece, muhalefetin ekonomik konulardaki dağınıklığı iktisat politikalarında bir etkinliği olmaması ile sonuçlanacaktır. Türkiye'de demokrasinin yeniden yeşermesi açısından hayati bir görev üstlenen sol muhalefetin bu şekilde etkinliğinin azalması beni üzüyor ve tedirgin ediyor. O nedenle, bir an önce sol muhalefetin tutarlı bir alternatif üretmesini temenni ederek sözlerimi bitiriyorum.

NAİM TALU : Teşekkür ederiz Sayın Akat. Şimdi de söz sırası Sayın Adnan Kahveci'de.

ADNAN KAHVECİ : Kıymetli Misafirler, Değerli Hocalarımız ve Sevgili Öğrenciler,

Aranızda bulunmaktan dolayı mutluyum. Türkiye son 4 yıldır büyük bir değişimin içine girmiş durumdadır. Bu değişim bazılarınca iyi, bazılarınca pek o kadar değerlendirilmemektedir. Burada uygulanan program hakkında aleyhte veyahut da daha doğrusu lehte olmayan bazı görüşlerin değerlendirmesini yapmaya çalışacağım.

24 Ocak kararları bildiğiniz gibi Türk ekonomisini dış rekabete açmak ana gayesiyle alınmıştır. Bunun ilk basamağı enflasyonu düşürmek, ikinci basamağı ödemeler dengesini düzeltmek ve üçüncü basamağı düzelen ödemeler dengesi ile beraber, yatırımları hızlandırmak ve işsizliğe kalıcı çözüm bulmaktır. Bu hedeflerinde ne kadar başarılı olduğunu kısaca özetleyelim.

Enflasyon 80 yılı da dahil olmak üzere 80, 81, ve 82'de gittikçe düşürül-

miştir. 80'de yüksek görülen rakam ise 79'un indekslere aksetmeyen gizli enflasyonuydu. 1980 Şubat ayında fiyat ayarlamaları esasında 1979'da yapılması gereken ayarlamalardı. Endeksleri buna göre hesaplırsak, 1979'un toptan eşya fiyat indeksi % 110'luk bir artış gösteriyor. 1980'in enflasyon indeksi ise % 60'tır. Bu rakam 81'de 36,8'e 82'de 25,2'ye düşürülmüştür. Aynı sıkıntıyı 1984 yılında da çekiyoruz. 1983 yılında yapılması gereken, fakat çeşitli nedenlerden dolayı yapılmamış bazı ayarlamaları yaptığımızdan dolayı 1984 enflasyonunda, 1983 enflasyonunun önemli bir komponenti mevcuttur. Toptan eşya fiyatları endeksine göre % 30 olan 83 enflasyonu bundan daha yüksek olarak gerçekleşmiştir. Fakat bu rakam 1983 endeksine değil, 1984 endeksine kaydedilmiştir.

24 Ocak kararları alındığı zaman en büyük tenkitlerin başında siz IMF'den emir alıyorsunuz geliyordu. Halbuki bu kararlar IMF'nin tavsiyeleri doğrultusunda alınsaydı, bugün Türk ekonomisi halen yerinde sayıyor olacaktı. Bunun en güzel örneği IMF tavsiyelerini takip eden diğer ülkelerdir. Türkiye kadar başarılı hiçbir ülke gösteremezsiniz. Türkiye 24 Ocak 1980'de IMF tavsiyelerini değil, kendine özgü bir programı yürürlüğe koymuştur.

O günün şartlarının gerektirdiği program ne idiyse, onları yürürlüğe koymuştur. Nitekim verilen kararların doğruluğunu Avrupa'nın güneyindeki 5 sosyalist iktidar da doğrulamıştır. Görülen gerçek odur ki ekonomisi dara düşen hiçbir ülkenin bu kararlardan başka karar alma alternatifi yoktur. Üstelik IMF'ye üye olmak o kadar kötü bir şey olsaydı, bugün Polonya üye olmak için çeşitli kanalları denemezdi. Bugün Polonya IMF'ye üye olmak için çeşitli yollardan lobi yaparken girişini kolaylaştırmak istemektedir.

Yine tekrar ediyorum. IMF'nin tavsiyeleri olduğu gibi tatbik edilseydi Türk ekonomisi bugünkünden çok daha kötü durumda olurdu. Uyguladığımız politika, bize özgü, pragmatik, akılcı, bir politikadır. Bu politika sayesinde Türkiye son yılların en başarılı iktisadi düzelmesini sağlamıştır. Bildiğiniz gibi dış basın Türkiye'nin bu hızlı düzelmesine Türk mucizesi tabirini kullanmıştır. O zaman şu soruyu soracaksınız.

Peki IMF ile niye ilişki kuruyorsunuz?

Bunun izahı çok basittir. Bugün Polonya niye IMF'ye üye olmak istiyor? Dışardan kredi alabilmek, uluslararası para piyasalarında kredi bulabilmek için itibarınızın yüksek olması gerekir. İtibarınızın yüksek olması için iyi bir referansınızın olması gerekir. İşte IMF'nin rolü burda ortaya çıkmaktadır. Ekonomik krizden çıkan ülkelerin bilançolarının doğru olup olmadığını, uluslararası para piyasalarındaki bankalar bilemezler. Bu bakımdan IMF'nin görüşüne büyük önem vermektedirler. Nasıl bir ticari kuruluş için yeminli murakıp raporları, bankalar açısından önemli ise, ülkeler için de IMF buna benzer bir fonksiyon görmektedir. Bundan dolayıdır ki, Yugoslavya'sı, Romanya'sı da IMF'ye üye olmuş ve IMF'nin taleplerini dikkate almışlardır. Tabii IMF ile ilişkinin ikinci önemli avantajı da şudur. IMF'den sağlanan kredilerin şartları ticari bankalardan sağlanan kredilerin şartlarından çok daha iyidir.

Özetle söylemek gerekirse, IMF ile ilişkilerimizin ulusal bağımsızlığı zedeleyen yönü yoktur. Bilakis, kalkınmamızı daha ucuz kaynaklarla finanse etme yönünden, kredi itibarımızın daha hızlı artması yönünden IMF'nin sağladığı bazı avantajlar vardır.

Ekonomik politikalarla ilgili ikinci

önemli husus da şudur : Devamlı şu zihniyet var olagelmıştır. «Biraz taviz verirsek zararlı olmaz. Para politikasını biraz gevşetelim. Faizleri biraz daha düşürelim.» Bunlar devamlı söylenmiştir. Bunlara verilecek cevap, 83 yılında geçirdiğimiz tecrübedir. Banka faizleri suni olarak aşağı çekildiği halde, kredi faizleri ucuzlamamış, enflasyon düşmemiş, ihracat gerilemiş ve bunun sonucu kalkınma hızı gerilemiştir. Artık bundan böyle, «Bu politikalardan biraz taviz verirsek zarar gelmez» iddialarını duyacağımızı zannetmiyorum. Çünkü, 83 yılında verilen tavizler göstermiştir ki, bunların hiç kimseye faydası yoktur. Sadece birkaç randımanlı şirket ve bankayı kurtarmak için milyarlarca lira heba edilmiştir. Bunun sıkıntısını artan enflasyon dolayısıyla hem dar ve orta gelirli, hem de sanayici ve ihracatçı çekmiştir.

Bir değişik nokta da şuydu. «Kararlar nasıl olsa değişecek. Kendimizi sıkıntıya sokmayalım» zihniyeti idi. Bu zihniyet, 81 ve 82'de sıkıntıya girenlerin bir kısmının sıkıntıya düşmesinin sebebi idi. Çünkü almaları gereken önlemleri zamanında almamışlardı. Türkiye'de namıl olsa bir programın vadesi en fazla bir iki yıldır bekleyişle yan gelip yatmışlar, ve kendi sonlarını hazırlamışlardır. Bu zihniyetin değiştiğini memnuniyetle şu sıralarda müşahade ediyoruz.

Diğer bir iddia da, «Bu programdan dolayı üretim artmıyor, üretimi nasıl artıralım, yatırımlar nasıl artacak, kimse malımızı almıyor» iddiasıdır. Uygulanan ekonomik programın gayesi, ödemeler dengesini öncelikle düzeltmektir. Enflasyonu azaltırken ödemeler dengesini düzeltmenin tek yolu ihracattan geçer. İhracatınızı artırmadığınız sürece, ödemeler dengesini düzeltemezsiniz. Aynı şekilde üretiminizi de artıramazsınız, biz para politikaları ile içerideki üretici-

leri dış pazarlara yönlendirmek mecburiyetindeydik. Aksi takdirde sadece iç-dönük üretim yapsalar, Türkiye tekrar 70 cent'e muhtaç hale gelirdi. Üretimi artırmanın yolu pazarlamadan geçer. Malınızı kimse almıyorsa, dışarı gidip satmak mecburiyetindesiniz. Bunun bilincine varanlar, üretimde hiçbir sıkıntı çekmemekte, fabrikalarını tam kapasite ile çalıştırabilmektedirler. Önümüzdeki 5 yılda Türk ekonomisinde en hızla gelişeceğine inandığım sektör pazarlama sektörüdür.

Çünkü, her şeyi üretmesini bildiğimiz halde, pazarlamasını pek bilmiyoruz ve beceremiyoruz. Bu sektör de geliştiği takdirde sanayimizin sıkıntıları büyük ölçüde hafifleyecektir.

Bir başka şikâyet bankalardan geliyor. «Efendim şu bankalardan bizi kurtarın» deniliyor. Bankalardan sanayiciyi kurtarmanın çeşitli yolları var. Bankalardan kurtulmak isteyen sanayici çeşitli yolları deneyebilir. Birincisi dışa açılabilir, ihracat yapabilir, ihracat kredilerinin faizi nispeten düşüktür. Prefinansman kredilerinin faizi bugünkü banka kredilerinin faizine göre çok düşüktür. Bankalardan kurtulmak isteyenlere ikinci alternatif bahsedildiği gibi, villalarını, üretime katkısı olmayan değerlerini satarak, sermayelerine katmalarındır. Bu yolla da bankalardan rahatlıkla kurtulunabilir. Üçüncü yol ise halka açılmaktır. Sermayeyi artırıp, yeni ortakları devreye sokmaktır. Kredi faizlerinden yakınanlara içeride veyahut da dışarda yeni ortaklar bulmalarını tavsiye ediyoruz.

Banka kredilerinden şikâyet edenlere tavsiyem, ilk uçağa atlayıp, ürettikleri mallara dış pazarlarda müşteri aramalarıdır. Müşteriyi bulur bulmaz, o üretimi finanse edecek, prefinansmanı da rahatlıkla bulurlar ve banka kredilerinin ağır faiz yükünden kurtulurlar. Şu

şikâyeti de yapamazlar : «Efendim biz ihracat yapamayız.» Türkiye’de bugün ihracat yapamayacak, hemen hemen hiçbir sektör yoktur. Getirilen kolaylıklarla içerde pahalı olan hammaddeyi veyahut da girdiyi, sıfır gümrükle dışardan ithal imkânını mümkün hale getirdik. Bu uygulama 1980’den beri devam etmektedir ve bu politika sayesinde hemen hemen her ülkenin, her malıyla, her pazarda rekabet edebilir durumdayız. Bu imkân Türkiye’yi ihracatçılar açısından bir serbest imalat bölgesi, yani bir serbest bölge durumuna getirmiştir. Bugün ihracat yapamıyoruz, veyahut da yapamam diyen bir sanayicinin var olabileceğine inanmıyorum.

Buna benzer fakat değişik türde bazı iddialar 1980’de olmuştu. Efendim mal yok ki dışarı satalım. 1980’de ihracat artışı olunca bu sefer bu iddiayı, mal olmadığı iddiasını yapanlar, efendim stoklar vardı, o stoklar bitti. 1981’de ne satacaksınız? diye bu sefer iddia etmeye başladılar. 1981 yılında dünyadaki ekonomik krize rağmen Türkiye ihracat artışında dünya rekoru kırdı. Yani 80’de bittiği iddia edilen stoklar, 81’de mucizevi bir şekilde yerine gelmiş ve Türkiye ihracat artışında dünya rekoru kıracak duruma gelmişti. Neyse ki bu iddialar 81’in sonunda ortadan kalktı. Artık hiç kimse Türkiye’de dışarıya satacak mal yok iddiasını yapamıyor. Şu iddiayı da bazen duyuyorum. «Efendim ihracat sonsuz artamaz. Enerji darboğazı ile karşılaşılır.» Türkiye’nin enerji darboğazı yeter ki ihracata dönük projeler için olsun, çok kısa sürede karşılanabilir. Paket fuel-oil santrallerla Türkiye’nin enerji ihtiyacı hızla karşılanabilir. Önemli olan malımıza pazar bulabilmektir. Türkiye’de arzuladığımız ihracat türü zaten enerji yoğun üretim değildir. Arzuladığımız ihracat emek-yoğun olan, sermaye yoğun olmayan ihracattır. Bun-

ların başında konfeksiyon ve tekstil gelmektedir.

Demir-çelik, çimento, alüminyum gibi enerji yoğun sektörlerde Türkiye’nin fazla ihracat yapmasını da pek arzulamıyoruz. Çünkü bu sektörlerde enerjinin çok ucuz olduğu ülkelerle rekabet etmemiz belirli bir seviyeden sonra zor olmaktadır.

1984 yılı başlarında çok duyduğumuz bir endişe de şuydu. Efendim kambiyo rejimi liberalleştirildi, döviz bitecek. Türkiye’nin bu sıkışık döneminde kambiyo rejiminde ve ithalat sisteminde bu kadar liberasyon intihardır deniliyordu. Şimdi üç aylık sonuçlara baktığımız zaman görüyoruz ki olaylar iddia edilenin tam tersine gelişmiş, ihracat tahmin edilenen çok üzerinde artmış, ithalat gerilemiş ve en önemlisi kullanılabilir döviz rezervleri 2 milyar doların üzerine çıkmıştır. Yurt dışına akın akın gideceği iddia edilen dövizler bilakis yurt içine gelmeye başlamış, döviz tevdiat hesapları şimdiye kadar gizli kasalarda veyahut da yurt dışında tutulan dövizleri, veyahut da işçilerimizin Alman bankalarında tuttuğu dövizleri yurt içine getirmiş ve Türkiye ekonomik yönden daha da kuvvetlenmiştir. Şimdi de şu iddialar yapılıyor. «Efendim dumana para ödüluyoruz. Ketçap gelir mi? Niye çocuk bezine para ödüluyoruz?» Aynı varsayım la ben de şunu söyleyeyim. Niye pirinç ithal ediyoruz? Onu da yiyoruz. Havaya gidiyor bir bakıma.

Türkiye’de hükümet bazı dengeleri korumak mecburiyetindedir. Bunlardan en önemlisi üretici-tüketici dengesidir. Tüketiciyi korumanın en önemli yollarından biri de fiili tekelleri kırmak ve içerde rekabeti sağlamaktır. Eğer bugün çocuk bezi geliyorsa, içerdeki çocuk bezi imalatçıları da kalitelerini yükseltmek, fiyatlarını düşürmek mecburiyetinde kalacaklardır. Bunun canlı bir ör-

neğini iki gün önce gördüm. Dışardan gelen çocuk bezleriyle rekabet edecek kalitede yeni bir marka çocuk bezi üretilmeye başlanmış ve pazara sunulmuştur. Bu ithalatı niye serbestleştirdiğimizin en güzel örneklerinden biridir. Dumana niye para ödediğimize gelince, orada da şu soruyu sormak istiyorum. «Bu para kaçakçının cebine girerken, niye hiçbir ses çıkmıyordu?» Bu dumana zaten para ödeniyordu. Fakat bunun gelirin bir kuruşu bile Devletin cebine girmiyordu. Bu paranın tümü kaçakçıların cebine giriyordu. Sigara ithalatını resmileştirerek biz hem kaçakçının havadan para kazanmasını önliyoruz. Hem de sığra ithalinden elde ettiğimiz gelirle dar ve orta gelirliye konut yapma yolunu açmış bulunuyoruz.

Kambiyo rejimi daha da liberalleşirse Türkiye rahatlıkla Ortadoğu'nun İsviçre'si olabilir. Bunun ilk işaretlerini şimdiden görüyoruz. Kambiyo rejiminin liberalleştirilmesi sonucu Türkiye'ye gelip yerleşmek isteyen çok miktarda mülracaat almış bulunuyoruz. Kambiyo rejimini önümüzdeki yıl içinde daha da serbestleştirerek Türkiye'ye giren döviz artırma arzusundayız.

Gelen tenkitlerin bir kısmı da şu noktada odaklanıyor. «Efendim bu politikanın iki sonucu var. Biri devalüasyon, biri zam.» Devalüasyon konusunu şu şekilde açıklamaya çalışayım. Biz hükümet olarak istesek, dövizin değerini bugünkü değeri değil de 1 dolar 10 liradır diyebiliriz. Bu neyi değiştirir? En basiti bu yeni kura göre, yani 1 dolar eşittir 10 lira kuruna göre, milli gelirimiz bugünkünün 35 misline çıkar. Yani fert başına milli gelirimiz 35 bin dolar civarına yükselir. Dünyanın da en zengin ülkesi oluruz.

Zamlardan da, vazgeçelim, hiç zam yapmayalım. Şekerin kilosu 1 lira, ekmeğin tanesi 50 kuruş, terayağının kilo-

su 2 lira, benzinin litresi 25 kuruş diyelim. Bu hesaba göre asgari ücretle çalışan bir vatandaşımız dünyanın en rahat geçinen insanlarından biri olur. Resmi indekslerde, resmi rakamlarda Türk işçisi, Türk çalışanları dünyanın en refah içinde yaşayan insanları gibi görünür. Fakat bu iki işi yaptığınız zaman yaptığınız şey aldatmacadan başka bir şey değildir. Yaptığınız şey halkı aldatmaktır ve daha da önemlisi halkı aldattığınız sırada bu suni kontrollerden dolayı karaborsacı ve stokçu zümresini havadan zengin etmektir. Ekonomik politikalarınızın gayesi halkı aldatmak olmamalıdır. Ekonomik politikalarınızın gayesi gerçek ne ise onu yapmaktır. Bizim bugün enflasyonu dizginlemek için sarf ettiğimiz gayretin tek sebebi budur. Enflasyonu durdurmadığınız sürece, kuruş da yükselsin ve bazı zamları da mecburiyetten dolayı yapmak zorunda kalırsınız.

Bir başka nokta da, banka sistemindeki tasarrufların dar ve orta gelirlinin değil de zenginlerin olduğu iddiasıdır. Bugün banka sistemimizde 30 milyona yakın tasarruf hesabı vardır. Bunlar büyüklü küçüklü tasarruf hesaplarıdır. Zenginlerin parası olsaydı acaba bankaya mı yatırırlardı diye bir düşünün. Bugün bankanın sağladığı gelirle bir işletmenin sağladığı geliri karşılaştırın. Akı başında olan bir zengin, hiç parasını tutar da bankaya yatırır mı?

Orta gelirli parasını bir işletmede işletemediği için bankaya götürmek mecburiyetindedir. Banka olmadığı zaman orta gelirli parasını altına veya gayri menkule yatırırmaktaydı. Biz tasarruflara enflasyon üzerinde bir gelir verilmesini sağlayarak orta gelirlinin sömürülmesini önledik.

Gelen önemli tenkitlerden bir tanesi de: «Efendim bu ekonomik politikalarda insan faktörüne yer verilmiyor. İnsanlar

önemsenmiyor ve sadece rakamlar konuşuyor.» Bu iddialara karşı şunu sormak gerekir. Türkiye tarihinde ilk defa olarak yıllık portesi 200 milyar lırayı geçen bir konut seferberliği başlatılmıştır. Bundan daha fazla insan faktörüne değer veren herhangi bir program cumhuriyet tarihinde başlatılmış mıdır? İnsanlarımız için en önemli mutluluk vesilesi olan ev sahibi olabilmeyi sağlayan bir ekonomik politika nasıl olur da insan faktörüne önem vermiyor diye değerlendirilebilir? Bu konuda ilginç bir olayı size nakletmek istiyorum :

Bir panel tartışmasında, eski sosyal demokrat görüşlü bir partiye mensup bir profesör arkadaşımız, «Ben sizin yerinizde olsaydım, bu para ile konut değil, dövize çevrilir mal üreten fabrikalar yapardım» dedi. Ben de bunun üzerine şunu söyledim. «Biz o kadar katı düşünceli insanlar değiliz. Sosyal sorunları da düşünmek zorundayız. Döviz sonra kazanırız. Önemli olan konutsuzluktan kivranan vatandaşlarımızı bir an önce konut sahibi yapabilmek. Önemli sosyal sorunların ekonomik sorunlardan daha yüksek önceliği vardır. Bu bakımdan konut sorununu öncelikle çözmek mecburiyetindeyiz» dedim.

Konut sıkıntısı hafiflediğinde insanlarımızın en büyük iyiliği yapmış olacağımız kanaatindeyim.

Ekonomik politikada insana değer vermesek, bol bol para basar, sanayicilere ucuz kredi dağıtır, enflasyonu da körükledik. Bunu yaptığımız takdirde insanlarımız daha da fakirleşecek, gelir dağılımı daha da bozulacak ve toplum sosyal yönden çöküntüye uğrayacaktır. İnsan faktörüne önem vermeseydik, Türkiye'nin en kritik sorunlarından biri olan hamile kadın ve çocukların beslenmelerine bu kadar büyük önem vermezdik. Çünkü Türkiye'nin kanaatimizce bekleyen en önemli acil sorunu budur.

Bu uzun açıklamanın ardından kısa bir özet çıkarmak istiyorum.

Türkiye'de uygulanan iktisadi politikaların, Türkiye'ye has politikalar olduğunu söylemiştim. 1980'den beri Avrupa'nın güneyinde işbaşına gelen Portekiz, İspanya, İtalya, Fransa ve Yunanistan'daki sosyalist iktidarlar da bizim aldığımız kararlara tıpatıp benzer kararlar almışlardır. Bunların en cesaretlilerinden biri İspanya'daki Gonzales hükümetidir. Gonzales hükümeti bizden daha da ileriye giderek, hakiki anlamda kemer sıkma denilebilecek politikalar uygulamaya başlamıştır. Yoğun işçi çıkarmalarına varan bazı uygulamaları başlatmıştır. Aynı şekilde Fransa'da Mitterand sadece çelik endüstrisinde 30 bin işçiyi işinden edecek bir düzenleme programını uygulamaya sokmuştur. Hatta Mitterand sendikalara verdiği vaatlerin hepsinin üzerinden geçerek, işsizliği 2,2 milyondan, 3 milyona çıkaracak bazı düzenleme tedbirlerini yürürlüğe koymaya başlamıştır. Gemi inşa endüstrisinde ise Fransa işçilerinin dörtte birini önümüzdeki 3 sene içinde işten çıkarmak durumundadır. Aynı şekilde Fransız Kömür Endüstrisi de Mitterand'ın 81'deki vaatlerinin tam aksine 8 bin tane yeni işçiyi işe alacağına 30 bin işçiyi işten çıkarmayı hedef almıştır.

Portekiz'deki ekonomik kriz ise Türkiye'deki kamuoyu açısından çok ilginç bazı olaylara sahne olmaktadır. Portekiz'de birçok firma işçilerine 18 aydır hiçbir ücret ödememektedirler. Bütün Portekiz'de 600 özel ve kamu kuruluşunda 100 binin üzerinde işçi 2 senedir maaş alamamaktadırlar. Portekiz'in geçirdiği kriz sonucu ücret ödemeyen şirketler yaygınlaşmaktadır. Hükümet işçilerin biriken maaşlarını para basarak ödemekte, dolayısıyla işçiler maaşlarını alamamaktadırlar. Buna rağmen enf.

lasyon şu anda % 32 civarında ve işsizlik % 9'a ulaşmıştır.

9 aylık iktidar olan sosyalist Soares hükümeti, IMF'ye giderek Portekiz'in borçlarını ödemede yardım talep etmiştir. IMF ile anlaşarak bir istikrar programını yürürlüğe koymuşlardır. Türkiye'deki durumu Fransa'daki, İspanya'daki Portekiz'deki Yunanistan'daki veyahut da İtalya'daki durumla karşılaştırdığımız zaman insanın şunu söyleyeceği geliyor: «Allaha şükür ki işbaşında liberal addedilen bir iktidar var, ya sosyalistler olsaydı ne olurdu?» Çünkü görüyoruz ki Avrupa'da sosyalistlerin uyguladığı programlar bizinkilerden çok daha katı ve çok daha acımasız. Bir Türkiye'de kemer sıkma politikaları yerine bilakis enflasyonu hızla dur-

durarak, vatandaşın satın alma gücünü yükselterek, kemerleri gevşetmeyi hedef aldık. Türkiye'de esas kemerleri sıkılan kesim eskiden malını kolay satabilen ve ucuz kredi bulabilen sanayici kesimiydi.

Bu vesileyle şunu söylemek istiyorum. Türkiye'deki ekonomik politikalar değerlendirilirken, hiç olmazsa çevremizdeki ülkelerde uygulanan ekonomik politikaların incelenmesini arzu ederdim. Dünyada ne olup bittiğini daha iyi öğrenirsek, içerde de ne yapmamız gerektiğini daha iyi kararlaştırabilir ve tenkitlerimizde daha objektif olabiliriz kanaatindeyim.

Bu vesileyle saygılarımı sunar, hepinize teşekkür ederim.

TARTIŞMA

NAİM TALU : Teşekkür ederiz Sayın Kahveci. Programa göre 15 dakikalık bir ara vermemiz gerekiyordu. Fakat vakti geçirdiğimiz için ben bu arayı vermeyeceğim. Konuşmacı arkadaşlarımıza soru sormak isteyen, ya da konuyla ilgili görüş belirtmek isteyen dinleyenlerimiz varsa, onlara söz vereceğim. Buyurun efendim.

DİNLEYİCİ : Sayın Gürkan, uygulanan ekonomik madelin sadece olumsuz sonuçlar vereceğini ifade ettiler. Yabancı sermayeye de umut bağlamamız gerektiğini söylediler. Ben kendilerine şu soruyu sormak istiyorum. Dünyada kalkınmakta olan diğer ülkelere baktığımızda nasıl bir model uygulamaktalar? Mesela, Kore ya da ikinci Dünya Savaşı sırasında atom bombası atılan Japonya, nasıl bir ekonomik kalkınma modeli uygulayarak kalkınmışlardır? Bunları düşündüğümüz takdirde yabancı sermayeye karşı nasıl vaziyet alınması gerektiğini bize açıklayabilirler mi?

Bir de Sayın Asaf Savaş Akat'a bir sorum olacak, Sayın Akat «Biz alternatif yarattık» dedi. Söylediği sözler arasında benim anlayabildiğim kada-

riyla, alternatifi, sadece enflasyonu aşağıya çekebilmek için iç tasarrufları arttırmanın gerekli olduğunu, kaynak yaratmanın önemli olduğunu ifade ettiler. Bugün uygulanan ekonomi politika bunun dışında bir görüşte midir? Bunu açıklamasını istiyorum. Bir de cebri tasarruflara gitmemiz gerektiğini, yani vergileri artırmanız gerektiğini söylediler. Bu yeterli midir? Bugüne kadar bu yolda yapılan uygulamaların sonuçları neler olmuştur?

Konuşmacılara genel bir sorum olacak. Bir ekonomik model uygulamak istersek, bir tercih yapma noktasına geldiğimizde maliyet enflasyonu mu, yoksa talep enflasyonu mu uygulamak gerekir? Teşekkür ederim.

NAİM TALU : Buyurun Sayın Gürkan.

AYDIN GÜRKAN : Ben konukların sabrını fazla taşımamak için kısa cevaplayacağım. Bir kere bizim yabancı sermaye karşısındaki tutumumuz kategorik değildir. Anavatan iktidarını eleştirdiğimiz nokta, onların bu kategorik tutumlarıdır, yani

dogmatik, yarı ideolojik tutumlardır. Yabancı sermayeden hiçbir kötülük gelmez, yerli sermaye ile özdeşler düşünce, bir yanlışlığı da beraberinde getirir. Biz bu görüşe karşıyız. Yoksa pragmatik olarak, Türkiye'ye yabancı sermayeyi de çekebilecek ortak projeler, yani her iki ülkeye de yarar sağlayacak projeler oluşturulmalıdır. Oluşturulmak zorundadır. Geçmiş dönemlerde bu az yapılmıştır. Bunu da itiraf ediyorum ama, kategorik olarak bütün umudu yabancı sermayeye bağlamak da yanlıştır. İleride, bunun bedelleri ağır olacaktır.

Japonya, Kore üzerinde hiç durmayacağım. Hassas kanular. Ama bir şey söylemek istiyorum. Hiç Almanya'ya, Kore'ye bakmaya gerek yok. Türkiye 1963-1973 yılları arasında olağanüstü başarılı bir deneme yapmıştır. Ama 1973'ten sonra yeni koşullara uyacak araçları hızla oluşturamamıştır. Yapılması gerekeni 1963-1973 deneyiminden öğrenerek ve bugünün ihtiyaçlarına uygun modeli yaratarak bir yerlere varılabilir. Yoksa 1979'us vesile ederek modeli tepetaklak ederek değil. Aradaki fark bu. En güzel örnek 1963-1973 arasıdır. Bu ne Kore'de olmuştur, ne Japonya'da olmuştur, ne de Almanya'da olmuştur. Bu deneyimden yararlanırsa Türkiye sorunlarını kolaylıkla halledilebilir. Teşekkür ederim.

NAİM TALU : Şimdi de kendisine yöneltilen soruyu cevaplandırmak üzere Sayın Akat'a söz veriyorum.

ASAF SAVAŞ AKAT : Kaynak yaratma sorununun bugün olmadığı kanaatindeyim. Türkiye'de iç tasarruflar düşmektedir, düşecektir. Çünkü iç tasarrufları yaratan temel mekanizmalar, piyasa dışı mekanizmalardır. Cebri tasarrufla bu çok açıktır. Dışarıya 5 liradan satılan malın kalitesizini Türk tüketicisi, eğer 20 liraya alıyorsa, geri kalan 15 lira bir cebri tasarruf türüdür. Bunu kaldırdığınız zaman cebri tasarruflar düşer. İşçi sınıfının gelirini düşürerek, belki kârları biraz yükseltmeye çalışırsınız. Yani özel kesimde cebri tasarruf yaparsınız. Ama bu da pek yürümez. Tasarruflar düşecektir. Devlet tasarrufları, zaten denk bütçeyle beraber de facto düşecektir. Demin Sayın Gürkan rakamları okudu. İç tasarruf oranı düşmektedir ve düşecektir. Onu da göze almakta yarar vardır. Başka söyleyecek bir şey görmüyorum. Teşekkür ederim.

NAİM TALU : Sayın Akat'a teşekkürler ediyoruz. Sayın Kubaracıbaşı, sanırım sizin elinizde cevaplandırılması gereken yazılı bir soru vardı, buyurun.

ONUR KUMBARACIBAŞI : Elimdeki soru, «Sayın Akat, alternatifin söylenmediğinden söz etti. Kaynak konusunda da cebri tasarrufun bir alternatif olabileceğinden bahsetti. Resmi muhalefet bu konuda şimdiye kadar bir görüş ileri sürememiştir. Siz konuşmanızda alternatifin varlığı üzerinde durdunuz.» Ben alternatifin kaynakla ilgili kısmına değindim. Galiba vergi reformundan bahsettim. Saru şöyle devam ediyor. «Sosyal demokrat olarak sizlerin önerileri nelerdir, neler yapılabilir?» Aynı bir soru da «Sayın Kahveci'nin görüşleri ile ilgili neler düşünüyorsunuz?» Uzun bir soru. Bu soruyu ben kendi kendime de soruyorum. Sayın Akat, görüşlerine büyük ölçüde katıldığım bir meslektaşım. Kendilerini sadece kişisel değil, yazılarından da tanıyorum. Alternatif kitabını da okudum. Bu soruyu sormakta da haklıdır. Bu görüşleri ileri sürmekte de haklıdır. Ama resmi muhalefetten ne kastedildiğini anlayamadım. Sanıyorum bütün muhalefet resmi. Bir de resmi olmayan muhalefet var. Herhangi bir parti ile ilişkisi olmayıp da, bu hükümetin de görüşlerini benimsemeyenler ki, bunların sayıları da yüzde 50'yi aşılıyor

Görüşlerine gerçekten değer verdiğim bu arkadaşımın ileriye attığı bu konu üzerindeki görüşlerimizi aktarmak için buraya geldik. Yalnız ben buradaki organizasyon üzerine bir eleştiride bulunacağım. Kusura bakmasınlar. Biz buraya iktisatçılar, iktisat tartışmacılar diye geldik. Ancak bize tanınan 10 dakika içinde hiçbir şey söyleyemedik. İktisatçılar, iktisat tartışma fırsatını bulamadıkları için tartışmıyorlar, yoksa iktisat bilmedikleri için değil.

Sayın Akat'ın kitabında ileri sürdüğü konu gerçekten de doğru bir konu. Ben de değindim. Vergi reformu yapılacaktır. Vergi reformuyla, sosyal adaletçi bir yaklaşımla ancak gelirden bir düzeltme yapılabilir. Bir yandan gelirleri artırırken bu reformun katkısıyla iç kaynaklarda da önemli artışlar sağlanabilir. Cebri tasarruflarla yani bizim hesabımıza göre de yüzde 5'lik bir artış sağlamak, çok önemli noktalara doğru kaynak kaydırılmasını gerçekleştirebilir. Ama bunlar bir iktisatçı olarak ne benim buluşumdur, ne de Sayın Akat'ın. «Kimse yazmadı, ben yazdım» diyorlar. 1979'da çok kalın bir cilt halinde yazılı olarak da çıktı. Aynı şeyleri söyleyen başka görüşte insanlar da vardı. Bunları biliyoruz. Zaten bir şey keşfetmek durumunda da değiliz. Önemli olan bildiklerimizi iyi anlatma ve bunları uygulamaktır.

Şunu da ilave edeyim, vergi reformu deyince, Sayın Kahveci'nin söylediği gibi ben hemen vergi oranları ortasın düşüncesinde değilim. Çünkü Sayın Koç'tan bir milyon lira daha fazla vergi al-

sak ne olur? Artırarak değil, tam tersine azaltılarak bunlar sağlanabilir. Bu bütün dünyada bu şekilde yapılmıştır ve yapılmaktadır. Vergi kaybını gidermenin yöntemleri de vardır. Gene bir örnek olarak vermişim. Vergi personelinin yüzde 47'si, sadece emlak vergisi ile meşguldür. Bürokrasi ile ilgili olan görüşleri de bu tür rahatsızlıkları gerektirebilir.

Kaynak sorununu çözmek mümkün. Dış kaynak sorunu önemli bir sorun. Doğru teşhistir bu. İhracatı artırmak, adeta ithalatı da artırmayı gerektiriyor. Nedeni de Türkiye'deki sanayinin çarpık yapısıdır. Dışa çok bağlı bir şekilde üstyapı sanayinin var olmasıdır. Bunu da yavaş yavaş düzeltmek mümkündür. Nasıl? Nasılın cevabı çok açık. Bu planlı bir devletçiliktir, çağdaş bir devletçiliktir. Devletçiliği lütfen sosyallizmle karıştırmayalım. Bu ayrı bir olay. Benim kastettiğim Atatürk devletçiliğidir. Koşullara göre kendini yenileyen, değişen, yeni yaklaşımlar getiren devletçiliktir, planlıdır. Sayın Akat bu konuyu atladı mı, bilemiyorum ama ben şunu da söyledim: Liberal ekonomiyi gerçekleştirecek alanlar sosyal demokratlardır. Sayın Kahveci sanırım a noktada pek dikkatli olmamışlar. Bugün uygulanan liberalizm ismi üstünde, derbeder bir devletçiliktir, dedim. Liberalizm dünyada bu noktaları çoktan geride bıraktı. Bizim düşündüğümüz sosyal demokrat anlayıştaki liberalizm, Almanya'da, Avusturya'da, Sayın Kahveci'nin saydığı diğer ülkelerde gerçekleştirilen devletçiliktir. Liberal ekonomiyi a noktaya getirmektedir. Orada da devletçilik var. Bizde yalnız, kamu kuruluşları üretimde biraz daha fazla rol oynamak durumundadır. Çünkü bugün KİT'ler olmasa, özel sektörün dayanacağı hiçbir şey kalmaz. Özel sektörün yaşantısı KİT'lere bağlıdır. Bizim düşündüğümüz modelde kamu kuruluşları,

bundan böyle piyasa ekonomisinin kuralları içinde yardımcı olmayacaklar. Biz diğer firmalarla yarış içinde olan KİT'ler düşünüyoruz. İşte bizim yeni yaklaşımımızın temel noktalarından biri de budur.

Dış kaynak sorununu çözmek için, ihracat kuşkusuz teşvik edilecektir. Ancak bu selektif bir teşvik olacaktır. Yani bizim mukayeseli üstünlüklerimizin olduğu alanlara kaydırılacaktır. Türkiye uzun yıllar böyle yaptığı için bu noktaya gelmiştir. Yalnız zaman zaman, çeşitli iktidarlar döneminde kaynakları farklı ve yanlış yönlere yönlendirmiştir. Bunlar eleştiridir. Şunun da altını vurgulayarak söyleyeyim, Türkiye'de hiçbir hükümet bugüne kadar yanlış yaptığını bile bile, yanlış yapmamıştır. Kuşkusuz bugün yapılan yanlışlar da, iyi niyetle yapılan yanlışlardır. Ama yine de yanlışlardır. Düzeltmeleri gerekmektedir. Piyasa ekonomisini de canlandırmak, ithalatın liberasyonunu da yapmak mümkündür. Sayın Başbakan da yapılan liberasyonun gerçek bir liberasyon olmadığını ifade ettiler. «Öyle gümrükler koyduk ki, ithal müsaadesi verdik ama bunların ekonomik olarak ithali mümkün değildir» dediler. Bunlar şüphesiz doğrudur. Bu tabii ki, bir liberasyon değildir. Bunun gerçeğini de yapmak mümkündür. Bu mümkün alanın da yine toplumun yararına, toplumun çıkarını ön planda tutan bir düşüncenin iktidardır. Teşekkür ederim.

NAİM TALU : Sayın Kubaracıbaşı'na teşekkür ederim. Sayın konuklar, vaktimiz dolduğu, hatta biraz da geçtiği için oturumu burada kesmek zorundayım. Katılan bütün konuşmacılara ve siz sayın konuklarımıza, Mezunlar Cemiyeti adına teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

26 Nisan 1984 (Öğleden Sonra)

Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler ve Türkiye

Oturum Başkanı — **Talat ORHON**

Bildiri — **Dr. Seyfettin GÜRSEL**
Yorumcular — **Prof. Dr. Erdoğan ALKİN**
Dr. T. Güngör URAS

TALAT ORHON (Oturum Başkanı): Sayın izleyiciler, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nce düzenlenen 9. İktisatçılar Haftası birinci gün öğleden sonra oturumunu açıyorum. Bu oturuma katılan konuşmacılardan Sayın Dr. Seyfettin Gürsel «Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler ve Türkiye» konulu tebliğini sunacak. Daha sonra Sayın Prof. Dr. Erdoğan Alkin ve Sayın Dr. Güngör Uras, bildiri ile ilgili kendi yorumlarını yapacaklar. Şimdi ilk sözü tebliğini sunmak üzere Sayın Gürsel'e veriyorum.

SEYFETTİN GÜRSEL : Teşekkür ederim Sayın Başkan. Aslında bana biraz nankör bir görev düşüyor. Çünkü sabahki konuşmalar içerik bakımından oldukça

spektaküler bir nitelik taşıyorlardı. Bu da dinleyicilerin rahatça izleyebildikleri bir ortam yaratmıştı. Benim buradaki görevim rakamlara ağırlık vererek, teknik bir çözümleme yapmaya çalışmak. Dolayısıyla biraz sıkıcı olma ihtimali var ama, sayıyorum tartışma bölümü biraz daha hareketli olacak.

Konumuz «Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler ve Türkiye». Bu tebliğde dünya ekonomisinin durumunu, başlıca sorunlarını irdelemeye ve kısa dönemde bu ekonomide öngörülen gelişmelerin işığı altında dış konjonktürün Türkiye ekonomisini nasıl etkileyeceğini araştırmaya çalışacağım. Dolayısıyla, dünya ekonomisinin, özel olarak da kapitalizmin temel eğilimlerini ve bunlara bağlı olarak da

geleceğini konu dışı bırakmış oluyoruz. Ayrıca şunu da belirtmek istiyorum: Böyle kısa dönemli bir analiz elbette yeterli değildir. Türkiye'nin kalkınma stratejisinden tebliğde söz edilmeyecektir ama, tartışmalarda bu konulara da değinilirse yararlı olacağını sanıyorum.

Konuyu iki bölümde ele almak istiyorum. İlk dünya ekonomisindeki başlıca gelişmeleri ve beklentileri genel hatlarıyla inceleyeceğim. İkinci olarak da Türkiye ekonomisinin bu gelişmelerden nasıl etkileneceğini belirlemeye çalışacağım.

Dünya ekonomisindeki gelişmeleri ve beklentileri üç alanda irdelemek mümkün. Birincisi «büyüme ve istihdam» alanında ne oldu, ne olması bekleniyor? İkincisi «uluslararası ticaret» alanında, üçüncüsü ise «para ve kredi» alanında neler oldu ve neler olması bekleniyor? Şimdi sırasıyla bu alanları teker teker ele alalım.

1983 yılında gördük ki, gelişmiş kapitalist ülkelerde şaşırtıcı bir ekonomik canlanma ortaya çıktı. IMF tarafından verilen rakamlara bakacak olursak, geçen yıl dünya ekonomisinde yüzde 2,1 oranında büyüme sağlanmış. 1982 yılında büyüme oranının sıfır olduğunu düşünecek olursak, bu rakamın önemini sanıyorum daha iyi anlarız. 1984 yılı için IMF'nin tahmini dünya ekonomisinin yüzde 3,7 büyüyeceğidir. Yani 1983'e göre büyüme oranında bir artış bekleniyor. IMF rakam vermemekle beraber, bu eğilimin 1985 yılında da devam edeceğini tahmin ediyor.

Dünya ekonomisinden OECD ülkelere, yani gelişmiş batılı ülkelere geçecek olursak, bu ülkelerdeki büyüme oranı, 1983 yılı için yüzde 3'e yakın oldu. Oysa, 1982 yılı sonunda OECD örgütü 1983 ile ilgili tahminlerinde, bu oranı yüzde 2'nin altında, hatta yüzde 1 civarında bekliyordu. Dolayısıyla, OECD için de bu, sürpriz bir canlanma oldu. Gene hatırlatmak istiyorum, 1982 yılında OECD ülkeleri sıfır

büyüme yaşamışlardı. 1983 yılındaki büyüme, ekonomik gelişme OECD ülkeleri açısından oldukça yüksek bir orana ulaşmıştır. Bu gelişmeler, son sekiz yıldır devam eden ekonomik durgunluğun sona erdiğini ister istemez düşündürüyor. Bu büyümeyi ülke bazında alırsak, bu performansın sağlanmasında en büyük pay ABD'ye düşmektedir. 1982 yılında yüzde 2 oranında daralan Amerikan ekonomisi, 1983 yılında olağanüstü bir büyüme hızına erişti: yüzde 6,1. Amerikan ekonomisinin büyüklüğü ve son yıllarda içine düşmüş olduğu durgunluk da dikkate alınacak olursa, bu yüzde 6,1'lik rakamın ne kadar büyük bir rakam olduğunu daha iyi anlayabiliriz. Bu özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde son yıllarda görülmeyen bir orandır. Gerçi bir çok gelişmekte olan ülke, yüksek büyüme hızlarını zaman zaman tutturabilmiştir; ama gelişmiş bir kapitalist ülke için yüzde 6'lık büyüme gerçekten çok çarpıcı bir rakam oluşturuyor.

Geçtiğimiz yıl, Amerikan ekonomisiyle birlikte yüksek büyüme sağlayan bir ülke de Japonya oldu. Bu ülkenin büyüme oranı yüzde 3'ün üzerindedir. Almanya ekonomisi de çok yüksek olmasa bile yüzde 1,5 civarında bir rakama ulaşarak, hiç olmazsa pozitif bir büyüme gerçekleştirebilirdi. Çünkü Alman ekonomisi de geçen yıl negatif bir büyüme gerçekleştirmişti.

OECD ve diğer tahmin yapan iktisadi kuruluşlar, önümüzdeki yıl da bu canlanmanın süreceğini düşünüyorlar. Bu büyümenin lokomotifliğini de sırasıyla, yüzde 5 ve yüzde 4 oranlarında büyüyecekleri tahmin edilen Amerikan ve Japon ekonomileri yapacak. Burada hemen şunu da belirtirim: İçinde bulunduğumuz yılın, yani 1984'ün ilk üç aylık verileri yayınlandı. Bu verilere göre, Amerikan ekonomisinin tahmin edilen yüzde 5'lik oranının da üzerine çıktığı ve yüzde 7'lik bir büyüme gösterdiği anlaşılıyor. Tabii bu büyüme hızının yıl boyunca devam etmesi son derece

güç olabilir. Ancak yine de yapılan tahminlerin gerçekleşeceği de aşağı yukarı belli oluyor.

Avrupa ülkeleri içerisinde bizi en çok ilgilendiren Almanya'nın 1984 yılı büyüme oranı ise yüzde 2. Toplam Avrupa ülkelerinin yine 1984 yılında yüzde 1,5 g.b.i düşük fakat hiç olmazsa pozitif bir büyüme oranı tutturacakları da, yapılan tahminler arasında.

OECD'nin, 1985 yılının ilk aylarıyla ilgili olarak yaptığı tahminleri ise, pozitif büyüme eğiliminin devam etmekle birlikte yavaşlayacağı yönünde. Bu yavaşlama da, gündeme şöyle bir soru getiriyor. Acaba bu canlanma ne ölçüde kalıcı bir canlanmadır? Dolayısıyla durgunluktan çıkış güven altına alınmış mıdır? Bu sorulara cevap aramaya başladığımız zaman, öncelikle şu sorulara da cevap vermemiz lazımdır. Bir kere bu canlanmayı uzun ömürlü kılaacak koşullardan hangisi gerçekleşmiştir, hangi gelişmeler aksine bu canlanmanın soluğunu kesecek gelişmelerdir? Bunlara bir göz attığımız zaman, olumlu gelişmelerin aslında iki tane olduğunu görüyoruz. Birincisi enflasyon oranının gelişmiş ülkelerde düşmüş olmasıdır. Burada enflasyon rakamlarını hatırlayacak olursak, 1971-1981 döneminde OECD'nin enflasyon ortalaması yüzde 8,5, 1982 yılında da gene bu ülkelerde ortalama enflasyon yüzde 7,3 oldu. 1983'te ise bu oran yüzde 5,5'tu. Demek ki, enflasyonla mücadelede bu ülkeler bir başarı elde etmiştir. 1984'te de OECD enflasyonunun aynı düzeyde kalması bekleniyor. Şunu da belirteyim, bu rakamlar ülkeden ülkeye çok farklılıklar göstermektedir. Örneğin İtalya'da oldukça yüksek bir düzeyde, Fransa'da daha az, ama hâlâ yüksek seyretmeye devam ediyor. Fakat buna karşın büyük ekonomiler, dünya ekonomisinin lokomotifliğini yapmakta olan ekonomiler, Japon, Amerikan, Alman ekonomilerinde enflasyonla mücadelede gerçekten de önemli başarılar elde edil-

miştir. 1984'te enflasyon düşmese bile hiç olmazsa 1983 düzeyinde kalması bekleniyor. Gerçi beklenenden daha hızlı büyümesi belki enflasyonun da bu ülkede artabileceğine işaret etse de, her şeye rağmen enflasyon oranında aşağıya doğru bir duraklama olduğunu söyleyebiliriz. Bu canlanma için neden uygun bir koşuldur diye soracak olursak, bu soruyu şöyle cevaplayabiliriz. Çünkü bu ülkeler enflasyonla mücadele nedeniyle ister istemez birtakım deflasyonist politikalar uyguluyorlardı. Dalayısıyla bu deflasyonist politikaları terk etme olanağı böylece ortaya çıkmış oldu.

Canlanma açısından ikinci olumlu koşul, reel kâr hadlerinde, yani sermayenin getirisinde bu ülkelerde bir artışın gözlenmesi. Gerçi bu reel kârlardaki artış çok yüksek bir düzeyde değil. Özellikle tahvil getirileriyle karşılaştırıldığı zaman, hisse senedi getirilerinin henüz yeterli bir düzeyde olmadığı görülüyor. Ayrıca unutmamak gerekir ki, bu reel kârlardaki artış, bir miktar işçilerin ücretlerinden yaptıkları fedakârlıklardan - özellikle Amerika'da geçen yıl ve daha önceki yıllarda krizdeki bazı firmalarda işçiler işsizlik yerine ücretlerin düşmesini kabul etmek zorunda kalmışlardı -, bir miktar da verimlilik artışından kaynaklanıyor.

Canlanmayı sağlayan bu koşullara karşılık, bu canlanmanın soluğunu kesecek ve böylece kısa dönemle sınırlı kalmasına yol açabilecek birtakım gelişmeler ve koşullar da söz konusu. Bunları da önemlerine göre şöylece sıralayabiliriz.

— Reel faiz hadleri hâlâ çok yüksek bir düzeyde seyretmeye devam ediyor. Biliyorsunuz, 1978-1979 yıllarından itibaren bu ülkelerde, özellikle Amerika'da faiz hadleri süratle yükselmeye başladı. 1983 yılında biraz azalma olduysa da, yine yükselmeye başladı. Geçen ay faiz hadleri Amerika'da bir puan yükseldi. Daha sonra yapılacak olan tartışmaları daha somut

bir temele oturtabilmek için faiz hadlerine ilişkin bazı rakamlar vermek istiyorum. ABD'de reel faiz haddi yüzde 8, Japonya'da yüzde 6, Almanya'da yüzde 5, Fransa'da yüzde 6, İngiltere'de yüzde 4 civarında. Bunlar reel faiz hadleridir, nominal faiz hadleri değil. Bu faiz hadleri neden bu kadar yüksek? Seküler olarak baktığımızda, kapitalizmde bu reel faiz hadlerinin -dönemden döneme değişiyor olmasına rağmen- ortalama trendinin yüzde 2-3 civarında olduğunu görüyoruz. Bunu özellikle geçenlerde ölen ünlü Amerikalı iktisatçı ve tahminci Kaufmann'ın bir yazısında belirtiyordu. Ona göre, bu seküler faiz hadleri yüzde 2-3 düzeyinde idi ve faiz hadlerinin yükselmesinden beri de reel faiz hadleri bu seküler orana bir türlü gelememişti. Dolayısıyla, bu yüksek faiz hadleriyle yatırımlarda bir canlanma beklemek hayaldir. Nitekim geçtiğimiz yıllarda bu ülkelerde yapılan yatırımlarda bir azalma olmuştur. Bundan sonra da bir canlanma olması oldukça güçleşmektedir. 1984 yılı için, biraz önce sözünü ettiğim yüksek büyüme oranlarında hangi faktörün ne kadar katkıda bulunacağını analiz yapıldığında da, şöyle bir tablo çıkmaktadır. 1984 yılındaki yüksek büyüme oranına yatırımlardaki artışın katkısı sadece yüzde 15 olacak. Tüketim harcamalarındaki artışın katsayısı ise yüzde 60. İktisatçılar bilirler ki, böyle bir büyümenin uzun soluklu olması mümkün değildir. Çünkü büyümeyi uzun ömürlü yapacak olan yatırımlardaki artıştır. Tüketimdeki artışlar kısa dönemde ekonomiyi büyütebilir, fakat bir süre sonra bu büyüme oranı ister istemez düşecektir.

— Canlanmanın geleceği açısından ikinci olumsuz gelişme, borç sorunudur. Bilirsiniz, bu sorun basında da dünya ekonomisinin en önemli sorunlarından biri olarak sık sık karşımıza çıktı. 1982 yılına kadar, gelişmekte olan ülkeler giderek artan miktarlarda borçlandılar. Burada yine rakamlara dönmek istiyorum. 1977

yılında gelişmekte olan ülkelerin -petrol ihracatçısı ülkeleri hariç tutuyorum- ithalatı 144 milyar dolardır. 1981 yılında bu ithalat 316 milyar dolara yaklaşmıştır. Yani 1977-1981 arasında bu ülkelerin ithalatları 172 milyar dolar artmıştır. Bu artışın nasıl olduğuna baktığımızda, çok açık olarak şunu gözlemleyebiliriz. 1977-1982 arasında bu ülkelerin aldıkları toplam borç miktarı 212 milyar dolardır. Aynı süre içinde bir taraftan 172 milyar dolarlık ithalat artışı, öbür taraftan da 134 milyar dolarlık bir borçlanma vardır. Bu açıkça gösteriyor ki, ithalat artışı bu ülkelerin yüzde 80 oranında borçlanmaları sayesinde yapılabilmektedir. Bunun böyle sürüp gitmesi olanaksızdı. Nitekim 1982 yılında ayan beyan anlaşıldı ki, dünya ekonomisinde ödeme kapasitesi ile borçlanma kapasitesi arasındaki denge altüst olmuştur. Bu borçlanmanın aynı tempoda artması da mümkün değildir. Dolayısıyla, 1982'den itibaren bu ülkeler, 1981'e göre 1982'de 13 milyar, 1983'te de 22 milyar daha az borç aldılar. 1984'te ise yine 1981'e göre 24 milyar dolar daha az borç almaları söz konusu. Borçlanmanın sıfır noktasına düşmesi mümkün değil, borç almaya devam ediyorlar, fakat borçlanma hızında bir gerileme başlamış durumda.

Bu ülke grubunun ithalatı ise, 1981'e göre 1982'de 29 milyar, 1983'te de 43 milyar dolar azalmış, bu da çok doğal bir gelişme. Bu ülkeler büyük ölçüde borçlar sayesinde ithalatlarını artırdıkları için, borçlanma düşmeye başlayınca, ithalatları da düşmeye başlamıştır. 1984 yılı için yapılan tahminler ise, ithalatın 22 milyar dolar artacağı şeklinde. Bu ithalat artışı da borçtan ötürü değil, ihracatın da 27 milyar dolar artmasından ötürü olabilecek. Çünkü gelişmiş sanayi ülkelerinde, biraz önce de söylediğim gibi, 1984 yılında çok önemli oranda büyüme bekleniyor. Dolayısıyla, bu ülkelerin ithalatları da artacağından, bu, gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarına önemli önemli ölçüde yan-

siyacak. Bu olumlu durum, yani gelişmekte olan ülkelerin 1984'te nispeten olumlu bir gelişme göstermeleri, 1982-1983 yıllarında yapılan borç ertelemeleri sayesinde olmuştur. Çünkü aynı zamanda, 1982 yılından itibaren ortaya borç krizi diye bir sorun çıkmıştır. Sonunda en zor durumda olan borçlular, büyük çapta borç ertelemeleri gerçekleştirdiler. Bu borç miktarı 50 milyar dolardı. İki yılda bu büyük miktardaki borç ertelenmiştir. Ertelenen borçlar sonsuza dek ertelenmedi, hiç kuşkusuz. Bir süre sonra alacaklılar yeniden kapiya dayanacaktır. Bu tarih de aşağı yukarı 1986 yılıdır. 1986-1989 yılları arasında bu ertelenen 50 milyarlık borç, bu arada işlemiş olan faizleriyle birlikte, yeniden talep edilecektir. Dolayısıyla, 1986'dan itibaren gelişmekte olan ülkelerin ithalatlarının yeniden daralmasını bekleyebiliriz. Yeniden ithalatlarının daralması ise, gelişmiş sanayi ülkelerinin ihracatlarının da buna bağlı olarak gerilemesi demektir. Bu da dolayısıyla canlanmayı tehdit eden, ekonomik büyümeyi tehdit eden ikinci bir etkindir.

— Canlanmayı tehdit eden üçüncü etken, korumacılık eğilimleridir. Krizle birlikte Batı'da yeniden, adeta içgüdüsel bir tepki olarak, eski bir alışkanlık olarak, korumacılık ortaya çıktı. Gerçi bu ülkeler serbest ticaret düzeninden vazgeçemediler. Ancak oradan, buradan, şu mal, bu mal ya da şu ülke, bu ülke derken bir miktar serbest ticaret düzenlerini törpülediler. Korumacılık eğilimleri bugün hâlâ devam ettiğinden, canlanma açısından son derece olumsuz bir ortam yaratılmış oluyor. IMF'nin 12 Nisan'da yapılan Yürütme Komitesi toplantısı sonunda yayınlanan tebliğde birinci sırada en önemli sorun olarak korumacılık eğilimine değinildiğini hatırlatmak isterim. Kapitalist ülkeler bir araya geldiklerinde «aman korumacılık yapmayalım» diyorlar ama, ülkelere döndüklerinde iktidarlar zorluklarla karşılaşmalarında korumacılık yapmaktan kaçın-

mıyorlar. Bu paradoksal durum daha önceleri de, iki dünya savaşı arasında bir kez daha yaşanmıştı.

— Dördüncü etken kamu borçlarının milli gelir içindeki payının hemen hemen tüm ülkelerde artmaya devam etmesidir. Bu yine orta dönemde canlanmayı durduracak bir faktördür. Çünkü kamu borçlarının milli gelir içindeki payının sürekli artmasını düşünemeyiz. İster istemez bir sınıra ulaşılacaktır. Bu sınırdan çok uzak olmadıkları için - gene tekrar edeyim, ülkeden ülkeye farklılıklar var - genel olarak kamu borçlarının milli gelir içindeki payının artması sürüp gidemez. Kamu borçlarının payı arttıkça, devlet bu gelirleri harcadığı için canlanma açısından ekonomide olumlu bir ortam doğmuş oluyordu. Bu etken de orta dönemde devam edemez. Dolayısıyla canlanma açısından olumsuz bir durum ortaya çıkacaktır.

— Son olarak döviz kurları arasındaki dengesizliğe dikkati çekmek istiyorum. Biliyorsunuz, iktisatçıların bazen çok basit teorileri vardır. Bu teoriler uzun dönemde üç aşağı beş yukarı kendilerini ister istemez ekonomiye kabul ettirirler. Dış ticaretle ilgili olarak ortaya atılan bir basit teori de şudur: Bir ülkenin dış ticareti açık vermeye başlarsa, normal olarak bu ülkede bu açığın etkisiyle paranın değeri düşer. Tabii burada, bu ülkenin serbest kambiyo düzenine sahip olup olmadığı önem kazanıyor. Bu ülke serbest kambiyo düzenine sahip ise, o zaman parasının değerinin düşmesiyle birlikte ihracatı artar, ithalatı daralır. Dolayısıyla dış ticaret dengeye gelir. Dünya ekonomisinde, özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde, yani serbest kambiyo düzenine sahip ülkelerde böyle bir gelişmenin olmadığını gözlemleyebiliriz. Nitekim 1982 yılında Amerikan ekonomisinin dış ticaret açığı 36 milyar dolar, 1983 yılında ise 63 milyar dolardı. 1984'te beklenen açık ise çok daha büyüktür. Bu ülkede bu iki yılda da dış ticaretin büyük açıklar vermesine rağmen

dolar bir türlü değer yitirmedi. Hâlâ doların değeri, diğer ülke paraları karşısında oldukça yüksek düzeylerde seyretmeye devam ediyor. Bunun ayrıntısına girmiyorum ama, yine de nedenini belirtmek istiyorum. Amerikan ekonomisinde geçerli olan yüksek faiz hadleri sonucu böyle bir paradoksal durum ortaya çıkmaktadır. Buna karşın Japon ekonomisine baktığımızda, dış ticaret olarak değil de, cari işlemler olarak bakıldığında 1983 yılında bu ekonomi zaten dış ticaret fazlası veriyor, cari işlemlerde de 22.5 milyar fazla vermiş. Bu durum böyle olunca normal olarak yenin dolar karşısında değerlenmesi gerekirdi. Böyle bir gelişme de olmadı. Kurlar arasındaki dengesizliğin önemli bir sonucu da ekonomik ajanların gelecekle ilgili beklentilerini bozmasıdır. Nasıl bir gelişme olacağını tahmin etmek çok güçleşmektedir. Dolayısıyla, yarın için bugünden birtakım ekonomik kararlar alınamaz hale gelmektedir. Bu da, canlanmayı olumsuz yönde etkileyen beşinci etkidir.

Olumlu ve olumsuz koşulları böylece görmüş oluyoruz. Bunları bir arada düşündüğümüz takdirde, bana göre ekonomik canlanmanın 1985'ten öteye geçmesi oldukça zor. Çünkü olumsuz gelişmeler, ekonominin temel unsurlarıyla ilgili gelişmelerdir. Bu koşullarda, bu temel unsurların durumunda bir iyileşme olmadığı takdirde, bu canlanmanın kısa dönemli bir canlanma olarak kalması, yüksek bir ihtimaldir.

Büyümeyi gördük. Kısaca işsizliğe de değinmek istiyorum. Büyümeye rağmen bu sorunun da geleceği pek parlak gözüküyor. Sadece ABD'de işsizlik geçen yıl azaldı. Önümüzdeki yıl da azalmaya devam edecek. Bu da çok doğal. Rakamlara girmiyorum ama, 1984'te yüzde 8'in altına düşebilecek bu ülkedeki oran. Oysa 1982'de yüzde 10'un üzerine çıkmıştı. Bunun nedeni de açık. Amerikan ekonomisinde büyüme performansı oldukça iyi. Japonya'da zaten işsizlik sorunu yok. Onun için, bu ülkeyi değerlendirme dışı bırakı-

yorum. Bunun dışında Batı Avrupa'da işsizliğin devam etmesi bekleniyor. Bu konudaki tahminler ise şöyle: 1983'te bu işsizlik oranı yüzde 10'du. 1985'in başında yüzde 12'ye kadar yükseleceği bekleniyor. Biz daha yakından ilgilendiren Almanya'da da işsizliğin artması bekleniyor. Burada da rakamlara girmiyorum ama, 1984 ve 1985'te yüzde 9'un üzerine çıkacak, işsizlik oranı Almanya'da artmaya devam edecek.

Dünya ekonomisindeki gelişmelerle ilgili birinci alanı görmüş bulunuyoruz. İkinci olarak uluslararası ticareti ele alalım. 1984 yılında, uluslararası ticaretin yüzde 4 oranında artması bekleniyor. Türkiye'nin dış ticaretinin yaklaşık yüzde 90'ını geliştirmiş kapitalist ülkeler ve petrol ihracatçısı ya da Kuzey Afrika ülkeleriyle yaptığını dikkate alarak, uluslararası ticaretteki gelişmeleri bu iki ülke grubuyla sınırlamak istiyorum. Diğer ülkelerden söz etmeyeceğim.

Biraz önce de belirttiğimiz gibi, ekonomik canlanma sanayileşmiş ülkelerin dış ticaret hacmini arttıracaktır. Bu ülkelerin ihracatları son üç yılda, yani 1981, 1982 ve 1983'te yüzde 11, ithalatları ise yüzde 14 oranında azalmıştı. Buna karşın, 1984 yılında Amerika'nın 1983'e göre 44 milyar, Japonya'nın 1983'e göre 9 milyar, Almanya'nın ise 7 milyar dolar daha fazla ithalat yapmaları bekleniyor. Demek ki, ithalatlarında canlanmaya bağlı olarak artış gerçekleşebilecek, 1984'te. OECD'nin tahmin ettiği ithalat artış rakamı ise yüzde 6. Petrol ihracatçısı ülkelere gelince, bu ülkelerin dış ticaretlerini belirleyen hemen hemen tek değişken petrol fiyatları ve petrol üretimidir. Petrol üretimini petrol fiyatları belirlediğine göre petrol fiyatlarının temel bir değişken olduğunu kabul edebiliriz. Bu değişkene kısaca bir göz atalım. Biliyorsunuz, 1980 yılında OPEC ikinci kez büyük oranda petrol fiyatlarını artırmıştı. Fiyatlar, 1980 yılında 31,5 dolara yükseltildi, hatta ikinci petrol

şokundan bahsediliyordu. Daha sonra, 1982 yılında petrol fiyatları 31,5 dolardan 35 dolara yükseldi. Ancak 1982'den itibaren petrol fiyatlarının düşmeye başladığını görüyoruz. Nitekim 1982'de ortalama petrol fiyatlarının -yani OPEC'in sattığı petrol fiyatı, ki piyasadaki fiyatı az çok o belirliyor- 1982 yılında 33 dolar, 1983 yılında ise, 4 dolar daha düşerek, 29 dolara indiğini görüyoruz. OECD ülkelerinin 1980 yılından itibaren gerileyen petrol ithalatlarının önümüzdeki dönemde beklenen ekonomik büyümeye paralel olarak artması öngörülmekle birlikte, bu artışın oldukça sınırlı kalacağı hesaplanmış durumda. Sadece yüzde 2 olacağı tahmin ediliyor. Petrol talebinde bu kadar sınırlı bir artış söz konusu olduğuna göre, petrol ihracatçısı ülkelerde büyük ölçüde atıl kapasite olduğuna göre, petrol piyasası teknik bir deyimle alıcı piyasası olmaya devam edecek, 1984 ve 1985 yıllarında. Bunun sonucu açıktır. Petrol fiyatlarında bu dönemde yükselme beklemek olanaksızdır.

Petrol fiyatları yükselmeyeceğine ve ihraç edecekleri miktarda da çok ciddi artışlar olmayacağına göre bu ülkelerin gelirleri, ithalatta kullanacakları gelirler de ister istemez önceki dönemle sınırlı kalacak, yani artmayacaktır. Bunu daha somut olarak incelediğimizde, görüyoruz ki, 79-81 döneminde petrol ihracatçısı ülkeler cari işlemlerinde 228 milyar dolarlık bir fazla elde ettiler. Bu fazla petrol fiyatlarının hızla yükseldiği dönemde idi. 1982-83 yıllarında ise bu ülkelerin cari işlemleri 47 milyar dolarlık bir açık verdi. Burada da petrol fiyatlarındaki değişimlerin etkisi çok açık bir biçimde gözüküyor. Bu ülkelerin bu dönemde, aslında 1979 da dahil, 1983'e kadar ithalatlarını, az veya çok, ama sürekli artırdıklarını görüyoruz. Bu artış gerçi ülkeden ülkeye değişiyor. Bunu da birazdan açıklayacağım, ama toplam ithalatlarında artışın mümkün olması gerek bu ülkelerin re-

zervlerini, daha önceden biriktirmiş oldukları rezervlerini, gerekse uluslararası sermaye piyasalarındaki birikimlerini kullanmalarıyla olanaklı olmuştur.

Konumuz bakımından Türkiye'yi ihracat ve diğer döviz gelirleri yönünden ilgilendiren 8 petrol ihracatçısı ülkeyi yakından incelemek istiyorum. İlk olarak büyük umutlar beslenen Irak ve İran'ı ele alalım. Biliyorsunuz, bu iki ülke arasında savaş devam ediyor. İran'ın ihracatı 1981 yılına kadar hızla geriledikten sonra, son iki yıl yeniden artmaya başladı. Bununla birlikte 1983 yılında, 1979 yılındaki ihracat düzeyine henüz ulaşılmış değil. 1979 yılında İran, 20 milyar dolarlık ihracat yapmış, 1983 yılındaki ihracatı 19,3 milyar dolarda kalmıştır. Buna karşın 1979'da 10 milyara yaklaşan ithalatı iki katına yakın artarak 1982'de 18 milyara tırmanmıştır. 1983'ün ilk dokuz aylık verileri ise ithalat artışının bu ülkede durduğunu gösteriyor. Rakamları bilmemekle birlikte, rejim değişikliğinden bu yana İran'ın cari işlemlerinin açık verdiğini tahmin ediyoruz. Dolayısıyla, İran ithalatını son yıllarda rezervlerini kullanarak artırmıştı. Biraz önce de söylediğim gibi bu ihracat artışını bu yolla sağlamıştır. 1981-82 yıllarında dış ticaretinin de açık verdiğini düşünürsek, -1983'te hemen hemen bir denge söz konusu- bu ülkenin 1984 yılında ithalatını büyük miktarlarda artırabileceğini sanmıyorum.

Irak'ın durumu ise çok daha dramatik. Birkaç rakam bunu hemen gösterecektir. 1979 yılında 21 milyar dolar ihracat yapan bu ülke, 1982 yılında 10 milyar dolar ihracat yapabilmıştır. Yani ihracatı yarı yarıya düşmüştür. 1983'te Irak, aşağı yukarı aynı miktarlarda ihracat yapabilir. Savaş devam ettiği sürece 10 milyar dolarlık ihracat duvarını aşamayacağını söyleyebiliriz. Bu ülkenin ithalatı ise 1979 yılında 7 milyar iken, 1982'de 21 milyara çıkmış. 1983'ün ilk dokuz aylık verilerine göre ise, ithalatının düşmeye başladığını

görüyoruz. Dikkatinizi çekerim, 21 milyar-
dan 10 milyara düşen bir ihracat, 7 mil-
yardan 21 milyara yükselen bir ithalat. Bu
çok açık bir tabloyu sergiliyor. Hepimiz
de bil'yoruz, Irak son iki yıldır kredili, ya-
ni veresiye mal satın alabiliyor ve ithalatı-
nı da bu sayede artırabildi. Fakat bu it-
halat artışı da artık durdu. Hatta 1983'ün
ilk dokuz aylık verileri de bir gerileme
eğilimine girdiğini gösteriyor.

Diğer ülkelere gelince, Kuveyt, Suudi
Arabistan, Libya ve Birleşik Arap Emir-
liklerini bir arada değerlendirecek olur-
sak, çünkü bu ülkeler ortak özellikler ta-
şıyorlar, bu ülkelerin 1979-80 arası ihracat-
ları hızla arttı, ithalatları ise yine buna
paralel olarak önemli ölçüde artmıştı. An-
cak, 1982'den itibaren petrol fiyatlarına
bağlı olarak ihracatları da hızla düştü.
1979 yılına göre 1983'te ihracatın 13 mil-
yar dolar daha düşük olduğunu gösteri-
yor, rakamlar. Dış ticaret fazlasına rağ-
men bu ülkelerin cari işlemlerinin 1982'
den itibaren açık vermeye başlaması, it-
halatlarını dondurmalarına yol açtı. Nite-
kim 1982'de 67 milyara ulaşan ithalat,
1983'te 2-3 milyar dolar azalmış. Demek
ki, petrol gelirleri artmadığı takdirde bu
ülkelerin ithalatlarında önümüzdeki dö-
nemlerde önemli bir artış beklememek
gerekiyor.

Son olarak ihracatımızda 12. sırayı
alan Cezayir'e kısaca değinelim. Bu ül-
kenin ithalatı 1982'den itibaren geriliyor.
Tahminen 1983 ithalatı 1981'in yüzde 15
daha gerisinde gerçekleşmiş. Bu ülkenin
rezervleri 1983'te 1976 yılı düzeyine in-
miş, yani bu reel olarak rezervlerinin az-
aldığını gösterir. Dolayısıyla bu ülkenin
1984'te de daha az ithalat yapacağını
rahatlıkla söyleyebiliriz.

Böylece genel ve ülke bazında bu
gelişmeleri, dış ticaretteki gelişmeleri ele
aldıktan sonra şu sonucu çıkartabiliriz:
Petrol ihracatçısı ülkeler önümüzdeki dö-
nemde kolay kolay ithalatlarını artırmaya-

caklardır. Hatta, çok az miktarda da olsa
bir gerileme beklenebilir.

Dünya ekonomisinde son olarak ele
alacağımız üçüncü alan, para ve kredi
piyasalarıdır. Daha önce borçtan söz et-
miştim. Borç konusunu rakamlarla biraz
daha etraflı bir biçimde ele alacak olur-
sak, şöyle bir tablo karşımıza çıkar. Ne-
reden nereye geldiğini görebilmek için
biraz hatırlatmalar yapmak istiyorum.
1973 yılında gelişmekte olan ülkelerin
orta ve uzun vadeli borçları 110 milyar
dolardı. 1983 sonunda borç miktarı 606
milyar dolara ulaşmıştır. Yani, 10 yılda
borçları hemen hemen altı kat artmıştır.
Kısa vadeli borçlarla ilgili rakamlar eli-
mizde olmamakla birlikte, bu toplam ra-
kama, bu tür borçları da ekleyecek olur-
sak bu rakamın 650 milyarı aştığı tahmin
edilebilir. Orta ve uzun vadeli borcun ih-
racata oranına baktığımızda, ya da baş-
ka bir deyişle bu ülkelerin borç yükünü
dikkate aldığımızda şunu görüyoruz: 1973'
te 88,7 iken 1982'de 109'a ulaşmış, yani
1982'deki borçları toplam ihracatlarının
yüzde on kadar üstüne ulaşmış. 1983 yı-
lında ise benim yaptığım birtakım kaba
hesaplarla bu oranın yüzde 115'e yüksel-
diğini düşünüyorum. Borç servisi açısın-
dan baktığımızda, 1973 yılında borçlu ül-
kelerin her yıl ödedikleri borç taksitleri
ihracatlarının yüzde 14'üne eşitmiş. 1982'
de ise yüzde 22,3'üne ulaşmış. Borcun
gerçek durumunu bize gösteren son bir
rakam daha vermek istiyorum. Bu borç-
ların toplam milli gelirlerle oranı on yılda
yüzde 16,6'dan yüzde 22,3'e çıkmış. Bütün
bunlar aslında olumsuz bir gelişme ol-
duğunu gösteriyor, fakat bu rakamlar da
durumun ciddiyetini anlatmak için son
derece yetersiz. Çünkü borç sorununu
ülke bazında ele aldığımızda çok farklı
bir tablo ortaya çıkmaktadır. Nitekim 3
ülke, Brezilya, Meksika ve Arjantin bu
borç toplamının yüzde 36'sını oluşturuyor.
Bu arada bir olumsuz gelişmeyi hatırlat-
mak istiyorum, onu atladım. Bu borç ya-

pısında olumsuz bir gelişme var: Bu ülkelerin 1973'te resmi uluslararası kurumlara olan borçları yüzde 50 iken, 1982'de yüzde 60,6'ya yükselmiş. Bu ikinci tür borç değişken faizlere bağlı olduğu ve son yıllarda faiz hadleri de yükseldiği için borç yükleri daha da artmış bulunuyor. Fakat bütün bunlar çok fazla vahim değil. Esas ciddi sorun bu büyük borçlu ülkelere kaynaklanıyor. Çünkü Brezilya'nın 1983 sonu itibariyle borcu 97 milyar dolar, Meksika'nın borcu 83 milyar dolar, Arjantin'in borcu ise 42 milyar dolar. Bu ülkelerin borç yükü açısından durumlarına baktığımızda, ortalamanın olağanüstü üstünde olduklarını görüyoruz. Bunların içinde en kötü durumda olanı da Arjantin. Arjantin'in borcu ihracatının yaklaşık 5,5 katı, Brezilya'nın borcu ihracatının beş katı, Meksika'nınki ise 4,5 katıdır. Üstelik bu ülkelerin piyasalardan yüksek faizle aldıkları kredinin toplam borçlarına oranı da yüzde 70 civarında, yani o da ortalamanın üstünde bir rakam. Dolayısıyla bu ülkelerin bu durumlarını dikkate alırsak ve borcun da yüzde 36'sını oluşturduğunu düşünürsek, bu borçları ödeyemeyecek bir duruma geldikleri takdirde sistemin sarılacağı, hatta çökme ihtimalinin de çok yüksek olduğu açıktır.

Geçenlerde Arjantin'le IMF arasındaki pazarlık basına da çok geniş bir biçimde yansdı. Çünkü çok ciddi bir sorundu. Arjantin ödemeleri durdurduğunu açıkladı. Diğer borçlu ülkeler bulup buluşturdular ve Arjantin'e 300-400 milyon dolar kısa vadeli avans verdiler. IMF ile çok sıkı pazarlıklardan sonra bir anlaşmaya vardıklarını da geçenlerde gazetelerde okuduk. Arjantin'in yaratmış olduğu bu sorun da şimdilik atlatılmış oldu. Şimdilik atlatılmış oldu diyorum, çünkü daha önce de söz ettim, gene hatırlatmak istiyorum. Eğer borç sorunu sistemde bir çöküşe yol açmadıysa, bu önemli ölçüde borç ertelemeleri sayesinde olmuştur. Bu konuda rakamlara bir göz attığımızda çok

çarpıcı bir gelişme dikkati çekiyor. 1974-81 arası ortalama her yıl iki milyar dolar borç ertelenmiş iken, 1982 yılında 10 milyar dolar, 1983 yılında ise 37 milyar borç ertelenmiş. Bu aslında uluslararası banka sistemi açısından hakikaten olağanüstü bir durumun göstergesidir. Çünkü ikinci bir kez daha, ki bu kez daha büyük bir erteleme olacaktır, banka sisteminin buna tahammül etmesi çok daha zorlaşacaktır. Tabii, borçların ertelenmesi demek borçların ödenmesi demek olmuyor. Daha önce de söylediğim gibi 1986'dan itibaren bu ertelenen borçların taksitlerini ödemek gerekecek. Dolayısıyla bu ülkelerin daha az borçlanmakla birlikte toplam borçlarında bir borç azalmasının söz konusu olmadığı anlaşılıyor. Nitekim 1982 yılından itibaren, gelişmekte olan ülkelerin cari ödemeler açıklarında gözlemlenen azalma eğiliminin devam etmesi bekleniyor. Bu azalma sanayileşmiş ülkelerdeki büyümeye bağlı olarak, borçlu ülkelerin ihracatlarındaki artış sayesinde gerçekleşecek. 1984 yılında borçlanmaya devam edilmesi kaçınılmaz olmakla beraber OECD, bu yıl geçen yıla göre 2 milyar dolar daha az borç alınacağını tahmin ediyor. Ancak, nispeten iyimser olan bu tabloyu karartan tatsız bir gelişme faiz hadlerinde geçen ay gözlemlenen artıştır. Eğer faiz hadleri yükselmeye devam edecek olursa, bu yıl sonuna doğru yeniden borç erteleme operasyonlarının gündeme gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Ayrıca bu yükselme canlanmayı da olumsuz etkileyeceğinden, 1986 yılından önce bir bunalım tehlikesi ortaya çıkabilir.

Uluslararası para ve kredi piyasalarında diğer önemli bir gelişme de, faiz hadleridir. 12 Nisan'da yapılan IMF toplantısında yeni bir durum ortaya çıktı. Bu kez artık Avrupa'daki muhafazakâr iktidarlar da sosyal demokrat iktidarlara ağız birliği ederek, Reagan'ın faiz politikasına yüklenmeye başladılar. Çünkü Amerika bütçesinin verdiği devasa açıkları ödemekte bir araç olarak kullanılan bu yük-

sek faizlere Avrupa'nın da pek tahammülü kalmadığı anlaşıyor. Çünkü sonuçta, Amerikan bütçesinin açıklarının bir kısmı ister istemez Avrupalı vatandaşlar tarafından ödenmek durumunda kalıyor. Fakat bu Amerikan bütçesi açıkları devam ettiği sürece, eğer Reagan politika değiştirmezse Amerika'da faiz hadlerinin düşme ihtimali de yok. Demek ki önümüzdeki dönemde de yüksek faizlerle yaşanması bir açıdan kaçınılmaz gözüküyor.

Erken bir bunalım tehlikesi belirmese bile, 1986 yılında borç sorununun tüm ağırlığıyla yeniden ortaya çıkması kaçınılmaz gibi gözüküyor. Yukarıda yaptığımız çözümlemeye göre, halen varlığını sürdüren politikalar devam ettiği sürece canlanmanın 1985'ten öteye pek gecmeyeceği anlaşıyor. Sanayileşmiş ülkelerin yeniden durgunluğa girmesi, borçlu ülkelerin ihracatlarını olumsuz etkileyeceğinden, aynı zamanda da bu ülkelerin 1986'dan itibaren büyük miktarda borç taksiti ödemek durumunda olmaları, iki yıl sonra dünya ekonomisini bunalımlı bir dönemin beklediğini gösteriyor.

Kuzey ile Güney arasındaki eşitsiz gelişmenin ve dünya ekonomisini kemiren temel dengesizliklerin neden olduğu sorunlar, sanayileşmiş olan ülkelerin büyük çoğunluğuna egemen olan politikalar değişmedikçe çözümlenmeyecektir. Son IMF toplantısı zeng'inlerin küçük fedakârlıklar yapmaktansa, dünya ekonomisinin geleceğini tehlikeye atmayı tercih ettiklerini bir kez daha göstermesi bakımından dikkat çekici olmuştur. Fransa'nın, Kanada'nın ve birkaç İskandinav ülkesinin, IMF'nin özel çekme haklarını artırarak gelişmekte olan ülkelerin kullanımına sunması önerisi, ABD, İngiltere, Almanya ve Japonya'nın başı çektiği ortodoks kulüp tarafından reddedildi. Ne yazık ki, muhafazakârların dengesizliklerin ancak klasik istikrar politikalarıyla giderilebileceği inancını önümüzdeki 1,5-2 yıl için de taşımaya devam etmeleri için nispeten uygun

koşullar vardır. Geleceğe iyimser bakabilmek için, muhafazakâr iktidarların, yoksul kitlelerin yapacakları fedakârlıkların bir sınırı olduğunu ve dünya ekonomisinde herkesi kucaklayan bir büyüme olmadıkça sorunların üstesinden gelinemeyeceğini anlamakta çok geç kalmamalarını ümit etmekten başka yol yok.

Şu ana kadar, dünya ekonomisindeki son yıllarda ortaya çıkan gelişme ve sorunları sizlere aktarmaya çalıştım. Tebliğimin ikinci bölümünde ise bu gelişme ve beklentilerin Türkiye ekonomisine olan etkilerini incelemeye çalışacağım. Dış konjonktürün Türkiye ekonomisine beş yoldan etki yaptığını söyleyebiliriz. Bunlar sırasıyla ihracat, dış enflasyon, müteahhitlik, işçi dövizleri ve dış kredi olanaklarıdır. Birinci bölümde yaptığımız incelemelerin ışığında bu unsurları tek tek ele alalım.

Konuya geçmeden hemen belirtmek istiyorum: İhracatı etkileyen tek unsur dış konjonktür değildir. En az bu kadar önemli, hatta belki daha da önemli bir başka unsur ülkenin içeride uygulayacağı ihracatla ilgili iktisat politikalarıdır, hatta genel olarak iktisat politikalarıdır. Fakat önümüzdeki iki yıl içinde Türkiye'nin ihracat potansiyelinin ne olduğunu araştırmak istiyorsak dış pazarları ele almamız gerekiyor.

Genel bir yaklaşımda, Türkiye'nin ihracatının dünya ticaretindeki gelişmelerden tamamen bağımsız olduğu düşünülebilir. Nitekim dünya ticareti 1980-82 yılları arasında gerilerken, Türkiye'nin ihracatında tarihinde görülmemiş bir patlama gerçekleşmiştir. 1965 yılında ihracatımızın uluslararası ihracat içindeki payı 0,28'di. Bu pay sürekli gerileyerek 1979 yılında 0,15'e düştü. 1982 yılında ise 0,30'a ulaştı. 1983'te hem Türkiye, hem de dünya ticareti bir miktar gerilediğinden bu payın değişmediğini tahmin edebiliriz. Demek ki, uluslararası ihracat gerilerken,

Türkiye payını iki katına çıkartmıştır. Bu gelişme, söylediğimiz gibi ihracatın dış konjonktürden bağımsız olduğu izlenimini yaratabilir.

Oysa ihracattaki gelişmeler bölge temelinde incelendiğinde pazarlarımızdaki gelişmelerle ihracatımız arasındaki bağımlılığın mutlak olmasa da var olduğu anlaşılıyor. Veriler incelendiğinde, 1981 ve 1982 yıllarında gerçekleşen olağanüstü ihracat artışının çok büyük ölçüde petrol ihracatçısı ülkelere yapılan ihracattaki artıştan kaynaklandığını gözlemleyebiliyoruz. Bu ülkelere yapılan ek ihracatın toplam ek ihracat artışına oranı 1981 için yüzde 80, 1982 için de yüzde 60 civarındadır. 1981 yılında ihracatımız 1 milyar 800 milyon dolar artarken, bu ülkelere yaptığımız ihracattaki artış 1 milyar 600 milyon dolardır. 1982 yılında ise toplam ihracatımız yaklaşık 1 milyar artarken, bu ülke grubuna ihracatımız 600 milyon dolar artmıştır.

Bu iki yılda petrol ihracatçıları arasında en önemli müşteri grubumuzu oluşturan ülkelerin ithalatları sırasıyla ortalama yüzde 15 ve yüzde 8 oranında artış göstermiştir. Türkiye'nin bu ülkelere yaptığı ihracattaki artış bu oranların çok üzerindedir. 1981'de 3 kata yakın, 1982'de ise yüzde 34. Dolayısıyla pazar hacmindeki gelişmeyle, ihracat artışı arasında bire bir ilişki yoktur ama, bir paralellik söz konusudur. Nitekim 1983 yılında bu ülkelerin ithalatlarının ilk dokuz aylık verilere göre, az da olsa gerilemiş olduğunu tahmin ediyoruz. Aynı dönemde rakamlar bu ülkelere yapılan ihracatın 40 milyon dolarlık bir azalma kaydettiğini gösteriyor.

1984 yılında iyimser bir tahminle bu ülkelerin ithalatlarının aynı kalacağı varsayılırsa, bu ülkelere yapılacak ihracatta dikkate değer bir artış olması oldukça güçtür. 1983 yılında Irak'a yaptığımız ihracat yüzde 54, Libya'ya yaptığımız ihracat ise yüzde 18 oranında geriledi. Bundan böyle, Irak'a ihracat ancak kredili

satışla artırılabilir. Türkiye'nin iç kaynakları kendine yetmediğine göre, bu ülkeye yapılan ihracatın uzun vadeli finansmanı olanaksızdır. Libya'nın ise ithalatı gerileme eğiliminde olduğundan bu ülkeye de ihracatın artmasını beklememek gerekir. Geçen yıl İran'a ihracatın zaten yüzde 50 oranında arttığını ve bu ülkenin ithalatındaki duraklama belirtilerini dikkate alırsak 1984 yılında İran'a yaptığımız ihracatı artırmanın, görkemli ve kalabalık ihracatçı çıkarmalarına rağmen güç olacağını söyleyebiliriz.

Son olarak bu ülkelerin ithalatındaki payımızın 1979'da yüzde 0,8'den, 1982'de yüzde 2'ye yükseldiğini belirtelim. Gerçi bu da yüksek bir pay sayılmazsa da, pay arttıkça, ihracat miktarlarındaki değişmelerin piyasa hacmindeki değişmelere daha duyarlı hale geldiğini unutmamak gerekir.

Diğer önemli müşteri grubumuzu oluşturan sanayileşmiş ülkelere gelince: 1981-1983 döneminde ithalatlarındaki daralmaya rağmen bu ülkelere ihracatımız az da olsa arttı. Bu artışın uygulanan iktisat politikaları sayesinde gerçekleştiği anlaşılıyor. 1984 ve 1985 yıllarında bu ülkelerin, özellikle de ABD ithalatında canlanmaya bağlı olarak bir artış beklendiğine göre, bu pazarlarda ihracat açısından daha olumlu koşullar geçerli olacaktır.

Sonuç olarak dış konjonktürün ihracat bakımından olumsuz olduğu söylenemez. Hatta 1983'e göre önümüzdeki iki yılda daha elverişli bir ortamın gerçekleşebileceğini bekleyebiliriz. Ancak Ortadoğu mucizesi artık olanaklı değildir. Dolayısıyla da tüm teşviklere rağmen ihracatta büyük artışlar söz konusu olamaz.

İthalat enflasyonuna gelince, bu enflasyonu Türk lirasının devalüe edilmesi sonucu ortaya çıkan enflasyondan ayırt etmek gerekir. Burada söz konusu olan enflasyon etkisi, ithal edilen malların fiyatlarındaki dolar olarak artıştan kaynak-

lanan etkidir. Bu malların içinde en önemlisi kuşkusuz petroldür. Daha önce petrol fiyatlarının aşağı yukarı iki yıl daha artmayacağını açıklamıştık. Bu beklenti gerçekleşirse, Türkiye açısından önümüzdeki iki yıl için önemli bir avantaj söz konusudur.

Gelişmiş ülkelerden ithal ettiğimiz malların fiyatlarındaki beklenen artış yüzde 5 civarındadır. Dolayısıyla önceki yıllara göre dış enflasyonist baskı, bir miktar daha hafiflemiş olacaktır. Ancak Türkiye'nin enflasyon oranı dikkate alınır, içsel etkilerin dışsal etkiye oranla çok daha önemli olduğunu belirtelim.

İşçi ve müteahhit dövizlerine gelince, son yıllarda Batı Avrupa'da ortaya çıkan durgunluk ve işsizliğin etkisiyle bu ülkeden kaynaklanan işçi dövizlerinin azalma eğilimine girdiğini biliyoruz. Almanya'da işsizliğin artmaya devam etmesi beklendiğine göre işçi dövizini girişi azalmaya devam edecektir. Artık, bu kaynağın 2 milyar dolar sınırının altına inmiş olmasına kesin gözüyle bakabiliriz. Dolayısıyla bu tür dövizlerin ithalatı karşılama oranı gerilemeye devam edeceğinden, bu kolay kaynağın giderek önemini yitirmekte olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Petrol ihracatçısı ülkelerin daha önce açıkladığımız durumu dikkate alındığında, bu ülkelerden kaynaklanan gerek işçi dövizini, gerekse müteahhithlik dövizini girişlerinin en azından durgunlaşması beklenebilir. Nitekim, bu ülkelerde geçen yıldan itibaren yeni ihaleler son derece azaltılmış, mevcut inşaatlar da yavaşlatılmıştır. Müteahhithlik firmalarının özellikle Libya'dan alacaklarını tahsil etmekte çektikleri güçlükleri hepimiz basından izliyoruz. Bu alanda da büyük furya dönemi artık kapanmıştır.

Son olarak dış kredi olanaklarına geliyorum. Bu sabah özellikle hükümet yetkilileri tekrarladılar: Dışarıdaki itibarımız hızla yükseliyor. IMF'nin çok sebatlı, fa-

kat pek de yaratıcı olmayan bir öğrencisi olarak politikaları uyguluyoruz. Bu sayede de bankalar bize kredi veriyorlar. Özellikle belalı birtakım borçlulardan ağızları iyice yandığı için -mecbur kaldıkları için onlara borç veriyorlar, çünkü borçlarını başka türlü ödeyemeyecekler- bizim borç taksitlerini muntazaman ödemiş bankalar için çok önemli bir puan. Ama Libor üstü 2 puan gibi çok yüksek faizlere borçlanmanın, ne kadar avantajlı bir durum olduğu başka bir tartışmanın konusudur.

Sonuç olarak şöyle bir tablo ortaya çıkıyor. Buraya kadar yaptığımız inceleme baktığımızda olumlu ve olumsuz koşulların bir arada olduğunu görüyoruz. Petrol ihracatçısı ülkelerin parlak olmayan durumları ile Almanya'da işsizlik olumsuz koşullara, esas olarak gelişmiş ülkelerdeki canlanma, kısmen de dış enflasyondaki düşüş olumlu koşullara temel teşkil ediyor. Böyle bir incelemede kantitatif sonuçlara varmak olanaksız. Ancak, kişisel olarak önümüzdeki iki yıl içinde dış konjonktürün Türkiye açısından, özellikle geçen yıla göre nispeten elverişli olduğunu düşünüyorum. Eğer bu iki yıl içinde Türkiye, ekonomik sorunların çözümünde yol almazsa 1986'dan itibaren durum çok daha güçleşecektir. Çünkü bu yıldan itibaren daha önce de gördüğümüz gibi dünya ekonomisinde ve özellikle bizi ilgilendiren yönleriyle yeniden bir durgunluk baş gösterecek olması işimizi çok daha güçleştirecektir. Üstelik 1986'dan itibaren Türkiye seçim sathımailline ilk adımını atacaktır. Çok teşekkür ederim..

TALAT ORHON : Teşekkür ederim Sayın Gürsel. Gerçekten, sabahki politik arenadan sempozyumu ekonomiye çekip, gerçek rakamlarla dünya ekonomisinin ve Türkiye'nin geleceğini tahmin etme imkânına bizi kavuşturdunuz.

Şimdi yorumcu arkadaşlarıma, önce izin verirseniz Prof. Dr. Erdoğan Alkin'e

söz vermek istiyorum. Buyurun Sayın Alkin.

ERDOĞAN ALKİN : Sayın başkan, sayın konuklar, sevgili öğrenciler... Sayın Gürsel, konuşmasının başında rakamlarla canımızı sıkacağını söylemişti. Tam aksine rakamlar, sürükleyici oldu. Son derece aydınlandım. Dünya ekonomisinin top yekûn durumunu, gidişini, geçmişten geleceğe doğru nasıl yol aldığını öğrenmiş olduk. Ben şahsen çok yararlandım. Ayrıca, aşırı iyimserliği önlemek açısından kendisiyle hemfikir olduğumu tebliğini okurken ve dinlerken öğrenmiş olduğumdan, yorum yaparken bana da bir güç geldi.

Son günlerde, dünya ekonomisindeki beş altı aylık düzelmeye bakıp hayli iyimser yorumların yapıldığını görüyorum. Hatta bunlar biraz da mübalağalı yorumlar oluyor. Gerçi ihtiyatlı olan bazı işadamları, yöneticiler, bilim adamları acele edilmemesi gerektiğini söylüyorlar, yazıyorlar ama, genel hava bir bayram havası biçimine büründü. Dünya ekonomisinin sorunlu noktaları unutuldu. Amerika'nın lokomotifliğini yaptığı bu iyi gidişin sanki sonsuza dek sürecekmiş gibi, çok olumlu, çok iyimser bir ortam yaratmış olduğunu görüyoruz. Oysa ben de Sayın Gürsel gibi durumun böyle olmadığı kanısındayım. Daha doğrusu ben dünya bunalımının ve bu iyileşmenin bir konjonktürel hareket olmadığını, temelinde daha esaslı noktaların yattığını düşünmekteyim. Bu nedenle, bellibaşlı düğüm noktalarının gösterilmesini çok yerinde bulduğumu belirtmek isterim. Ben yorumumu kısa tutmak için bellibaşlı bazı sorunlara, ölçülü iyimserlik veya ölçülü kötümserlik yaratabilecek bu düğümlü noktalara şöyle kısaca değinmek istiyorum. Bazıları Seyfettin Gürsel'in değindiği noktalar olacak. Bazıları farklı olabilir. Ama sanıyorum ölçülü iyimserlik ve kötümserlikte kendisiyle aynı görüşe sahibiz.

Fazla iyimser olmama nedenleri nereden ileri geliyor? Birçok yayında, dünya ekonomisindeki güzel gidişin olumlu etkileri yazılıp söylenirken, bazı kişi ve kuruluşlar da ana sorunlu noktaları raporlarla, demeçlerle belirtiyorlar. Örneğin, bunlardan bir tanesi şu: Türkiye'de bu yavaşça ortaya çıkmaktadır. Hemen hemen son on yıldır dünya bunalımının vurduğu batı ülkelerinde, (arkadan da Amerika'daki yüksek faizler ve doların değer kazanması geldikten sonra) yatırım artışlarının yavaşladığını görüyoruz. Bu durum büyük çapta işsizliğe de neden olmuştur. Şimdi belli bir kuşku var: Acaba dünya ekonomisindeki canlanma, yani üretim kapasitesinde kullanma oranının yükselmesi ve sonra da yatırımların başlaması işsiz kalanların tamamını istihdam edebilecek bir etki yaratacak mı? Mantıkan yaratması lazım. Kapasite kullanımı düştükçe ve yatırımlar azalınca, kaç adam işsiz kalmışsa, geriye dönüştü, yani kapasite kullanımı artarken ve yatırımlar hızlanırken aynı sayıda insanın tekrar işe girmesi, istihdam edilmesi lazım. Ancak OECD'nin son raporu gösteriyor ki, bu yavaş yatırım ortamında Batı Avrupa'nın birçok ülkesinde yatırımcılar ve girişimciler yatırım teçhizatında demode olma olayı karşısında, cılız imkânlarını bazı ufak tefek teknolojik yenilikleri uygulamada, makine değiştirmede, makinelere ekleme yapmada kullanmışlardır. Sonucu nedir? Bunun sonucunda ağır ağır daha az emek kullanan bir kapasite ortaya çıkmıştır, farkına varılmadan son on yıl içerisinde. Bunun anlamı şudur: Talebin genişlemesiyle, dünya ticaretinin genişlemesiyle üretim kapasitesinin kullanımı yükseldikçe batı ülkelerinde yeni yatırımlar başladığı zaman maalesef eskiden işsiz kalmış kişilerin hepsi işe alınmayacaktır. Çünkü o kadar emeğe artık ihtiyaç kalmamıştır. Şimdiki halde OECD de, bu sorunun boyutlarının ne kadar ciddi olduğunu keşfedemediğini açıkça itiraf etmektedir. Yalnız aynı eğilimi biz Türkiye'

de de gözlemlediğimizden, Batı Avrupa'da bizden çok daha büyük boyutlarda bu eğilim ortaya çıktığına göre, sorunun gerçekten düşündürücü olduğu açıktır. 1985 senesine geldiğimizde Batı Avrupa'da üretim kapasitesinde kullanma oranı yüzde 85'i bulduğunda, ki fena bir oran değildir, bunalımdan önceki orana yakın bir orandır, o bunalımdan dolayı işsiz kalmış o kişilerin maalesef istihdam edilmediğini, işsizliğin ciddi boyutlarda yürüdüğünü göreceğiz. Birinci karamsarlık yaratan ya da aşırı iyimserliği önleyen nokta bu. O zaman Batı Avrupa ekonomileri nasıl bir ekonomi politika uygulayacaklar, bu fazla adamları yeniden istihdam edebilmek için, ne mantıksız politikalar gelebilecek, bizlerin üzerine yansıyacak ne gibi mantıksızlıklar ortaya çıkabilecek bunları şimdi'den kestirebilmek hayli güç ama, bunların olacağını görebilmek de o kadar zor değil.

İkinci olarak Sayın Gürsel'in de üzerinde durduğu bir soru üzerinde, ben de durmak istiyorum. Açık veren bir ülkenin parasının dış değeri düşer, fazlalık veren yükselir. Böylece açık veren ülkenin malları ucuzlar, fazlalık veren ülkenin malları pahalıdır. Açık veren ülkenin ihracatı artar, ithalatı daralır, açık kapanır, fazla veren ülkenin ise ihracatı daralır, ithalatı artar ve fazlalığı erir. Bu basit bir ekonomi teorisidir ama, pek de fena değildir. Özellikle dünya bunalımından hemen önce sabit kur sisteminden oynak kambiyo kurları sistemine giderken hiç kimsenin aklına günün birinde ABD'nin başına bir başkanın geleceğini, önce garip bir ekonomi politikası uygulayarak, bütçedeki sosyal içerikli birtakım yükleri azaltayım derken, askeri amaçlı harcamaları artırarak 150 milyar dolara kadar varan bir bütçe açığı yaratabileceğini hiç kimse düşünmemişti. Şimdi garabet buradan doğuyor. Amerika dünya ekonomisinin lokomotifi, bir dev. Dünya ekonomisi içerisinde çok önemli bir role sahip bir

ülke. Tabii, 150 milyar dolarlık bir bütçe açığı verdiğinde, bizim o basit teoriyi altüst edeceği açıktır. Çünkü böyle dev bir ülke, ödemeler dengesinde açık verdiği halde onun yanındaki bir bütçe açığı dolayısıyla yükselen faizler ki, para basarak karşılayamıyor, Amerikalılar bunu daha henüz akıl edemiyorlar, borçlanarak bu açığı kapatmak zorunda olduğundan, para piyasalarına bu kadar büyük bir yüklemle girdiğinden faizler hep yüksek kalıyor. Faizlerinin yüksekliği dünyadaki herkesin dolara olan talebini artırıyor. Çünkü dolarla hesap açtırsanız faiz mesela yüzde 11, ama İsviçre frangıyla açtırsanız faiz yüzde 6'dır. Hiç kimse bu durumda İsviçre frangıyla hesap açtırmak istemez. Profesyonel spekülâtörlerin yanına amatörler de katıldı artık. Herkes elindeki parayı dolara çevirip, bununla neşap açtırma yoluna gidiyor. Türkiye'de son zamanlardaki gelişme de bu yöne doğru. Bu durum da dolar talebini genişletiyor, dolar talebinin diğer paralara göre yüksek olmasına neden oluyor. Bu da basit teorisinin böyle olağanüstü bir olay karşısında işe yaramadığını göstermekte. Bu nedenle altı yedi aydır, oynak kur sisteminden sabit kur sistemine dönme eğilimleri ortaya çıktı. Bir çok iktisatçı, yönetici ve hatta devlet adamları, ki Mitterand da bunların arasındaydı, Amerikan dolarının bu garabetine karşı sabit kur sistemine dönme eğilimini taşıyorlardı. Oysa bu da bir çıkar yol değildir. Çünkü siz istediğiniz kadar kurunuzu sabit tutun, doların değeri yükseldikçe ekonominizi bu sefer ihracat ya da ithalat yolundan zorlamış olacaksınız. Son zamanlarda yeni bir görüş ortaya çıktı. Bu görüş bana kalırsa son derece doğru. Doğruluğu da şuradan kanıtlanıyor. Bozuk olan ne sabit kur sistemi, ne değişken kur sistemi. Bozuk olan uluslararası para sisteminin olmamasıdır. Devasa bir dünya. Sınırlar neredeyse ortadan kalktı. Bunalıma rağmen dünya ticareti büyümeye devam ediyor fakat, buna karşılık uluslararası ödeme aracı o-

labilecek bir para birimi ya da bir sepet ortada yok. Öneriyi yapan kişi ismi pek fazla duyulmamış bir Amerikalı hoca. Hocalardan da bazen basit olmakla beraber, mantiki çözümler çıkıyor. Öneri çok basit ve çok mantiki ama, böyle olduğu için uygulama olasılığı da son derece düşük. Adamın söylediği şey şu: «Dünyada bir sepet yaratalım ve en çok hangi paranın kullanıldığına bakarak bu sepeti bu paralardan oluşturalım. Dolar, mark ve yenden birleşen bir sepet olsun dünya parası. Burada da Amerikan yönetimine bir fedakârlık düşsün. Mademki dünya para arzının çok büyük bir kısmını dolar arzı oluşturmaktadır, o halde Amerikan yönetimi kendi enflasyonunu denetim altında tutmak için, para arzını denetlemesin.» Yani Federal Reserve Bank'ın başındaki adamı ikna etmek gerekiyor Amerikan yönetimiyle birlikte. «Lütfen para arzını sade Amerikan enflasyonunu düşünerek değil, dünya enflasyonunu ve büyümesini düşünerek belirlemeye çalışın. Top yekûn dünyanın para arzını ve bununla enflasyon ve büyüme arasındaki bağlantıyı düşünüp ona göre para basın.» Tabii bu, kabul edilmesi güç bir şeydir ama, mantıklıdır da. Amerikan ekonomisi yöneticileri kendi enflasyonlarını düşünmeden dünyanın sorunlarına çare bulmak için, böyle bir garabeti, yani açık veren Amerikan ekonomisinin dolar değerinin yükselmesi garabetini önlemek için dolar baskmaları lazımdır. Bu doları da dünyaya para arzı olarak akıtmaları lazımdır ki, özellikle batı dünyasında görülen yüksek faizlerden gelen şoklar önlenebilsin. Öneri ciddi bir öneri, güzel bir öneri ve oldukça da mantıklı bir öneri. Değişken bir kur sistemi ile de yürütülebilecek bir öneri ama, bunun özellikle Amerikan yönetimine bir fantezi olarak geleceği de açık. Reagan'ın politikasını değiştirmesine bu sene imkân yok, çünkü bu sene seçim yılı. Üstelik bu yıl çıkacak olan bütçe de maalesef gelecek yılın bütçesi olacak. Demek ki, 1985 yılına kadar 150 milyar dolarlık

bütçe açığının kapanma ihtimali yok gibi ve daha ileride de bunun kapatılması yönünde ciddi bir önleme şimdiden başvurulduğu izlenimi de yok. Zaten 150 milyar dolarlık bir bütçe açığından geri dönüş de, mesela daha makul bir hale, 120, 100 milyar dolara dönüş de o kadar kolay değil. Kolay çıktı, büyüdü, fakat kolay geri dönemeyecek gibi geliyor.

Üçüncü düğümlü nokta, Sayın Gürsel'in de belirtmiş olduğu dış borç sorunudur. Borç olarak da bakmayalım buna, biraz ütopya kuralım. Şimdi eğer dünya bunalımı konjonktürel nitelikte bir bunalım değilse, temelinde daha esaslı nedenler yatıyorsa ve eğer 600 milyar doları aşan bir borç, fakir ülkelerin borcu ortaya çıkmışsa -gerçi bunun yüzde 36'sını üç büyük ülke yüklenmiş- ortada çözülmesi gereken önemli bir düğümün olduğu gerçek. Yani fakirlerle zenginler arasındaki açık, zenginlik fakirlik farkı nasıl kapatılır? Eğer bu kapatılamazsa dünya barışı nasıl sağlanacaktır? Bakın, 600 milyar dolarlık bir kaynağı fakir ülkeler zengin ülkelerden kendilerine aktarmış, hâlâ sıfıra sıfır, elde var sıfır. Hiçbir şey yok ortada. Şu halde zenginlerden fakirlere, bunun çok üstünde belki de hibe niteliğinde, bırakın borcunu, faizini, taksitini, hibe niteliğinde bir kaynak aktarılması gerekir ki, bugünün fakirleri biraz yatırım filan yaparak hiç olmazsa kendi nüfus artışlarına eşit yüzde 3-4 oranında bir büyüme hızı sağlayabilsinler. Bu bir ütopyadır. Çünkü Sayın Gürsel'in de az önce belirttiği gibi değil böyle bir yardım yapmak, son derece komiktir. Arjantin'in sıkışması karşısında, batılılar çok telaşlandılar. Çünkü Arjantin sıkışırsa üç ay önce kurulan demokrasi tepe üstü gidecek. Öyle olduğu halde yine de olay komiktir. Hem acıklı hem komik. Meksika ile Brezilya, yani Arjantin'den borç yükü olarak daha fazla yük altında bulunan bu ülkeler 300-500 milyon doları bulup buluşturular ve Arjantin'e vererek, Arjantin'in

taksitlerinden bir tanesinin ödenmesini sağladılar ki, bu dış borç bombası patlamasın. Çünkü sonu vahim. Bugün patlamayacak, yarın patlamayacak, 1986'dan sonra bu ertelenen borçların nasıl ödenebileceği bir hayli önemli sorun.

Dördüncü önemli nokta: Varsayalım ki, bu ütopyalar günün birinde yürürlüğe girdi, yani zengin ülkeler anladılar ki, kendilerinin de barış içinde yaşayabilecekleri bir dünyayı kurmak için, fakir ülkeler belki de karşılıksız şöyle trilyon dolarlık kaynak aktarımına karar verdiler. Tabii, ütopya diyorum, çünkü bu ülkelerin kendi halklarını buna ikna etmesi lazım, yani batılı zengin halkların aynı zenginliklerini uzun yıllar devam ettirmesi, hatta daha azına razı olması politik açıdan mümkün değil. Mümkün olduğunu farz edip kendimize bir soru soralım: Acaba bugünün dünyasının toplam kaynakları bütün dünyanın bu hızla artan insanlarına minimum düzeyde yaşam olanağı verecek boyutta mıdır? Bunun hesabının mutlaka yapılması gerekiyor. Olur ya, zengin ülkelerin halkları bu ütopyaı gerçekleştirdiler ve kendileri büyük özverilerde bulunarak kendi yaşam düzeylerinin böyle devam etmesini, hatta daha aşağı düzeylere düşmesini kabul ettiler ve trilyonlarca dolar, zengin ülkelere fakir ülkelere transfer edildi. Acaba, yüzde 2-2,5 dolayında artan insan nüfusunu dikkate aldığımızda, hangi süre bu kaynak aktarılması bu insanlara minimum düzeyde bir yaşam olanağı verebilir? Bu da san derece kuşku. Belki de dünyada böyle bir kaynak yok. Zengin ülkelerin ellerindeki avuçlarındakini fakirlere aktardıkları bir durumda, yıllarca aktardıkları bir durumda acaba kaç yıl sonra fakirler dünya yine kavuşabilirler? Bunun hesabını ağır barışını tehdit etmeyecek bir yaşam düzeyi ağır yapmaya başlayanlar var, hesaplar ürkütücü. Galiba dünyanın kaynakları da, teknolojisi de henüz buna yetebilecek bir düzeyde değil ve bu da önemli bir sorun yaratıyor.

Son bir nokta daha var, sayın başkan. Eğer izin verirsiniz, onu da söylemeden geçmeyeyim. İktisat öğrenimi yapanlar, öyle ya da böyle siyaset ilmi de okuyorlar. Zaten şimdi iktisat fakültelerinde bir de Uluslararası İlişkiler Bölümü de var. Bir de dünya politikasının durumu var. Sadece dünya ekonomisi konuşuyoruz ama, dünya politikasına şöyle bir göz gezdirelim. Bugünkü mantıksız, saçma, haksız, karmaşık dünya politikası sürüp gidersen, acaba dünya ekonomisinde uzun süreli bir iyileşme bekleyebilir miyiz? Afrika'da olup bitenlere bakalım: Anlayamıyoruz bile ne olup bittiğini. Orta Amerika'da. Bizim ülkemizde insanlar pek fazla ilgilenmiyor, oysa bu sorunların bir kısmı bir süre sonra bize çarpacak. Afrika'da ne olup bittiği konusunda bir anket yapılırsa belki 10 kişi anca bilir. Çünkü ne olup bittiği o kadar karışık bir biçimde geliyor ki, acaba bugün Etiyopya'da ne tür bir yönetim var, Çad'da neler oluyor, neden Fransızlar oraya gidip gitmemek zorundalar, Londra'daki Libya elçiliğinde olan olaylar nedir? Bütün bunları izlemek hayli güç. Hele Orta Amerika'da olup bitenleri hiç anlamıyoruz. Bütün dünya basını, on beş gündür kara sularının mayınlanması konusunda altüst olmuş durumda. Bizi de çok fazla ilgilendirmiyor zaten. Ne olmuş, kaşık kadar bir ülkenin kara suları mayınlanmış ya da mayınlanmamış. Oysa bütün batı basını bununla uğraşıyor. Ortadoğu'da burnumuzun dibinde olup bitenleri iyice anladığımızı söyleyebilir miyiz? Ne olup bittiğini anlayamıyoruz. Amerikan gazeteleri açık açık yazıyor, geçen salı bir yazı çıktı. Amerika'nın çevik kuvvetlere kolaylık göstermek üzere Türkiye üzerine yaptığı bütün baskılar semeresiz kaldı. Türkiye inatla bu konuda ödün vermeyeceğini söylüyor. Yardımlar, krediler bunlardan etkilenir mi? Bunları da pek iyi anlayamıyoruz, izleyemiyoruz. Güneydoğu Asya'da birtakım olaylar çıkıyor, Çin Vietnam'a giriyor, tekrar geri püskürtülüyor,

Japonya ile Çin arasında bir zirve toplantısı yapılıyor, bunların sonuçları ekonomik açılarından son derece önemli olabilir, ayrıca siyasal yansımaları da var. Bu garip, izleyemediğimiz uluslararası politika ortamı devam ederken, sadece dünya ekonomisindeki bazı göstergelere bakıp çok iyimser olmak bence yersiz. Daha fazla tartışmak lazım, daha açmak lazım, daha iyi anlamak lazım. Bu sadece bizim açımızdan değil tabii, bütün dünyayı ilgilendiriyor. Ama, görüyoruz ki, şimdilik pek ümit yok. Dünya politikasını şekillendirmek iddiasında olan zengin ülkeler adeta bu olayların farkında değillermiş gibi, çoğu da seçim sathımailline girdiler. Kendi dertlerine düştüklerinden adeta bu sorunların farkında değillermiş gibi görünüyorlar. Bunlar, Allaha yakın açık toplumlar. Yazanı, çizeni, yönetimi gücendireceğiz diye dilini tutanı yok. Herkes her şeyi yazıyor ama, yazmak ne derece para eder, konuşmak ne derece para eder, onu da bilemiyorum. Çok teşekkür ederim.

TALAT ORHON : Teşekkür ederiz Sayın Alkin. Buyurun Sayın Uras.

GÜNGÖR URAS : Sayın başkan, sayın izleyenler, ben Sayın Dr. Gürsel'in çok güzel bir şekilde özetlediği dünya ekonomisindeki gelişmelerin Türk ekonomisini önümüzdeki dönemde etkileme gücü üzerinde önemli saydığım bazı noktaları sizlere sergilemeye çalışacağım.

Benim genel izlenimim, dünya üzerinde Prof. Alkin'i endişelendiren olumsuz gelişmelerin Türkiye'nin hiç olmazsa şu günlerinde ekonomik gelişmemizi oldukça önemli etkileyecek şansları ortaya koyduğu şeklindedir. Ben bu konularda bazı olayları sizlere anlatmaya çalışacağım.

Bu ay başında, hepimizin de bildiği gibi Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı Ek-

rem Pakdemirli, New York'ta bulunması vesilesiyle birtakım toplantılar düzenlenmişti. Bu toplantılarda Özal hükümetinin uyguladığı ekonomi politikalar Amerikalı işadamları ve bankacılarına anlatılmaya çalışılmıştı. Bu toplantılarda, Türkiye ile büyük iş ilişkileri bulunan City Bank'ın temsilcisi Sayın Clark söz almış ve orada bulunanlara «Ekonomik problemler içindeki Güney Amerika ülkelerine devamlı olarak istikrar tedbirleri uyguladığımızda, bu tedbirleri uygulayıp da başarılı olan ülke var mı, diye bize soruyarlardı, biz de onlara bir cevap veremiyorduk. Türkiye'ye teşekkür ederiz. Şimdi onlara örnek olarak Türkiye'yi gösteriyoruz. Tüm istikrar tedbirlerinizi uyguluyorsunuz, serbest piyasa ekonomisine geçtiniz, ithalatı serbest bıraktınız, Latin Amerika ülkelerine sizi örnek göstermekten memnunkluk duyuyoruz» demiştir. Bu çok ilginç bir gelişmedir. Hepimizin çok iyi bildiği gibi, bundan birkaç yıl önceye kadar Türkiye'ye örnek olarak gösterilen Güney Amerika ülkeleri Arjantin, Brezilya ve hatta Meksika'nın şanslarının tersine dönmesi ve aynı senaryonun ters biçimde ortaya çıkması çok ilginçtir. Bugüne kadar Türkiye'de ekonomik gelişmelerde ekonomik sorunlarla karşılaşıldığında Türkiye'ye örnek gösterilen ülkelere, Türkiye'nin bugünkü durumunun örnek olarak gösterilmesini gerektiren koşullar ortaya çıkmıştır. Nedir bu koşullar? Batılı ülkeler için her şeyden önce büyük bir pazar niteliğini taşıyan Güney Amerika ve hatta Güneydoğu Asya ülkelerindeki ekonomik olayların ters yönde gelişmesidir. Sayın Gürsel ana hatlarıyla belirtti. Hepimiz de biliyoruz. Arjantin'de, Bolivya'da, Şili'de, Kolumbiya'da, Ekvator'da, Venezüella'da enflasyon tekrar yüzde 100'ler dolaylarında oynamaya başlamış, bunların dış borçları anormal bir biçimde yükselmiştir. Dış borçlarının anormal bir biçimde yükselmesi önemlidir. Çünkü, bu ülkelere kredi veren kredi kuruluşlarının büyük bir kısmı Amerika'nın önde gelen banka-

larıdır ve bu bankalar hemen hemen sermayelerinin yüzde 49'ları, yüzde 25'leri dolayındaki payı bu ülkelere kredi olarak vermişler ve bu ülkelere bugün bu paraları alamamaktadırlar.

Amerikan bankalarının ya da sanayileşmiş diğer batılı ülkelerin bu ülkelerdeki pazarları kaybetmelerinin büyük bir önemi vardır. Çünkü gerek bankalar bu ülkelere artık kredi veremedikleri, bu ülkelere verdikleri kredileri geri alamadıkları için faaliyetlerini tatil edemezler. Sanayileşmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelere mal satmak için kurulmuş olan düzenlerini bu ülkeler artık mal alamıyorlar diye kapatamazlar, fabrikalarını durduramazlar. Demek ki, bunlar birtakım ülkelere mal satmak, birtakım ülkelere para satmak durumundadırlar. İşte 1984'lerde dünya ekonomisinde bu tip bir görünüm vardır. Bu tip bir görünümde, Türkiye dünya pazarlarına bir başka görünümle çıkmaktadır. Nedir, bu görünüm? Türkiye 1980'den beri ısrarla bir istikrar politikası uygulama iddiasındadır. Bu iddia içinde IMF'nin önerdiği tüm tedbirleri, yabancı finans kuruluşlarının hoşuna gidecek tüm tedbirleri uygular görünmekte ya da uygulamaya çalışmaktadır. İşte bütün bunlar ümitsiz bir dönemde yabancı para satmak isteyenlere, mal satmak isteyenlere ümit veren bir ülke görünümünü vermektedir. İşte bunun içindir ki, son zamanlarda özellikle yabancı finans kurumları Türkiye'ye karşı eskisinden daha hızlı bir ilgi gösterme, Türkiye'ye karşı bir yakınlaşma arayışı içine girmişlerdir. Türkiye'de açılan yabancı banka şubelerini, Türkiye'nin dış toplantılarda yabancılar tarafından övülmesini bu tip gelişmelere bağlamak bence isabetli olur.

Türkiye, biraz önce de belirttiğim gibi dışarıdan para satmak ya da mal satmak isteyenler için ilginç bir ülke görünümüne girmiştir. Sadece görünümüne girmekle kalmamış, bu şekliyle pazara da çıkmaya başlamıştır. Son zamanlarda

Türkiye'nin savaş uçağı, nakliye uçağı gibi önemli alımlarıyla ilgili olarak dış piyasalarda uyandırdığı ilgi, ondan önce tank, roketatar, savaş gemileri, silah araç ve gereçleri şeklindeki büyük alımlarla ilgili olarak sanayileşmiş ülkelerde uyandırdığı ilgi, Atatürk Barajı ihaleleriyle devam etmiştir. Biliyorsunuz, Atatürk Barajı ihalesinden daha önce, gene Türkiye önemli ve büyük uluslararası ihaleler açmıştır. Bunlar büyük manevra lokomotif, atom santrali ihaleleri gibi ihalelerdir. Şimdi, gazetelerden kolaylıkla izleneceği gibi bir dijital santral, haberleşme ağı ihaleleri, dev sanayi kuruluşlarının birbirleriyle rekabet içine girmelerine neden olmaktadır.

Bir önemli gelişme daha vardır. Türkiye'de özel sektörün, uzun süredir, döviz yokluğu ya da Türkiye'deki faiz oranlarının yüksekliği nedenleriyle yatırıma yönelememesi ve bunun sonucu olarak dışarıdan yatırım malı taleplerinin tamamen ortadan kalkması karşısında yabancı finans kuruluşları, Dünya Bankası, IMF, Türkiye'de kur riski garantisine çözüm arayacak formüller geliştirme üzerinde uzmanlar göndermiş, araştırmalar yapmıştır. Hükümetin çok yakın bir zamanda ortaya koyduğu özel sektöre yüzde 26 faizle döviz kredisi kullanma imkânı getiren sistem de, şimdi özel sektörün yatırıma yönelmesi ve bunun sonucu olarak dışarıdan, sanayileşmiş ülkelere tekrar yatırım malı alması yönünde büyük bir ümit vermektedir. Bırakınız sanayi malı ve biraz önce belirttiğimiz büyük yatırımlarla, silah araç ve gereçleri alımlarını, bunlar dışında Türkiye hayvan yemi, tahımluk, buğday ve hatta şimdi pirinç gibi alımlarla dünya pazarına müşteri olarak çıkma durumundadır. İşte bütün bunlar son zamanlarda, batılı sanayileşmiş ülkelerin Türkiye pazarına, batılı finans çevrelerinin de Türkiye ekonomisine olan ilgilerini süratle artıran ve yükselten nedenler olmaktadır.

Gene bu vesileyle sizlere bir başka olayı da vurgulamak istiyorum. Bu alım satımlar, taraflarca farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Hepimizin hatırlayacağı gibi, geçtiğimiz aylarda İsviçre'de gene Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarının başkanlığında bir heyet, Atatürk Barajı'nın elektrik üretim bölümleri konusunda bazı kredi anlaşmaları imzalamıştı. Bu anlaşmaların imzalanması nedeniyle İsviçre'de törenler yapılmıştır. Bu törenler Türk kamuoyunda İsviçre'den 1 milyon İsviçre franklık bir kredi sağlandığı şeklinde yansımıştır. Halbuki İsviçre'de gazetecilere, basın mensuplarına dağıtılan bültenlerde İsviçreli bu olayı, İsviçre'nin 1 milyon İsviçre frangı tutarında sanayi ürünü siparişi alabilme başarısı olarak sergilemişler, Türkiye'den milyarlık siparişler alıyoruz şeklinde sanayi âleminde büyük yankılar uyandıran bir haber olmuştur. Bu olay da göstermektedir ki, Türkiye'nin uzun vadeli satın almaları -F-16, Atatürk Barajı, atom santrali gibi- bu satın almaların Avrupa piyasalarındaki kısa vadeli talebi, bunların yanında kısa ve orta vadeli alımları -lokomotif alımları, haberleşme sistemi kontratları gibi- batı sanayii için önem taşıyan büyüklüklere ulaşmıştır.

Önemli olan nokta, Türkiye'ye kredi vermekte, mal satmakta istekli olan batı dünyasının Türkiye'den mal almamakta ne büyük bir direnç içinde olmasıdır. Batı ekonomilerinin bekleyişi Türkiye'ye kendilerinin bolca mal satmaları, fakat Türkiye'nin malını İran'a, Irak'a ve diğer Arap ülkelerine satarak kendilerine ödemeleri-

dir. Halbuki dünya ticaretinde Türkiye'yi etkileyen bir başka çok olumsuz gelişme dış ticaret hadlerinin Türkiye aleyhine süratle gelişmesidir. Eskiden bir ton iplik boyası alabilmek için 10 ton iplik satma durumunda olan Türkiye, şimdi 25 ton iplik satarsa bir ton iplik boyası alabilecek şekilde dış ticaret hadlerinde fakir duruma düşmektedir.

Bütün bu gelişmeleri şu safhada değerlendirmek ve bunları Türkiye lehine döndürmek bizim vazifemizdir. Bütün bu gelişmelerde neler yapılabilir: Bir kere, görülüyor ki dış finansman çevrelerindeki gelişmeler Türkiye'nin dışarıdan akılcı bir şekilde borçlanmasına imkân verecek şekilde gelişmektedir. İkinci olarak, dış satıcılarının rekabeti Türkiye'nin daha kaliteli malları daha kısa sürede daha ucuz fiyatla satın alma imkânını ortaya koymaktadır. Bütün buradaki beceri, ekonomi politikası, Türkiye'nin dışarıdan yapacağı borçlanmaları tüketim harcamalarına yahut da uzun dönemde döviz getirecek alanlara kaydıracak yerde, kısa dönemde döviz getirecek projelere yöneltmesi ve böylece bu projelerle Türkiye'de kısa sürede kalkınmaya yönelik programları uygulayabilmesidir ki, benim Sayın Gürsel'in genel hatlarıyla ortaya koyduğu «Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler» konulu tebliğinden Türkiye lehine çıkarabildiğim temel noktalar bunlardır. Teşekkür ederim.

TALAT ORHON : Teşekkür ederiz, Sayın Uras. Sayın izleyiciler, şimdi 15 dakikalık mola verdikten sonra tartışma bölümüne başlayacağız.

TARTIŞMA

TALAT ORHON : Öğleden sonra oturumunun tartışma bölümünü açıyorum. Soru sormak isteyen arkadaşlar isimlerini yazdırsınlar ve toplantıya devam edelim.

ORHAN MORGİL : Sayın başkan, sayın izleyiciler, ben küçük bir soru sormak istiyorum. Sayın Gürsel tebliğinde Amerika'daki reel faiz oranının yüzde 8 olduğunu söylediler, ki bu Türkiye'den de yüksek bir faiz oranı. Diğer taraftan 1983 yılında Amerika'da reel yatırım oranlarının yüzde 18 gibi çok yüksek bir oranda arttığını görüyoruz. Türkiye'de bu oranın 1982 yılında yüzde iki civarında reel olarak ve 1983'te de yüzde 2,5 olduğunu düşünürsek, Amerika gibi ekonomisi çok büyük olan bir ülkede gerçekten çok önemli bir yatırım artışı gözlüyoruz.

Bir yanda reel olarak çok yüksek bir faiz, öbür yanda çok önemli bir yatırım artışı. Türkiye'de tartışılan bir konu, yüksek faizlerin yatırımları olumsuz yönde etkileyeceği konusudur. Amerika'da bunun öyle olmadığını görüyoruz. Türkiye'de sadece yatırımların faizle olan ilişkisini belki kaynak yönünden görmek lâzım. Yüksek faiz bildiğiniz gibi Avrupa'dan Amerika'ya önemli ölçüde kaynak akışı yapıyor. Zaten Avrupanın yüksek faize itirazı bu yönden, bizim yatırımlara sarf edeceğimiz kaynakları siz çekiyarsunuz, siz kullanıyorsunuz diye.. Bu konudaki açıklamayı Sayın Gürsel ve Sayın Alkin'den rica edeceğim.

Diğer bir nokta da şu, Sayın Gürsel demişti ki, yatırıma dayanan genişlemeler uzun dönemli olabilir, tüketime dayananlar... Ekonomik analiz olarak doğru. Fakat Kore ekonomisinde de aynı tip bir gelişme görüyoruz. Yüzde 8-9'a varan bir gelişme hızı var, fakat bu dış ticaret ya da ihracat yanında, önemli ölçüde yatırımdan kaynaklanıyor. Bunlar bir noktada dünya ekonomisindeki kalıcı genişlemeler gibi geliyor bana. Bu konudaki yorumlarınızı rica ediyorum. Teşekkür ederim.

BESİM ÜSTÜNEL : Yalnız soru sormaksa kolay, biliyorsunuz, onun için soracağım. Neden kolay olduğunu açıklamak için önce bir hikâye anlatacağım.

Hindistan'ın kuzeyinde, Himalayaların eteklerinde yaşayan insanlar çok uzun boylu ve son derece cesur olurlarmış. Bunlardan bir tanesi askere gitmiş. Kendinden daha kısa boylu insanlara hova atmış bir süre. Tam paraşütle atlama talimleri başladığı zaman hoca gelmiş: «Şimdi uçağa bineceğiz, çıkacağız 30 bin fite ulaştığımız zaman atlayacaksınız.» Bunun üzerine bizimki itiraz etmiş,

«Olmaz efendim ben atlayamam» diye, «Ben sadece 10 bin fitten atlayabilirim.» Hoca itiraz etmiş ve kuralıara göre 30 bin fitten atlamaları gerektiğini söylemiş. Yine nasıl atlayacaklarını anlatmaya başlayınca bizimki onun yine sözünü kesip otuz binden atlayamayacağını söylemiş. Hoca bu sefer sinirlenerek eğer susmazsa dışarı çıkartacağını söylemiş ve konuşmasına devam etmiş. «Attadıktan sonra şu kadar sayıp paraşütü açacaksınız» deyince bizimki hemen atlamış. «Ha paraşütle mi atlanacak, o zaman kolay». Sadece soru sormaksa dinlemeye gerek yok, ben sordum.

Şaka bir yana, soru sarmak aslında çok ciddi bir kanu. Türkiye son on yılda değişen dünya koşulları karşısında, ona fazla uyum sağlayamayan bir ülke halinde, maalesef. Yani 1973-1974 petrol krizinden bu yana dünyanın ekonomik yapısı ağırlık merkezleri değişti. Dünya zenginliğinin kaynağı da, gittiği kanallar da değişti. Petrol dolarlarının yeniden devreye sokulması denen bir olay çıktı. Biz de on yıl süreyle bu olayların çok gerisinde, dışında kaldık.

Şimdi sorum şu: Ortadoğu ile ilişkilerimizi geliştirmeyi amaçladığımıza göre, bu dünyadaki yapı değişikliğinin Ortadoğu'daki gelişmeleri, Türkiye'yi, önümüzdeki dönemde, beş on yıl içinde ne yönde etkileyebilir ve Türkiye bu değişimlerden yararlanmaya kalkıp fazla açıldığı takdirde, ekonomik ve siyasal açıdan, Avrupa'dan kopmanın veyahut da bir ölçüde uzaklaşmanın ne gibi sonuçları olabilir? Panel üyelerinden hangisi isterse yanıtlayabilir. Teşekkür ederim.

TALAT ORHON : Başka soru soracak kişi yoksa şimdi bu iki soruyu cevaplandırılırım. Oaha sonra soru sormak isteyenler olursa onlara da söz hakkı vereceğim. Buyurun Sayın Gürsel.

SEYFETTİN GÜRSEL : Sayın Morgil, gerçekten zor bir soru sordu. Paradoksai bir gelişmeye işaret ediyor. Ben yalnız yüzde 18 rakamını biliyordum. Benim elimde mevcut olan rakamlar, bu kadar çarpıcı bir yatırım artışı olduğunu göstermiyordu. Yalnız bu rakamlar OECD'nin Aralık ayında yayınladığı raporun rakamlarıdır. Bu raporda, bildiğiniz gibi, 82 rakamları kesin gerçekleşmiş rakamlardır, 83 rakamları ise ilk dokuz aylık gelişmeye göre, yıl sonu itibarıyla o yılın tahmini rakamlarıdır. Yüzde 18 yanlıştır demiyorum ama, bu durumu da açıklamak ihtiyacını duydum. Ayrıca gerçekten çok önemli bir konuya temas ettiler. Amerikan ekonomisinde ne olup bittiğini çok iyi

bilmemiz lazım, o konuya da daha sonra değineceğim.

1982 yılında, Amerika'da brüt sabit sermaye yatırımları yüzde 6,9 oranında azalmış. Burada resesyonun, yani ekonomideki gerilemenin ne kadar etkisi vardır, yüksek faiz hadlerinin ne kadar etkisi vardır, bunu tam anlamıyla çözmek olanaksızdır. 1982'deki durum yatırımların azaldığıdır. 1983 yılında, dediğim gibi ilk dokuz aylık verilerin son yıla getirilmesine göre, OECD'nin tahmini yatırım artışı yüzde 7,75. OECD, Amerikan ekonomisinin büyümesini o dönemde, yüzde 3,5 tahmin ediyordu, büyüme yüzde 6,1 oldu. Amerikan ekonomisinin son çeyreği olağanüstü bir büyümenin yaşandığı bir çeyrektir. Dolayısıyla, yatırımlarda da bu tahmin aşılmış olabilir. Ama bu yüzde 18'e kadar çıktı mı, bunu bilemiyorum. Yalnız Amerikan ekonomisinde bir yatırım artışının olduğu bir gerçek. Bunu bu şekilde, yani yatırımların Amerikan ekonomisinde yüksek faize rağmen artmış olduğunu kabul edersek, bir açıklama da getirmek lazım. En azından ben kişisel olarak bir öneri getireceğim. Bu ne kadar doğrudur, bilemiyorum.

Tebliğde ele alamadım ama, son krizli yıllarda Amerikan ekonomisinin bir özelliği olduğunu gördük. Bu ekonomi, dünyada karşılaştılabileceğimiz diğer kapitalist ülke ekonomilerine göre olağanüstü esnek bir ekonomi. Bu esnekliğin objektif koşulları da var. Bir kere büyük bir ülke. 200 küsur milyon insan yaşıyor. İkincisi -ki bu çok önemli, buna biraz sonra da tekrar değinmek istiyorum, sorular da olursa bir fırsat doğacak-, Amerikan ekonomisi dünyada dış ödemeler tahdidi olmayan tek ülke. Dış ticaret açık veriyor, vermiyor, doların değeri şu kadar olmuş, faizler yüksekse Avrupalılar bizim bütçe açıklarımızın bir kısmını ödüyorlarmış, bütün bunlar umurlarında bile değil. Bunun tek nedeni de doların uluslararası para sistemindeki özel statüsü. Bu tahdit de ortadan kalkınca Amerikan ekonomisi nispeten geniş marjlarla kendini uyarlayabiliyor. Buna İngilizler «adjustment» diyor, Türkçeye herhalde «uyarlanma» olarak çevirebiliriz. Uyuyorlar, çabuk uyma gösteriyorlar. Üçüncü bir objektif koşul daha var, onu da bu arada hatırlatayım, bu da, Amerika'da sosyal ilişkilerin ya da iktidar-vatandaş, hükümet-vatandaş arasındaki ilişkilerin Avrupa'dan çok farklı olması. Nitekim, biliyorsunuz Mitterand, ister istemez Fransa'nın çelik sanayiini küçültmek istiyor, fakat bunu bir türlü beceremiyor. Becerememesinin nedeni de Mitterand'a oy vermiş, hükümet ortağı olan Komünist Parti'ye oy vermiş olan çelik işçilerinin ayaklanmaları. Amerika'da ise 1981-1982 yıllarında Chrysler işçilerinin ücret düşüşlerini gördük, ücret düşüşlerini

kabul ettiğini gördük. Pan-Am işçileri de ücret düşüşlerini kabul ettiler. Bu da Amerikan ekonomisinde olup da diğer ekonomilerde olmayan bir esneklik. Amerikan ekonomisinin durumu bu.

Teorik olarak yatırım-faiz haddi arasındaki ilişkiye gelince, faiz haddi şu düzeyde mutlak olarak yüksektir, demek çok zor. Faiz haddinin yüksekliği rölatif, göreceli bir olaydır. Eğer reel faiz haddinden daha yüksek bir getiri sağlayacak yatırımlar, böyle umulan yatırımlar çok sayıda ise ekonomide yeni yatırım kararlarını alacak kişiler, belli yatırımları yaptıkları takdirde reel faizlerin daha üstünde bir kazanç sağlayacaklarını düşünüyorlarsa bu yatırımları yaparlar. Bu yatırımların hacmi de elbette değişebilir. Neye göre değişebilir? Ekonomideki genel beklayişlere göre, ekonomideki kâr hadlerine göre değişebilir. Amerika'da görebildiğim kadarıyla, olay şu: Bu ekonomi çok hızlı bir biçimde yapı değiştiriyor. Nitekim son yıllardaki durgunluğu da aslında bu yapı değişikliğini sağlamak için bir yerde kullandı. Son üç yılki Amerikan ekonomisindeki durgunluk süresince ekonomi sadece küçümekle kalmadı. Evet, ekonomi küçüldü ama, aynı zamanda Amerikan ekonomisinde hızlı bir yapısal değişiklik başladı. Nedir bu hızlı yapısal değişiklik? Bir kere hızla büyüyen sanayiler farklı. Bunlar en son teknolojiyi kullanan, en yeni keşifleri, gerek tüketim malı olarak alsun, gerek teknoloji olarak olsun, bunları kullanan sanayi dalları büyük bir hızla büyüyor Amerika'da. Ayrıca başka bir yapısal değişiklik daha oluyor, Amerikan ekonomisinin bu sanayilere uygun bölgelere doğru ağırlığı kayıyor. Nispeten daha kalifiye işçinin bulunduğu, hem daha kalifiye hem de kalifiye olmayan daha ucuz işçi ücretlerinin bulunduğu güney ve batıya doğru kayıyor, Amerikan ekonomisinin ağırlığı. Bütün bunlar da büyük bir kolaylıkla oluyor. Avrupalı bir insanı, büyükbabasının, babasının, aynı zamanda kendisinin de doğmuş olduğu bir şehirden başka bir şehre göndermek çok zordur. Amerika insanı son derece mobil bir insan ve bunu da rahatlıkla sineye çekiyor. «Ben bugün New York'ta çalışırım, eğer iş kalmazsa çeker giderim Dallas'a» diyor. Hiç umurunda değil, New York'un havasına alışmışmış, hayat şöyle renkliymiş, bütün bunlar Amerika insanını ilgilendirmiyor. Teknolojilerin ayrıntısına girmeye gerek yok. Biliyorsunuz, bilgisayar alanında, biyo-teknikler denen alanda gelişmeler oluyor, bundan başka sanayi alanında da çok önemli gelişmeler oluyor. Dolayısıyla Amerikan ekonomisi gerçekten çok ilginç bir ekonomi ve dünya ekonomisinde bir lokomotif rolü de oynadığı için bu yıl ve önümüzdeki yıl göstereceği performans hakikaten belirleyici olacaktır. Yalnız şunu unutmamak lazım, yüksek faiz hadleri devam ettiği sürece bu faiz hadlerinin

üstünde getiri getirecek, kâr getirecek yatırım miktarı da ister istemez azalacaktır. Çünkü, bu yeni teknolojiler, yeni yatırım alanakları böyle her yıl yüzlerce, binlerce adet proje olarak üretilmesi mümkün değildir. İster istemez bir yerden sonra bu yatırım olanakları azalacaktır. O zaman da yatırımların yüksek faiz hadlerine uygun olarak hareket etmesi durumu yeniden ortaya çıkabilecektir. Benim paradoksal gibi görünen durum hakkında görebildiklerim bunlar. Başka açıklamaları da alabilir ama, şimdilik ben bu açıklamayı yapabiliyorum.

İkinci soru Kore ekonomisiyle ilgiliydi. Ben Kore ekanamisini tebliğe dahil etmedim ve bunu da başında söyledim. Çünkü dünya ekonomisindeki gelişmelerin Türkiye ekanamisine etkilerini konuşacağımız için, bizi ilgilendiren iki ülke grubu var -birî gelişmiş kapitalist ülkeler, diğeri de petrol ihracatçı ülkeler, Ortadoğu ülkeleri, tebliğde de bunlara yer verdim. Kore ekanamisine ise hiç değinmedim. Şahsen Kore ekonomisinin geçmişi hakkında çok genel bilgilerim var, san durumu hakkında da özel bilgilerim yok. Ama bu gelişmiş kapitalist ülkelerden yapısı itibarıyla çok farklı bir ülke. Belli bir ihracat performansı da tutturduğu için, ihracatını hızla artırabilen bir ülke, dolayısıyla yatırımlardan kaynaklanan bir büyüme Kore'de söz konusu olabilir.

Sayın Üstünel'in sorusunu buradaki konuşmacılar benden iyi yanıtlayabilirler, onu da onlara bırakıyorum. Teşekkür ederim.

TALAT ORHON : Teşekkür ederiz Sayın Gürsel. Buyurun Sayın Alkin.

ERDOĞAN ALKİN : Sayın Morgil'in sorusunun cevabını Sayın Seyfettin Gürsel çok güzel bir şekilde verdi. Amerikan toplumu bunalımın üzerinden beş-altı yıl geçtikten sonra hızlı bir yapı değişimine girdi. Herhangi bir hükümet politikasıyla değil, otomatik olarak girdi. Kendisinin dinamizmi var. Aslında yüzde 8 reel faiz karşısında yatırımların yüzde 18 dolayında artması, ki bir önceki yıla göre yüzde 16,5 oranında artmış gözüküyor, san derece makul. Eğer reel kâr haddi beklentileri faizden daha düşük değilse, böyle bir dinamik toplumda, özellikle teknolojik değişimin de yürürlüğe girdiği böyle bir ekonomide, yüksek faiz ürküntüsüne yatırımların olduğu yerde sayması hakikaten beklenemezdi. Belli bir dönem sonra Amerikan ekonomisinin, toplumuyla birlikte bu atağı başlatabileceği ortadaydı. Bu nedenle ben, yüzde 18'lik bir reel yatırım artışını çok mübalağalı görmüyorum. Özellikle yüzde 5,5 dolayında

GSMH artışını 1983 yılında gerçekleştirilen GSMH artışını dikkate alırsak artış çok makuldür. Ayrıca Sayın Gürsel'in söylediği gibi Avrupa'dan ABD'ye yüksek faiz dalayısıyla bir kaynak kaçıışı olduğu gibi, san bir yıldır, şimdi daha da belirginleşen Uzakdoğu'dan bir yabancı sermaye kaçıışı var. Geçen ay yayınlanan bir raparda Güney Kore bunu açıklamak zorunda kaldı. Aynı olay Tayvan ve Singapur'da da cereyan etmektedir. Hang-Kang'u bırakalım, çünkü onun içerisinde siyasal nedenler de var, Çin'le İngiltere arasında müzakereler devam ediyor, sallantılı durumundan dolayı oradan sermaye kaçıışı durumu olacağı açık. Ama ilginçtir, bundan an-on beş yıl önce Güney Kore'de yabancı sermaye içinde Japon sermayesinin toplamı oran olarak yüzde 70 iken, bugün yüzde 10'a düşmüş durumda. Neden Japon sermayesi Kore'den kaçıyor? Nedeni gayet açık, eğer araya yabancı sermayeyi cezbeden olanaklarda bir değişiklik meydana geldiyse aynı nedenle aradan kaçacaktır. Bunlardan bir tanesi işçi ücretlerindeki yükselmedir, an yılda Güney Kore'de işçi ücretleri 15 katına çıkmıştır. Aynı eğilim Hang-Kong'da, Tayvan'da ve Singapur'da izlenmektedir. Demek ki, ucuz emekten atûrû oraya giden yabancı sermaye için artık oraların cazibesi kalmamıştır.

İkincisi, dünya, biliyorsunuz, son beş yıl içerisinde teknoloji yoğun bir üretim içerisine, yatırım içerisine girdi. Bu giderek de hızlanıyor. Kore'de yayınlanan rapora göre, yabancı sermayenin gittiği yer Kuzey Amerika ülkeleri, yani ABD kanalıdır. Tabii, çok büyük bir kısmı ABD'ye olmak üzere. Eğer yabancı sermaye kalkıp bu bölgeden yoğun bir biçimde Kuzey Amerika'ya gidiyorsa, Kuzey Amerika'ya giderken de bu yüzde 8 reel faizin hesabını yapmış demektir. Bu Sayın Gürsel'in söylediği beklenti meselesidir. Yatırımcı yüzde 8'lik bir reel yük altındadır, eğer umduğu yüzde 8 reelin üstünde ise doğal olarak yatırım yapacaktır. Sanıyorum, geçen yıl Amerika'da kâr beklentileri ve kâr haddi de olağanüstü genişlemiş durumdadır. Sayın Gürsel'in de söylediği gibi ayrıca yatırımlarda büyük bir yapı değişikliği var. ABD, Japonya'ya göre 3-5 yıllık geri gitmesini şimdi kapatmak arzusundadır. Hükümet politikası olarak değil, yatırımcı kendisi bu açığı kapatmak için hızla harekete geçmiştir.

Sayın Üstünel'in sorusu, bu kadar dışa bağlı ve açık olarak büyümenin sınırı nedir, ne olacaktır? Eğer yanlış anlamadımsa şimdi ortaya çıkan bu imkânlardan fazla miktarda yararlanırsak bu sefer biriken bu dış borçları geri ödeme durumu ne olabilecektir?

Ortadoğu politikamız uzun vadeli ve yerleşik bir politika gibi gözüküyor ama, birtakım alanak-

lar ortaya çıktı, bundan yararlanılıyor. Sayın Gürsel'in de söylediği gibi iki yıllık ihracat artışımızda Ortadoğu'ya olan ihracat çok önemli bir yer tutmaktadır. Bunu ben biraz daha rahat rahat yorumlamamız gerektiği kanısındayım. Böyle bir imkân ortaya çıkmıştır. Biz de bu imkândan yararlanarak bunalımımızı bir miktar ertelemiş olduk. Ortadoğu ile olan ihracatımızda dramatik düşüşler olabilir mi acaba? 1984 ve 1985 için çok hızlı düşüşler olmayabilir. Gerçi Suudi Arabistan bütçesini 20 milyar dolar kısmış durumdadır, 95'lerden 75 milyar dolara indirdi. Petrol üreten ülkelerin bayutlarına bakın, bizim GSMH'miz 50 milyar dolar. Ama, sanıyorum ki bizim en sağlam ticari ilişkilerimiz, yine batı ülkeleriyle olacaktır. Gerçi ilk üç aylık ihracat rakamlarında, batı ülkelerine, OECD ülkelerine yönelik ihracatımızda hayli büyük sıçrayışlar görülmektedir. Nisan rakamlarını görmemiz gerekiyor. Bu ilk üç ayda batı ülkelerine olan ihracattaki sıçramanın en önemli nedeninin 1 Nisan'dan itibaren yürürlükten kalkan ihracata tanınan kolaylıklar olduğu şeklinde söylentiler dolaşıyor. Ortalıkta, Nisan ayı ihracat rakamlarını ve ihracatın ülkelere göre bölünüşünü görmeden kesin bir kanı belirtmek mümkün değildir. Ama yine de ben sağlam iktisadi ve ticari ilişkilerimizin Batı'ya yönelik olması gerektiği kanısındayım. Öbür taraftan da tabii, yararlanmak anlamına da gelmiyor bu söylediklerim. Bir fırsat çıkmıştır. Bu fırsatlarımızdan yararlanırken çok da apartünist görünümünde değiliz. Asırlık ticaret bağlantılarımız Batı ile olan ilişkilerimizdedir. Onun üzerine daha esaslı yürümemiz gerektiği kanısındayım. Teşekkür ederim.

SEYFETTİN GÜRSEL : Ben de çok kısa olarak bir iki şey ekleyeceğim. Tebliğde zaman yetersizliği nedeniyle ülke bazında Ortadoğu pazarları tek tek, ülke ülke nedir, bizim ihracat potansiyelimiz nedir, kanusuna pek girememiştim. Sayın Alkin'e tamamen katılıyorum. İlk üç aylık gelişmeler de, başından beri gelmekte olan bir eğilimin devam etmekte olduğunu gösteriyor. 1983 yılında bizim Ortadoğu ülkelerine ihracatımız azaldı, az miktarda ama, azaldı. Buna karşın OECD ülkelerine ihracatımız 1983'te de artmaya devam etti. Önümüzdeki yıllarda da esas büyüyecek olan pazarlar OECD pazarları olacağına göre, bizim ihracatımız da bu ülkelere artmaya devam edecek. Artarsa da zaten bu şekilde artacak. Çünkü Ortadoğu ülkelerine baktığımız zaman, durum ihracat açısından hiç de parlak değil. Geçen yıl Irak'a olan ihracatımız yüzde 54 azalmış. Irak'ın sözünü ettiğim dramatik durumundan ötürü, bu ihracat belki düşmez ama, artması da bana çok zar görünüyor. Öte yandan Cezayir'e olan ihracatımız mutlaka düşecektir. Suudi Arabistan'la

alan zaten belli, bütçeleri filan kısıyorlar vs. Bir İran kalıyor. Basından da izliyorsunuz, İran'a bir ihracatçı çıkartması yapıldı. Halen de ihracatçılarımız İran'da, Başbakanımız da bu sabahki konuşmasından sonra gidecekti. Yalnız İran'ın da durumunu görelim. Geçen yıl bu ülkeye olan ihracatımız yüzde elli oranında artmış, yüzde 50'nin de üzerinde hatta. Bir bu kadar daha artmasını ben mümkün göremiyorum. Üstelik 1983 sonunda da İran'ın ithalatında yüzde 5'lik bir paya sahip olduk. Tebliğde ona da değinemedim, toplam Ortadoğu ülkelerine baktığımız zaman, bu ülkelerdeki pazar payımız 1979'da 0,8'miş, 1982 sonunda yüzde 2'ye çıkmış. 1983'te de aşağı yukarı bu kadarda kalmıştır. İthalatları geriledi, ama bizim ihracatımız da geriledi. Giderek pazar paylarının artırılması güçtür. Duran bir ithalat içinde pazar payımız da yükseliyorsa, ihracatınızı sürekli olarak artırmazsınız. Hele İran'ın ithalatında bizim ihracatımızın payı yüzde 5'e ulaşmışsa bunu yüzde 10'a çıkartmak mümkün değildir. Dolayısıyla en iyimser bir ihtimalle, 1984'te İran'a belki birkaç yüz milyon dolar daha artabilir, ama o kadar. Eğer 1 milyar dolarlık ihracatı koruyabilirsek bu da çok önemli bir performans. Dolayısıyla Avrupa ülkelerinden giderek kopma söz konusu değil. 1981 ve 1982 yıllarında hakikaten böyle bir durum ortaya çıkar gibi oldu. Çünkü Ortadoğu ülkeleri ile olan ticari ilişkilerimizi geliştirdik, a arada da OECD'ye olan ihracatımız gerilediği için acaba Avrupa'dan kopuyoruz, Ortadoğu'ya yöneliyoruz, ileride bu birtakım sonuçlar doğurmaz mı sorusu ortaya çıkmıştı. 1983'ten itibaren bu eğilim tersine döndü. Önümüzdeki iki yıl da bu eğilim devam edecek. Ortadoğu ülkelerinin ihracatımızda yüzde 50'ye yaklaşmış payları şimdi yüzde 40'a doğru iniyor. Bunun da altına inebilir. Böyle bir sorun ben şimdilik pek görmüyorum.

TALAT ORHON : Efendim, izin verir mısınız? Ben başkanım ama, Ortadoğu ile ilgili sizlere biraz bilgi aktarmak istiyorum. Çünkü çok yakın zamanlarda, hem Ürdün, hem de Suudi Arabistan'la olan ihracat ilişkilerimiz dolayısıyla, o piyasalarda yüzeysel de olsa bir inceleme yapmış bulunuyorum. Şimdi, şöyle bir hükmü peşin olarak kabul etmek lazım. İhracatımızı mutlaka istikrarlı piyasalara yapmamız gerekmektedir. Sebebi şu: Yatırım diyoruz, Türkiye'de son zamanlarda ihracata yönelik yatırımlar teşvik edilmektedir. Bunların istikrarlı piyasası olmadan ne program yapabilirsiniz, ne de ileriye yönelik bir plan uygulayabilirsiniz. O halde biz bugünkü durumda istikrarlı piyasa aramalıyız.

İhracat, sadece karşı ülkenin sınırlarıyla tespit edilmemelidir. Önce bir satın alma gücü olmalıdır ama, memleket değiştirdiği takdirde bizim

bazı imkânlarımız alabiliyor. Size ben cam sanayiinden örnek vereyim. Geçen yıl İsveç'teki bir cam imalatı yapan firma İran'a 70 bin ton cam sattı. İran'ın kendi camı alıcılarına rağmen. Bu sene bize yöndeldiler ve bizle 100 bin tonluk bir anlaşma yaptılar. Biz şimdi, İran'a ne satabiliriz diye hesap ettiğimiz takdirde bu piyasalar eskiden beri iyi mal, kaliteli mal istemeleri sonucu bizden uzaklaşmışlar, Batı'ya yönelmişlerdi. Ya da bazı politik nedenlerle hiçbir zaman ticari işbirliğine girememiştik. Oradaki toplumda ve hükümetlerde son zamanlarda çok büyük zihniyet değişiklikleri olmaya başladı. Özellikle son zamanlarda Cumhurbaşkanımızın Ortadoğu'ya yaptığı ziyaretlerde Türkiye'yi tanıtmaları, ve İslam birliği ve özellikle Ortadoğu'daki olaylar nedeniyle bize doğru bir yaklaşım gözleyebiliyorsunuz. Bu ülkeler daha önce Batı'dan aldıkları mamulleri eğer bizde varsa, bizden, alma gayreti içerisinde. Buna Irak mecbur oluyor zaten, başka yerden alamıyor. Bizim tanıdığımız belli bir kredi içerisinde bu işi yürütüyor. İran da bir taraftan sanayileşmeye gayret ederken diğer taraftan da, savaş sürdürüyor. Bu arada da ihtiyaçlarını karşılamak zorunda. Bunu da en yakın ülkeden çeşitli usullerle, yollarla sağlamaya çalışıyor. Bu yüzden İran'la olan ilişkilerimiz benim tahminime göre 4-5 yıl daha aynı tempoda gidebilir. Ama bu nereye kadar gider? Biraz önce Sayın Gürsel'in dediği gibi böyle katlana katlana gitmesi mümkün değildir, çünkü bizim de imkânlarımız ortadadır.

Suudi Arabistan'dan daha yeni geldim. Orada şöyle bir durum var: Suudi Arabistan, biliyorsunuz Kârfez bölgesinde ve petrol zenginlikleri de bu bölgede yer alıyor. O bölgede muazzam petrokimya tesisleri kurmuş, ancak daha üretime geçirmemişler. Bunun yanında sanayileşmek için birtakım atılımları var, fakat bütün dertleri yönetici ve işçi sorunu. Bu bakımdan onlar da sanayileşmek istiyorlar. Ancak, bu işbirliğini, özellikle işletmelerin denetimini mutlak surette Türklere bırakmak istiyorlar. Bunun Cezayir'de çok güzel bir örneğini gördüm. Batılılar Cezayir'de bir şişe fabrikası kurduklar. Fakat yapıp bıraktılar, o kadar. «Biz işlettik, siz de işletirsiniz» diyerek çekip gittiler. Onlar da, bu konuda eğitim görmüş kişiler almasına rağmen bir türlü işletemediler. Bize sordular, siz işletir misiniz, diye; biz de kabul ettik. Tam anlaşmayı yapıyorduk ki, Fransa'da Mitterand iktidara geldi. Bize a zaman, bu işi ihaleye çıkartacaklarını söylediler. Bu ihaleyi Palonyalılar kazandı. Ama geçen yıl gittiğimizde gördük ki, fabrika yine çalışmıyor. Şunu anlatmak istiyorum. Batılılar oralar da bir şeyler yapmak istiyorlar. Ortadoğu ülkeleri sanayileşmek için bir gayret içerisinde. Fakat elemanları gerek işçi yönünden, gerek yönetici yö-

nünden henüz yetişmemiş. Batılıları da aralarda çalıştırmak mümkün değil. Birtakım coğrafi zorluklar var. O halde bizim bunlarla kısa vadede ilişkilerimizin kesileceği kanısında değilim. Biraz daha uzayabilir. Ama bana ne yapmak lazımdır, diye sorarsanız vereceğim cevap çok kısa olacaktır: Elbette ki Batı'ya dönmek lazımdır. İstikrarlı piyasaya almadıktan sonra, Türkiye gibi 50 milyonluk bir nüfusun ihracatını belli miktarlarda tutmak mümkün değildir. Hatta hükümetin ihracatta en büyük teşvik yapacağı alanlardan biri Amerika'ya yapılan ihracatlardır. Amerika her türlü malımıza açıktır. Arkadaşlarım oradan daha yeni geldiler. Cam satmak üzere gitmişlerdi. Düşünebiliyor musunuz Amerika'ya cam satıyoruz. Bardak, düz cam vb. gibi şeyler satıyoruz. Ancak Amerika uzak bir ülke. Petrol fiyatlarının artışı, nakliyenin maliyetini de artırdı. O itibarla ben de diğer arkadaşlarım gibi daima istikrarlı piyasayı seçmemiz gerektiğini savunuyorum. Ama, Türkiye'nin belli bir dönem içinde, belli miktarlara ulaşacak bir ihracat yapması gerekiyor. Ben Ortadoğu ile beş altı yıl daha bu düzeyde ihracat yapacağımız kanısındayım. Ancak, ihracatçılarımızın da a olanağı kullanabilmesi için çalışması, kaliteyi düzeltmesi ve de malını zamanında göndermesi gerekiyor. Teşekkür ederim.

Ben konuşmamı bitirdim. Daha soru sormak isteyen var mı? Buyurun Sayın Kafaoglu.

ARSLAN BAŞER KAFAOĞLU : Bir rakam oran olarak yüksek arttı mıydı, ben hemen özel bir neden ararım. Ekonomide organik olarak bir rakam hızlı bir biçimde artmaz. İran'daki ihracatın da bir seneden öbür seneye, 1982'den 1983'e, artması tabii organik sebepler dışındaki sebeplere bağlı. Savaş eskiden de vardı ama, özel takas sisteminin de bunda büyük etkisi var. İran'a ihracatımız büyük ölçüde özel bir takas biçiminde gidiyor. Böyle ihracatlarda fiyatlar dövizli ihracatlardan yüksek görünür. Onun için zaten tokaslar yasaktır filan... İran'ın ihracatı a + 10'sa, a 10'u indirmek lazım, takas dolayısıyla. İhracat rakamlarının hepsi elma değil, bazısı armut ya da ayva. İran'dan bir seneden diğer seneye böyle sıçrama yapmasının nedeni bu. Sanırım bu tahiillere bunu da eklemek gerekiyor.

Irak'ınki daha başka nedenlere dayanıyor. Petrol boru hattında çıkan aksaklıklar, vb... O da bir nevi takasa dayanıyor ama, İran'ınki gibi tam takas değil.. Bunu arz etmek için söz almıştım.

Bir şey daha ilave etmek istiyorum. Sayın Başkan'dan özür dilerim, ben Amerika hakkında daha başka şeyler okudum. Belki kendileri yerinde gördüler, ama benim akuduklarım daha fark-

lıydı. Mesela Le Monde Diplomatique'in bu yaz sayılarından birinde Amerika pazarını anlamının zor olduğuna dair bir yazı çıkmıştı. Hatta yazıda deniyordu ki, aslında en himayeci ülke Amerika'dır. Bunu da şuna bağlıyordu. Amerika Birleşik Devleti liberallik, değişmelerin serbest olması kanusunda çeşitli şeyler söyler, fakat onun bir de federe devletleri var. Siz Amerikan anlaşmalarına göre bir yere bir mal gönderebilirsiniz, fakat a eyalet sizin malınızı kabul etmeyebilir. Amerika'ya itiraz ederseniz, ben getirdim niye kabul etmiyorsunuz diye, a da size şöyle diyebilir: «Ben getiriyorum ama, Wisconsin kabul etmiyor» diyebilir. Bu eyalet Amerika'da değilmiş gibi sanki. Mesela süt ürünlerini Wisconsin, Minnesota eyaletlerine sokamazsınız. Başka Amerikan eyaletlerinden de, buraya süt ürünlerini sokamazsınız. Bu eyalet kendi endüstrisini korumak için böyle bir kanun çıkartmıştır. Mesela Kaliforniya'ya inciri sokamazsınız. Bu örnekleri daha da uzatabiliriz. Onun için Amerika hususunda biraz ihtiyatlı olmak gerekir kanaatindeyim. Sayın başkandan özür dileyerek bunu da arz edeyim.

TALAT ORHON : Estağfurullah, ben bu vesileyle şunu söyleyeyim. Doğrudur, Amerika en büyük hlmaye gören sanayilerden biridir. Ancak kontenjanları var. Mesela diyor ki, düz camda Amerika'nın ihtiyacı olan miktarın yüzde 15'ini dışardan alırsın. Amerika'nın yüzde 15 ihtiyacı içinse oraya iki tane fabrika malını gönderse yine de yetmez. Kalaylığı oradadır. Hatta şu da var ki, burada gümrük resimleri çok yüksektir. Bir cam bardağın ağızını kırılmaz hale getirirseniz yüzde 30'a kadar gümrük indirimi yapılır. Neden yapılır, onu bilmiyorum. O kadar enteresan ayrıntıları var. Fakat mesele şuradadır. Toplumların nüfusu arttıkça, ihracat imkânları da artabilir. Amerika şu veya bu tarzda sokmuyordur, kontenjanla düz camı da alıyordur, doğrudur. Fakat aldığı zaman bizim fabrikanın bütün camlarını da göndersek oraya yine de yetmez. Hacimler büyük. Bir de tabii zengin bir ülke olması, daimi alımı sağlayan bir güçtür. O bakımdan ben örnek verdim. Teşekkür ederim.

Başka soru sormak isteyen alup olmadığını sormak istiyorum. Buyurun beyefendi.

ERHAN İŞİL : Sayın başkan, sayın konuklar, sabrınızı kötüye kullanmayacağıma dair söz verdikten sonra konuya doğrudan girmek istiyorum.

Kendim bir yorum üzerinde oldukça düşünceyim. Sayın konuşmacılar ve özellikle sayın başkan doğru anladıysam Ortadoğu ülkelerine 5-6 yıl daha ihracat yapmak durumunda ya da zo-

runda olduğumuzu ifade ettiler. Şüphesiz bu çok doğrudur. Yalnız kelimeler arasında önemli bir fark gözetmek zorunda olduğumuzu belirtmek isterim. Bu bir zorunluluk değildir, bizim yönümüzden vazgeçemeyeceğimiz bir davranıştır. Bunun bellibaşlı nedeni şudur: Hepimiz biliyoruz ki, 1985 yılına kadar petrol fiyatları yerinde sayacaktır. Başka bir anlatımla petrol ihracatçısı ülkelerin petrolden doğan —sanayileşme bir yana— gelirleri ister istemez bugünkü seviyelerini muhafaza edecektir. Bunun anlamı ise, Ortadoğu ülkelerinin petrol gelirlerinden ötürü alımlarının gelişmeyeceği yolundadır. Ancak biz hızla sanayileşerek ve en kısa zamanda çağdaş uygarlık düzeyine ulaşacak bir millet olarak, Ortadoğu pazarını küçük veya büyük diye yargılayamayız. Bizim yapmamız gereken şey, petrol gelirleri ne olursa olsun, Batı ve Kuzey Amerika ile beraber Ortadoğu pazarlarında da güçlü bir şekilde yerleşebilmek ve orada süreklilik kazanabilmektir. Bu nokta üzerinde açıklama yapmayı bir görev bildim. Sanıyorum ki, gerek sayın başkanla, konuşmacılarla ve heyetinizle görüş ayrılığım olmamaktadır. Hepinize saygılar sunarım.

TALAT ORHON : Teşekkür ederim Sayın İşil. Yoktur. Biraz önce ben de değindim. İlk önce kendimiz hazır olmamız lazım.

Daha konuşacak arkadaşımız var mı, acaba? Buyurun...

DİNLEYİCİ : Sayın dinleyiciler ve genç arkadaşlarım. Ben burada fazla konuşmak istemiyorum ama, biliyorsunuz hep ihracat-ihtalat üzerine yapılan tartışmalarda bir ölçüde yabancı sermayenin bir ülkeye girme oranında ve ülke içinde dağılımında şöyle bir konuya temas ettiler. Yanlış hatırlamıyorsam, Erdağan Alkin bahsetti. Güney Kore'den yabancı sermayenin kaçıışı olayı var. Güney Kore'den yabancı sermaye kaçıyor. Doğru, ama nereye gidiyor? Örneğin Türkiye'de Özal'ın bundan zannedersem iki ay önce yabancı sermayeye yapılan daveti vardı. Arkasından Türk-İş Başkanı da «Ucuz işgücünden dolayı biz davet etmiyoruz, geliyorsa vasıflı işgücünden ötürü gelinler» dedi. Bunlar bir tarafa, çünkü bunlar Erdoğan Hocanın da söylediği gibi siyasi çalkantıların yansımaları, fakat şu bir gerçek ki, artık Avrupa'da yapılan yatırımlar teknoloji ağırlıklı olmaktadır. Bu yatırımlar teknoloji ağırlıklı yatırımlar olduğu için emek yoğun ağırlıklı yatırımlarını nereye koydıkları? Doğal olarak bizim gibi geri kalmış ülkelere aktarmak zorundalar. İşte bu geri kalmış ülkelere aktarırlarken de çok haklı olarak şöyle diyorlar: «Sizler bizim manavımız, dükkânımız olun.» Bu doğru, Türkiye de olmak zorundadır,

eğer bu sistemin içinde kalıncaksa. Bunun için şuna dikkat etmek lazım. Ben Ortadoğu'ya olan ithalat ve özellikle ihracat olayının azalacağı kanaatinde değilim. Ne kadar ithalatın azalması, Ortadoğu ülkelerinin kendi ithalatlarının kısılması olayı olmasına rağmen Türkiye'nin Ortadoğu'ya ihracatında bir artış olacaktır. Niye olacaktır? Nedeni de şudur, bir kere teknoloji ağırlıklı sanayi Avrupa'da geliştiği sürece, oradaki emek yoğun sanayi Türkiye'ye akacaktır ve hatta Güney Kore'den kaçan o güzelim yabancı sermaye, zannedersen bizim gibi ülkelere gelip, işgücümüzden de yararlanıp, Ortadoğu'ya ihracatını yapacaktır. Kimin kanalıyla? Bizlerin kanalıyla. Bu ister yabancı sermayenin yerli şirketlere ortak olması, ister hükümetin para-kredi politikasıyla borç para alması şeklinde olsun. Bu göz ardı edildiğinde ihracat olayının düşmesi olayı bir ölçüde gözlenebilir. Ama, yabancı sermayenin gittikçe Türkiye'ye yer etmesi, sistem içinde kalındığına göre bu böyle olmak zorundadır. Bizim gibi ülkelerde yabancı sermaye çok dağıl alarak sistemin ilişkilerinden atırü gelmek zorundadır. Atatürk'ün bir sözü vardır: «Jandarmalığını yapmamak şartıyla, yabancı sermaye gelebilir.» Buyursun, gelsin. Yapacağız, başka da bir çaresi yok. Ama bu ne kadar doğru bir olay olacak, bilemiyorum. Bunu ancak zaman gösterir. Ortadoğu'da ihracatımızın artması olayı temelde yabancı sermayenin Türkiye'de yerli burjuvazi ile işbirliği içerisinde, özel sermaye ile işbirliği içerisinde yapacağı yatırımlar, devletle yapacağı yatırımlar doğrultusunda gelişecektir. Bence de Türkiye'nin kalkınmasının, özellikle ihracat yoluyla kalkınmasının tek yolu yabancı sermaye yatırımlarına -bu para-kredi yoluyla olabilir- bir işletmeye ortak alma yoluyla olabilir, olacaktır. En son silah sanayinde gördük, ASELSAN'a yüzde 42'lik bir ortaklık olayı var. Bu kadarlık bir açıklama yapmak istedim. Teşekkür ederim.

TALAT ORHON : Kanuşmak isteyen başka bir klmse var mı? Buyurun.

NEJAT ÖZCAN : Benim sargum deminki Ortadoğu tartışması üzerine. Sayın Gürsel, genel eğilimleri çizdikten sonra gelecekteki birkaç yıl içerisinde Ortadoğu'ya yönelik ihracatto bir artış görülmeyeceğini ve muhtemelen azalma yönünde bir gelişme beklenebileceğini, en azından aynı düzeyde kalma olasılığının yüksek olduğunu söyledi, 1981 yılında gelişen ve yüzde 50'yi ilk kez geçen oranın Ortadoğu ülkelerine yönelik gelişmenin önümüzdeki yıllor içinde de devam etmesi

olasılığının alası siyasal kanjonktür nedeniyle mümkün olacağı kanısındayım. Bu da Irak-İran savaşının sona ermesi. O zaman, bunun dalaylı etkileri de alacaktır. 900 milyon, yaklaşık 1 milyar dolarlık Irak'a savaş finansmanı veren Suudi Arabistan'ın bu rakamı 700 milyon dolara inince, a zaman bu ülkenin ithalatında eskiye yakın bir artış olacaktır. Bu tabii, İran-İrak'ın savaş sonrası artacak petrol gelirlerini de artıracaktır. Seyfettin Gürsel'in bu konudaki görüşlerini öğrenmek istiyorum. Teşekkür ederim.

SEYFETTİN GÜRSEL : Aslında 1983'teki Ortadoğu'ya yönelik ihracat durmasından sonra Türkiye yeni bir beklenti içine girdi. Dört gözle Irak-İran savaşının bitmesini bekliyor. Tabii bu savaşın bitmesini hepimiz istiyoruz. Gerçekten istenilecek bir şey. Sadece bu ülkelere daha fazla mal satacağımız için değil, onca insanın beyhude yere cephelede ölüp gitmesi elbette kimsenin isteyeceği bir şey değil. Fakat ben şunu belirtmek istiyorum: Savaş sayesinde de biz bir miktar bu ülkelere ihracat artışı yaptık. Yani ihracatımız, savaş nedeniyle bu ülkelerin ihracat gelirleri düşerken —İran gerçi san iki yıl içinde düzeltti, çünkü petrolünü daha kolay satıyor ama, Irak'ınki süratle geriledi. Rakamları da biraz önce verdim, ihracatı yarı yarıya geriledi. Fakat bu arada başka bir olay oldu. Savaş nedeniyle, politik nedenlerle, yakın olduğumuz için v.s.— bu ülkelere de ihracatımızı artırabildik. İhracat kalemlerimiz savaş nedeniyle arttı. Şimdi savaş bittiği zaman bu kalemlerde düşüş olur vs. demek istemiyorum. İnşallah bir an önce savaş biter, bu başka bir konu. Yalnız savaş bittiği zaman şöyle bir senaryo da söz konusu. Burada ister istemez bir senaryoyu anlatacağım. Bittiğini düşünelim, bir ay sonra İran-İrak barış anlaşması imzalasın ve savaş bitsin. Tabii, zannediliyor ki, İran ve Irak savaş biter bitmez petrol ihracatını hızla artıracak, dolayısıyla petrol gelirleri de hızla artacak. Oroda yıkılan şehirleri de bizim müteahhitlerimiz gidip yapacaklar. Bir kere birincisi petrol gelirleri hızla artıracak, çünkü daha önce de söyledim, tebliğde aslında çok kısa değinmek zorunda kalmıştım. Petrol piyasası 1982'den bu yana düşen talep sonucunda son derece düşük kapasiteyle çalışan bir piyasa görünümünde. Yani petrol ihracatçısı ülkelerin üretim kapasiteleri oldukça düşmüş bir durumda. Biliyorsunuz OPEC düzenli Viyana'da toplanıyor ve her toplantının sonunda acaba OPEC bu toplantının sonunda mı dağılacak, yaksa gelecek toplantıda mı dağılacak diye bekliyoruz. Neden bunu bekliyoruz, çünkü hepsi demeyelim ama, düşük nüfuslu yüksek gelirlielerin dışında Nijerya, Cezayir, Endonezya, İran, Irak bütün bu

ülkelerin ihraç ettikleri petrol harcamalarına yetmiyor. Harcamalarına yetmiyor, bir taraftan da atıl kapasiteleri var, onun için de daha fazla petrol üretilip daha fazla gelir elde etmek istiyorlar. Ama satacakları yer yok, Irak-İran savaşının olmasından dolayı, bu savaş sonucu petrol üretimlerinin düşmesi nedeniyle OPEC belki de çatlamaktan kurtuldu. Yoksa 1983 yılında OPEC büyük bir ihtimalle çatlardı. Rakam vereyim, OPEC anlaşmış durumda. Günde 17,5 milyon varil petrol üretmek üzere kendi aralarında anlaştılar. Bizim toplam aramız bu olacak dediler, fakat bu arzı ülkelere dağıtmak lazım. Sen iki milyon varil, sen 6 milyon varil diye aralarında pazarlık yapmak zorunda kalıyorlar. Bu pazarlık da tabiri yerindeyse kanlı bıcaklı oluyor. Düşünün Irak-İran savaşı nedeniyle ister istemez bu ülkelerin üretimleri düştüğü için, savaş bittiği anda bunlar yeniden üretimlerini artırmak isteyeceklerdir. Çok büyük ölçülerde olacaktır bu artırmalar da. Çünkü Irak'ın petrol üretimi yarı yarıya düşmüştür. İran'ın ise yüzde 30 civarına düşmüştür. Savaş biter bitmez, Irak ben petrol üretimimi iki kat artırıyorum, savaşın büyük yıkıntılarla çıktım, siz ne yaparsanız yapın ve İran da benim büyük kayıplarım oldu, ben de petrol üretimimi yüzde 30 artırıyorum, dediği anda OPEC çatlayacaktır. Petrol fiyatlarının da bu durumda düşmesini beklememiz gerek. Tabii petrol fiyatları düştüğü taktirde Irak, İran düşüşe rağmen üretimlerini artırdığı ölçüde belki daha fazla gelir elde ederler ama, bu hiçbir zaman savaş öncesi gelirlerinin iki katı olmayacaktır. Bu bir. İkincisi petrol fiyatlarının düşmesinin diğer ülkelerin üzerinde de son derece olumsuz etkileri olacaktır. Bir Suudi Arabistan'ın sorunu başkadır. Bir milyar dolar bu ülke için hiçbir şey değildir. Suudi Arabistan'ın gelirlerinin düşmesi de ithalatının düşmesiyle ilgili değil, tamamen absarpsiyon kapasitesi ile ilgilidir. Çünkü Suudi Arabistan'da çok para var, yalnız tüketecek insan yok. Fakat onun dışındaki ülkelerin gelirlerinin de düşmesini bekleyebiliriz. Dolayısıyla Irak-İran savaşı bittiği taktirde belki Türkiye açısından olumlu bir gelişme olacaktır ama, mucize beklememek lazımdır. Bunu söylemek istiyorum. Teşekkür ederim.

ERHAN İŞİL : Sayın başkan, tekrar söz almak durumundayım. Bu yüzden beni lütfen bağışlamazınız istirham ederim.

Seyfettin Bey'le değişik görüşlerde olduğumuz anlaşılıyor. Açıklamalarını dikkatle dinledim. Burada ben de karşı değilse bile belki değişik birkaç nokta sunmak istiyorum. Petrol fiyatlarının 1985 yılına —şurda bir şey de kalmadı zaten— kadar değişmeyeceğini ifade etmiştim ilk konuş-

mamda. Bundan sonra petrol fiyatlarının düşeceği yolundaki görüşleri bir değerlendirmeye tabi tutmak istiyorum. Bundan çok yıllar önce ilk petrol şoku ortaya çıktığı zaman Milton Friedman dostumuz «Bütün karteller çöker, bu kartel de çökecektir, petrol ihracatçısı ülkeler, OPEC karteli. Burada hiç telaşa lüzum yoktur. İşler gayet yolundadır» diye fetva vermişti. Olaylar hiç de öyle gelişmedi. OPEC ne çöktü, ne bir şey oldu. Tam tersine birinci petrol şokuyla dünyayı aılık bullak ettikten sonra, 1978 yılına kadar gümbür gümbür geldi ve ikinci bir petrol şoku daha çıktı. Bunun için görünüm, petrol şoklarının dağal sonucu olarak bir petrol bolluğu olduğu yolundadır. Bu tartışmalı değil. Minik minik birtakım fiyat indirimlerine, elatından, masa altından yal açılması hiç şaşırtıcı değildir. Böyle işler de yapılıyor. Fakat insaf ile düşünelim. Dünyanın bilinen petrol rezervlerinin yüzde 54'ü Ortadoğu'dadır. Biz beğensek de beğenmsek de petrol bir gün bitecektir. Bunun için fütüristler, uzağı tahmin etmeyi seven akıllı zevat ırtuz dört sene sonra biter, elli dört sene sonra biter diye tahminlerde bulunur. Şunu unutmayın ki, uzun dönemde petrol fiyatları ister istemez yükselecektir. Yükselmemesi eşyanın tabiatına aykırıdır. Hepiniz ilktisat okumuş insanlarsınız. Bu yüzden uzun dönemli konuştuğum için beni lütfen suçlamayın. Keynes'i bir kez daha hatırlamamız belki yerinde olur ama, beni suçlamayın. «Uzun dönem iyidir ama, uzun dönemde biz ölmüş olacağız», demişti, Lord Keynes. Tamam da uzun dönemi düşünmeden olmaz. Bu uzun dönem 30-40 sene ötesi değil.

Sayın başkan, söz alınışken bir hususa daha işaret etmek istiyorum. Yeri geldi, çok kısa olarak değineceğim. Benim bu arzım ünlü «serbest ticaret» deyimini ile ilgili olacaktır. Biraz önce Sayın Kafaoğlu değindi. Benim tecrübelerim bana şunu öğretmiştir: Uluslararası ilişkilerde daima bize, bize dediysem üçüncü dünya ülkelerine, serbest ticaretten, uluslararası serbest ticaretin erdeminden, güzelliklerinden söz edilir. Yalnız, Üçüncü Dünya ülkeleri ihracat yapmaya kalktığı zaman, ihracatı geliştirmeye kalktığı zaman, dış ticaretin serbestliğini ileri sürdüğümüz vakit «Canım efendim, dış ticaret serbest dediksek o kadar da başkaca sanayi mamullerinde bu çeşit işlerle piyes böyle sahneye kanur. Eğer öyle olmasaydı, parlak örneklerle rağmen —sayın başkanın lütfettiği örnekler şüphesiz öğretici ve aydınlatıcıdır— bunlara rağmen bizim pamuk ipliğinden tutulsun da çekirdeksiz kuru üzümde ya da kumaşlarda ya da başkaca sanayi mamullerinde bu çeşit işlerle karşılaşmamamız gerekirdi. Serbest ticaretin çok da serbest olmadığı şuradan da bellidir. Size serbest ticaret hikâyesi anlatıldığı zaman bir mühendisler birliği çıkar, bir spesifikasyon anlatılır.

Orada bakarsınız ki, o belli ülkenin kazanlarını tarif ediyordur, başkası giremez. Çok teşekkür ederim.

TALAT ORHON : Salonun boşaltılması gerekiyor. Bu bakımdan toplantıya son vermek zo-

runda kalıyoruz. Başta böyle bir haftayı güncel hale getiren sayın meslektaşlarıma ve Yönetim Kurulu'na çok çok teşekkür ediyoruz. Tebliğlerinden ve yorumlarından ötürü konuşmacılara teşekkür eder, sizlere de teşekkür ettiğiniz için Yönetim Kurulu adına saygılarımı ve şükranlarımı sunarım.

beciya

Piyasa Ekonomisi Koşullarında İş Dünyası

Oturum Başkanı — Prof. Dr. Erdiñ TOKGÖZ
Açılış — Vural ARIKAN

Panelistler — Nurullah GEZGİN
— Ali KOÇMAN
— Şarık TARA

ERDİÑ TOKGÖZ (Oturum Başkanı): Saygıdeğer meslektaşlarım, Türkiye'nin çok seçkin saygıdeğer işadamları ve sevgili öğrenci arkadaşlarım, 9. İktisatçılar Haftası'nın ikinci gününün birinci oturumunu açıyorum.

Sayın bakanımız da İstanbullu olduğu için İstanbul'un trafik sorununu yakından bilirler. Onun için şu anda yollarda koşturmakta olan arkadaşlarımızı biraz bekleyelim dedik ve başlama saatimizi biraz geçirdik. Ben Ankara'dan geldim ve çok kolay bir yolculuk yaptım ama, Haydarpaşa'dan buraya gelebilmek için neler çektim, bilemezsiniz. Siz İstanbullulara Tanrı yardım etsin.

Bugün iki İstanbullu, fakat görev-

leri itibariyle şu anda Ankara'da bulunan sayın bakanım ve ben güzel bir rastlantı olarak aynı oturumda yan yana geldik. Ben İktisat Fakültesi mezunuyum ve şu anda Hacettepe Üniversitesi'nin İktisat Bölümü başkanayım. Sayın bakanımı ise bütün akademik çevreler çok iyi tanır. Kendileri de şu anda bakan olarak Ankara'da bulunuyorlar. Şimdi müsaade edersiniz kendilerini açış konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum.

VURAL ARIKAN : Sayın başkan, değerli bilim adamları, işadamlarımız, basınımızın değerli mensupları, saygıdeğer dinleyiciler.

Açılış konuşmalarında neler söylenir, bir türlü bunu öğrenemedim. Dün Sayın Başbakanımız konuştu, enflasyondan bürokrasiye kadar her şeyi anlattılar. O yüzden ben tekrardan kaçınacağım. Üç işadamımızın panelde tartışacakları konular üzerinde düşündüklerimi söylemeye çalışacağım.

24 Ocak kararlarının alındığı tarihten önce ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumu tekrar etmeye gerek yok. Hepimiz yaşadık, biliyoruz. 24 Ocak kararlarıyla ne yapıldı? Birtakım düzenlemelerden, yani yönetim düzenlemelerinden sonra 1930'lu yıllardan 1978 yılına kadar yüzde 3 ile yüzde 9 arasında değişen faiz hadleri yükseltildi. Reel hale getirildi. Ne yapıldı? Sabit kur politikasından vazgeçildi. Zaman zaman devallüasyon yapılacak yerde günlük kur ayarlamaları yoluna gidildi. En büyük iki önlem bunlar idi. Bir de para politikası, yeterli para politikası, işadamlarının deyimiyle sıkı para politikası uygulamaya kondu. Sonuç ne oldu? Sonuç : Yüzde 100'ü aşan enflasyon, yüzde 30'lara çekilebildi. Sonra, 1976-1979 arasında iki milyar dolar seviyesinde tıkanmış bulunan ihracatımız, 6 milyar dolar seviyesine ulaştı. Başka, handikapları yok muydu? Elbette ki vardı. Birincisi, banker kesimine akan mevduatın, paranın işletmelere kanalize edilememesiydi. Diğer Türk lirasının giderek değer kaybetmesi dolayısıyla maliyet enflasyonunun aşağıya çekilememesi, yatırımların pahalı hale gelmesiydi. Nitekim bu konu halen de güncelliğini koruyor. Bir dönem geçti, 1983 yılı. Bu yılda enflasyon tekrar tırmanmaya başladı. Faiz hadleri aşağıya çekilmeye başlandı. Sonuç ortada. Nihayet demokratik sürece girdik ve bu süreç içerisinde seçimler yapıldı. Biz iktidar partisi olduk. İktidar partisinin getirdiği önlemleri biliyorsunuz. Onları da söylemeye gerek yok. Sayın Başbakanımız arz etti. İthalat rejimi

değişti, ihracat rejimi değişti, kambiyo tahditleri ortadan kaldırıldı. Sayın Başbakanımızın ifadesiyle, gecikmiş zamlar da yapıldı. Hedef serbest piyasa ekonomisinin Türk iş hayatında yeterli olmasıydı. Ancak serbest piyasa ekonomisinin işlerliği olabilmesi için, kanımca Türkiye'de büyük bir handikap vardır. Bu handikap Cumhuriyet döneminde tatbik edilen ekonomik politikadan kaynaklanmaktadır. Bu ekonomik politika nedir? Devletçilik politikasıdır. Devletçilik politikası eğer doktriner anlamda uygulanmış olsaydı, belki de Türkiye bugün başka bir yapıda olabilirdi. Büyüme açısından söylüyorum bunu. Ama 1930'lu yıllardan itibaren uygulanan devletçi politika doktriner anlamda devletçi olmamış, devlet işletmeciliği şeklinde görülmüştür. Devlet işletmeciliğinin mevcut olması, o günün siyasi yönetici kadrolarıyla belirli grupların işbirliğini sağlama sonucunu ortaya çıkartmıştır. Ve o dönemde sabit kur politikası, gümrük duvarlarının mevcut oluşu, birtakım rantların belirli kesimlere akmasını da sağlamıştır. Sonuç bu. Nitekim bu şimdi fark edilen bir husus değil. 1947'lerde fark edilen bir husus. 1947 yılında devletçi politikanın uygulayıcısı olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir kurultayı vardır. O kurultaydaki zabıtlar çok enteresan sonuçlar verir. Size, izin verirseniz, bu konuda zabıtlardan söz edeyim, onların açıklığa kavuşabilmesi için. 1946 Ağustosunda yapılan 7. Kurultay'da devletçiliğin tavizsiz savunucusu ve yorumcusu Recep Peker bakın ne söyler: «İktisadi faaliyetlerimizde hususi teşebbüs ve sermayeden faydalanmak; hususi teşebbüslerle devlet işletmeleri arasında farklı bir muameleye meydan vermemek; onların emniyetle çalışmalarına ve gelişmelerine yardım etmek; devlet teşebbüsleriyle hususi sermaye arasında işbirliği sağlamak; devlet işletmelerinin hususi teşebbüslerce başarılabilecek sa-

halara yayılmalarını önlemek ve buna aykırı durumları gidermek kararındayız.» Sadece Recep Peker değil, bütün kurultaya iştirak edenler söylerler. Hatta bu kurultayda devlete ait teşebbüslerin, işletmelerin hisse senetlerine dönüştürülerek satılması dahi teklif edilir. Cumhuriyet Halk Partisi kurultayında teklif edilir bunlar. Ve 1946 yılında kurulan Demokrat Parti'nin önerisi de budur. Fakat 1950-1960 arasındaki iktidar döneminde bu gerçekleştirilememiştir. Bazı yorumculara göre bunun gerçekleştirilememesinin nedeni bürokratları kıramamış olmalarıdır. Yorumcular aynen böyle söylüyorlar. Nitekim o kurultayda devlet işletmelerinin devredilmesi lazım geldiğinden söz edilmiş ve bunun ilke olarak benimsenmesi istenmiş, fakat metin haline getirilememiştir. 1946-1984, yani kırk yıla yakın bir süre sonra 1984 yılında hepimizin bildiği gibi «köprü satış kanunu» adıyla maruf kanun çıkarılmış, yürürlüğe girmiş ve Türkiye'de serbest piyasa ekonomisinin gelişmesine engel olan bu müesseselerin devri de yasayla yapılmak durumuna gelmiştir. Size bu konuda açık ve aşıkâr bir misal vermek istiyorum. Kâğıdı kim üretiyor? SEKA üretiyor, devlet üretiyor. Bir ithalat rejimi getirdik, bu ithalat rejiminde de kâğıdın ucuz olabilmesini sağlamak bakımından fonunu, istihsal vergisini, gümrük vergisini ayarladık. Sonra baktık ki, SEKA zarar ediyor. Ne yapacaksınız? Ya enflasyonist politikayla zararı siz üstleneceksiniz, onun sonucuna katlanmak suretiyle, ya da yeni baştan gözden geçireceksiniz. Ve nitekim bizim zamanı idaremiş de bu yeni baştan gözden geçirmeyi yaptı. İşte şu somut örnek de gösteriyor ki, Türkiye 'de serbest piyasa kurallarının işleyebilmesi için devlet işletmelerinin mutlaka devri lazım gelir. 1946 senesinden beri söylenildiği gibi... Diyebilirsiniz ki, ıslah edilemez mi? Edilemiyor işte. Neden edilemi-

yor? Kuruluşlarında hata oluyor, işletmelerinde hata oluyor. Bir hatalar zinciridir, sürüp gidiyor. Bakınız, Bakanlığımın size bir örnek vereyim. Bitlis'te bir özel sigara fabrikası açılma talebi oldu, karşıladık. Mayısın 13'ünde temel atacaklar, kasım ya da aralık ayında üretime geçecekler. 7 aylık bir dönem içerisinde. Yıllık kapasitesi 5 bin ton. Bakıyorsunuz, Diyarbakır fabrikası 5 bin ton yıllık kapasiteli, 1976 senesinde yatırım başlamış, 1988'de bitecek. 10 bin ton kapasiteli Tokat sigara fabrikası 1973'te başlamış, Allah kısmet ederse bu sene bitecek. Yani kamu sektöründe bugün yatırım süreci 11 yıl sürüyor. Hangi taraftan bakarsanız bakın, bu bir ısraktan ibarettir. Böyle bir ekonomik modelde ne serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi söz konusu olur, ne de ülkenin gelişmesi söz konusu olabilir, yeterli bir süratte.

Bazı işadamları hükümetin aldığı bu tedbirlerin dahi daha serbest hale getirilmesini istiyorlar. Mesela mektupçu dostumuz Mermerci, geçenlerde gönderdiği mektupta diyor ki, «İthalatlar yasak olmamalıdır, yani yasak mallar listesi de kaldırılmalıdır. İzne bağlı olan liste de kaldırılmalıdır. Tam serbesti, serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre cereyan etmelidir.» Düşünülməsi gereken bir konu. Geçen gün Cumhuriyet gazetesinde okudum, yine dostumuz Ali Taciroğlu şöyle söylüyor : «İthalat serbestliği geldiği zaman biz endişe ettik, Fransa'daki bir kilim firması ile temas kurduk. Biz ihracatımızda şimdiye kadar hiç perakende pazarlara girememiştik. Fakat onların teşvikiyle o perakende pazarlara girmeye başladık» diyor. Yani siz serbest piyasa kurallarını işletip, dünya ticareti ile entegre olduğunuz zaman yeni ufuklar açılıyor ve Taciroğlu şöyle devam ediyor. «Biz baştan korktuk, musibet zannettik ama, o musibetten bir sevap hâsıl oldu» diyor. Bu yüz-

den serbest piyasa ekonomisi kurallarını işletmek lazım.

Serbest piyasa ekonomisinin genişleyebilmesi için bence üç hususun bir arada düşünülmesi gerekir: a) Ekonominin kendine göre kuralları. b) Güvenli ve devamlı bir ekonomi politika, siyasi politika. İstikrar da diyebilirsiniz buna.

Atatürk, 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde «Biz yabancı sermayeye karşıyız» der. Kapitulasyonlar nedeniyle kongre ertelenmiş olmasına rağmen, Sonra 1950'li yıllarda «yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu» çıkartılır. Fakat hâlâ da yabancı sermaye gelmesin diye şikâyet ederiz. Neden? İstikrarlı ve güvenli bir siyasi ve ekonomik politika takip edemediğimiz için.. Hatırlarsınız, bir zamanların en yetkili ekonomik işlerden sorumlu bir başbakan yardımcısı, «Biz tümüyle yabancı sermayeye karşıyız» dediği gibi, ondan iki üç sene sonra gelen bir maliye bakanı da açıkça «Biz her türlü teşvik tedbirlerine karşıyız» dedi. Şimdi böyle bir ekonomik felsefede güven olmadığı sürece, sizin bir sonuç alabilmeniz mümkün değildir. İşte Sayın Başbakanımızın da ifade ettiği gibi halk iki seçimde de güvenini bizim partimize vermiştir. Parti bir ekonomik politikayı, siyasi politikayı istikrarla uygulayacaktır. Bu itibarla başarı şansı vardır.

c) Serbest piyasa ekonomisinde rantları oluşturan bir konu da vergi sistemlerinden kaynaklanıyor. Vergi sistemi de, serbest piyasa ekonomisinde o piyasaya uyan bir şekilde, haksız kazanç sağlamayacak şekilde, rant sağlamayacak şekilde düzenlenmek zorundadır. Nitekim sert bir işadamımız olan Sayın Eczacıbaşı, son zamanlarda vergi politikasının serbest piyasa ekonomisine geçişte önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Ben açış konuşması dolayısıyla daha

fazla konuşmak istemiyorum. Bir anımı anlatacağım. İstanbul İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti 9. İktisatçılar Haftası'nın düzenlemesini yaptı. İktisadi Araştırma Vakfı yapıyor, Türk Hukuk Araştırmaları Vakfı yapıyor, Sosyal E-tütler Konferans Heyeti yapıyor, fakültelerimiz yapıyor. Türkiye'de seminer denilen olay yerleşti artık. Güzel bir olay, fikirler çıkıyor, tartışılıyor. Ama ne oluyor? Buralarda konuşulanlar, şairin söylediği gibi okuyan dinleyen olmadığı için buralarda söylenip kalıyor. Ben 1960'lı yıllardan beri bir vergi uzmanı sıfatıyla bu panellere katılıyorum. O zamanların gündeminde vergi sistemi açısından zirai kazançların vergilendirilmesi var idi. 1960 yılında ele alındı, fakat etkin bir biçimde vergilendirilemeyince, ben de bir panelde, seminerde dedim ki: «Türk milleti aşara alışıktır. Aşar bir tevkifat usulüdür. Biz de zirai kazançlarda tevkifatı getirelim.» Sene 1963-1964. Sonra gazetelerde yazma imkânını buldum, söyleme imkânını buldum. Hangi sene gerçekleşti, bilir misiniz? 1981 senesinde. Yani 17 sene sonra Sizler de bakın göreceksiniz, temennim odur ki, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin düzenlediği bu toplantılarda konuşulanların başına da böyle bir akıbet gelmesin. Hepinize saygılar sunarım...

ERDİNÇ TOKGÖZ : Sayın bakanımıza çok teşekkür ederiz. Yalnız kendilerine Türk vergi sistemine getirdiği bir yenilik olarak, «faturalı yaşam» uygulamasının çok ilgiyle karşılandığını söylemek isterim. Belki bir fırsat bulurlarsa son gelişmeler hakkında bize ileride bilgi verirler.

Şimdi oturumumuzun ikinci kısmına geçiyoruz. Sayın bakanımızın yarattığı bu güzel ortam içinde tartışmalarımıza devam edeceğiz. Çok değerli üç iş-

adamımızı davet ediyorum kürsüye. Sayın Nurullah Gezgın, Sayın Ali Koçman, Sayın Şarık Tara.

Sayın konuşmacılarımız diyorlar ki, bizler zamanı az kullanalım, tartışmaya daha çok vakit kalsın diyorlar. Bu kadar yakın ilgi gösteren davetlilerle tartışmanın daha iyi olacağını söylüyorlar. Şimdi ilk sözü Sayın Gezgın'a veriyorum.

NURULLAH GEZGİN : Sayın başkan, sayın başkan, sayın konuklar, basın ve TRT'nin değerli temsilcileri.

İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti her yıl, gerçekten çok güncel ve önemli meseleleri bir tartışma konusu yapmaktadır. 1980'li yıllarda izlenen ekonomik politikanın ana düşünce yapısı piyasa ekonomisidir, serbest pazar ekonomisidir. Ancak üzülerek belirtmek gerekir ki, bu izlenen ekonomik politikanın temel düşünce yapısı bugüne dek tartışılmamıştır. Devamlı kenarlarda dolaşmış, esasında izlenen ekonomik politikanın ana yapısı olan, düşünce yapısı olan piyasa ekonomisi gerek üniversite çevresinde, gerekse odalarımız çevresinde irdelenmemiştir, tartışılmamıştır. Hatta Sanayi Odası olarak bunu iki yıldır düşündüğümüz halde bir türlü beceremediğimizi de ifade etmek isterim. Bu vesileyle izlenen ekonomik politikanın temel düşünce yapısı olan piyasa ekonomisini gündeme getiren, tartışma fırsatı veren İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne şükranlarımı sunmak isterim.

Piyasa ekonomisi Türk ekonomisinin 24 Ocak 1980 kararları ile gündeme gelmiştir. Bazen piyasa ekonomisi, zaman zaman da piyasa ekonomisine geçiş diye tanımlanan bu tercihin 1970'li yıllarda uygulanan, devletin ve idarenin fiyatlara aşırı müdahalesi ve sanayiın aşırı

korunmasına bir alternatif olarak geldiği gözlenmektedir.

Türk ekonomisinde mevcut koşullar dikkate alınrsa, serbest pazar ekonomisinden söz etmek mümkün müdür? 1980'li yıllarda sanayiın korunması devam ettiği, ücretler dahil bir kısım temel fiyatların idarece tespit edildiği, üretim ve satış tekellerine karşı tüketicinin yeterince korunmadığı bir ortamda ekonominin piyasa koşullarına göre yönetildiğini söylemek ne ölçüde geçerlidir, ne ölçüde gerçekçidir?

Piyasa ekonomisinin 20. yüzyılın son çeyreğinde tanımı nedir? 19. yy.'ın liberal ekonomi politikası ile eş anlamda düşünmek mümkün müdür? Asrımızın sosyal devlet anlayışı bu sistemi ne ölçüde ve doğrultuda etkilemiştir? Gelişmiş batı ülkelerinde, Japonya'da veya Kore'de sistemin uygulanma koşulları nelerdir, devlet bu ülkelerde piyasa ekonomisine hangi düşüncelerle ve ne ölçüde müdahale edebilmektedir? Bütün bu hususların yol boyunca bilim adamları tarafından değerlendirilmesi gerekirdi. İstanbul Sanayi Odası Başkanı olarak bu çalışmayı zaman zaman düşündüğümü, ancak beceremediğimi itiraf etmek isterim. Özellikle Özal dönemi ekonomik politikasında gündeme gelen piyasa ekonomisi kavramının açıklık kazanması genel ekonomik değerlendirmeler bakımından da zorunlu idi.

Sistemin gelişmiş ülkelerdeki uygulama koşullarının, kurallarının ve uygulama tarzlarının araştırılmasını yine değerli hocalarımıza bırakarak, ülkemizde misafir edilen bu kavramı (tercihi) bir sanayici olarak değerlendirsek :

Rekabete dayalı serbest pazar ekonomisi, 1970'li yıllarda tersine çalışmış bir sistemin çarpık sonuçlarından haklılık kazanmış inatçı bir tercih ev düşünce yapısıdır.

Özal hükümetinin programında «Ekonominin tabii kanunları içinde gelişmesini sağlamak üzere ülke menfaatları doğrultusunda müdahale ve tehditlerin asgariye indirilerek, rekabet şartlarının hâkim kalındığı serbest pazar ekonomisinin uygulanması, ekonomik sistem olarak tercihimizdir» diye açıkça ifade edilmiştir. 1980'li yıllarda Türk ekonomisinin, yapısı ve koşulları ile gerçek anlamlı rekabete dayalı serbest pazar ekonomisine hazır olduğu söylenemez. Bizzat yetkililer dahi bunu bildiklerinden, piyasa ekonomisine geçiş dönemi diye tercihlerini nispi anlamda ifade etmektedirler. Şu anda sistem bir özlem olarak düşünülmekte, buna geçişin koşulları ve kuralları zorlanmaktadır. Bu özlemi paylaşmamak mümkün değildir. Sistemin özünü kişinin girişim özgürlüğü ile rekabet ilkesi oluşturmaktadır. Devletin ekonomiye, üretim ve fiyat açısından müdahale ve kısıtlamalarının yoğunluk kazandığı 1970'li yılların yanlış ve çarpık sonuçlarını hepimiz yaşamış ve görmüşüzdür.

İkili fiyatlar, vergisiz kazançlar, ekonomiyi yıpratmakla kalmamış, devletin güç ve saygınlığına gölge düşürmüştür. İş hayatında kurnazlık ve cesaret, akılcı ve sorumlu yönetimin önüne geçmiş, prim yapmıştır. Koşulları, kuralları ve müesseseleri hazırlanmış bir ekonomik ortamda kalite ve fiyat bakımından rekabetle dayalı piyasa ekonomisinin toplum ve tüketici lehine olacağı kuşkusuzdur.

Konunun bilimsel ve teorik açıdan değerlendirilmesini saklı tutarak, bir sanayici olarak serbest pazar ekonomisinin uygulanabilmesi için en az aşağıdaki imkân ve koşulların olması gerektiği insancındayım :

— Devamlılık arz eden yeterli bir üretim olmalıdır.

- İthalat ve gümrük korumaları makul ve dengeli bir ölçüde olmalıdır.
- Üretim ve pazarlama konularında özel ve resmi, monopol ve oligopol girişimlerine karşı yasal önlemler alınmalıdır.
- Fiyat ve kalite konularında gerçek rekabeti değerlendirebilmede tüketicinin bilinçlenmesi ve örgütlenmesi sağlanmalıdır.
- Sanayide yeni yatırımlara kapatılmış imtiyazlı üretim alanları her yeni girişimci için açık tutulmalı, rekabet fırsatı tanınmalıdır.
- Dış rekabete imkân verecek sağlıklı bir ödemeler dengesine sahip olunabilmelidir.
- Nihayet iş âlemindeki gelişmeleri yakinen takip edecek, gereğinde haksız rekabete fırsat vermeyecek, ekonomik istikrarı sağlayacak duyarlı bir yönetimin işbaşında olması gerekmektedir.

Türk sanayiinin oluşum sürecinde, hatta bugün dahi bu koşulların yeterli mevcudiyetinden bahsetmek ve gerçek bir serbest pazar ekonomisi ortamından söz etmek mümkün değildir. Ancak, yanlışlıklar içinde doğruyu aramak yerine doğrular içinde yanlışları ve eksiklikleri görmenin daha akılcı bir yöntem olduğunu söylemek isterim. Ekonominin toplum hayatında yoğunluk kazandığı 20. yüzyılın ikinci yarısında ilk kez bir Cumhuriyet hükümeti programında «serbest pazar ekonomisi» tercihini açıklıkla ve cesaretle belirtmiş bulunmaktadır. Bazı sektörlerin ve firmaların bu tercihten müteessir olacağı kuşkusuzdur. Ancak toplumun menfaatında, tüketicinin birtakım özelemlerinin istismar edilmemesinde bu tercihin yararı tartışılmazdır. Çünkü bu sistemde kurnaz, gözü kara, vergi dışı spekülâtif kazançlara alışık yönetici

tipi, yerini akılcı, modern işletmecilik ilkelerine uygun, açıklıktan yana bir yönetici tipine bırakmak zorundadır. Eski alışkanlıklarından kurtulamayan, yok satmaya, üretmeden satmaya alışmış kişilerin bu sistemi içine sindirmesi güçtür. Ancak «rekabete dayalı serbest pazar» tercihi izlenen ekonomik modelin düşünce yapısını oluşturmaktadır. Bu politika da devletin tanzim ve teşvik edici rolü ifade edilirken kişilerin teşebbüs ve yaratıcı gücü esas alınmıştır.

Ekonomik model bir bütündür. Bunun belli ilkelerini kabul edip, belli ilkelere karşı çıkmak tutarlı bir yaklaşım değildir. Bu nedenle, sistemi kabul eden özel kesim, rekabete açık piyasa ekonomisi ilkesini de içine sindirmek zorundadır. Rekabet daha iyinin aranışına yöneliktir. Zaten bu aşamada devletin fiyatlara müdahalesi dışında bir uygulama ortamından söz etmek mümkün değildir. Mevcut koşullar «piyasa ekonomisi» özlemine dengeli bir yaklaşımın arayışını yansıtmaktadır. Ancak, bütün bu olumlu yaklaşımların yanında önemli bir kuşkumu belirtmek isterim. Rekabete, özellikle dış rekabete açık bir ekonomik model uygulayan, sanayileşme sürecini tamamlamamış ülkelerde (ki Türkiye de bunlardan birisidir) sanayileşme olgusunun erteleneneceği ve ticaretin öncelik alacağı kuşkusunu taşımaktayım. Zira, yüksek finans yükü ile karşı karşıya kalan müteşebbis dış rekabete açık, uzun sürede üretime geçecek yatırımlar yerine alıp satmayı tercih edecektir. İşte burada hükümetin hassas ve duyarlı bir politika izlemesi gerekmektedir. Bu duyarlı politikayı - temel tercihleri göz ardı etmeden-endüstrinin öncelikli sektörlerinde değişen iç ve dış koşulları dikkate alarak gerekli teşvikleri ve önlemleri alması şeklinde yorumlamaktayım.

Hepinizin bildiği gibi, ekonomik

politikalarındaki gerçek amaç ekonomik kalkınma-ekonomik büyüme ve toplumun refahını yayarak artırmaktır. Sonuç olarak belirtmek isterim ki, Özal hükümetinin ekonomi politikasındaki temel tercihi ve düşünce yapısını piyasa ekonomisi oluşturmaktadır. Bu politikanın yol boyunca yapılacak tartışma ve değerlendirmelerinde kavramın kapsam ve boyutlarına açıklık getirecek araştırmalara öncelik vermekte yarar vardır. Bu araştırmaları yaparken, OECD ülkelerindeki uygulamaları da dikkate almak zorundayız. Bu uygulamaları aynen değil, ülkemiz koşullarına uygun bir tanımlama yaparak hayata geçirmeliyiz. Aksi halde, birçok konuda olduğu gibi kavram kargaşalığı içinde bu önemli tercih, kişilerin saplantılarına göre değişen bir anlam taşıyacaktır. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin her yıl olduğu gibi önemli bir konuyu yine tartışma gündemine getirmesini şükranla karşıladığımı belirtir, bu konudaki araştırma ve çalışmaların devam ettirilmesini içtenlikle diler, hepinize saygılar sunarım.

ERDİNÇ TOKGÖZ : İstanbul Sanayi Odası Başkanı Sayın Nurullah Gezgin'e çok teşekkür ederim. Yalnız bir şey söylemek istiyorum, Sayın Gezgin'i ilk defa dinleyenler belki şaşırabilirler, kendileri her zaman böyledir. Az, öz, sorunlara doğrudan teşhis koyan, gerektiğinde meslektaşları, akademisyenleri ve devlet adamlarını doğrudan eleştirme cesaretini gösteren bir konuşma üslubu vardır her zaman. Sizler de tanıklısınız. Gerçekten çok önemli noktalara değindiler ve hepimizi tartışmaya davet ettiler. Şimdi ikinci konuşmayı yapmak üzere sözü Sayın Ali Koçman'a veriyorum.

ALİ KOÇMAN : Sayın başkan, sayın

bakanımız, sayın parlamenterimiz, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin değerli temsilcileri, sayın izleyiciler, değerli basın mensubu arkadaşlarım...

Bu seçkin topluluğa hitap etmek imkânını verdiğinden dolayı öncelikle Cemiyet'e şahsen teşekkürlerimi sunuyorum. Müsaade ederseniz, bu sabahki konuşmama ben bir durum tespiti yaparak başlamak istiyorum. Bu, çok kullandığımız serbest piyasa ekonomisinin, sadece Türkiye açısından değil, milletlerarası düzeyde nasıl bir süreç içerisinde geliştiğinin değerlendirmesi olacaktır. Çünkü, bu bize bir parça tepeden inme gelen bir hadisedir. Türkiye'de miras hakkı, mülkiyet hakkı kutsaldır ve hep kutsal olmuştur tarih boyunca. Biliyorsunuz, mahkemelerin arkasında «Adalet, mülkün temelidir» diye yazar. Ama serbest piyasa ekonomisinden, yani eski deyimimle kapitalizmin ya da liberal ekonominin işleyişinin kurallarıyla çalışmaya başlamasıyla bir alerji meydana gelir. Demek ki, mülkiyet hakkında, miras hakkında herhangi bir tartışma söz konusu değildir, ama serbest piyasa ekonomisinin işleyebilmesi için meydana getirilecek olan mekanizma birtakım ortaklıkları sona erdirmektedir. Birtakım egemenlikleri sona erdirmektedir veya başlatmaktadır. Dolayısıyla bizde bir manevi kavga söz konusudur.

Kapitalizmin dünyadaki gelişimini hepimiz biliyoruz. Serbest piyasa ekonomisi kapitalizmin başlangıç yıllarından itibaren yoktur, aksine serbest piyasa ekonomisi olsaydı kapitalizm bu gelişmeyi gösteremezdi, uluslararası düzeyde. Sonunda 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başlarında İngiltere'nin öncülük ettiği ve ondan sonra diğer Avrupa ülkelerine intikal eden, o dönemdeki kapitalist anlayışın bir akıllanma dönemi var. «Biz bunu sürdüremeyiz, bu iş böyle gitmez, bunu bir yumuşatalım, yavaşlatalım»

dönemi var. İşte o dönemde mucizevi bir akıllılıkla kendilerine siyasi rejim olarak demokrasiyi seçmeleri hadisesi var. Demokrasinin faziletli kapitalizmin getirdiği ekonomik büyümenin önüne geçiyor ve artık her türlü teşebbüstü, hür düzeni, liberal ekonomiyi savunurken, daha ziyade demokrasinin faziletinden söz edilmeye başlanarak bir savunuyu içerisine giriliyor ve demokrasinin siyasi rejim olarak üstünlüğü, demokrasi şemsiyesi altında çeşitli dünya görüşlerinin buluşabileceğini ve bu arada da kapitalizmin son aşaması olarak liberal ekonomide, serbest piyasa ekonomisi, rekabete açık serbest piyasa ekonomisinin işleyebileceği ortaya çıkıyor. Ama serbest piyasa ekonomisinin tam anlamıyla çalışabilir hale geldiği noktaya kadar da kapitalizm dönüm noktasını yaşamış oluyor. Dönüm noktasına giriyor. Bu hadiseyi unutmamak lazım. O bakımdan, Türkiye'de serbest piyasa ekonomisine geçiş olayında, biraz da ortamın müsaade etmesi nedeniyle, bu işi başaran ekibin bence riske ettiği en büyük husus bu birikimin mevcut olmadan, doğrudan serbest piyasa ekonomisine geçişi göze almasıdır. İşte burada bu kararı alanlar kadar, Türk müteşebbisine, Türk işadamlarına tarihi, olağanüstü bir sorumluluk yükleniyor. Türk işadamları bu sorumluluğun bilinci içerisinde konulan yeni modelin sadece kendi yaratıcı gücüne dayanan bölümlünü görüp, bunu aşabilme, başarabilme ve artı değer yaratabilme gücünü gösterdiği anda serbest piyasa ekonomisini savunan görüşün başarıya ulaşabilme şansı var demektir. Bu görüşü akılla ve cesaretle ortaya atan ekip ile buna uyum gösterecek, sonuca gidebilecek işadamları arasında kaçınılmaz, memnun olalım, olmayalım, isteyelim istemeyelim, bir kader birliği vardır. 1980'lerden önce gelişen yapılar içerisinde, bu ülkede özel sektörün gelişmesini savunmak mümkün idi, ama bir serbest piyasa ekono-

misinin işlediğini savunmak hiçbir zaman mümkün değildi. Çünkü memnun olduğumuz zaman da, başımız sıkıştığı zaman da işler çok kötüye gittiği zaman da ağlama duvarı gibi önüne gittiğimiz bir devlet vardı. Devleti tenkit ediyorduk, devleti beğenmiyorduk. Her hatayı devlette buluyorduk ama, devletin özel sektörün azıcık değişebilmesi için tanımış olduğu sübvansiyonları da oyunun pek tabii bir kuralı olarak değerlendiriyorduk, açık konuşmak lazım gelirse. Aslında Türkiye kendine özgü bir ekonomik modeli, 8-10 senede bir yaptığı klasik devalüasyon operasyonları ile son yıllarda gayet başarılı bir şekilde yürütebilmiştir. Şunu söylemek istiyorum : Özellikle 1965 ve 1971-1972 yılları arasında gerek iç konjonktürün, gerekse dış konjonktürün fevkalade müsait olması, Türkiye'nin iyi yönetilmesi ve ekonomik bakımdan planlı ekonomi de dikkate alınarak özel sektör ağırlıklı bir modelin başarıyla uygulanması sonucu, OECD rakamlarına göre yüzde 7,2 civarında gayri safi milli hâsılada bir büyüme gözlenmiştir - tabii burada o dönemde zirai faktörler vb. faktörlerin olumlu gelişmesinin de rolü olmuştur bu büyümedeki, enflasyon oranının yüzde 5-6'ları geçmediği bir dönemdir bu. Son derece sakin bir dönemdir. Bugünkü tabiriyle orta direk, ya da orta sınıfın beyaz ev aletlerini, hata yavaş yavaş binek otomobilini almaya teşebbüs ettiği bir dönemdir.

Türkiye şöyle yönetilmiştir, böyle yönetilmiştir, onun tartışmasına girecek değilim ama, bir hususu her vesileyle tekrar etmemiz ve hiç unutmamamız lazımdır, o da şudur: 1974-1975 senelerine doğru dünyada cereyan eden petrol krizi, dünya ekonomisi açısından İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan en önemli olaydır. Türkiye'nin ekonomisi ve kendi modelini uygulama çabaları açısından da Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki en önemli olaydır. Türkiye

petrol krizi sonucunda resmen iflas etmiştir. Biz ileriye dönük politikalar yapan bir kafa yapısına sahip değiliz, gelişen olaylar karşısında tepki gösteren bir karaktere sahibiz. Ekonomik düşüncüyü önceden mütalaa etmediğimiz için de, bu ileriye dönük politikalar ekonomiyi tahrip eder istikametlerden geldiği zaman paniğe kapılırız. İşte şimdiki hükümet ortamının en müsait olduğu zamanlarda yapılamayan bir hadiseyi yapmış ve serbest piyasa ekonomisine geçiş, ekonomiyi libérer etme, ekonomiyi açma, ihracata yönelme ihtiyacını duymuştur. Yani bıçak kemiğe dayandığında, senelerdir yapılması beklenen hadise mecburen yaşanır hale gelmiştir. Bir anlamda çivi çivi mi sökmüştür, yoksa başka çivilerin, daha büyük çivilerin çakılmasına mı sebebiyet vermiştir, onu tam olarak bilemiyorum ama, bir dönem değişikliği bir karar neticesinde değil, bir dönemin sona ermesi, iflasla sona ermesi ve adeta ne yapılacağına bilinmemesi noktasında ortaya çıkmıştır. Bu bir tarihi gerçektir

24 Ocak 1980 tarihinde alınan kararlar bilinen, mucizevi olmayan, hiçbir orijinalitesi olmayan istikrar kararlarıdır. Enflasyonu aşağıya çekmek, tasarrufu özendirmek ve o andaki kargaşayı sona erdirmek maksadıyla monetarist, klasik, IMF tedbirleridir. IMF'in tavsiye ettiği tedbirlerdir ve zaten 24 Ocak 1980'den önceki üç yıl içerisinde çeşitli iki hükümet tarafından da beş kere alınmak istenmiştir. Hatta niyet mektupları denen mektuplar teslim edilmiştir. Yine iç politik nedenlerle uygulanamamıştır. Sözler verilmiştir ama, tutulamamıştır, politik nedenlerle tutulamamıştır. 24 Ocak kararlarının disiplinli bir şekilde uygulanması, ilk dokuz ayda ve 12 Eylül'den sonra, gayretleri ve deforme olmuş nispetlerin çok yüksek seviyelere çıkması sonucu birdenbire ilaç verildiğinde, ilk düşmelerin kolaylık göstermesi,

yani yüzde 90'lardan yüzde 40'lara enflasyonun süratle inebilmesi, ihracatın yüzde 100'leri aşan sıçramaları süratle yapabilmesi hadisesi yaşanmıştır. Bence bir piyasa ekonomisine ve liberal ekonomiye geçişin Türkiye'de ciddi olarak denenmesi hadisesi, 6 Kasım seçimlerinden sonra iktidara gelen siyasi partinin seçim bildirgesinde, hükümet programında ortaya koymuş olduğu modeli çok ciddi şekilde uygulamadaki kararlılığıyla ortaya çıkmıştır. Bu aşamada sonuçlarını tartışmak istemiyorum. Ama, «biz Türkiye'nin bir numaralı sorununun ekonomi olduğu ve bu ekonomiyi düzeltmek için de bu modeli ortaya koyuyoruz; taviz vermeden bunu uygulayacağız» denmesi de bir Cumhuriyet hükümetine ilk defa nasip olmuştur. Usul bakımından söylüyorum, bu büyük bir başarıdır, çok radikal bir yaklaşımdır ve öyle anlaşılmıştır ki, bunu uygulayacak olan, iskeletini çatan ekip bunun hazırlıklarını 6 Kasım seçimlerinin sonuçlarını henüz bilmeden yapmaya başlamıştır. İktidar olur olmaz tebrik kuyruklarını bitirmeden sonuçları ne olursa olsun, bir takım şeyler yapabilme kararlılığını göstermiştir. Bu da fevkalade radikal bir hadisedir.

Sonuçlarının olumlu olup olmaya-acağı meselesi çok yaygın bir şekilde ve bütün alternatifleriyle kamuoyunda, basında tartışılmıştır ve tartışılacaktır. Alternatifi yoktur tabirini ben kabul etmiyorum. Ekonomik politikaların alternatifleri vardır, en azından siyasi tercihler açısından alternatifleri vardır. Ancak, Türkiye belirli bir politik istikrara kavuştuktan sonra gündemindeki bir numaralı sorunun iktisat olduğunu bugün artık aşağı yukarı nüfusun her ferdine kabul ettirilmiş bir gerçek haline getirmesi, taraf olarak değil, karşı olarak da olsun, büyük bir başarıdır, bence. Vıcık vıcık politize olmuş Türk toplumu birdenbire ekonomize olmuş bir Türk top-

lumu haline gelmiştir. Taksiye bindiğiniz zaman şoför sizinle ekonomi konuşmak ihtiyacındadır. Her kesimde, her seviyede ekonomi konuşulmaya başlanmıştır. Bu, zannediyorum Türkiye'de bir yeni dönemin başlangıcıdır. Sayın bakanın çok sevdiği bir tabirle söyleyeceğim, zaman-ı idareleri ileride, tarih içinde anılırsa zannediyorum bu husus diğer başarılarının önünde gelen bir husus olarak değerlendirilecektir.

Ekonominin devamlılığı içerisinde alınacak sonuçlar açısından olumlu veya olumsuz gelişmeler olmaya devam edecektir. Ne Türkiye, ne de dünyadaki süper güçlerin ekonomileri içerisinde bile bir istikrarı sağlamak mümkündür ama, bu istikrarı ebediyen muhafaza etmek mümkün değildir. ABD'de Amerikan parasını koruma kanunu olmamasına rağmen, dolar son on senede bazı Avrupa paraları karşısında yüzde 50'yi aşan bir değer kaybetmiştir. 1982-1983 yılları, Amerikan ekonomisinin büyük krizler içerisinde yaşadığı yıllardır. Bugün yeniden bir istikrara kavuşma gözlenmektedir. Bu Avrupa için de böyledir. Türkiye için mucizevi gelişmenin bir anda önümüze gelmemesi hiç de yadırganacak bir mesele değildir. Ekonomik problemler birbirini takip etmeye devam edecektir. Eğer bu cesur ve akıllı tercih olumlu sonuçlar vermeye başlar ve politize olmama başarısını gösterir ise, Türkiye 1950'lerde başlatması gereken bir düzeni 34 yıllık bir rötarla, çok değişik bir konjonktür içerisinde başlatma başarısını göstermiş olacaktır.

İzin veriseniz, bu dönem içerisinde Türk işadamlarının yeri ve sorumluluğu konusunda da birkaç söz söylemek istiyorum. Biliyorsunuz, tenkit etmek ya da otokritik yapmak son senelerde zevkli bir hadise haline geldi. Ancak iş âleminin, Türk müteşebbisinin, 1975'lerden 1984'lere doğru değişen ekonomik ko-

şullar içerisinde iş âleminin, Türk müteşebbisinin başından geçen olayları sosyal ve ekonomik açıdan değerlendirdiğimizde, onları alelade hadiseler olarak görmek mümkün değildir. Çizilen bu zikzaklara rağmen, Türk sanayicisinin, Türk müteşebbisinin ve işadamlarının bugün gelmiş olduğu noktada, bütün sorunlarına rağmen, zaman zaman isteksiz olsa bile bir atılım yapma ihtiyacını ortaya koyabilmesini çok müspet bir gelişme olarak değerlendiriyorum. İşadamlarının ya da müteşebbisin yapmaması gereken şeyleri yapması halinde, çalışacak olan mekanizmanın çalışmaması o ülkede büyük huzursuzluklar yaratmaktadır. Eğer ülke kalkınma halinde olan bir ülke ise, hatta geri kalmış bir ülke ise bu daha büyük boyutlarda sosyal ve siyasal bazı negatif gelişmelere, patlamalara dahi yol açmaktadır.

İşadamı sistemin gereği olarak ortaya çıkmış değildir. Türkiye Cumhuriyeti bürokratik bir devlet olarak kurulmuştur. Tüccar devlet olarak kurulmuştur. Osmanlı Devleti zaten bürokratik ve askeri devlet vasfını yıkılana kadar muhafaza etmiş, belki yıkılmasının en önemli sebeplerinden biri bu olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik açıdan sömürgeci bir vasfı hiç olmamıştır. İşgal etmiştir, bekçilik etmiştir. Bir Hollanda'nın, bir İngiltere'nin gösterdiği ekonomik kolonyal modeli geliştirememenin sıkıntısını sonunda çok fena ödemıştır. Ödemesinin sebebi de, ekonomik ve teknolojik gelişmeye hiç ayak uyduramamış, fevkalade geri kalmış bir toplum yapısı içerisinde olmasıdır. O kadar acıdır ki, Osmanlı İmparatorluğu ekonomik bakımdan en zayıf olduğu günlerde, mukaddes toprakları muhafaza edebilmek için Hicaz demiryolunu inşa etmiştir de, bu mukaddes toprakların etrafını çeviren petrol sahalarının mevcudiyeti konusunda, kimseyle n ufak bir pazarlık edebilme

gücünü gösterememiştir. İşte Türkiye ekonomik düşünememenin faturasını gelişen olaylar içinde çok ağır ödemişse, ama buna karşın 21. yüzyılın eşğinde, yaşadığımız son senelere rağmen patenti kimseye ait olmayan, Türk milletine ait olan bir ekonomik gelişme kavgasını, başlatabilme cesaretini gösterebilmişse, bu belki de bilimsel bakımdan izahı mümkün olmayan bir gizli hamle, bir başarı çekirdeğinin mevcut olmasından ileri gelen bir olaydır. İşte bu tarihi sorumluluk içerisinde, sadece ekonomide başarılı olmak bakımından değil, toplumun her kesimi ile olan ilişkileri ve toplumun diğer faaliyetlerine göstereceği ilgi açısından da işadamlarını, müteşebbisleri bir sorumluluk beklemektedir. Bugün işadamlarımızın ödedikleri vergileri birer ıftihar vesilesi olarak ilan ediyoruz. Ben şunun da ilanını istiyorum. Zannediyorum ki, çok daha sıhhatli bir ortam yaratacaktır. Dün akşam televizyon haberlerinde izledim, dün Mecliste KİT komisyonunda yapılan görüşmelerde Denizcilik Bankası'nın 1983 yılında dağıtmış olduğu kredilerden 10,5 milyarlık kısmının tahsili gayri kabil hale geldiği açıklandı. Bu krediler kimlere verilmiştir? Müessese olarak, şahıs olarak kimlere verilmiştir, bunların ilan edilmesi eğer kanunen mümkün ise vergilerin ilan edilmesi kadar olumlu bir etki yaratacak ve iş âleminin kendi içerisinde tatsız ve haksız bir rekabet meydana getirilmemesine yol açacaktır. Maliye Bakanımızın dikkatlerine arz ediyorum, efendim. Kendileri politik hayata girmeden önce makaleleri ile, yazıları ile, çok değerli konferansları ile yüzde yüz hür teşebbüsün ve serbest piyasa ekonomisinin felsefesine inanmış olmakla beraber otokritik babında emsalsiz misaller vermiş bir büyüğümüzdür. O bakımdan bu otokritik müessesesinin neticede yıkıcı bir noktaya gelmemesini temenni ederek, ve altını çizerek bu gibi negatif

gelişmelerin, «yapanın yanına kalır» amiyane tabiri içerisinde bırakılmamasında, gerek özel sektörün kendi yapısı açısından, gerekse modelin daha sıhhatli gelişmesine yardımcı olacak belki de yeni bir müteşebbis tipi yavaş yavaş çizmeye başlamak açısından kaçınılmaz olacaktır. Zor bir dönemin, ağır bir enflasyon döneminin yıkıntıları arasında çok hassas bir gezinti yaptığımız zaman, buna benzer tatsız pek çok şeyle karşılaşmak mümkündür. Ama tarihe bir çizgi çektikten sonra, bu gibi olayların yaşanmaması için bir şeyler yapılıyorsa, devlet işte o zaman görevini yapar hale gelecektir. Enerji sorununa çözüm bulamayan, hastane sorununa çözüm bulamayan devlet, peynir üretmeye devam ettiği sürece veya madensuyu üretmeye ettiği sürece ekonomik dengenin sıhhatli bir şekilde kurulabileceğine ben inanıyorum. Şunu açıkça ifade edeyim ki, ekonomik bakımdan Markist bir düzeni savunabilirsiniz, yüzde yüz karşı olurum ama şapkamı çıkarır, eğilirim, inanmışsınızdır. Ekonomik bakımdan sosyalist bir düzeni, serbest piyasa ekonomisi esas kalmak şartıyla, savunabilirsiniz. Bazı siyasal tercihlere göre cari harcamalarda bazı değişiklikler yapılabilir diyebilirsiniz. Bu tartışmalıdır. Fransa misali gayet canlı bir örnek olarak karşımızda durmaktadır. Bir çıkmaz sokaktır. Çünkü serbest piyasa ekonomisinin kuralları içerisinde enflasyonist kaynak olmadan harcamaları yapmak şansı yoktur. Ama Türkiye’de bir karma ekonomi düzeni vardı, bu iyi kötü işliyordu. O karma ekonomi düzenine biz dönelim, yine aynen devam edelim diyemezsiniz. Diyebilirsiniz, ama eğer Türkiye kendi tüketimine yetecek kadar petrolü, mesela İskenderun Körfezinde bulur ise, veya Konya Ovasından birdenbire petrol fışkırır ise. Dış ödemeler bilançosunda iki buçuk, üç dört milyar dolarlık bir dahili kaynağı devreye sokabilirsiniz, bürokrat

olarak da, planlamacı olarak da, devletçi olarak da, hatta özel sektör olarak da o tatlı dönemi yaşamaya talip oluruz ve yaşarız. Ama rakamları gerçek olarak ortaya koyalım ve gerçekleri görelim. Türkiye, o «altın çağ»ını bir daha hiçbir zaman yaşayamayacaktır. Bugünkü darboğaz Türkiye için bir hayat tarzı haline gelmiştir. Darboğaz içerisinde ekonomik bakımdan yaşama alışkanlığı kazanmaya mecburuz. Serbest piyasa ekonomisi devam ettiği sürece, bu darboğaz politikası da devam edecektir.

Enflasyonu tehlike olarak görmüyoruz. Sosyal harcamalara cari harcamalardan kaynak aktarmak meselesi ile, Türkiye’deki gelir dağılımı konusunda problemleri olduğu meselesini birbirinden ayırdığını ifade etmek istiyorum. Haklı yanları vardır, Türkiye’de gelir dağılımı meselesi bazı boyutları itibariyle tartışılabilir ama, cari harcamalardan sosyal harcamalara aktarma yapıldığı takdirde durum daha iyi olur lafı doğru değildir. Çünkü aktarabileceğimiz yegâne kaynak şişirilmiş olan emisyonudur, enflasyonist kaynaklardır. Onunla bir noktaya varılamaz. Eskiden o tatlı dönemler, 8 yıl, 12 yıl sürüyordu, şimdi sekiz ay dahi sürmez. Süremediğini de görmüştüzdür. O bakımdan yapacağımız ekonomik sentez içerisinde asgari prensiplerde birleşerek, serbest piyasa ekonomisi modelinin siyasi tercihler bakımından, prensipler bakımından alternatifleri olabileceğini kabul ederek ve en azından kamuoyunda tartışmaya açık tutarak bu ekonomik kavga içerisinde üzerimize düşeni ve bu topluma karşı olan sorumluluğumuzu yerine getirmeliyiz. İşadamları olarak ekonomik hayatta, sosyal hayatta, hatta kültürel hayat içerisinde olumlu yerimizi almanın bilinci ve sorumluluğu ile hareket etmemiz gerektiğini bir kez daha vurguluyorum. Sayın başkan ve muhterem heyeti saygıyla selamlıyorum. Çok teşekkür ederim.

ERDİNÇ TOKGÖZ : Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği'nin seçkin temsilcisi Sayın Ali Koçman'a çok teşekkür ederim. Gördüğünüz gibi, kendileri meseleleri ayrıntılarıyla düşünebildikleri gibi, kendilerini de eleştiren bir yaklaşım içindeler. Bu üslubun bu ortam içinde tartışılması, ortaya çıkmasının biz iktisatçılar için sevindirici, aynı zamanda onur verici olduğunu belirtmek istiyorum. Şimdi size diğer konuşmacı olan Sayın Şarik Tara'yı takdim edeceğim. Sayın Koçman hatırlattığı için söylemekte yarar görüyorum. Sayın Tara yılın işadamı, Türk iş hayatında başarılarıyla hepimizi gerçekten sevindiren bir işadamı. Aynı zamanda, kendileri 9'uncusunu kutladığımız İktisat Haftalarının devamlı konuşmacılarından. Biz bu dostluğu büyük bir onurla paylaşıyoruz. Sözü şimdi Sayın Şarik Tara'ya veriyor ve başarılarının tüm iktisatçılar ve tüm konuklar adına devamını diliyorum.

ŞARIK TARA : Sayın Başkan, Sayın Bakanım, Muhterem Misafirler, Muhterem Basın Mensupları ve Sevgili Öğrenci Kardeşlerim...

Dünkü konuşmalardan cesaret alarak ve gayet kısa olarak kendimden bahsetmek istiyorum. İlk önce kendimin mühendis olduğunu ifade etmek isterim. Grubumuzda sizler gibi, yaş ortalaması 27 olan, 2500 kadar arkadaşımız çalışıyor. Bunların aşağı yukarı 1500'ü Kuzey Afrika'nın ya da Ortadoğu'nun çöllerinde bulunuyor. Fevkalade mutlu olarak çalışıyorlar, çünkü elde ettikleri netice gerçekten takdir edilmeye değer. Ben de onlarla teker teker iftihar ediyorum.

Elde ettikleri neticeler şöyle : Geçen sene, dünyanın muhtelif yerlerine, Çin'e, Burma'ya, Malezya'ya, Ortadoğu'ya ve Amerika'ya 320 milyon dolarlık mal ihraç edilmiştir. 320 milyon dolarlık mal

aşağı yukarı 1970'lerin ihracatının yüzde 15'ini teşkil ediyor. Tabii o zaman 2 milyar dolarlık mal ihraç edildiğinde biz o malı satmamıştık. O mal gelip bizden alınmıştı. Çünkü biz o zamanlara kadar hep satın almayı severdik. Zira satın almak çok güzel bir şeydir. Kendi inisiyatifinizdedir. Adam malı size satmaya çalışır. Sonunda satabilirse siz bir zevk duyarsınız. O da satabildiği için bir zevk duyar. Ama hâkimiyet satın alandadır. Yaptığımız ihracat da aşağı yukarı öyle olmuştur. Bize gelmişlerdir ve malı satın almışlardır. Biraz sonra rakamlarla bunun neden böyle olduğuna değineceğim. Yine bu arkadaşlarınız 1 milyar 600 milyon dolarlık taahhüt işini zamanında yapmak peşindedirler.

Bu rakamları neden söylüyorum? Bu rakamlar son üç-dört sene içerisinde teşekkül etmiştir. Biz bu ebattaki rakamları bundan dört-beş sene önce ağzımıza dahi alamaz haldeydik.

İkinci bir hususa gelmek istiyorum. Herkes tenkide açıktır. Biz rahat rahat tenkit etmek istiyoruz, aynı zamanda da tenkit edilmek istiyoruz. Ancak hürriyetlere ve demokrasiye inanan bir toplum olarak, ki bunu çoğu zaman da gösterdik, bizim inanacağımız, aynı zamanda da hürmet edeceğimiz bir husus vardır. Bu Türkiye'de çoğu zaman da yapılmamıştır. ve bütün zorluklar da bundan doğmaktadır. Bir iktidar milletin çoğunluğuyla seçildiği zaman o iktidarın bir politikası vardır, bir ekonomi politikası vardır ve bu memleketi o ekonomik politikayla idare etmek ister Herkesin buna fevkalade hürmet etmesi lazımdır, tenkit edebilir ama hürmet etmesi lazımdır. Ama en büyük vatanî vazifesi o iktidarda bulunduğu sürece elinden geldiği kadar ister inansın ister inanmasın o politikaya yardım etmesi gerekmektedir. Benim için bugün bunu söylemek fevkalade kolay oluyor. Çünkü ben çok

uzun zamandan beri serbest piyasa ekonomisine inanan bir adamım. Bunu da ilave etmek isterim.

Şimdiye kadar Türkiye'de ne olmuştur? Türk Parasını Koruma Kanununa gelelim. Biz marifetmiş gibi Türk parasının değerini yüksek tutardık. Şimdi tasavvur edelim, birinci devalüasyon 293 kuruş, 1 dolar, ertesi gün bir devalüasyon daha oluyor, bir doların Türk lirası olarak değeri 903 krş. oluyor. Hangi marifetli işletme, hangi marifetli vatandaş bir günden ertesi güne dolar üç misline çıktığında ihracat imkânına sahip olabiliyor? Bütün hayatımız boyunca Türk lirasını korumaya çalışmışızdır. Netice ne olmuştur? Yabancı mallara taviz verilmiş, Türkiye devamlı ithalat yapmış, ithalattan rantlar teşekkül etmiş ve hiçbir şekilde Türk malları korunmamış ve aksine cezalandırılmıştır. Bizim ihracatımız milli gelirden birçok geri kalmış memleketlere nazaran çok aşağıda kalmıştır (yüzde 3'ler civarında). Bu şekilde dış ödemeler dengesizliği devam etmiştir. Türkiye'de hep bir dolar korkusu vardır. İlaç alamazsınız dolar yüzünden, cebinizde dolar yüzünden, cebinizde dolar taşıyamazsınız, Avrupa'ya gideceksiniz dolarınız yoktur. Dolar sanki bulunmaz bir hadiseymiş gibi. Şunu ifade etmek isterim, benim için Türk parasının kıymeti dolardan daha fazladır. Çünkü doları yüzde 12 ile satın alıyoruz, Türk parasını ise ancak yüzde 80'le satın alabiliyoruz.

İthalat yasakları, ucuz krediler, yüksek gümrük duvarları, tahsisler, belgeler, lisanslar, kur garantileri, paralel kur, normal olmayan sendikal faaliyetler ekonomimizi bu çarpık durumuna getirmiştir. Burada sendikacı arkadaşlarım da var, bir hadise anlatmak istiyorum. 1970'lerde toplu sözleşme müzakerelerini yapıyoruz, yüzde 500 zam talep ediliyor, büyük müzakerelerin neti-

cesinde biz yüzde 250 ile toplu sözleşmeleri imza ediyoruz ve toplu sözleşmeler sonucu işçiler işlerine devam ediyorlar. O sırada genel müdürümden bir telefon aldım, buna «acaba yüzde 45 mi zam yapalım, yoksa 65 mi zam yapalım» diye soruyor. Ben yüzde 85 zam yap desem, o kadar yapacak. Böyle ekonomi olmaz. Ekonomi bu şekilde bu memlekette uzun müddet devam etti. Bu benim başıma geldi ve inanıyorum ki, birçok arkadaşın da başına gelmiştir. Bunu çok açık olarak ifade etmeye çalışıyorum.

Neticede, yalnız iç piyasa için üretim yapan, dar kapasiteli, yüksek maliyetli, ihracat yapmayan, sanayi ve tüketicisi korunmayan bir memleket ortaya çıkıyor. Tüketici korunmuyor denince biz tüketiciyi nasıl koruyacağız diyoruz. Hep polisiye tedbirler düşünüyoruz. Narh koyalım, cezalandıralım, başına polis dikelim. Bu işler böyle olmaz. Şimdi size bir hikâye anlatmak istiyorum. De Gaulle zamanında Paris fırınları narhtan şikâyetçiymiş. De Gaulle de serbest bırakın demiş. Bir hafta sonra fırıncılar isyan etmiş ve yine fiyat tespitleri yapılmış. Tüketici bu şekilde korunmaz. Peki tüketiciyi nasıl koruyacağız? Tüketiciyi piyasanın tabii kaideleri içinde koruyacağız. O da ancak serbest piyasa, ekonomisi içinde olur.

Serbest piyasa ekonomisi içinde ne vardır? En büyük hususiyeti rekabettir. Dinanizm vardır, fleksibilite vardır, hoşgörü vardır, optimizim vardır, teknoloji vardır, ihracatın artması vardır, ithalatın artması vardır, ekonomik bağımsızlık vardır, dünya ekonomisine entegre olmak vardır, çalışma hürriyeti vardır, doğru yönetim vardır, kaliteli, standart mal üretmek vardır. Bütün bunlar serbest piyasa ekonomisi içinde yer alır. Şimdi Kapalı Çarşı'ya gidin, bugün imal edilen ceketlerle bundan beş sene önce imal edilen ceketler ara-

sındaki kalite farkını görebilirsiniz. Niçin? Çünkü artık Türk deri sanayii, ceket ihracat için üretiyor. İhracat için ürettiği için en kaliteli olarak üretmek zorundadır, tabii aynı malı da iç piyasaya satmak zorundadır.

İç piyasaya da aynı malı satmak mecburiyetindedir, çünkü başka türlü imal edemez. İşte tüketici böyle korunur. Bugün bir sanayici yurt dışına dünya şartları içinde, dünya fiyatları ile malını satmak zorundadır. İç piyasaya da aynı şartlarda, kapasitesi arttığı için vs. satmaktadır, tüketicinin korunması o şekilde mümkündür. Aksi takdirde biz tüketicinin nasıl korunması gerektiği konusunda istediğimiz kadar yazarız, çizeriz ama, bu şekilde tüketiciyi korumanın imkânı yoktur.

Serbest piyasa ekonomisinde ihracat vardır, ithalatı yapmak daha mümkündür, çünkü rekabet edebilirsiniz. 1980'li yıllarda bizim ihracatımız 2 milyar dolar civarındaydı. İhracatımızın bünyesine bakıyorsunuz, rakamlarda biraz hata edebilirim, bunun yüzde 65'i zirai mamuller, yüzde 35'i sanayi mamulleriydi. Biz yüzdelere konuşmayı sevdiğimiz için biraz da rakamlara dönüyorum. Sanayi mamulleri aşağı yukarı 700 milyar Türk lirası. 1982'ye geliyoruz, 1982'de yer değiştirdiğini görüyoruz ve zirai mamuller yüzde 35'e düşüyor, sınai mamullerde ise yüzde 65'e çıktığımızı görüyoruz. Demek ki 700 milyon dolarlık bir ihracattan 4 milyar dolarlık bir sınai ürünler ihracatına yükseliyoruz. Sanayi Türkiye milli geliri içindeki payı yüzde 21-22 civarında. Milli geliri 50 milyar dolar olarak düşündüğümüz zaman demek ki, bunun yüzde 12-13'ünü ihraç edebiliyor. Yine görüyoruz ki, üç sene içinde sanayi mamullerinin ihracatındaki payı yüzde 65'lere yükselmiş. Diğer taraftan da deniyor ki, Türkiye doyum noktasına geldi, ne ihraç edecek?

Öteki taraftan da şunu söylüyorlar, Türk sanayii yüzde 50-60 kapasite ile çalışıyor, demek ki ortada bir kapasite boşluğu var ve son üç sene içinde görüldü ki, Türkiye kendi sanayi mamullerini rahat rahat ihraç eder. Başka bir örnek vereceğim. Denir ki, Türkiye bir maden memleketidir. Zenginiz, yeraltı madenleri şöyle, böyle... Biz yurt dışına 200-300 milyon dolar kadar maden ihraç ediyoruz. Bu ancak ihracatımızın yüzde 2-3'ü kadar tutuyor. Etibank'ın verdiği rakamlara göre rezervler 580 milyar dolar. 580 milyar dolarlık rezerv var, biz 200 milyon dolarlık ihraç ediyoruz. Demek ki, bizim bilhassa genç arkadaşlarımızın istikbale fevkalade ümitle bakması lazım. Türkiye'nin kapasitesi vardır, Türkiye'nin ihracatını muhakkak, çok kısa zamanda milli gelirine göre yüzde 18-20'lere çıkarması lazımdır. İthalatını da aynı şekilde o civarlara çıkarması gerekmektedir ki, bizim sosyal adalet dediğimiz hadise cereyan etsin.

Sosyal adalet deyince de aklıma şu anda bir şey geldi, bizde kavga hep başka yerde oluyor. Kimse de bunu söylemiyor. Bir gün çarşıya gidiyorsunuz, zirai mamulleri Avrupa'nın üçte biri fiyatına alıyorsunuz. Sosyal kavgayı ise büyük sanayi mamullerini Avrupa'ya nazaran iki misli üç misli fazlasına aldığımız yerde yapıyoruz. Yani müreffeh zümre içinde. Bugün Türkiye'de kırsal alan ile sanayi kesimi arasındaki katma değer oranı bire beştir. Bu muhakkak ki, farklı olacaktır. Bugün Avrupa'da bire bir buçuk fark vardır. 1950'de Türkiye'nin nüfusunun yüzde 80'i kırsal alanda çalışırken bugün Türkiye nüfusunun yüzde 65'i şehre gelmiştir. Bütün bu dengelerin bir arada düşünülmesi yine emin olun ki, serbest piyasa ekonomisi içinde çok daha kolay, çok daha rahat olabilir.

İşsizliği nasıl halledebiliriz? İşsizli-

gi halledebilmek kaynak temini ile mümkündür ve temin edilen kaynağı da iyi kullanmakla mümkündür. Kaynağınız olur, bir fabrika kurarsınız, bugün mümkündür, robotlarla çalıştırırsanız, içinde bir kişi çalışır ve işsizlik sorununa da hiçbir fayda getirmez. Kaynağı iyi kullanırsanız, istihdama hakikaten yardım etmiş olursunuz. Kaynak da, kaynağın temini de yine verimlilikle mümkündür. İskenderun Demir Çelik fabrikasına ya da Ereğli Fabrikasına bakalım, buralarda birçok gizli işsiz arkadaşımız var, bu işletmeleri böyle, idare edersek Türkiye verimli olmaz. Biz bunu verimli kılmak mecburiyetindeyiz. Tesislerimizi en verimli olarak çalıştırmak mecburiyetindeyiz. Verimli çalıştırdığımız zaman iki hadise oluyor. Dün çok sevdiğim bir profesör arkadaşımın dediği gibi, fakat o yalnız kaynağın vergi ile toplanacağını ifade etti, verimli çalıştığınız zaman kaynak hem vergiye doğru gider, devlete gider, Sayın Arıkan bunu toplar, ikinci kısmı da özel sektörün ya da halkın elinde kalır ve tasarruf haline gelir ve kaynak teşekkül eder. Bu da yine serbest piyasa koşulları içinde diğer usullerden daha kolay olabilir. Milli gelir artışı da o zaman yüzde 6-7-8'lere doğru gider.

Serbest piyasa ekonomisi zor bir ekonomidir. Rekabet vardır, duvarlar yoktur, başkente gidip bir gecede bir tahsis alıp, ertesi gün gelerek rant yapmak yoktur. Bu ekonomi çok zordur. Nitekim 1947'lerin Almanya'sında aynı hadiseyi görüyoruz. O devirde Alman ekonomisi çok kötü, Erhard Amerikalıların tesiriyle serbest ekonomisini ilan ediyor. Karşısına çıkan en büyük engel Alman sanayi oluyor. Çünkü Alman sanayi gene o rahatlık içinde, kapalılık içinde. Erhard Krupp karşısında, Siemens karşısında. Fakat o zaman Alman ekonomisi fevkalade zayıf, harpten yeni çıkmış. Erhard'ın arkasında hem siyasi

bir kuvvet var, hem de Amerika'nın işgali altında. İki sene çok sıkıntı çekiyorlar, biz de iki sene çok sıkıntı çekeceğiz.

Peki bu işin içinden nasıl çıkacağız? Serbest piyasa ekonomisi çok kötü bir zamanda geliyor. Türkiye'de enflasyon şu anda yüzde 35 gibi tasavvur edemeyeceğimiz büyüklükte. Enflasyon çok kötü sonuçlara yol açar bir ekonomide. Dengesizliğe yol açar. Enflasyon yüzde 30 dediğimiz zaman dengesizlik yüzde 60'lara, hatta daha yukarılara kadar gider. Çeşitli rantlar olur. Türkiye'de en büyük şanssızlık bu ekonomiye, serbest piyasa ekonomisine bu büyük enflasyon dönemi içinde girmiş olmamızdır. Fakat muhakkak ki sıkıntısını çekeceğiz. Türkiye'de faizler yüksektir, ancak enflasyon ile birlikte aşağıya inecektir. Alışkanlıklarımız vardır, bu alışkanlıklarımızdan vazgeçeceğiz. Rekabet edeceğiz. Daha çok çalışacağız, daha çok fedakârlık edeceğiz. Belki dün söylendiği gibi iki sene değil de ondan çok daha uzun sene fedakârlık etmemiz gerekecek, fakat neticeleri ne olacak diye sormamak lazım. Bundan üç sene öncesine baktığımız zaman, 20 milyon dolar borç alabilmek için gitmediğimiz memleket kalmadı. Bugün, Allaha şükür borçlarımızı zamanında ödeyen ve hakikaten ekonomik bağımsızlığımızı daha çok ilan edebilen bir ülke haline gelmiş durumdayız. Ekonomik bağımsızlık deyince aklıma bir şey geldi. Ekonomik bağımsızlığı biz her şeyi yapmak olarak anlıyoruz... Yani türbin yapacağız, çikolata da yapacağız, lokomotif de yapacağız, her şeyi yapacağız, böylece ekonomik bağımsızlığımızı kazanırız zannediyoruz. En iyi ne yapabiliyorsak, nasıl en iyi şekilde rekabet edebiliyorsak, hangi şey bizi zengin yapıyorsa ekonomik bağımsızlık odur. Yine örnek olarak Almanya'yı ele alalım. Almanya'nın duvarlarını kapatmasını farz edelim. Hiçbir şey girmesin,

hiçbir şey de çıkmasın. Almanya emin olun, üç dört sene sonra iflas eder. Asıl kötü olan da gıda eksikliği yüzünden üç-beş sene sonra hastaneler de dolar. Acaba onlar mı daha bağımsız yoksa biz mi daha bağımsız? Biz duvarları kapattığımız takdirde hiç olmazsa yiyeceksiz kalma diye bir derdimiz olmayacaktır. Ekonomik bağımsızlık demek zengin olmak demektir. Memleketçe, milletçe zengin olmak demektir. aPramız olduğu zaman, dövizimiz olduğu zaman istediğimiz şeyi ithal edebilmemiz demektir.

Şimdi karşılaşılabilecek olan güçlükler nelerdir, biraz da onlardan bahsetmek istiyorum. Büyük bir enflasyondan sonra ona alışmak. Enflasyona alışmak için de onunla yaşamayı öğrenmek gerekiyor. Bir de şirketlerimizde iyi bir para dolaşımının olması gerekmektedir. Halbuki son enflasyonlar aşağı yukarı beş senelik dönem içinde hesap ettiğimiz zaman, yüzde 500-600'e varmaktadır. Ne kadar geriye gidersek gidelim. Türkiye'deki şirketlerin öz sermaye/borç oranları maalesef fevkalade fazla bozulmuştur. İşletmelerin bunları mutlaka düzeltmesi lazımdır. Kredi şimdi pahalıdır. Eskiden bedavaydı, eksik fiyata alınıyordu. Bu artık yoktur. Reel kredilere Türk sanayinin alışması lazımdır. Faizler ancak enflasyonla birlikte düşer. Yalnız şurada yine bir tehlike var. Farz edelim ki, Türkiye'de enflasyon yüzde 7'ye düşmüş. Reel faiz farkını da yüzde 5 farz edelim, yüzde 12 oldu. Acaba Türk bankaları bu banka strüktürü içinde yüzde 12'ye mal olan faizi yüzde kaç vereceklerdir? Şayet biz banka sistemimizi de düzeltmezsek, ki bu düzelmenin yolu yine ya yabancı sermayeden ya da yabancı bankalardan geçer, açık olarak söylüyorum yine faizler rahat rahat yatırım yapılmasına imkân vermeyecek ölçüde yüksek olacaktır.

Yabancı sermaye dedim de, dün bir arkadaşımız yabancı sermayeden şikâyet etti. «Gelmek istiyorlar, çalışacaklar, beş-altı sene içerisinde kârlarını transfer edecekler» dedi. Yabancı sermaye gelip, teknolojisini getirecek, istihdam yaratacak, Türk ekonomisine katma değer katacak, dünya risk sıralamasında 67. durumda olan ülkemizde riske katlanacak, ondan sonra sene sonunda kâr olarak yüzde 12 transfer ettiğinde Türkiye'de kıyamet kopacak. Şunun hesabının yapılması lazım, Türkiye'de yabancı sermaye bugüne kadar getirdiği paranın acaba yüzde kaçını transfer etmiştir? Ben size söyleyeyim, bu rakam ortalama olarak yüzde 3 ya da 4'ün üzerinde değildir. Böyle çapraşık zamanlarda yabancı sermayeye ihtiyacımız vardır. Kaynağımız yoktur, teknolojimiz yoktur, eksikse getirmemiz lazımdır. Kaynağımız varsa, teknolojimiz de varsa bizim gitmemiz lazımdır. Nitekim de gidiyoruz. Bugün bütün dünyada inşaat sanayii ile ya da müteahhitlik faaliyetleri ile rahat rahat rekabet edebiliyoruz.

Müesseselerin aktiflerini mutlaka düzeltmeleri lazımdır. Sonra şirketlerin kendi içindeki mali denetimlerini düzeltmeleri lazımdır. Bizler mali denetim diye bir şey bilmiyorduk. Bir para geliyordu, biri gidiyordu. Kârlılık iyiydi. O kârlılık yeter miydi, bunlar da bizim için mühim değildi. Ama muayyen bir şekilde işletmelerimiz devam ediyordu. Serbest piyasa ekonomisi içinde bunun da mutlaka düzeltilmesi lazımdır.

İşin en acısı Türk sanayii fevkalade genç bir sanayidir. Fevkalade modern bir sanayidir. 1970'lerde kurulmuş ve 1984'e gelmiş ortalama 10-12 yaşında bir sanayi. Fakat maalesef bugün o kapalı duvarların, o rahat imalat imkânlarının ve satışının ve pazarlamasının sonucunda bugün Türk sanayii demode olmuş bir hale gelmiştir. Bir misal daha anlata-

yım. Bir fabrikamızda biz tir tir titriyoruz, PİMAŞ'ta, dışardan 442 kuruşa PVC alıyoruz, acaba 440 kuruşa alabilir miyiz? Tam otomatik bir sanayi PİMAŞ, her şey iyi gidiyor, o arada Türkiye'de Petro-Kimya kuruluyor. Ben genel müdürüyle gittim konuştum, PVC'yi kaç vereceksiniz diye sordum. Bizim mamul satış fiyatımız da 7 lira, boru olarak satıyoruz. Genel Müdür bana 12 lira dedi. Modern sanayi yapmaya heves kalır mı bundan sonra? 7 liraya satıyorsun, 4,5 liraya dışarıdan malı alıyorsun, PETKİM kuruluyor ve o 12 liraya satıyor. Neticede 12 liraya aldık. Kârlılığımız da daha iyi oldu ama bunun maliyetini Türkiye yükledi. Çünkü kapalı ekonomiler içinde üç-dört kuruş daha ucuz maliyetlerin anlamı kalmıyor. Aradaki parayı zaten ben vermiyorum ki, millet veriyor. Bizden köy içme sularında kullanılmak üzere devlet alıyordu boruları, o ödedi. Biz de çok memnun olduk, çünkü daha çok para kazandık. Ama o zaman ne keyif kalıyor, ne de arzu kalıyor, rekabet yok, istediğiniz fiyata malı satıyorsunuz.

Şimdi bir de kredi piyasalarına geliyorum. Türkiye'de sınırlı bir kredi piyasası var. Son zamanlarda biraz daha tecrübeli oldu. Büyük işadamlarımızın, yurt dışındaki tasarruflardan istifade ederek, yani yabancıların tasarruflarından istifade ederek yurt dışı bankalarından kredi bulmaları lazım, o zaman kredilerin de daha ucuzlayacağını söyleyebilirim. Krediye karşı talep azalır, talep azaldığı zaman fiyat aşağıya düşer. Belki Türk bankacılığı da o zaman daha düzgün çalışmaya başlar. Orta seviyedeki sanayicilerimize, işadamlarımıza, esnafımıza daha çok kredi bulabilme imkânı doğar. Bugün Türkiye dışında şayet proje güzelse, yaptığımız çalışma iyiye kredi temin etmek fevkalade kolaydır. Biz bu sene içinde 560 milyon dolarlık muhtelif kredi anlaşmaları

imzaladık. Gidin X bankasından Türkiye'de kredi isteyin, hemen kredi vermeye razılar, birinci ipotektir. Annenin mezarına kadar ipotek ederler. Ondan sonra ipotek verirsiniz. Bir müddet sonra ihtilaf olur. Mahkeme başlar, sattırmazsınız, sattırırsınız, bir sürü sorun çıkar ortaya. Biz yabancı bankalardan aldığımız 560 milyon dolarlık kredi karşılığında yalnız bir tek imza verdik. Fakat bu bankalar geldiler, teker teker evime kadar bütün bilançoları tetkik ettiler, yapabilir miyiz, yapamaz mıyız diye tetkik ettiler. Ondan sonra bu kredileri verdiler. İşte bütün bunlar yine serbest piyasa ekonomisinin müspet neticelerinden doğmaktadır.

Bir de sermaye piyasası var. Şimdi acaba nasıl kaynak yaratacağız da Türkiye'deki bu bozuk öz sermaye/borç oranını nasıl halledeceğiz? Muhakkak ki, sermaye piyasasından sağlanacaktır. Türkiye artık sermaye piyasasına girmek zorundadır. Fakat bir iki defa bu tecrübe edilmiştir. Başarısızlığında büyük kabaha özel sektörde buluyorum. Bu şirketlerimizi halka açtığımız zaman kâr dağıtmayı kiskanırız. Zannedsem Türkiye pek yakında zorunlu olarak sermaye piyasasına açılacaktır. İkinci olarak kademeli bir şekilde Türkiye'de şayet konvertibilite olursa dış dünyaya açılacaktır. Dış dünyaya tahvil satacaktır. Türk sanayiinin hisse senetlerini satacaktır. Hiç korkmayın, kimse sırtına fabrikayı alıp da götüremez dışarıya. Bu şekilde Türkiye'deki eksik olan sermayeyi tamamlamak mümkün olabilecektir. Aksi takdirde fabrikalarımız müşkül duruma düştüğü gibi, birçoğunun da bu ekonomik şartlar içinde müşkül duruma düşmesi ihtimali söz konusudur. Bütün bu nedenlerle bu kaynakları kullanmak gerekmektedir.

Son olarak yine çok sevdiğim ve hayatımın büyük kısmını geçirdiğim mü-

teahitlik faaliyetlerinden bahsetmek istiyorum. Ondan bahsetmesem içim rahat etmeyecek. Bugün Türk müteahhitlerinin yurt dışında 18 milyar dolarlık işi var. Bu tuhaf bir rakam. Hatırlıyorum, Sayın Can Akın'la bundan üç sene önce bir görüşme yapmıştık, Türkiye'ye bu işten 400-800 milyon dolar gelir demiştim. O zaman herkes tebessüm etti. Türkiye'de 200 bin kişi bu sayede iş sahibi olmuştur. Bunu geliştirmeye çalışmak lazım. Gayet tabii, bazı başarısızlıklar olacaktır. Alman firmaları da Almanya'nın dışında iflas ediyor. Bu durum kimseyi rahatsız etmiyor. Türk müteahhitlerinin yurt dışındaki faaliyetlerinden Türkiye'nin riski de sifıra yakındır. Bunun hesabını yaptık. Müteahhitlik faaliyetlerini bu kadar sevmemin sebebi de tam serbest piyasa ekonomisi içinde rekabet ediyorsunuz. Korelilerle, Almanlarla, Japonlarla aklınıza gelen her milletle rekabet ederek iş alıyorsunuz. Bundan sonra Türkiye dışında sevk ve idare hizmetlerine başlamamız lazım, biz başladık.

Hizmet deyince, kaynak deyince insanın aklına şöyle bir şey de geliyor. Dünya ekonomisine baktığımız zaman bir ziraat devri vardır. Bundan sonra loncalarla küçük sanayi gelir. 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında sanayi devri başlar. 1985'lerde artık sanayi devri bitip, hizmet başlamıştır. Bizim en iyi şekilde hizmet üretmemiz lazım ve Türkiye buna, bu imkâna sahiptir. Üni-

versiteden mezun olacak gençlere bulacağımız en iyi iş onların en iyi şekilde hizmet üretmelerini sağlayacak iş alanları ve bu hizmetleri yurt dışına ihraç imkânları yaratmaktır. Az sermayeli bir iştir. Bütün genç arkadaşlarımızın bu işe kafa yormalarını istiyorum.

Neticede dünya ekonomisinin bir parçası olan Türkiye'nin dünya ekonomisine entegre olması lazımdı. Entegrasyonun en iyi usullerinden bir tanesi o memleketlerin sistemi ile bu işi yapmaktır. Nitekim demokratik olarak nitelediğimiz 22-23 ülkede, Avusturya'dan başlayarak Avustralya'ya kadar belli yöntemlerde bazı değişiklikler olabilir, fakat hiçbirinin ekonomik sistemi serbest piyasanın dışında değildir. Demokrasiye inanan bir ülkenin buna sahip olması lazımdır. Dinlediğiniz için hepinize teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

EDİNÇ TOKGÖZ : Değerli konuklar, sayın bakanımızın açış konuşmasından sonra piyasa ekonomisi koşullarında iş dünyası ile ilgili sorunları üç değerli işadamından dinledik. Gördüğünüz gibi içtenlikle ve açıklıkla meseleleri ele aldılar ve tartışmaya açık bir şekilde sundular.

Şimdi 15 dakikalık bir ara vereceğiz. Daha sonra sizlerin de katkısıyla sorunları tartışacağız. 15 dakikalık ara için oturumu kapatıyorum.

TARTIŞMA

ERDİNÇ TOKGÖZ : 9. İktisatçılar Haftası ikinci gün sabah oturumunun ikinci yarısını açıyorum. Bu bölümde önce Sayın Maliye Bakanımız yapılan konuşmaların ışığında küçük bir değerlendirme yapacaklar.

VURAL ARIKAN : Sayın başkan, değerli dinleyiciler, Ünlü üç işadamımızın konuşmalarını ben de dikkatle dinledim. İfade tarzları değişik ama, hepsi aynı amaç doğrultusunda konuştular. Bu memnuniyet verici bir olaydır.

Bu konuşmalarda tespit ettiğim üç nokta var. Birisi Sayın Koçman'ın söylediği gibi «batacak krediler»in kimlere verildiğinin açıklanması meselesi, yani şeffaflık kazandırılması meselesidir. Bunu sadece Kamu İktisadi Kurumlarının verdiklerinde değil, benim şahsi kanaatim bankaların batacak kredilerinin de açıklanması lazım gelir. Bankaların da şeffaf hale getirilmesi gerekir.

İkinci dikkatimi çeken nokta Sayın Gezgin'in söylediği bir husus, serbest piyasa ekonomisinde hiç koruyuculuk olmayacak mı? Olacak elbette. Ortak Pazar ülkelerinin kendi aralarındaki koruyuculuğunu, Ortak Pazar ülkelerinin kendi dışındakilerine nazaran koruyuculuğunu göz önüne alırsanız rekabet ülke şartlarına göre makro açıdan bazı korumaları da gerektirebilir. Ama firma açısından değil. Yapılmaz mı? Yapılır, aletleri de var. Vergi politikası olarak aletleri var. Özellikle gümrük politikası olarak aletleri var. Esasen bütün dünya ülkelerinde gümrük vergilerinin hâsılatı kamu gelirleri içinde çok cüzi bir yer işgal eder. Fakat gümrük politikası ülke ekonomisi açısından ekonomik politikayı yürütmek ve dengelemek açısından büyük önem taşır. İşte bu yüzden serbest rekabet unsurunun geçerli olduğu yerde bunlar da hareketlidir. O yüzden iktidarımız tenkide açıktır. Sayın Başbakanımızın da ifade ettikleri gibi sık sık hatalar yapılırsa düzeltilebilir.

Üçüncüsü Sayın Şarık Tara'nın söylediği bir husus. Gerçekten, özellikle sınai işletmelerimizde öz sermaye-borç dengesi borç aleyhine işlemiştir. Bunu çevirmek lazımdır. Düzeltmek lazımdır. Bu oluşumu da tabii karşılamak lazım. Başlangıçta arz etmeye çalıştığım üzere, tarihi gelenekten geliyordu bu. Ucuz kredi, enflasyon süreci, enflasyon içerisinde borcun giderek reel kıymetini kaybetmesi, borçla sanayi işletmelerinin kurulmasını gerekli kılıyordu. Bunu tabii olarak kabul etmek lazımdır. Ama serbest piyasa kurallarının geçerli olduğu bir ekonomik sistemde firma bazında kurtarma yapmayacağınıza göre devlet politikası olarak, mali politika olarak bunların ıslahına çare aramak lazımdır. Nitekim, bu dönemde çıkarılan birkaç kanunla bu imkân getirilmiştir. Biliyorsunuz, işletmelerin bilançolarında yer alan iştirak hisselerinin satışı ticari kazanç olarak mütalaa ediliyordu. Getirilen bir kanunla 1984 yılı içerisinde bu iştirak paylarının satılması halinde elde edilen gelir sermayeye dönüştürüldüğünde yüzde 100 vergi dışı bırakılmıştır. 1985 yılı içerisinde bu yapılırsa yüzde 80'i vergi dışı bırakılacaktır. Gelir vergisi sisteminde hazırlanmakta olan değişikliğe göre 1985 yılından sonra bunlar ticari kazanç olarak mütalaa edilmeyecek, sermaye kazancı olarak mütalaa edilerek düşük nispette vergiye tabi tutulacaktır. Bu birinci nokta.

İkinci nokta: Gene işletmelerin bilançolarında kayıtlı gayri menkullerin satışı halinde elde edilen gelirler için de aynı durum söz konusudur. Gene getirmekte olduğumuz, bu konuda getirmekte olduğumuz bir önlem ihtiyatların hisse senetlerine, yani sermayeye kaybı halinde elde edilen gelirin vergi dışı kalacağıdır. Bu gelir vergisi sistemi içerisinde yapılacak. Biliyorsunuz, öteden beri tartışılan bir konu idi. Bu yüzden işletmeleri mali politika ile güçlendirme amacını da gözetmiş bulunuyoruz.

Takdir edersiniz ki, güvenoyu alalı henüz dört ay bile olmamıştır. Yeni bir organizasyon düzenlenmesi yapılmıştır ve bu organizasyon düzenlenmesi içerisinde bazı kanunlar da çıkarılmış bulunmaktadır. Onun için hepsini bir anda beklemek mümkün değil. Ama şu önümüzdeki dört buçuk yıl içerisinde hem işletmeleri güçlendirici hem koruyucu hem de serbest piyasa kurallarının işlenmesine cevaz verecek bir sistem oturtulacaktır. Bunda sapma da olacağını sanmıyorum. Partimizin ve hükümetin temel felsefesi budur.

Sabahleyin de söyledim, serbest piyasa ekonomisi kurallarının etkin olduğu bir yerde vergi sisteminin mutlaka etkin olması lazımdır. Rekabet unsurlarını, haksız rekabeti sağlamaması lazım. Gelir vergisi vazgeçemeyeceğimiz birinci kaynaktır. İkinci kaynağı da getiriyoruz. Şimdi o da, katma değer vergisi. Başbakanlığa da sevk edildi. Yakın bir gelecekte Meclis'e de gider. Öyle sanıyorum ki, Haziran başına kadar buniar çıkmış olur ve 1 Ocak 1985'ten itibaren de uygulanmaya başlanır. Yine öyle sanıyorum ki, vergi idaresinin buna itibakı için altı aylık bir süre yeterli olacaktır.

Bunlara bağlı olarak birçok arkadaşımızın sorduğu gibi serbest mali müşavirlik yasa tasarısı da Meclis'e sevk edilmiş bulunuyor. Her üç parti elli yıldır çıkartılmıyan bu kanunun çıkarılmasında müttefikler. Katma değerde olduğu gibi. Sanıyorum ki o da mayıs ayının sonuna kadar yürürlüğe girmiş olur.

Bano öyle geliyor ki, devlet işletmeciliğinin başta arz etmeye çalıştığım sanucunu iki örnekte görmemiz mümkündür. Birisi gelir dağılımındaki bazukluk. Türkiye'de devlet işletmeciliğinin hâkim olması bence bu sanucu yaratmıştır. İkincisi, vergi sisteminde buna delalet eden bir işaret daha var. 1930'lardan, hatta 1925'lerden bu yana tetkik ediniz, devlet gelirleri içerisinde ücretlilerin ödediği vergi yüzde 76 nispetiyle yüzde 65 arasında oynuyor. Yani birinci ölçüde, ilk sırayı teşkil ediyor. Devlet işletmeciliğinin siyasi yöneticilerle işbirliği yapan kesim arasında sonuç vermiş olmasının akıbetidir bana kalırsa bu. Henüz istatistik

bir araştırma yapmadım ama, düşündükçe bu sonuca varıyorum. O yüzden inşallah köprü konusuna ait yönetmelikler yürürlüğe girer, devlet işletmeciliğini büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır isek serbest piyasa kurallarının süratle işleyebileceğini sanıyorum. Aksi takdirde bu kuralların işlemesine engel olabilir, devlet işletmeciliğinin sürüp gitmesi. Devlet işletmeciliğinin zararlarına katlanamadığınızdan ötürü suni bir ekonomik politika uygulamaya mecbur kalıyorsunuz. Benim söyleyeceklerim bundan ibaret. Teşekkür eder, saygılar sunarım.

ERDİNÇ TOKGÖZ : Sayın bakanımıza yakın ilgileri ve içtenlikle düşüncelerini dile getirmelerinden dolayı teşekkür etmek isterim. Şimdi siz sabırla dinleyen değerli konuklarımıza sıra geldi. Çok kıymetli üç işadamımızın görüşlerini dinlediniz. Acaba bu kanularda tartışmaya katılmak ister misiniz? Soru ve yorum şeklinde kısa olarak görüşlerinizi bekliyoruz. Buyurun efendim.

DİNLEYİCİ : Akbank TAŞ müfettişi Mehmet Kâmil Tarhan. Ben sorumu Sayın Şarik Tara'ya yöneltmek istiyorum. Sayın Tara, yurt içindeki ve yurt dışındaki başarılarınıza bizzat şahit oldum. Ancak bir kanudaki görüşünüze katılmadığımı belirtmek isterim. 31 Martta Marmara Üniversitesi'nde «Dış Müteahhitlik Hizmetleri» konulu sempozyumda bankaların işadamlarına kredi verirken onların iş becerilerine ve yeteneklerine bakılarak kredi verilmesini savundunuz. Ancak dün akşam da televizyonda izlediğiniz gibi Denizcilik Bankası'nın 11 milyarlık tahsili geciken alacağının firmaların sadece iş becerilerine ve yeteneklerine bakılarak davranılmasından kaynaklandığı anlaşıyor. Gerçekten de bakacak alırsak, şu anda en az tahsilde geciken alacağı bulunan banka Akbank'tır. Bu da Denizcilik Bankası'nın bundan sonra alınması ve yapılmasını istediği karar doğrultusunda davranmasından kaynaklanmıştır. Bu da sizin görüşlerinize çelişmektedir. Ayrıca Türkiye'deki işletmelerin, bazı işletmeleri tenzih ederim, sağlıksız mali yapıları ve işleyişleri dikkate alındığında bu çelişkiyi nasıl izah edersiniz?

ŞARIK TARA : Şimdi ben bu fikrimde ısrar ediyorum. Biz bütün ileri millet bankalarına baktığımız zaman birinci ve en önemli yer tutan husus müesseselerin becerileri ve mevcut bilançoların tetkiki ve marjlarının tetkiki neticesinde ortaya çıkan kriterlerdir. Size şöyle bir örnek vereyim, ben biraz pragmatik olarak konuşmak istiyorum. American Express bize ilk krediyi vereceği zaman, ki bu kredi tutarı şu anda aşağı yukarı 200 milyon dolara varmaktadır, bütün şantiyelerimizi teker teker dalaştı. Yani Suudi Arabis-

tan, Irak, Libya ve Ürdün'deki bütün şantiyelerimizi dalaştı. Türkiye'deki bütün fabrikalarımızı dalaştı. Bunların neticelerini tespit etti. Neticelerini tespit ettikten sonra bilançolarımızı tetkik etti. Bütün bu incelemeler tam sekiz ay sürdü. Ben şimdiye kadar hiçbir Türk bankasının bir müesseseyi sekiz ay tetkik ettiğini görmedim. Sekiz ay sonra bize verebilecekleri kredi miktarını kendi kriterlerine göre tespit ettiler. Öz sermayemize, faaliyetlerimize göre, mevcut işlerimizin getireceği neticelere göre tespit ettiler ve bize dediler ki, size şu kadar kredi vermeye karar verdik. Oturduk ve kredi anlaşmasını imzaladık.

Bu halen yürümektedir. Türk bankalarının ise kredi vermek kanusundaki kararları bazen 24 saat bile sürmemektedir. Karşılığında neyiniz var, neyiniz yaksa hepsini ipotek etmeye çalışmaktadır. Bütün emniyeti de bu ipatekte görmektedir. Zaten Türkiye'de batan paraların büyük bir kısmının batmasının sebeplerinden bir tanesi budur. Batmıştır para, bilmem nerede bir evi vardır. İcra girer devreye, ev de zaten üçte bir fiyatına satılır. Hiçbir zaman değerini bulmaz. Batan paraların büyük bir kısmı da bankalarımızın müesseseleri iyi tanımamaları yüzündendir. Bunda ısrar ediyorum. Tecrübem var. Morgan Guaranty, American Express, City Bank, hatta bütün Kârfes bankaları, ki Bahreyn'de, Kuveyt'te ve Riyad'da büyük bir bankacılık faaliyeti cereyan etmektedir, kredi verme usulleri budur. Demin bir rakam da söylemiştim sizlere, yarım milyar dolarlık aldığımız kredi yalnız bir imza karşılığı verilmiştir. Bu muntazam olarak da devam etmektedir. Borcumuz geldiği zaman geri ödüyoruz, geri adediğimiz zaman yine barç alıyoruz, kredi limitlerimiz artıyor. Bunun için bütün bankalara tavsiye, müesseseleri iyi tetkik edip, kriterlerini de ona göre belirlemeleridir. Yaksa adamın babasından kalma oteli vardır ve hayatında başka iş yapmamıştır. Buna kredi verelim. Böyle bir şey olmaz. Türkiye'de 250 tane müteahhit yoktu, hayatında iş yapmamış almasını göz önüne alınmadan bunlara kredi verildi Biz şimdi bunlarla uğraşıyoruz. Bunların beceremediklerini temizlemeye çalışıyoruz. Neticede dışarda da mahcup aluyoruz, Türkiye'de de. Müesseseleri iyice tetkik etmek lazım. Belki istisnalar vardır, Akbank bunu çok iyi yapıyordur ama, genelinde baktığımızda olay benim dediğim şekilde cereyan etmektedir. Bankaların bugün maliyetleri fevkalade yüksektir. Bankaların cari aktiflerine bakalım, mütemediyen yükselmektedir. Hiç kimse de onun içinde ne olup bittiğini tetkik etmemektedir. Bunun yegâne sebebi yukarıda sözünü ettiğim tetkikatın iyi yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de bütün bankaların bilançolarına baktığımız zaman en büyük trend cari aktiflerin yükselmesindedir. Bundan daha büyük

trend ne iftihar ettiğimiz ihracatımızda var, ne nüfus artışımızda. En büyük artış da budur.

Şunu da ifade etmek istiyorum. Morgan Guaranty gibi dünyanın en büyük bankası bu işi altı tane adamla yapmaktadır. Bizde ise şu anda zannediyorum bu sayı 40-50 bin kişiye yaklaşıyor. Bugüne kadar hiçbir bankanın gelip de bilançolarımızı ayrı ayrı tetkik ettiğini ve bana sual sorduğunu hatırlamıyorum. Hatta biz bütün şirketlerimizi yemlinli murekkip hadisesinden ötürü Arthur Anderson'a **audit** ettirmek mecburiyetinde kaldık. Onu yapmadığınız müddetçe dışarıdan kredi alamazsınız, ismini söylemek istemiyorum, çok büyük bir bankamız uzun müddetli bir krediyi almadı, sırf **audit** edilmek istemediği için. Bir kez daha tekrar ediyorum, müesseselerin çok iyi tetkik edilmesi lazımdır ve maalesef belki de en çok tetkik edilmesi gereken müesseselerden bir tanesi de bankalarımızdır. Teşekkür ederim.

ERDİNÇ TOKGÖZ : Türk bankaları gelip de Sayın Şarkı Tara'nın bilançolarını elbette incelemeler. Çünkü çok tanınmış ve güvenilir bir firma. Bankalar bunu çok iyi biliyorlardır, çünkü onların istihbarat örgütleri var. Şimdi soruları almaya devam ediyoruz. Yalnız Sayın Gezgini'nin önerisiyle soru-cevap alışverişinde bir değişiklik yapmak istiyorum. Önce soru sormak isteyen arkadaşlar sorularını soracaklar, daha sonra kalan vakit içerisinde konuşmacılar kendilerine yöneltilmiş bulunan soruları cevaplayacaklar. Buyurun efendim.

DİNLEYİCİ : Akbank Mali Tahlil Uzmanı Nevzat Erdak. Ben sayın bakanımdan şunu öğrenmek isterim. Dün Başbakanımız faturalı yaşamda beklenenin yüzde 60'ının sağlanmış olduğunu belirtmişti. Faturalı yaşamın makro düzeydeki etkisinden ne beklenmektedir ve birtakım değişikliklerin hazırlanmakta olduğu izlenimi edindim. Bu konuda açıklamaya rica ediyorum. Teşekkür ederim.

ERDİNÇ TOKGÖZ : Bir ısılrhamım var. Konumuz «Piyasa Ekonomisi Kaşullorında İş Dünyası». Konuşmacılarımızı dinlediniz. Lütfen sorularınızı o konuşmalar üzerine yönelitin. Sayın bakanımız büyük nezaket gösterdiler, akademik çevre ile yakın dostluklarını dikkate alarak, iş dünyası ile yakın ilişkilerini dikkate alarak oturumu sonuna kadar takip ediyorlar. Ama genel olarak geleneğimize göre sorular konuşmacılara yöneltilmelidir.

VURAL ARIKAN : Kusura bakmayın. Teyit için çıktım. Sabah söylemiştim, ziraı kazançlardaki bir öneri on sekiz yıl sonra gerçekleşti diye. Türkiye'de faturalı yaşamın ne zaman ortaya atıldığını bilir

misiniz? 1969 yılında Hesap Uzmanları Kurulu'nda yapılan bir araştırma ile ilk defa artaya çıktı. Gerçekleşmesi 1984 yılını buldu, 15 yıl sonra. Biraz önce Amerika'da uzun yıllar kalmış bir beyefendi de ifade ettiler. Burada söyleniyor, fakat bu salondan çıkıldıktan sonra unutuluyor. Ama çok şükür geç de olsa gene de yapılabiliyor. Faturalı yaşamın iki amacı vardır, birincisi ücretlilere belirli ölçülerde de olsa katkıda bulunmak. Ama bundan daha da önemli bir diğer amacı daha var, o da gelir vergisi sisteminde vesika düzenini aturtabilmek. Şimdiye kadar oturtulamadı. Cezai müeyyideler bunun için yeterli olamadı. Ama bir kesimin küçük de olsa şahsi çıkarını ortaya koyduğumuz zaman fatura işlemeye başladı. Basından bazı arkadaşlarım, «Başarılı olacak mı?» diye sormuşlardı bana. O zaman şöyle söylemiştim kendilerine, ne zaman ki, esnaf kesiminden «Yandım Allah» diye ses gelir, o zaman başarılı olduğu görülür demiştim. Bu ses artık gelmeye başladı. Fatura vermek durumunda olan ticaret erbabı diyor ki, «Benim elimdeki malzemenin faturası yok, vatandaşlar benden fatura istiyor. Girdisi olmadan bu işi nasıl yapacağım?». İnşallah yıl sonuna doğru ona da çare bulacağız. Bu bir. İkinci konu psikolojik etkisi. Bakınız ben, Trakya'dan şarka kadar yirmiye yakın il dolaştım. Yapım icabı da merasimlerden filan hoşlanmadığım için sivil vatandaş olarak o mağazaya giriyordum, bu mağazaya giriyordum. Herkesin fatura aldığını gördüm. Hatta Muş'ta bir mücevherataçıya girdiğimde, mücevher almak isteyen İmam Hatip Lisesinin bir hocası vardı. Bana, «Hepimiz fatura alıyoruz ama, miktarı biraz yükseltseniz daha iyi olacak» dedi. Onun da zamanı gelecek tabii. Sonra esnaflarla konuşmaya başladım. Dedim ki «Bu yılki beyanlarınızla geçen yılki beyanlarınız arasında ne fark var?» Bir bakıyarsunuz, Türkiye'de şimdiye kadar karşılaşılmamış bir sonuç elde ediyorsunuz. Daha tamamını almadık. Çünkü pastadan çıkan beyannamelerin tasnifi henüz bitmedi. Biliyorsunuz, maliye idaresi de yavaş çalışır. O yüzden, o sonucu alamamanıza rağmen, Türkiye genelinde geçen yıla nazaran yüzde 70'in üzerinde bir artış var. Bunu enflasyonla izah edemezsiniz. Enflasyon nihayet, yüzde 30 ya da yüzde 40 civarında duble edilmiş. Sardım, araştırdım, anketlerden çıkan netice şu: Bizim vatandaşımız akıllı. Diyor ki vatandaşımız, «Şimdi, 1984 dolayısıyla biz fazla beyan edeceğiz. Gelir vergisi sisteminde zamanlaşımı beş yıldır. Benim 1983'teki beyanım 1984'e nazaran düşük alursa acaba Maliye gelir de, sen vergi kaçırmışsın der mi?» Bu yüzden, bu senedeki artışın faturalı yaşamın psikolojik etkisiyle yakından ilgisi vardır, diyebilirim. Bu belki 300'e yakın bir araştırmanın sonucu.

Sayın Başbakanım da açıkladı, baştan beri de açıklıyoruz bunu, faturalı yaşamı sadece ücretli

kesime hasretmeyeceğiz. Belirli gider unsurlarına da hasretmeyeceğiz. Bunu teşmil edeceğiz. Beyan-nameli mükellefler de dahil olmak üzere bütün mükellef gruplarına vereceğiz. Sanıyorum, 1 Ocak 1985'ten itibaren de bu uygulamaya geçilir. Haziran ayında ödemeler başlayınca, cebe giren paranın sıcaklığı da hissedilince bu iş daha da hız kazanacak. Öyle sanıyorum ki, Türk gelir vergisi sisteminde vesikayı bağlamak, yani vesikayı döndürebilmek için, ticari alım satımı vesikaya bağlayabilmek için en kolay, en etkin yollardan biri olmuştur. Arkadaşlarımın sualine cevaben arz ediyorum. Teşekkür ederim.

DİNLEYİCİ : Erkal Yukaroğlu, Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü uzmanı. Sayın başkan sarumu genel olarak soruyorum. Konuşmacılardan hangisi cevaplırsa, takdirler kendilerine ait.

Sanayi ve ticaret dallarının bazılarında, tekelleşmenin varlığı çok söylenen bir kanudur. Böyle bir olgu varsa, ki vardır, serbest piyasa ekonomisi uygulamasıyla bu tekelleşme nasıl bağdaşacaktır? Bu birinci şıkkın dışında, bir de devlet tekeli var. Birinciden ayırmak için, burada farklı bir kelime kullanalım ve ona «monopol» diyelim. Sigara ve içki monopolünün devamı, piyasa ekonomisi uygulamasına ters midir? Cevap olarak terstir denecek olursa, aynı tip monopolü yürüten Fransa, İtalya, Japonya gibi ülkelerin durumunu nasıl değerlendirmek gerekecektir? Zira bu ülkeler bildiğim kadarıyla devlet monopolünü aynı konularda işletmektedir. Ben iki konuda, özellikle birinciye yollama yapmak için bir örnek vermek istiyorum. Özellikle Sayın Şarık Tara üzerinde durmuşlardı. Bildiğim kadarıyla, eğer yanıtlıyorsa, petro-kimya sanayii, fiili bir tekeldir. Birinci açıklama çerçevesinde bu son cümlem kullandım. Saygılar sunarım.

DİNLEYİCİ : İsmim Alaeddin Ersin, serbest ekonomistim. Türkiye'ye Amerika'dan yeni geldim. Sorumu İstanbul Sanayi Odası ve İşadamları Birliğine yöneltiyorum. Ben Türkiye'deki endüstriyel çak iyi bilmediğim için İstanbul Sanayi Odasına müracaat ettim. Firmaların durumlarını, iş hacimlerini, yöneticilerini gösteren bir listenin olup olmadığını sordum. Böyle bir listenin olmadığını söylediler. Birinci sorum: Böyle bir listenin yapılması konusunda ne düşünüyorlar?

İkincisi, sayın Bakanımın ricam olacak. Bizde yokluğunu gördüm. Hükümetin bu konuda bir çalışması var mı, böyle müesseseler yaratılmasını istiyorlar mı, bu konuda ne düşünüyorlar? Teşekkür ederim.

DİNLEYİCİ : Turgut Anı. Mali Müşavirler, Muhasebeciler Birliği. Önce Sayın Şarık Tara'dan rica

edeceğim. Kendileri «ekonomik bağımsızlık» üzerine bir tanımlama yaptılar ve ülkenin zengin olması, paralı olması gibi tanımları sıraladılar. Dün Sayın Kahveci burada konuşmasını yaparken de, Türkiye'nin ekanamisinin bağımlı olmadığını, hepimizin bildiği gibi IMF, Dünya Bankası gibi birtakım uluslararası kuruluşlarla bağları bulunduğunu söylediler. Bu ikisi arasında bir çelişki gördüm. Çünkü ülkemiz zengin bir ülke olarak görülemez, ama bir diğer anlamda zengin ülke deniyor. Bu kanuya bir açıklık getirilmesini rica ediyorum.

Diğer sorularım: Sayın başkan izin verirlerse, gerek mesleğim icabı, hem de yetkin bir kişi olarak sayın bakanıma yöneltmek istiyorum. Konu da açıldı. Serbest mali müşavirlik kanunu tasarısı bildiğiniz gibi 11 yasama döneminden beri aynı şekilde Meclis'e sunuluyor. Katma değer vergisi de aynı şekilde Meclis'e sunuluyor. Bu ikisinde biz değişen bir ortam bulamadık. Acaba çıkmalarını hangi güvenceyle umutla bekleyebiliriz? Bir de sayın bakanımız, konuşmalarının başında güvenli ve devamlı bir ekonomik politikadan bahsettiler. Mesleğim icabı yaptığım birçok temaların sonucunu bilgimize sunmak isterim. Geçen yıl çıkarılan mali af yasası ile vergi hukuk düzeni içinde bir olanla olmayan arasında, bir devlet baba zihniyetiyle bir eşitleme getirildi. Bu sene çıkarılan ve henüz yürürlüğe girmeyen servet affı ve diğer yasa yarınl kesin olarak yürürlüğe girdiği zaman, çok daha başka bir farklılık getirilecek. Ben, birçok meslektaşlarım ve işadamları ile görüştüm. Şu anda geçen sene mali af için yaptıkları başvurunun ve ödemenin pişmanlığı içindeler. Bunu şu bakımdan belirtmek istiyorum. Biraz önce sayın konuşmacılar burada belirttiler, belirli bir ekonomi politikasının devamının söz konusu olmadığı. Her iki yılda bir vergi hukukunda böyle bir değişimin olduğu bir ortamda devlet gelecekte nasıl bir gelir artışı sağlayabilir? Vatandaşlar arasındaki sosyal adaleti nasıl sağlayabilir? Teşekkür ederim.

DİNLEYİCİ : Sudi Apak. Lassa planlama uzmanı.

Benim sorum Sayın Şarık Tara'ya olacak. Sanayiciler arasındaki önemli tartışmalardan bir tanesi de pozitif reel faizler ve bunların yarattığı krediler üzerine oluyor. Geçenlerde kabul edilen ve ilk olarak Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın vereceği bir krediyle ilgili olarak, kur kredili dış garantilerde, sanayiın dış kredileri kullanırken zaman içinde negatif faizlere geçmesi söz konusu olabilecektir. Bu hükümetin monetarist politikalarında bir nevi geriye dönüş olarak belirlenmesi ya da bu şekilde söz edilmesi söz konusu olabilir mi?

BESİM ÜSTÜNEL : Sayın başkan, teşekkür ederim. Zaman elvermediği için ben sadece soru

sormakla yetineceğim. Bu sabahki konuşmalardan benim gerçekten kafam karıştı. Çünkü mütemadiyen serbest piyasa, serbest ticaret deyimleri kullanıldı. Bununla ne kastedildiğini anlamak istiyorum. Acaba serbest ticaret dendiği zaman kastedilen şey «free trade», yani uluslararası ekonomik ilişkilerin tam serbestliğe kavuşturulması mı, yoksa sadece geçmiş dönemdekine nazaran biraz daha serbest, yani «free trade» yerine «freer trade» mi dir? Saru bir.

İkincisi, içerde piyasa mekanizması etkin olsun, serbest ticaret olsun, serbest piyasa düzeni kurulsun deniyor. Acaba burada da kastedilen her alanda, her piyasada, faktör piyasası, sermaye piyasası, emek piyasası, mal piyasası dahil tüm piyasalarda tam ve mükemmel rekabet koşullarının gerçekleştirilmesi mi kastediliyor, yoksa geçmiş dönemlere nazaran biraz daha serbest olsun, bu bizim işimize geliyor ve biraz daha serbest olsun derken bazı şeyler de serbest olmasın, mesela emek piyasasında ya da kredi piyasasında tam da öyle kıyasıya serbest bir rekabet almasın, tercihlerimize, çıkarlarımıza uygun bir daha serbestleştirme mi olsun deniyor? Ben sanıyorum ki, bunlar açıklığa kavuşturulursa bu konuda tartışmalar çok azalır ve bugünkü, daha doğrusu 1980 yılından bu yana uygulanmak istenen ve sürekli tekrarlanan serbest ticaret, serbest rekabet kavramları daha bir açıklığa kavuşmuş olur. Teşekkür ederim.

ERDİNÇ TOKGÖZ : Teşekkür ederiz sayın Üstünel. Son soruyu arkadaşımız sorsun, ondan sonra arkadaşlarımıza değerlendirme ve cevaplamaları için söz vereceğiz.

DİNLEYİCİ : İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Maliye Bölümünden Levent Terliksiz. Saru Sayın Şarik Tara'ya olacak.

Konuşmanızın bir bölümünde işsizliği önlemek için kaynak bulunması ve bu kaynakların orijinal bir şekilde kullanılması gerektiğini belirttiniz. Bunun da istihdamı artırıcı ve yön verici bir şekilde kullanılması gerektiğini söylediniz. Yine konuşmanızın bir cümlesinde hatırladığım kadarıyla teknoloji serbest piyasa içinde yer alır dediniz. Yani ilerlemiş bir teknolojinin piyasa düzenini ileriye götürücü, daha iyi çalışmasını sağlayıcı bir etkisi olduğunu söylediniz. Burada ben bir çelişki görmekteyim. Şöyle ki, eğer teknolojiyi kullanacaksanız içinde bulunduğumuz çağ bilgisayar çağıdır. Bilgisayarın getirdiği bazı özellikler vardır. Bilgisayar kullanıldığı takdirde, istihdamın müteahhütlik hizmetlerinde alsun, diğer sektörlerde alsun, yüzdesini pek bilemeyeceğim ama, önemli ölçüde düştüğü söylenebilir. Çünkü bir bilgisayarın yaptığı iş en azından yirmi işçinin yaptığı işe bedel ol-

maktadır. Bu durum istihdamı azaltıcı değil midir? Çeşitli bankaların tele-işleme geçmesi durumunda olduğu gibi böyle olduğu zaman bir personel azalması söz konusu olmayacak mıdır? Bu istihdamın daha çok olması için, daha ileriye dönük olması için ne gibi bir şart lazımdır. Bunun sıırı ne olmalıdır?

ERDİNÇ TOKGÖZ : Müsaade ederseniz bir soru da ben sarmak istiyorum. Saru Sayın Nurullah Gezg'in'e olacak. Dün Sayın Başbakanımız çok ilginç bir para-kredi aletini, istihdamla ilgili olarak açıkladılar. Ben şimdi bu aleti bir soru şekline getirerek, Sayın Gezg'in'e soracağım.

Sayın Başbakanımız dün dediler ki: «Eğer izlenen faiz politikası sonucu faiz düşük, para ucuz olursa, sanayicimiz sermaye-yoğun teknoloji seçiyor. O zaman bizim izleyeceğimiz politikayla faiz oranını yükselterek yeni yatırımlarda, yeni girişimlerde emek-yoğun teknoloji seçilmesini zorluyoruz.» Bu aletin, bu ilişkinin değerlendirmesini siz nasıl yaparsınız, Sayın Gezg'in? Bir de sayın bakanımızın çok açıkça belirttiği gibi kamu kuruluşlarında çok ciddi sorunlar vardır. Kamu sanayi işletmelerinde büyük kaynak israfı olmaktadır. Maliyetler yüksektir. Sayın Şarik Tara bunun güzel bir örneğini verdi. Sayın Gezg'in, size göre, özel sektörde, özel sanayi işletmelerinde verimlilik azami oranda sağlanıyor mu? Acaba bir verimlilik kampanyası açılması gerekmez mi? Türkiye'de özel sanayi girişimleri ne düzeyde verimli çalışıyorlar? ABD'de ve Avrupa'da sadece enerji tasarrufundan sağlanan kaynakların ne kadar büyük boyutlara ulaştığını ve dünya petrol piyasasını nasıl etkilediğini gördük. Acaba Türkiye'de, özel sektörde, sanayi işletmelerinde, özellikle İstanbul Sanayi Odası sınırları içinde bu konuda çalışmalar var mıdır?

Şimdi tam yarım saatimiz var. Konuşmacılarımıza 10'ar dakika veriyorum. Bu süre içinde sorulara cevap verecekler ve değerlendirmelerini yapacaklar. Şimdi ilk olarak, sözü Sayın Gezg'in'e veriyorum.

NURULLAH GEZGİN : Sayın Başkan, sayın konuklar. Soruların genellikle Sayın Şarik Tara'ya yöneltiltiğini izledik. Ben izin verirsiniz iki üç konuda görüşlerimi sunmak istiyorum.

Bir tanesi, Sayın Erkal Yukarağlı Bey, tekleşme ile serbest piyasa ekonomisi nasıl bağdaşır, şeklinde bir soru yönelttiler. Elbette, tekleşme ile serbest piyasa ekonomisini bağdaştırmamız mümkün değil. Birinde ismi üzerinde tekel var, ötekinde de teşebbüsün özgürlüğü ve rekabet var. Dolayısıyla tekel ile serbest piyasa ekonomisini bağdaştırmak mümkün değildir. Kaldı ki, bu te-

kelin değişik türleri vardır. Ekonomik bayutlarda tekeller vardır, birtakım yasal güvencelerle tekeller vardır. Türk sanayileşme sürecine baktığımızda 1960'lı yıllardan bu yana, karma ekonomi, ithal ikamesine dayalı sanayi, düşük faiz vs. gibi birtakım politikalar, birdenbire 1980 yılında sapma var. Bu sapma ile bütün değer ölçüleri değişiyor. Değişik bir model uygulanmaya başlanıyor. Şimdi, Türk sanayiinin oluşum sürecinde birdenbire tekelleri bertaraf etmek mümkün değildir. Sanayi Odası'nın yönetimi adına kanusuyorum, biz bu modeli içimize sindirebilmişsek tekelere de karşı tavır koymak mecburiyetindeyiz. Buna hükümetin de bir ölçüde tavır kaymasından yanayız. Üretimde bir tekel, satışta bir piyasa ekonomisi çok çelişkili bir yaklaşımdır. Bunlara fırsat verilmemesi lazım. Ama, 1980'li yıllara kadar izlenen ekonomik politikada, birdenbire Türk ekonomisini ve Türk sanayiini bunalıma sokacak, 180 derecelik bir dönüş beklemek de gerçekçi değildir. Zaten İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti de konuyu serbest piyasa ekonomisi değil, «Piyasa Ekonomisine Geçerken» diye tanımlamıştır. Demek ki, bir geçiş sürecini yaşıyoruz. Bu geçiş sürecinin içinde birtakım beklentileri beraberce düşünmemiz lazımdır.

Bir başka değerli arkadaşımız Tekel'de çalışıyormuş. Tekel'in de bir monopol olduğunu ve Japonya ve Fransa'da uygulanmakta olduğunu, bu konuda ne düşündüğümüzü sordu. Arkadaşlarım da görüşlerini sunacaklar tabii. Ben konuşmamın başında şuna değindim. Piyasa ekonomisi 18, 19. asırdan gelmiş bir tanım, bir kavram. Bu kavramın şu andaki tanımı nedir, hatta bu politikayı izleyen ülkelerdeki tanımı nedir, nerde başlar, nerde biter? Buna baktığımız zaman klasik bir tarifinin olmadığını görürüz. Bir bakıyorsunuz bir ülkede, mesela Fransa'da bütünü tekel, yani monopol üretiyor, ama aynı Fransa bakıyorsunuz başka bir hizmeti, belediye hizmetini özel sektöre veriyor. Demek ki, piyasa ekonomisinin uygulanmasında çok değişik yaklaşımlar var. Bu bir tercihtir. Siyasi iktidar bu tercihi yapar. Bizim görüşümüz odur ki, piyasa ekonomisini içimize sindirmişsek Tekel de dahil, tüm Türkiye'deki mevcut kuruluşların piyasa ekonomisine açılması lazım. Aksi takdirde bir topal bir yaklaşım olur. Topal bir yaklaşımın da piyasa ekonomisi şeklinde ifadesi mümkün değildir. O vakit Sayın Besim Hacı'nın lafına geliriz. Kanuşmamın başında da belirttiğim gibi bugünkü uygulama daha ziyade devletin fiyatlara müdahalesinin asgariye indirilmesidir. Onun ötesinde bir piyasa ekonomisinden bahsetmek mümkün değildir. Bunu Sayın Boşbakanımız da ifade etmişlerdir. «Piyasa Ekonomisine Geçiş» diye bir tanımlama yapmaktadırlar. Dalayısıyla, burada tamamen «free trade» mümkün

değildir ve Türkiye'nin koşulları da buna müsait değildir. Bu uygulamalar, 1970'li yıllarda olduğu gibi, birtakım gelişmelerin reaksiyonudur. Onların alternatifidir. O günleri yaşadık, ikili fiyatları yaşadık, vergisiz kazançları yaşadık, kurnazlığın prim yapmasını yaşadık. Bunlara karşı bir önlemdir, bunlar. Bunun başarılı olduğunu da izlemekteyiz. Dalayısıyla gerçek anlamda bir piyasa ekonomisi söz konusu değildir. 1980'den bu yana izlenen ekonomi politikanın temel düşünce yapısı budur. Piyasa ekonomisidir. Oysa bu piyasa ekonomisi kavramının tanımı, anlamı araştırılmamıştır, düşünülmemiştir. Ne kuruluşlar bunu yapmıştır, ne üniversitelerimiz bunu yapmıştır. İlk defa İktisat Mezunları Cemiyeti, bu kanuyu gecikmiş bir şekilde gündeme getirmiştir. Ama teklifimiz adur ki, üniversite camiamız, piyasa ekonomisinin batı ülkelerindeki uygulamalarını da dikkate alarak, Türkiye'nin koşullarına uygun bir piyasa ekonomisinin nasıl olması gerektiği konusunda bir tartışma açsın. Buna biz İstanbul Sanayi Odası olarak da hazırız ve destekleriz. Aksi halde bu kanu bir kavram kargaşası halinde herkesin kendi saplantısına göre anlamlandırılacaktır. Burada da amaçtan uzaklaşıp, konunun açıklık kazanmasına fırsat vermeyecek ve bir polemik haline getirilecektir. Dileğim odur ki, piyasa ekonomisi bugünkü toplantı vesilesiyle gündeme gelsin ve bunun boyutları, kuralları ve koşulları birlikte tartışılsın. O zaman bizler de izlenen ekonomi politika hakkında değerlendirme yaparken gerçekçi olmak fırsatını bulalım.

Alaaddin Ersin Bey, Sanayi Odası'ndan işletmelerin iş hacimleri ve yöneticiler hakkında bir doküman istemişler, o doküman var mıdır, diye soruyor. Arkadaşlarımız da bilirler, Sanayi Odası'na üye olmak mecburidir, ihtiyari bir durum değildir. Sanayici vasfını ibraz eden herkesin odaya kayd olması gerekmektedir. Bu mecburiyetin içinde de birtakım bilgilerin gizli tutulması zorunluluğu vardır. Yani herhangi bir firmanın kapasitesi nedir, iş hacmi nedir, bütün bunlar mecburi kaydın gereği gizlilik içinde yürütülmektedir. Ancak, genel sektörel toplamlar verilebilir. Ayrıca Oda'ya kayıtlı üyelerin isimleri isteniyorsa, bu mümkündür. Hatta bir rehberimiz vardır. Bu rehberde bütün firmaların sektörel dağılımlarına göre isimleri bulunmaktadır. Bununla herhalde ihtiyaçlarını karşılayabilirler. Ama herhangi bir firmanın iş hacmi nedir, kapasitesi nedir, bunları söylemek mümkün değildir. Gizlilik ilkesine ters düşer.

Son olarak sayın başkanın sorusu aldı. Bir tanesi, Sayın Başbakanın para-kredi politikasıyla ilgili olarak söylediği «Para pahalı olduğu takdirde sanayi emek-yağın yatırımlara yönelir. Para ucuz olduğu takdirde sanayi yatırımlarda serma-

ye-yoğun sektörlerle yönelir» şeklindeki sözlerine ilişkindi. Biz Sanayi Odası olarak Türkiye'de yatırımların geciktiği inancındayız. 1970'li yıllardan bu yana yatırımlar, bilhassa imalat sanayii yatırımları durma noktasındadır. Özel sektörün yüzde 50 olan payı yüzde 35'lere düşmüştür. Dolayısıyla, yatırımların 1978'lerden bu yana yapılmadığını ve bugün bir yatırım yapılması düşünüldüğünde bunun üç-beş senede devreye gireceğini düşünürsek, 20. asrın son çeyreğinde en az bir on yıllık gecikmeyi göz önüne almış olmamız lazım. Bunu, yani yatırım konusundaki özlem ve arayışlarımızı en azından yatırım yapma şevk ve hevesinin tekrar tahrik edilmesini, uyandırılmasını teklif etmekteyiz. Ama, Sayın Başbakanımız Türkiye'deki yatırımların ancak, en az yüzde 7'lik bir büyümeden sonra yapılabileceği gibi bir yaklaşım içindedir. Oysa yatırımlar yapılmadığı ve üretim ortamı olmadığı takdirde, bu yüzde 7'lik büyümenin nasıl olacağı kanusu bizim için bir muamma almaya devam etmektedir.

Dün bendeniz yok idim, Sayın Başbakan yatırım konusuna değinip para politikası ile ilişkisini kurmuşsc bu bir aşamadır. Biz m için memnuniyet verici bir gelişmedir. Çünkü yatırım denildiği zaman 10 milyarlık, 15 milyarlık yatırımları özmekte ve bunun da ancak yabancı sermaye ile olacağı inancını taşımaktadır. Emek-yoğun yatırımları dahi gündeme getirmişse bunu memnuniyetle karşıladığımızı ifade etmek isterim. Burada Sayın Maliye Bakanımızın huzurunda tekrar belirtiyorum. Türkiye'de yatırım hevesini uyandırmak gerekir. Bu da sadece para politikasıyla, ucuz faizle olacak mesele değildir. Birtakım başka teşvikler vardır. Ama en azından komple yatırımlar değilse bile, tevsi ve darboğaz giderici yatırımlarda birtakım teşviklerin getirilmesi gerekir. Bu teşvikler neler olabilir? Birtakım gelişmiş bölgelerde, İstanbul gibi yerlerde ille ihracata yönelik alma gibi bir kayıt oronmaktadır. Oysa 1982 yılında yüzde 60'ları geçen ihracattaki sanayinin payı, ihracata yönelik sanayilerin, ithal ikamesi dediğimiz sanayiini yaptığı ürünlerdir. Bu yüzden konuya solt ihracata yönelik sanayi şeklinde yaklaşmak yanlışır. Bu ortamda yüzde 60-70'lere varan faizle bir sanayici darboğaz ya da tevsi yatırımı yapmak istiyorsa, ihracata yönelme gibi birtakım tartışılmış kriterler içinde, o yatırımı uygulama şansı verilmesi olumsuz bir gelişmedir. Buna hükümetin belli bir yaklaşım içinde olması gerekir. Bu yaklaşım da ne olabilir? Bu pahalı para karşısında -son karardo yüzde 26'lı bir faiz var-firmalar şapkalarını önlerine koyup düşünmelidirler. Bu yatırım ne sürede realize olur, Türkiye'de faiz trendi nasıl bir gelişme gösterir? O yatırımın üretime dönüşmesi, o yatırımın pazarlaması firmo bazında, sektör bazında bir inceleme konusudur.

Dünkü konuşma vesilesiyle Türkiye'de yatırımlar meselesinin üzerinde durulmasını bir ufak kımıldama diye değerlendirip, memnuniyetimi belirtmek istiyorum.

Şu anda küçük ve tevsi, darboğaz giderici yatırımların yapılmadığı bir ortamda sermaye-yoğun yatırımları beklemek ve düşünmek, ancak yabancı sermaye ile mümkündür. Yabancı sermayenin de Türkiye'ye ne zaman geleceği, hangi koşullarla geleceği bir muammadır, bir beklentidir. Türkiye'nin ise bu beklentiye tahammülü yoktur inancındayım. Bu itibarla böyle bir ayırımı, para pahalı olursa yatırımcı emek-yağuna yönelir, para ucuz olursa yatırımcı sermaye-yoğun yatırıma yönelir ayırımını sadece yatırım konusunun hükümette gündeme gelmesi şeklinde yorumluyorum. Şükronlarımı belirtiyorum.

Özür dilerim, bir saru daha vardı, galiba. Özel sektörde verimlilik sağlanıyor mu, diye bir soruyu unuttum. 1980'e kadarki dönemde biz sanayl kesimi olarak, yok sattık. Üretmeden sattık. Kalite, fiyat söz konusu değildi. Bütün mesele, o günkü koşullar altında üretim yapabilmek idi. Üretim yapıbiliyorsanız satıyordunuz ve fiyatını da istediğiniz şekilde dikte ettiriyordunuz Oysa 1980'den sonraki politikada, koşullar değişmiştir. Her sanayici, Sayın Mehmet Turgut'un dediği gibi, fabrikasının içine girmek zorundadır. Fabrikasının içine girmek, verimlilik arayışının simgesidir, ifadesidir. Bugün verimlilik oramayan, verimlilik ilkesine saygı göstermeyen bir sanayicinin yaşama şansı yoktur. Bu bir, model işletmeciliklidir. Bu, değişen koşullara uyum arayışıdır. Bunu, bütün firmaların yaptığı kanısındayım. Bunu yapomayan da hüsrana mahkumdur. Nitekim bugün bazı kuruluşların bu koşullara uymaması sektörel olmaktan ziyade, yönetim hatasından kaynaklanmaktadır Bu yönetim hatasını yapan firmalar kritik durumlara girmişlerdir. Bu yüzden her firmanın verimlilik arayışı içinde olması gerekir. Odomızın da günlük çalışma programına olacağı kanulardan bir tanesi de bu verimlilik kanusudur. Bilgilerinize sunmak isterim. Teşekkür ederim.

ERDİNÇ TOKGÖZ : Çok teşekkür ederiz Sayın Gezgin. Buyurun Sayın Koçman.

ALİ KOÇMAN : Sayın Gezgin'in görüşlerine ben katılıyorum. Ayrıca bir sual yöneltmediği için de, vakit bakımından konuşmak istemiyorum. Teşekkür ederim.

ERDİNÇ TOKGÖZ : Teşekkürler Sayın Koçman. Buyurun Sayın Şarik Tara.

ŞARIK TARA : Birinci soru Tekel'de çalışan kişiden gelmişti. Bu konuda Sayın Gezgin görüşlerini belirtti. Ben bir iki şey daha ilave etmek istiyorum. Bu ekonomiyi bugünden yarına değiştirmeye imkân yoktur. Bugün Aliğa petra-kimya tesisleriyle, Derince petra-kimya tesislerini yıkarak ortadan kaldırmaya da imkân yok. Zamanla, Türkiye'deki buna benzer tesislerin kurulması halinde serbest piyasa şartları geçerli olacaktır. Biz bugün hammadde olarak tesadüfen PVC kullanıyoruz, yeni hükümetimizin ithalatı serbest bırakması dalayısıyla hammaddemizin büyük bir kısmını daha ucuz olduğu için ithal ediyoruz. Bunun için ümit ederim ki, yalnız petra-kimya tesisleri değil, bundan çok daha kötü olan İskenderun, Karabük Demir Çelik gibi tesisler buna intibak etsinler. Kapasitelerini 1 milyon tondan, beş milyon tona aynı personell kullanarak çıkartsınlar. Dünya fiyatlarına varsınlar. Bunun yanında yalnız devlete ait değil, özel sektöre ait müesseseler de aynı şeyi yaparak dünya fiyatlarına erişsinler. Erişmedikleri takdirde hükümetin de görevi ithalatı daha serbest bırakarak a şekilde onların bu noktaya varmalarını zorlamaktan ibaret olacaktır. Tekeller bugünden yarına değil ama, çok kısa zamanda serbest piyasa ekonomisi koşulları içinde çalışmayı öğreneceklerdir. Ümit ediyorum.

Ekonomik bağımsızlık deyince, dünyada hangi devlet yüzde yüz ekonomik bağımsızlığa sahiptir, bu sorunun cevabını vermek gerekir. 12 ya da 13 petrol ülkesi birleşti ve 1970'lerin başında yeni fiyat tespit ettiler. Bütün dünya bu tespit edilen fiyatlarla altüst oldu. Acaba Almanya, ki o zaman ekonomisi en kuvvetli ülkelerden birisiydi, bağımsız mıydı? Bütün milletler ekonomik olarak değil, politik olarak da, sanat olarak da, kültür olarak da birbirlerine bağılıdır. Yeter ki, bu bağımlılık en asgari düzeyde olsun. Ülkeler, ancak siyasi olarak kuvvetliyseler, ekonomik olarak kuvvetliyseler daha az bağımlıdır. Yoksa 1985'lerde mutlak bir bağımsızlık beklemek mümkün değildir. Ne kadar dünya ekonomisine entegre olabilirsiniz o kadar daha az bağımlısinizdir. Sayın Kahveci'nin söylediği «Türkiye ekonomik olarak bağımsızdır» lafı başka yerden geliyor.

Eskiden, biz bir krediyi aldığımızda, karşılık olarak bugüne nazaran daha fazla bağımlı oluyoruk. Daha çok şartlara uymamız gerekiyordu. San Amerikan yardımı sırasında bazı şartları yerine getirmemiz bizden istendiği zaman, hükümetimiz tarafından isteklerine uymayacağımız bildirildi. Yardımın tutarı da 700 küsur milyon idi. Bunu önceleri daha zar bildirirdik. Benim bağımsızlıktan kastım budur.

Sınai Kalkınma Bankası yüzde 26 ile yatırım kredisi verecektir. Dünyanın her yerinde buna ben-

zer hadiseler vardır. Ben kur garantisinin aleyhinde olan bir kimseyim. Dünyada sigorta şirketine yüzde 3 verirdiniz. O kur, o günkü kura göre ister düşsün, ister yükselsin, neticede o sigorta şirketi, o kurdan muamele garmanize yardımcı olur. Bu yüzde 26 haddesi de buna benziyor. Yüzde 26, yatırım için düşük bir kredi değildir, yüksektir. «Üç sene ödemesiz, beş sene» şartına bağlıdır. Yani bu krediyi alan bir yatırımcı, sekiz sene sonra yatırım kredileri yüzde 13'e düşse dahi yüzde 26'yı ademek mecburiyetindedir. Amocımız da Türkiye'deki enflasyonu bu miktarlara düşürmektir. Bu yüzde 26 hadisesini dışarıdaki sigortalar gibi mütalaa etmek lazımdır. Ben olsaydım öyle yapmazdım, faizinizi dâviz cinsinden ödeyeceksiniz derdim. Buna karşılık da yüzde kaçsa bu hesaba göre ondan aradaki farkı sigorta olarak alırdım. Vatandaş da derdi ki, yok ben yüzde 12'den ödeyeceğim. Devalüasyon ne olursa olsun ne sigortaya para veririm, ne de yüzde 26'dan faiz alırım. Bugün bu da serbesttir. Dilerseniz yüzde 12'den kredi alırsınız ama, kur riskine de katlanarak alırsınız. Benim tercih etmem istenirse, ben ikinciyi her zaman tercih ederim. Devalüasyon olursa olsun, onun da sıkıntısını çekerim. Bu da şurdan geliyor. Biz sanayicilerin, belki de bir hatası var. Kur garantisi istiyoruz, neden istiyoruz? Enflasyon vardır, devalüasyon olacaktır. Daha çok para ödeyeceğizdir. Daha çok para verdiğiniz anda bizim imalatımız da a nispette çoğalacaktır, o enflasyona paralel olarak, kârımız da o nispette çoğalacaktır. Devalüasyon da genellikle o nispette olmuyor Türkiye'de. Fakat Türkiye'de yapılmış bir hata vardır. Kur garantisi verilmiştir. Bu hatalıydı. Fakat kur garantisinin kaldırılması daha büyük bir hata olmuştur. Kimse, kendini buna göre ayarlamamıştır.

Sayın Hocamın, serbest ticaret tamamen serbest mi olmalı, olmamalı mı? Dünyada uygulanan ticaret sistemi Türkiye'ye uyacak mı, uymayacak mı sorusuna gelince, bir memleket serbest piyasa ekonomisine geçmeye kalkınca bunun tamamen serbest olması gerektiği inancındayım. Nitekim artık Türkiye üçüncü memleketler için ithalata, ihracata başlamış durumdadır. Bu daha da gelişecektir. Artık Suudi Arabistan'a Yugoslavya'dan mal alıp satmak, ya da Fransa'dan mal alıp, Çin'e mal satmak mümkündür. Bunlar devam ettiği sürece de Türkiye'nin ekonomisi kuvvetlenecektir.

Şimdiye kadar bizde ticarete hep kötü gözle bakılmıştır. Halbuki ticaret ekonominin ayrılmaz bir parçasıdır. Bir memleket ticaretinde ne kadar başarılı olursa, o memleketin ekonomisi o kadar gelişir. Singapur'a bakın, Hong-Kong'a bakın, hatıta Avrupa'daki memleketlere bakın, hepsinde ticaret esastır. Ticaretin bir parçası olan pazarlama ise daha mühim bir hadisedir. Ben bir malı pazar-

ıyabildikten sonra anu üretecek yeri nasılsa bulurum, üretiririm. Siz ne kadar üretirseniz üretin, pazarınız yoksa stokunuz elinizde kalır. Bu da bizim artık çok dikkat edeceğimiz bir husus olmalıdır. Ayrıca pazarlamacılık çok zordur. Çok çalışma ister. Bu da genç arkadaşlarımızın vazifesidir gibi geliyor bana.

Ben sermaye-yoğun, emek-yoğun diye tarif ettim. Türkiye'de daha çok emek-yoğun yatırımlara gidilmesi gerektiğini söyledim. Yalnız sermaye-yoğun bir sanayide teknoloji geri olabilir. Emek-yoğun bir sanayide teknoloji ileri olabilir. Ben, emek-yoğun teknoloji geri olan bir sanayi olsun dedim. Bu katiyen söylemeyeceğim bir şeydir. Bizim en modern, teknoloji en ileri emek-yoğun teknolojileri seçmemiz lazımdır. Kompüter de kullanmamız lazım, her türlü modern aleti de kullanmamız lazım. En ileri teknoloji olan emek-yoğun sanayii kullanmamız lazımdır. Mesela bir inşaat emek-yoğun sanayidir. Ben inşaatı kürekle, kazmayla yapalım demiyorum. En modernini yapacağız ama buna karşılık emek-yoğununu yapmamız gerekmektedir. Ancak zaten böyle yaptığımız takdirde kendi yaptığımız malları daha kolay yurt dışında satabiliriz. Yoksa teknoloji bakımından geri kalmış bir memleket olarak biz oturup en yoğun sermaye gerektiren, teknoloji de yukarıda bir sanayi seçtiğimiz zaman yine Japonya, ABD, Almanya ile re-

kabet etmemiz çok kolay mümkün değildir. Bizim seçeceğimiz sanayi emek-yoğun, fakat teknoloji en ileri olan sanayidir. Bunu bir kez daha tekrar etmek istiyorum. Bu tarifi de güzel yapmak lazım. Aksi takdirde çok geri kalırız. Teknolojide de geri kalırız, ekonomide de geri kalırız.

Bana sorulan sorular bundan ibaret yanılıyorsa, Dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

ERDİNÇ TOKGÖZ : Sayın Şarik Tara'ya çok teşekkürler.

9. İktisatçılar Haftasının ikinci gününün sabah aturumunda, bu kadar nezih bir topluluğu uygar ilişkiler içinde tartışır görmekten ve bu oturuma başkanlık etmekten onur duyduğumu belirtmek isterim. Genç iktisatçı arkadaşlarıma şunu söylemek istiyorum: Ülkemizin bu kadar seçkin insanlarını, hükümetimizin en üst düzeydeki temsilcilerini, bu kadar büyük ilgiyle haftamıza katıldığını görmekten dolayı ne kadar memnunsanız, sorumluluğunuz da o kadar büyüktür. Yarın, gelecekte bu haftaları bu düzeyde devam ettirmelisiniz. Bu vesileyle bu haftaların iktisatçılara mal edilmesinde katkıları büyük olan Profesör Yüksel Ülken'i, bugünkü Yönetim Kurulu üyelerini kutlamak isterim huzurunuzda. Teşekkür ederim.

27 Nisan 1984 (Öğleden Sonra)

Türkiye Ekonomisi ve Geleceği

Oturum Başkanı — Halit SOYDAN

Bildiri — Doç. Dr. Taner BERKSOY

Yorumcular — Prof. Dr. İzzettin ÖNDER,
Osman ULAGAY

HALİT SOYDAN (Oturum Başkanı) :
9. İktisatçılar Haftasının ikinci gün toplan-
tılarının öğleden sonra oturumuna hoş
geldiniz.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin gelenekleşmiş olan İktisatçılar Haftası'nın dokuzuncusunda olmaktan kıvanç duyuyoruz. Naçız bir mensubu olmaktan her zaman gurur duyduğum İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin düzenlediği böyle bir toplantıyla iktisadın günümüzde güncelleştiği sırada ağırlığını kamuoyunda bir kez daha hissettirmesini sevinçle izlemekteyiz. Büyük ilgi uyandıran, yankılara yol açan 9. İktisatçılar Haftası'nın, hazırlanışına katkıda bulunan İktisat Fakültesi Mezunları Derneği Yönetim Kurulu üyelerini Başkan Esin Kuylulu şahsında

kutlamak istiyor ve başarılarının devamlı olmasını diliyoruz.

Oturumun bugünkü konusu «Türkiye Ekonomisinin Geleceği». Konuşmacılar, saydığımız, feyiz aldığımız Sayın Doç. Dr. Taner Berksoy ve Sayın Prof. Dr. İzzettin Önder ile son yıllarda iktisat yorumcusu olarak Türk basınında büyük ağıza uyandıran gazeteci arkadaşımız Sayın Osman Ulagay. Bugünkü oturumun birinci bölümünde bildirisi ile Sayın Doç. Dr. Berksoy söz alacaklar, ondan sonra sayın hocamız Önder ve sayın Ulagay yorumda bulunacaklar. Bir aradan sonra da tartışma bölümüne geçeceğiz. Hepinizi tekrar saygıyla selamlıyor ve mikrofonu sayın Berksoy'a veriyorum.

TANER BERKSOY : Amaçları, araçları ve dünya görüşü artık yabancımız olmayan bir istikrar programı son dört yıldır Türk ekonomisinin temel iktisat politikası yaklaşımını oluşturmuştur. Yeni siyasal koşullara rağmen, bugün de, iktisat politikasının temel yaklaşımında radikal bir değişme söz konusu değildir. Tersine, son dört yıldır denenen yaklaşımın daha kararlı ve yoğun olarak sürdürülmeye devam edileceği anlaşılmaktadır. Bizim konumuz, bu yaklaşım sürdürüldüğü takdirde, Türk ekonomisinin önümüzdeki yıllarda nasıl bir görünüm alacağıdır. Kısacası, konumuz bugünü veri alıp ileriye kestirmektir.

Sosyal içerikli olaylar kümesi içinde ileriye kestirmek olanaksız denecek kadar güçtür. Mevcut eğilimler bilinse dahi, belirsizlikler ileriye kestirmeyi güçleştirirler. Kantitatif alehlerin kullanım alanı genişledikçe, iktisatta bu tür kestirmeler yapmak kolaylaşmaktadır. Giderek, makroekonomik modellerin kullanıma girmesi kurulacak belirli senaryoların muhtemel sonuçlarının irdelenmesini mümkün kılmaktadır. Günümüzde profesyonel iktisatçılar ileriye kestirmek üzere bu tür modelleri kullanmaktadırlar. Son yıllarda ülkemizde de başarılı model uygulamaları yapılmaktadır. Ancak, ileriye dönük kestirimler yapmak amacıyla üretilen modeller, teknik beceri yanı sıra, uzun çalışmalar isteyen emek ürünleridir. Kaldı ki, bu tür çalışmalar sonucunda ulaşılan nokta, bir dizi varsayım altında, elde edilen ilişkiler kümesinin karmaşık bir teknik soyutlama düzeyinde çözümlenmesidir. Teknik ayrıntılar yanı sıra, sayısal yığılmaların içinde boğulma tehlikesi oldukça fazladır. Bu açıdan bakıldığında, bu tür bir model çözümünün bizim buradaki amacımıza pek uygun olmayacağı açıktır. Belirli ölçüde vulgarizasyon, amacımıza daha uygun bir çerçeve sağlayacaktır. Bu yazımızda izleyeceğimiz yöntem iktisat politikalarının mevcut yapısını veri alıp, temel iktisat bilgileri ve usavurma yardımıyla ileriye dö-

nük bazı ipuçlarına ulaşmak olacaktır. İtiraf etmek gerekir ki, 1984 Türkiye'sini bu tür bir yöntemle değerlendirmekte bazı kolaylıklar vardır. Ayrıntılarda ortaya çıkan değişmelere rağmen, son dört yıldır aynı istikrar politikasının hemen hemen aynı kadrolar eliyle sürdürülüyor olması değerlendirmelerimizde önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Günümüzde Türk ekonomisinin verdiği görüntünün son dört yılın iktisat politikası uygulamalarının sonucu olduğu açıktır. Aynı politikalar sürdürülürse önümüzdeki yıllarda ekonominin görüntüsü ne olacaktır sorusuna verilecek cevaptaki kolaylık burada yatmaktadır. Kısaca, önce ne olduysa, şimdi de o olacaktır demek mümkündür. Yanıltıcı kolaylığına rağmen, bir ölçüde bu manüğa katılmamak mümkün değildir. Dört yıl önce benzer uygulamalarla başlatılan yaklaşım, dört yıl sonra aynı çerçeve ile önümüze konuluyorsa kestirmeden, benzer gelişmelere tanık olacağımızı söylemek mümkündür. İleriye dönük ipuçlarını değerlendireceğimiz iktisat politikalarının, dört yıldır uygulamada olmasının sağladığı bir avantaj daha söz konusudur. Uygulama, bize gerektiğinde ayrıntıya girerek sonuçları değerlendirme imkânı vermektedir. Diğer bir deyişle, bugünkü eleştirilerin maddi kanıtları hazırdır. 1980 yılının soyut düzeyde eleştirme güçlüğü gitmiş, bir performansı somut verilerle değerlendirme kolaylığı gelmiştir. Bu noktaya kadar söylediklerimiz 1980 sonrası izlenen iktisat politikalarını, sonuçlarıyla birlikte değerlendirmenin konumuz açısından kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Bu tür değerlendirmeler çeşitli şekillerde yapılmış ve yapılmaktadır. Son yıllarda Türk iktisat yazını bu tür değerlendirmelerin yetkin örnekleriyle doludur. Bunların tekrarında yarar yoktur. Kaldı ki, malumu ılan ederken ayrıntılar ve gereksiz polemikler içinde boğulma tehlikesi vardır. Kanımca son dört yılın değerlendirilmesinde, ayrıntılı uygulama raporu yerine, amaçlar ve bunlara ulaşmadaki başarı

derecesine ağırlık vermek daha yararlı olabilir .Bu tablonun yanına, amaçlanmayan ancak amaçlara ulaşmak için programın mantığı gereği feda edilen iktisadi olguları da koyacak olursak üzerinde ısrar edilen istikrar anlayışının ulaştığı genel sonuç ortaya çıkar. Bunun için ayrıntıya girmemiz gerekmez. Uygulama sonuçlarına satırbaşlarıyla değinmek yeterlidir. Bu gerçekleştirildikten sonra, günümüzdeki politikaların son dört yıldan ne derece farklı olduğunu irdeleyerek, bunun ileriye dönük ipuçlarını kolaylıkla saptayabiliriz.

I. İstikrar Programında Amaçlar ve Araçlar

1980 yılı başında Türk ekonomisi iç ve dış dengeyi sağlamaya yönelik bir iktisat politikası paketinin uygulamaya konmasını haklı kılacak koşullara sahipti. 1975 sonrasında ciddi ölçüde bunalıma düşen ekonomide uygulanmaya çalışılan istikrar politikaları başarı sağlayamamış, bunalım yoğunlaşarak tıkanma noktasına dayanmıştı. Böyle bir ortamda uygulamaya konan 1980 istikrar politikalarının açık ve zımni iki grup amacı olduğu söylenebilir. Açıkça ifade edilen amaçlar şöyle özetlenebilir.

- a— Hızlanan enflasyon karşısında ekonomide fiyat istikrarına ulaşmak;
- b— giderek artan dış ödeme güçlükleri ve ciddi boyutlara ulaşan dış borçlar karşısında hızla dış dengeye yönelmek;
- c— bozulduğuna inanılan fiyat göstergelerini düzeltmek ve bunu ekonomide piyasa koşullarının etki ve yaygınlığını artırarak sağlamak.

Açıkça ifade edilmeyen ve daha çok kaçınılmaz araçlar olarak tanıtılan, ancak seçilen istikrar yaklaşımının ideolojik tercihlerinin getirdiği amaçlar görüntüsü veren üç zımni amacı da istikrar programının amaçları arasında saymak gerekir.

- i— Önceki yıllarda, hızla artarak enflasyona neden olduğuna inanılan ücret gelirlerini gerileterek, gelir dağılımını değiştirmek,
- ii— artan etkinlikleri çerçevesinde ekonomide rasyonel karar alma ve etkin kaynak kullanımı süreçlerini bozduğuna ve enflasyonist harcamalara yol açtığına inanılan kamu kesimini görece olarak daraltmak,
- iii— dışa kapalı olduğuna inanılan ekonomiyi hızla dışarıya açmak ve kalkınma stratejisini bu yönde değiştirmek.

Dikkat edilecek olursa bu iki grup amaç iç içe girmiş ve ikinci grupta sayılan zımni amaçlar birinci gruptaki amaçların gerçekleştirilmesinde araç olarak kullanılmıştır. Bu 1980 istikrar programının temel mantığı açısından kaçınılmaz bir sonuctur. Diğer taraftan, açıkça ifade edilen amaçlara ulaşmak üzere kullanılan araçları da şöyle özetlemek mümkündür.

1— 1980 istikrar programının açıkça ifade edilen amaçlarının başında enflasyonu önlemek gelmektedir. Enflasyon tamamen bir parasal olgu, bir talep sorunu olarak ele alınmış, politika araçları da buna göre saptanmıştır. Buna göre, fazla olduğuna inanılan talep, ya da satın alma gücü, parasal önlemlerle giderilecektir. Bu çerçevede para arzı kısıllacak, krediler geriletilecek ve tasarruf özendirilecektir. Emisyon ve para arzının kontrolü bu amaca yönelik temel araçtır. Özellikle Merkez Bankası kredilerinin kontrolü önemli bir araç görevi yüklenmiştir. Faiz oranlarının yükseltilmesi de bir yandan daralan para arzının doğal sonucu gibi gösterilse de, temelde tüketimi caydırma-tasarrufları özendirme işlevini de yüklenen bir araç olarak devreye sokulmuştur. Enflasyonu geriletmek amacına yönelik olarak, iki ana araç daha kullanılmıştır. Daha önce de değindiğimiz gibi, araçtan ziyade amaca benzeyen bu poli-

tikalardan bir tanesi ücret gelirlerini geriletmek, diğeri ise kamu kesiminin etki alanını daraltmaktır. Ücretlerin geriletmesinden hem talep baskısını azaltıcı ve hem de maliyet artışlarını dizginleyici etki beklenmiştir. Kamu kesiminin etki alanını daraltmak aracı ise, bir yandan üretici kamu kuruluşlarının piyasa sistemini bazucu etkilerini azaltmak, diğeri yandan da sübvansiyon harcamalarını dizginleyerek kamu otoritesinin enflasyonist finansman eğilimini kırmak amacıyla kullanılmıştır. Böylece, ücretliler ve kamu kesimi aleyhine gelişecek olan bir yeniden bölüşüm süreci, enflasyonu geriletmek amacıyla kullanılacak bir araç olarak görülmüştür.

2— 1980 istikrar programının açıkça ifade edilen diğeri bir amacı alan dış dengenin sağlanması konusunda temel araç olarak kur politikası kullanılmıştır. Merkez Bankası tarafından günlük lian edilen ve Türk lirasının gerçek değerlerinden sapmasını önlemeyi amaçlayan bir sürekli devalyasyon politikası cari işlemler açığını kontrol altında tutmak üzere uygulanmıştır. Türk lirasının günlük ayarlamaları sürekli değer kaybetmesinin yurt içi nispi fiyatlar yapısını ihracat lehine değiştireceği, ithal mallarının ise fiyatını artırarak döviz talebini sınırlayacağı umulmuştur. Dış dengenin sağlanmasında temel işlev ihracat artışlarına verilmiştir. Kur politikası yanı sıra, vergi iadesi, tavizli kredi ve ek vergi iadeleri gibi sübvansiyonlarla ihracat özendirilmeye çalışılmıştır. Tüm sübvansiyonların, enflasyona neden oldukları gerekçesiyle, kaldırıldığı bir ortamda ihracata aşırı ölçüde sübvansiyon sağlanmıştır. Bu çerçevede, ekonominin dışa açılması ve «ihracata yönelik sanayileşme» stratejisinin benimsenmesi dış dengeyi sağlamaya yönelik araçlar olarak algılanıp, takdim edilmiştir.

3— 1980 istikrar programının açık amaçlarından birisi de piyasa ekonomisi koşullarına etkinlik ve yaygınlık kazan-

dırmaktır. Bu amaç çeşitli göstergelere farklı belirlenme düzeyleri sağlanarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin, kamu otoritesi tarafından belirlenegelen faiz oranının serbest bırakılması böyle bir mantığın uzantısıdır. Aynı şekilde Kamu İktisadi Kuruluşlarının, fiyat belirlemelelerinde sosyal kaygıları terk edip, finansman açıklarını fiyat zamlarıyla kapatmalarının sağlanması da benzer bir piyasa mantığına dayandırılmıştır. Döviz kurlarının sürekli ayarlanması, temel sınai ve tarımsal ürünlerden devlet sübvansiyonlarının kaldırılması gibi gelişmeler de, enflasyonu önleme görevi yanı sıra, fiyat mekanizmasını yaygınlaştırma işlevini yüklenmişlerdir. Ekonomide kamu kesiminin faaliyet alanının daraltılması, özel kesimin daha ağırlıklı sektör haline getirilmesi girişimleri de esasta piyasa ekonomisi koşullarını sağlama araçları olarak kullanılmıştır.

Son dört yıldır uygulamada olan istikrar programının görünürdeki amaçları ve araçları bu şekilde özetlenebilir. Bu özetlemede oldukça önemli basitleştirmelere gidildiği, daha karmaşık ve çok boyutlu etkileşim içindeki süreçlerin ihmal edildiği açıktır. Ancak bu kadarı amacımız açısından yeterlidir. Önemli alan istikrar programının özetle anılan bu amaçları gerçekleştirmedeki başarısının sınanması, ihmal ya da feda edilen noktalardaki sonuçların irdelenmesidir.

II— İstikrar Programının Ulaştığı Sonuçlar

1980 yılında uygulamaya konan istikrar programı siyasal tercihleri, ilkeleri, amaçları ve araçları açısından değerlendirilip, eleştirilmiştir. Söz konusu program siyasal tercihleri açısından toplumsal çıkarlara aykırı bulunmuş, amaçları ve araçları açısından da yanlış seçimler yapmış olmakla suçlanmıştır. Bu görüş ve eleştirilere kısmen ya da tamamen katılmak veya bunları tümüyle reddetmek

mümkündür. Buradaki tutumumuzu soyut değerlendirmelerde bütünüyle kaçınılması mümkün olmayan öznel yargılarımız ve seçişlerimiz belirler. Oysa, uzun süredir devam eden bir uygulamanın nesnel ölçütlerle değerlendirilmesi mümkündür. Kaldı ki, dört yıldır süregelen ve bir o kadar da sürmesi muhtemel bir uygulamayı, kendi tercihleri ve ulaştığı sonuçlar açısından değerlendirmek ileriye kestirebilmek açısından da önemlidir. Ayrıntısını aşağıda sunacağımız gibi, kanımızca 1980 istikrar programı kendi amaçlarını gerçekleştirirmede tam anlamıyla başarılı olmamış bir uygulamadır. Nitelikleri itibarıyla kısa dönemli olmak zorunda olan bir istikrar yaklaşımının neredeyse orta vadede bir plan dönemi kadar uzun bir süre sürdürülmesi ve perspektif olarak da başka bir uygulama vaat edememesi, bir yerlerde, bir aksaklık, bir başarısızlık olduğunun genel kanıtıdır. Böyle bir sonuca, ayrıntısına fazla girmemek kaydıyla, son dört senenin amaçlananlar açısından yapılacak bir muhasebesinden de ulaşmak mümkündür.

1— İstikrar programının, abartarak ön plana çıkarttığı ve en fazla önemi verdiği enflasyonu önlemek ve fiyat istikrarını sağlamak amacına tam anlamıyla ulaştığını söylemek güçtür. 1980 istikrar programı, aynen 1984 Nisanında yaşanan «yeni başlangıç» benzer şekilde, temel mallara yapılan yüksek oranlı zamlardan kaynaklanan bir fiyat şokuyla başlatıldı. İstikrar programının birinci yılında fiyat artış oranı savaş sonrası dönemde görülmemiş bir düzeye yükselerek üç haneli bir orana (%107,2) ulaştı. Toptan Eşya Fiyatları Endeksindeki bu sıçramadan sonra fiyat artış hızı hafifleyerek 1981'de %36,8 ve 1982'de %25,2 düzeyine indirildi. Tamamen bertaraf edilemese dahi kontrol altına alındığı izlenimini veren fiyat artışları 1983 yılında yeniden hızlanarak %35,6 düzeyine kadar yükseldi. 1984 yılının ilk iki ayında ise fiyat artışlarının %10 ora-

nına ulaştığı tahmin ediliyor. Fiyat artış hızlarına istikrar programı öncesi ve sonrası dönemlerde ortaya çıkan fiyat artışları açısından bakacak olursak, programın fiyat istikrarı sağlamak amacına ulaşmada fazla bir başarı sağlayamadığı daha açık olarak görülebilir. Enflasyonun hızla kaygı verici boyutlara ulaştığı ve bir istikrar arayışına temel hazırladığı 1976—1979 döneminde Toptan Eşya Fiyatları Endeksinin artış oranı %210'dur. İstikrar programının uygulamada olduğu 1980—1982 döneminde ise Toptan Eşya Fiyatları Endeksinin artış oranı %255'tir. Görüldüğü gibi, istikrar programının uygulandığı ilk üç yıldaki enflasyon hızı, bir önceki dört yıllık dönemin enflasyon hızından yüksektir. İstikrar programının enflasyonu tam anlamıyla önleyemediği açıktır.

1980 programının temel amacı olan istikrarı sağlamadaki bu başarısızlığı birçok nedene bağlanabilir. Bunlara sadece işaret etmek yeterlidir. Kanımızca temel yanlış enflasyon olayının bütünüyle konjektürel-parasal bir talep şişkinliği olarak algılanmasında yatmaktadır. Bunun yanı sıra, gerçekte endojen (içsel) bir değişken olan para arzı eksojen (dışsal) ve kamu otoritesinin öznel tercihlerine göre belirlenebilen bir değişken olarak düşünülmüş ve enflasyonla mücadelede ana görev bu değişkene verilmiştir. Oysa, ekonomideki gelişmelerden etkilenen para arzı tam anlamıyla kontrol edilememekte, yapısal faktörlerden etkilenen fiyat artışları konjektür politikalarına tam anlamıyla cevap vermemektedir. Özellikle 1983 yılında enflasyonun yeniden canlanıyor olması bu izlenimi güçlendiren bir gelişmedir.

1980 sonrası dönemde gelir dağılımının ücretler ve tarım aleyhine bozulduğu ve talebin önemli ölçüde geriletildiği açıktır. Buna rağmen fiyat artış hızı dönem içinde en düşük düzeye indiği 1982 yılında dahi 1977'nin enflasyon oranından yük-

sektir. Bu kıyaslama enflasyonu bütünüyle bir talep olayı olarak düşünmedeki yanılığı ortaya koymaktadır. Kaldı ki, üretimde kapasite kullanımının düşük, işsizlik oranının yüksek olduğu bir ortamda talep enflasyonundan söz etmek pek ikna edici değildir. Bu koşullarda, faktör kullanımını sınırlayan yapısal etkenler ve bunların neden olduğu yapısal enflasyondan söz edilebilir. Bu takdirde de enflasyona sadece talep kısıcı önlemlerle yaklaşılıp, yapısal etkenleri ihmal etmek sonunu sadece ertelemek anlamına gelir.

İstikrar programı döneminde para arzının hızlı artışlar kaydettiği, para politikasının söylendiği kadar sıkı uygulanmadığı, talep yönetiminin büyük ölçüde ücretler ve tarımsal sübvansiyonların geriletilmesi üzerine oturtulduğu görülmektedir. Ayrıca, para arzının yıllık artış oranındaki dalgalanmalar ile önce yavaşlayıp, sonra yeniden hızlanan enflasyon arasında öngörülen ilişkinin pek de ikna edici bir bağlantı olmadığı anlaşılmaktadır. Gerçekten, dar anlamda para arzı (M1) 1980—1983 yılları arasında sırasıyla %58, %38, %38 ve %41 oranında artmış, geniş anlamda para arzı (M₂) artışı ise aynı yıllarda sırasıyla %67, %86, %56 ve %22 olmuştur. Bu göstergelerden iki sonuca ulaşmak mümkündür. Birincisi para arzındaki yıllık artışların pek de sıkıya bağlanamamış olmasıdır. Verilmeye çalışılan tersine izlenime rağmen, para arzı artışı ciddi ölçüde durdurulamamıştır. Bunu bir eleştiriden ziyade bir tespit olarak söylüyoruz. Zira kanımızca para arzı değişkeni kamu otoritesinin tam kontrolünde olan eksojen (dışsal) bir değişken olmayıp, ekonominin gereksinmesine göre artıp azalan endojen (içsel) bir değişkendir. Bu koşullarda enflasyon umudunu sadece para politikasına bağlamak hatalı olmaktadır. Para arzı verilerinden ulaşılan ikinci sonuç para arzı artışlarıyla fiyat artışları arasındaki bağlantıya ilişkindir. Sadece fiyat artışlarının yeniden hızlan-

dığı 1983 yılına bakmak dahi yeterlidir. Dar anlamda para arzının (M1) sadece üç puan arttığı, geniş anlamda para arzının (M₂) ise ciddi ölçüde gerilediği 1983'te enflasyon oranı 10 puan artmıştır.

Enflasyon konusunda diğer bir yanığı da piyasa türü ve fiyatların oluşumuna ilişkin yapısal bir özelliğin göz ardı edilmesidir. Yapılan birçok araştırma Türk ekonomisinde, özellikle sanayi kesiminde, tekelleri piyasa türünün yaygın olduğunu, fiyatların ise genellikle **mark-up** fiyatlaması şeklinde oluştuğunu göstermektedir. Talep daralırken fiyatların yükseltilebilmesi bu piyasa türünün belirgin özelliğidir. Bu durumda parasal (para arzı) ve reel (ücretler) sınırlamalarla talep geriletilse dahi, tekelleri birimler buna hâsılatlarını artıracak şekilde fiyat yükselterek tepki göstermektedirler. Öte yandan, döviz ve kredi gibi Türkiye'de sanayi üretimin en önemli iki girdisinin fiyatlarının kur ve faiz politikaları yoluyla sürekli yükseltilmesi mark-up fiyatlaması sonucu oluşan fiyatların da sürekli artması sonucunu doğurmaktadır. Bu koşullarda talep yönetimi ve fiyat politikaları çelişik hale gelip, birbirlerinin etkilerini kolaylıkla bertaraf edebilmekte ve fiyat-maliyet kısır döngüsüne yol açabilmektedir. Sanırım bu, alınması gereken bir derstir.

İstikrar programlarının geleceğini kestirebilmek açısından, 1980—1983 uygulamasından ulaşılmaması gereken en önemli sonuç, enflasyona karşı uygulanan parasal politikaların, %25-30 civarında bir yıllık fiyat artışı düzeyinde, yapısal enflasyon sınırına ulaştığıdır. Diğer bir deyişle, yapısal darboğazların üzerine gidilmedikçe, enflasyon oranının daha uzun süre bu sınırın altına çekilmesi olanaksız görülmektedir. Bu, dikkatle kaydedilmesi gereken bir noktadır. Önlem alınmadığı, yapıya yönelik reformlar gerçekleştirilmediği takdirde, istikrar programları enflasyona karşı başarısız kalacaklardır.

2— 1980 istikrar programının ikinci amacı olarak saydığımız dış ödemelerde dengeye yönelmek konusunda daha başarılı olduğu genellikle kabul edilen bir görüştür. Gerçekten, programın özellikle ağırlık verdiği ihracat açısından bakılacak olursa, belirli bir başarıya ulaşıldığı söylenebilir. Ancak, dış ödemeler konusunda

istikrar programının ulaştığı noktanın salt ihracat açısından değerlendirilmesi yanıltıcı olmaktadır. Konuya bütünüyle ödemeler bilançosu düzeyinde bakıldığında, istikrar programının sanıldığı kadar başarılı sayılmaması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki tablo bu görüşü kanıtlamak üzere hazırlanmıştır. Tablodan görüleceği

ÖDEMELER BİLANÇOSU 1978 — 1983 (Milyar \$)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983
İthalat	—4.599	—5.069	—7.909	—8.933	—8.842	—9.235
İhracat	2.288	2.261	2.910	4.703	5.746	5.728
Ticaret Dengesi	—2.311	—2.208	—4.999	—4.231	—3.096	—3.507
İşçi Dövizleri	983	1.694	2.071	2.490	2.187	1.554
Faiz Ödemeleri	—407	—546	—668	—1.193	—1.465	—1.349
Diğer Görünmeyen	353	541	483	949	1.209	1.161
Cari İşlemler Dengesi	—1.382	—1.119	—3.113	—1.984	—1.166	—2.141
Dış Borç Ödemeleri	—266	—544	—576	—571	—852	—1.093
Krediler (*)	1.445	765	2.562	1.450	3.027	670
Sermaye Ha. Dengesi	1.179	221	1.986	879	1.175	670
Genel Denge	—203	—898	—1.127	—1.105	+9	—1.471

Kaynak : TCMB — Üç Aylık İstatistik Özetleri, Mart 1984, Cilt II, No. IV, s. 10

(*) Yabancı sermaye ve bedelsiz ithalatı da kapsamaktadır.

gibi istikrar programının özellikle ikinci ve üçüncü yıllarında ihracatta hızlı bir artış, adeta bir sıçrama olduğu doğrudur. Bu, programın başarısıdır. Ancak, ihracattaki başarı dış dengeyi sağlayamamış, tersine, ticaret dengesi ve cari işlemler dengesi önceki dönemlere kıyasla bozulmuştur. İstikrar programının ilk yılında dış ticaret açığı Cumhuriyet tarihinde ilk kez 5 milyar dolar düzeyine yükselmiş, cari işlemler açığı da 3 milyar dolar düzeyini aşmıştır. 1982'de ithalatın duraklaması nedeniyle kontrol altına alınabilen ticaret ve cari işlemler açıkları 1983'te bu kez ihracatın

%0,3 oranında gerilemesi ve işçi dövizlerinin azalması nedeniyle tekrar artmıştır. Dikkat edilecek olursa, istikrar programı döneminde dış dengeye yönelmek açısından sadece 1982 yılı başarılı sayılabilir, ki bu yılda dahi, dış ticaret açığı 3 milyar doların üzerindedir. Kaldı ki, 1982'de ticaret ve cari işlemler açığının kontrol altına alınabilmesinin önemli nedenlerinden birisinin ithalat daralması olduğu da açıktır.

İstikrar döneminde dış ödemelerimizdeki gelişmelere kümülatif olarak bakmanın genel tabloyu daha iyi verebileceği ka-

nısındaayım. 1980—1983 döneminde dış ticaret açıklarının toplamı ise 8,4 milyar dolardır. Sanırım bu rakamları en büyük dış açıkların istikrar programı döneminde gerçekleştirildiği şeklinde yorumlamak pek haksızlık olmaz. Burada ileriye dönük değerlendirmelerimize ışık tutabilecek önemli bir noktaya dikkati çekmekte yarar vardır. Dış ödemelerde tarihimizin en önemli açıklarını verdiğimiz bir dönemde, problemsiz, rahat ve hatta başarılı bir dönem yaşadığımız izlenimini veren gelişme, dönem içinde sağlanan dış borçlardır. 1980—1983 döneminde toplam olarak 8,8 milyar dolar taze kredi ve borç sağlanmıştır. (*) Aynı dönemde 3,1 milyar dolar dış borç ödemesi yapıldığına göre net kredi girişi toplamı 5,7 milyar dolardır. Bu tespit iki açıdan önemlidir. Birincisi, önceki dönemde yaşanan ve ekonomiyi tıkanma noktasına getiren önemli etkenlerden birisi olan dış borçlanma eğiliminin devam ettiği- dir. İkinci nokta ise daha da önemlidir. 1970'li yıllarda borçlanma uzun süre ekonomik canlılığın sürdürülmesini finanse etmiştir. İstikrar döneminde ise borçlanmanın ekonomik durgunluk, işsizlik ve çözümsüzlüğün finansmanında kullanıldığı izlenimi verecek gelişmeler vardır. Bu, ilerisi açısından oldukça tehlikeli bir eğilime işaret etmektedir.

İstikrar programının en başarılı sayıldığı ihracattaki artışlar üzerinde de durmak gereklidir. İhracat artışlarının nedenlerini doğru saptayıp, arkasındaki potansiyeli iyi değerlendiremezsek ileriye dönük beklentilerimizde yanılabiliriz. İstikrar döneminde devletin tüm sübvansiyon gayretleri ve olanakları ihracata yön-

lendirilmiş ve bu politika ulusal paranın sürekli değer kaybı ile desteklenmiştir. İstikrar politikalarının uygulandığı bu dönemde liranın değer kaybı %300'ü aşmış, ihracatta vergi iadesi 1978—79'da 3 milyar TL düzeyinden 1981'de 24 milyar TL, 1982'de 87 milyar TL ve 1983'te 140 milyar TL'na çıkmıştır. (*) Bu olağanüstü destekleme ortamında ihracat 1981 ve 1982'de hızla artmış, 1983'te gerilemiş ve dönem boyunca toplam olarak %153 artmıştır. Yine aynı dönemde önemli dış etkenlerin de ihracat artışında etkili oldukları bilinmektedir. Nihayet, aynı dönemde yurt içi talebin daralması ve stok finansman maliyetlerinin hızla artması sonucu firmaların maliyet altında satışlarla stoklarını erittikleri, bu stok erimesinin 1981—1982 başarısını olduğu kadar 1983 duraklamasını da etkilediği saptanmıştır.

İstikrar programı döneminde ihracattaki gelişmelerden ileriye dönük bazı ipuçları elde etmek mümkündür.

— Bunlardan birincisi ihracatın kur değişimlerine, fakat özellikle sübvansiyonlara aşırı duyarlı olduğudur. Uzun yıllar dışa kapalı bir gelişme göstermiş ve üretim yapısı buna göre belirlenmiş bir ekonomide bu doğal ve beklenen bir gelişmedir. Burada önemli olan sübvansiyonların zaman profilini belirleyip, zaten ihracat potansiyeli taşıyan ürünlerin ihracatını desteklemekten zaman içinde vazgeçilmesidir. Anlaşılacağı gibi bu bakış açısı istikrar programının görüşüne terstir ve selektif uygulamayla belirli bir planlama çabası öngörmektedir. Kur politikası genel bir özendirici görevi görürken, diğer sübvansiyonlarda sektör ve ürün bazında selektif olmak durumundadır. Aksi takdirde ciddi kaynak israfı söz konusudur.

— İhracat konusunda ikinci önemli nokta ihracat ile yurt içi talep arasındaki ilişkinin iyi anlaşılmasıdır. İstikrar progra-

(*) Ödeme bilançosunun yukarıda verdiğimiz özet görünümünde yabancı sermaye girişleri ve bedelsiz ithalat kredi rakamları içindedir. Yabancı sermaye girişlerinin ve bedelsiz ithalatın vardığımız sonuçları değiştirecek boyutlara varmadığı açıktır.

(*) «İhracatın Payandası: Vergi İadesi», Dünya Ekonomi, Sayı 3, Nisan 1984.

mı dönemindeki ihracat artışı, yurt içi talebin daraldığı bir ortamda, özendirici zorlamalarla gerçekleştirilmiştir. Yukarıda değindiğimiz gibi, talep de gelir bölüşümünün ücretliler ve tarım kesimi aleyhine ciddi ölçüde bozulması yoluyla daraltılmıştır. Bu nedenle ihracat artışlarının sınırını bir anlamda gelir bölüşümündeki bozulma çizmektedir. İleriye dönük hesaplar yapılırken bu bozulmanın katlanılabilirlik sınırına gelip gelinmediği dikkate alınmalı, burada aşırı zorlanmanın muhtemel toplumsal sonuçları hesaplanmalıdır. Kanımızca, 1983 yılında bu sınıra ulaşılmıştır.

— İhracat konusunda diğer önemli bir nokta makro büyüklük olarak ihracatın sınırının nerede olacağının iyi belirlenmesidir. İstikrar programının en önemli başarısı ihracatın GSMH içindeki payını 1979'da %4,9 düzeyinden 1982'de %10,6 oranına çıkartmış olmasıdır. Önemli olan bu oranın ne kadar yükselebileceğinin iyi saptanmasıdır. Kanımızca bu oranı %12'nin üzerine çıkartmayı hedef almak aşırı iyimserlik olur. Bu kanımız kısmen Türkiye'de GSMH'nin yapısından kaynaklanmaktadır. Bilindiği gibi GSMH'nin %50'den fazlası hizmetler kesiminde yaratılmaktadır. Bu kesimin ürünlerinin ihracat şansı yoktur. Buna göre, GSMH'nin %12'si düzeyinde ihracat yapabilmemiz için ihrac edilebilir ürünlerimiz olan sanayi ve tarımsal üretimimizin %25'e ulaşan bir bölümünü yurt dışına yöneltmemiz gerekmektedir. Bu oranın ise ulaşılabilir iyi bir düzey olduğunu kabul etmemiz gerekir. Olaya 1983 tecrübesinin de ışığı altında bakacak olursak yıllık dalgalanmaların dışında bundan sonraki ihracat artışlarının GSMH artışına bağlı olacağı anlaşılmaktadır. Zaten talep daralması sınırına gelmiş olması da bu bağımlılığı pekiştirmektedir.

—Kanımızca istikrar programında ihracata salt ticari bir olay olarak bakmak, arkasındaki üretim olgusunu gerek hacim, gerek verimlilik ve maliyet açısından

ihmal etmek olmuştur. İstikrar programının ekonominin parasal kesimiyle ilgilendiği, reel kesim olan üretim, yatırım ve istihdamla ilgisinin olmadığı açıktır. Ancak programın temel taşlarından birisi olan ihracatın uzun dönemli bir trende oturtulabilmesi de verimlilik düzeyi yüksek üretim artışlarına bağlıdır. Ticari önlemlerle ihracatı artırmanın sınırına yaklaşıldığı bu dönemde istikrar programının bu çelişik görünümü giderilmelidir.

— İhracat konusunda dikkate alınması gerekli görülen son bir nokta ise 1980—83 dönemindeki başarının önemli ölçüde dış etkenlere, bölgesel gelişmelere bağlı olduğudur. İleriye dönük hesaplarda bu noktanın ihmal edilmemesi gerekir.

Özetleyecek olursak genel bir değerlendirmeye 1980 istikrar programının önemli bir amacı olan dış dengeye ulaşmak konusunda sanıldığı kadar başarılı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde dış açıklar çok ciddi boyutlara ulaşmış, buna rağmen işlerin iyi gittiği izlenimi kısmen ihracat artışları, kısmen de dış borçlanmanın sürdürülmesinden kaynaklanmıştır. Dönemin en önemli başarısı sayılması gereken ihracat artışlarında da belirli bir sınıra ulaşıldığı izlenimini verecek gelişmeler vardır.

3— Kendi amaçlarına ulaşabilmekteki başarısını irdelediğimiz istikrar programının üçüncü amacı bozulan fiyatlar sistemini yeniden düzenlemek ve piyasa ekonomisi kurallarına etkinlik ve yaygınlık kazandırmaktadır. Diğer amaçları konusunda olduğu gibi, bu amacına ulaşmakta da istikrar programı pek başarılı olamamıştır. Fiyatlar sisteminin bozulmuş olduğu görüşü, ekonomide kamu otoritesinin yoğun ve yaygın müdahaleleri ve rasyonellikten uzak fiyat belirlemeleriyle fiyat göstergelerinin iktisadi kararları yanılgıya sürükleyecek biçimde etkilediği gözleminde kaynaklanmaktadır. Özellikle 1970'lerin ikinci yarısında yoğunlaşan uygulamalar göz önüne alınırsa, bu gözle-

min doğru olduğunu, plansız müdahalelerin göstergeleri sistemsiz şekilde bozarak aşırı rantlar yarattığını kabul etmek gerekir.

Burada gerçekleştirilebilecek iki alternatif söz konusudur. Bunlardan birisi kamu müdahalelerini belirli tercih dizisi çerçevesinde planlayarak daha rasyonel ve toplumsal çıkarları yansıtacak bir bütün haline getirmektir. İkincisi ise, göstergelerin alternatif maliyetleri yansıtacak düzene girmesini piyasa güçlerinin etkileşimine bırakarak kamu müdahalesinden bütünüyle kaçınmaktır. Özenle vurgulanması gereken nokta her iki yöntemin de mevcut siyasal düzen içinde gerçekleştirilebileceğidir. 1980 istikrar programı bunlardan ikincisini seçtiğini resmen ilan etmiştir. Bunun anlamı, özellikle temel mal ve girdilerin fiyatlarının belirlenmesinde kamu müdahalesinden kaçınılacağı, fiyatların serbestçe belirlenmesine olanak tanınacağıdır. Girdi fiyatları olan ücret, faiz ve döviz kurunun idari kararlar dışında belirlenmesi, sübvansiyonlardan kaçınılması bu tercihin doğal sonuçlarıdır. Nesnel bir değerlendirmeye temel mal sübvansiyonları dışında bu yönde somut bir başarıya ulaşıldığını söylemek güçtür. Tersine, geçmiş dönemde daha serbest koşullarda karşılıklı pazar sürecinde belirlenen ücretler direkt müdahale altına alınmış, tersi ifade edilmekte (ve hatta denemekle) birlikte döviz ve faiz konularında piyasa koşullarına dönüş gerçekleştirilememiştir. Bu konuda yanlış izlenim verecek kadar abartılmış olan Kamu İktisadi Kuruluşlarının fiyat politikaları ise rekabet düzeyine dönüşün en ufak bir işaretini dahi taşımamaktadır. Burada Hazine sübvansiyonunun yerini «fiyat zammı» politikası almış olup, ikisi de benzer şekilde müdahaleci ve enflasyonist politikalardır. Sübvansiyon konusunda en çarpıcı örnek ihracattır. Ekonomide son yıllarda adeta en kıt kaynak görünümü almış olan sübvansiyonlar sadece yön değiştirmiş, ithalat

ikamesinden ihracatın özendirilmesine kaydırılmıştır. İthalat ise dönem içinde aynı düzeyde koruma duvarları çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Bu konuda dikkati çeken diğer bir nokta da azaltılmasına çalışılan kamu kesimi boyutunun istikrar programı döneminde genişlediğidir. Ekonominin içine itildiği durgunluk ortamında tersine gayretlere rağmen kamu yatırımları görece olarak genişlemiş ve toplam yatırımlar içindeki payı 1979'da %54'ten hızla yükselterek 1982—83 yıllarında %60'ın üzerine çıkmıştır. Özel girişimci istikrar programının sanırım en çarpıcı çelişkilerinden birisidir bu. Piyasa koşullarını ve özel girişimi yaygınlaştırmak savıyla yola çıkılıp, sonuçta firma ve bankaların kamu mülkiyetine devredilmesi kaderin bir cilvesi değilse, ciddi bir değerlendirme hatasının kanıtıdır. Yukarıda tespit ettiğimiz noktalar eleştiriden ziyade bir yapısal gerçeğe dikkati çekmek amacını taşımaktadır. Türk ekonomisi gibi kamu müdahalesi geleneğini uzun yıllar yaşamış, ciddi koruma duvarları arkasında, genellikle tekeldi boyutlarda gelişmiş ve bütünüyle buna göre yapılanmış bir ekonominin istikrar programının kısa süresinde kolaylıkla karakter değiştirmesi gerçekçi bir beklenti değildir. Bu yöndeki girişimlerin ters tepmesi doğaldır. İstikrar programının bu konudaki başarısızlığı amaçlarını saptamasındaki hayalcilik düzeyini yansıtmaktadır.

III— İSTIKRAR PROGRAMINDA AMAÇLANMADAN ULAŞILAN SONUÇLAR

Bu konuya kadar 1980 istikrar programının kendi amaçlarına ulaşmadaki başarısını irdededik. Bir de programda amaçlanmayan, hatta bilinçli bir şekilde ihmal ya da feda edilen konular söz konusudur. İstikrar programının tam bir değerlendirmesini yapabilmemiz için bu ko-

nulardaki gelişmelere de kısaca değinmek yararlıdır. Bu konuları üretim, kaynak yaratılması ve kaynak kullanımı olarak sıralamak mümkündür.

İstikrar programı döneminin önemli bir özelliği üretim ve istihdam sorunlarının geri plana atılmasıdır. Türkiye’de 1980—83 döneminde GSMH yıllık artış hızı ortalama yüzde 2,7 olmuştur. 1979 ve 1980’de peş peşe iki yıl gerileyen ulusal gelir, 1981 ve 1982’de % 4-4,5 oranlarında artmış, büyüme hızı 1983’te %3,2’ye gerilemiştir. Dönem içinde büyüme hızının en yüksek düzeye vardığı 1982’de tarımsal üretim artışı önemli boyutlara ulaşmıştır. Dönem ortalaması olan %2,7’lik üretim artışı, özellikle iki yıllık gerilemenin baz olarak alınması nedeniyle, başarılı bir performans örneği olarak gösterilemez. Kaldı ki, 1968 fiyatları ile ifade edilen GSMH düzeyi 1978’de 209 milyar liradan gerileyerek 1980’de 206 milyar liraya düşmüş, ancak 1982’de 224 milyar lira düzeyine ulaşmıştır. Daha açık bir gösterge ise kişi başına gelir düzeyindeki değişimdir. 1983 yılında kişi başına gelir düzeyi henüz 1978 yılı düzeyine ulaşamamıştır. Sabit fiyatlarla 1978’de 4906 lira alan kişi başına gelir dönem içinde gerilemiş ve 1983’te 4895 lira düzeyinde gerçekleşmiştir. İstikrar programının diğer bir özelliği ekonomide iç kaynak yaratılması sürecinin ihmal edilmesidir. Gelir artış hızının yavaşlaması zaten, doğal olarak iç kaynak yaratılmasını güçleştiren bir olgudur. İç kaynak yaratılması ya cebri tasarrufları ya da gönüllü tasarrufları artırarak sağlanabilir. 1980—83 döneminde her iki tasarruf türünün de GSMH’ye oranı gerilemiştir. 1977’de GSMH’nin % 19,3’ü oranında olan vergi gelirleri 1982’de yüzde 17,4 noktasına kadar gerilemiştir. (*) Yurt içi toplam tasarruflar-

daki gerileme ise daha belirgindir. 1979’da GSMH’nin %20’si düzeyinde olan yurt içi tasarruflar 1983’te % 17,7 düzeyine inmiştir. 1980’de sabit fiyatlarla 8678 lira olan kişi başına tasarruflar 1983’te 5515 lira düzeyine gerilemiştir.

İstikrar programı döneminde tasarruflardaki gerileme genelde gelir artış hızının ve gelir dağılımının bozulmasından kaynaklanmıştır. Ancak istikrar programı uygulamasının tasarruf oluşumuna bakış açısı da ilginçtir. Adeta net bir klasik mantıkla tasarruflar ile faiz oranı değişimleri arasında bağlantı varsayılmış ve daha da ileri gidip, tasarruflar ile mevduat birbirine karıştırılarak belirli nedenlerle artan mevduat tasarruf artışı olarak takdim edilmiştir. Temmuz 1980’de faiz oranlarının yükselmesi, ve bankalarda gizli hesap açılabilmesi olanağının sağlanması legal ve illegal kaynaklara bağlanmış fonların bankalara ve bankerlere akmasına neden olmuştur. Bu noktada fonların bankalara akması faiz politikasının etkisiyle fonların yer değiştirmesi olup, dinamik bir gelişme potansiyeli taşımamaktadır. Kaldı ki, yukarıda verilen rakamlar ışığında, olayın tasarruf artışlarıyla ilgili olmadığı açıktır.

İstikrar programının kaynak yaratmakta gösterdiği başarısızlık kaynak kullanımında da söz konusudur. Bu dönemde yatırımlarda görülen gerileme, işsizlik oranının artması ve kapasite kullanımında görülen dalgalanmalar kaynak kullanımının da gerilediği sonucunu vermektedir. 1977’de GSMH’nin %23,1’i düzeyinde olan sabit sermaye yatırımları gerileyerek, 1983’te % 19,3 düzeyine inmiştir. İşsizlik konusunda ise çeşitli tahminlerin varlığına rağmen işsizlik oranının % 15 düzeyini aştığı genellikle kabul edilmektedir.

Üretim, kaynak yaratılması ve kaynak kullanımı konusunda istikrar programı döneminde ortaya çıkan tablo kuşkusuz bu

(*) Y. Kepenek - O. Türel - «Ekonominin Bugünü ve Geleceği», Yapıt, Aralık Ocak ‘83—’84, s. 30.

programın amaçları arasında sayılamaz. Ancak, bu alanlardaki gelişmeler programın topluma olan maliyetleri arasında sayılmak zorundadır. Niteliği gereği kısa dönemli olması gereken istikrar programlarının uzun dönemli uygulamalara dönüştürülmesi, söz konusu maliyetlerin hızla artmasına neden olur. 1984 yılı başında Türk ekonomisi, bu tür bir programı dört yıldır uygulayan ve (mevcut eğilimler dikkate alındığında) bir dört yıl daha uygulayacakmış izlenimi veren bir ekonomidir. Bu tespit belirli varsayımlar altında geleceğin değerlendirilmesinde önemli noktadır.

IV— 1984 YILINDA İKTİSAT POLİTİKALARININ ANLAYIŞI VE GELECEĞİ

Yazımızın başından beri amaçları, araçları ve uygulama sonuçları açısından genel olarak değerlendirmeye çalıştığımız istikrar anlayışının 1984 sonrasında radikal şekilde değiştirilmek istendiğine ilişkin herhangi bir belirti söz konusu değildir. Gerçekte seçimle iktidara gelmiş olan yönetim, anlayış, çözümleme ve kadroları açısından son dört yılda Türk ekonomisini yönetmiş olan kadronun, aynıysa değilse bile, bir devamıdır. Başına yansıyan görüşler, parti programı, bütçe, niyet mektupları ve son bir ayın uygulamalarından yeni yöneticilerin 1980 programına benzeyen ve hatta daha kararlı uygulama sinyalleri veren bir programı izleyecekleri anlaşılmaktadır. Buna göre;

— hızlanmaya başlayan enflasyona yine parasal araçlarla çözüm bulunmaya çalışılacak, gerektiğinde para politikası daha da sıkıştırılabilecektir,

— talep sorunu sürekli gündemde tutulacak, talep şişkinliği gelir dağılımının ücretler ve tarımsal üreticiler aleyhine bozulması yoluyla giderilecektir,

— fiyat mekanizmasına etkinlik kazandırmak ve aynı zamanda ihracata ve tasarruflara yararlı olmak savıyla yüksek kur-yüksek faiz politikası sürdürülecektir.

Bunlar uygulanacağı açıklanan politikaların 1980 programı ile ana uyuşma noktalarıdır. Bunların yanı sıra, uygulamada kararlılığın işareti olabilecek yeni eğilimler vardır. Bunlardan bir tanesi kademeli olarak düşürüleceği açıklanan ihracatta vergi indesi konusudur. Diğer ise temel mallara yapılan son zamların ima ettiği bir eğilimdir. Billindiği ve ilan edildiği kadarıyla kamu kuruluşlarının birçoğu 1983'ü kârlı olarak kapatmışlardır. Bu durumda yılın ikinci çeyreğinin başında, bu kuruluşların ürünlerine zam yapılması, zararı önleyici fiyat politikasından ziyade, adil olmayan bir vergileme izlenimi yaratmıştır. Aynı şekilde, kârlı kuruluşların gelirlerinin satışa çıkartılması da normal kanallardan sağlanamayan vergi gelirlerini takviye anlamı taşımaktadır.

Dört yıldır süregelen istikrar anlayışının yeni uygulamalarla takviye edilerek sürdürüleceğini düşünürsek, ileriye iyimser bakmak güçtür. En basit ifadesiyle, sonuçta ortaya çıkacak tablonun geçtiğimiz dört yıl sonunda ulaşılan tablodan pek farklı olamayacağı açıktır. Kaldı ki, 1984 başında ulaşılmış olan nokta 1980 sonrasında kısmi başarılarını dahi engellenecek unsurlar taşımaktadır. Bu durumda, önümüzdeki yıllara ilişkin ilk akla gelen bu senaryonun sonuçlarının şöyle olacağı tahmin edilebilir:

a— Daha önce de değindimiz gibi, para politikası ve gelir dağılımının bozulması yoluyla kontrol edilmeye çalışılan enflasyon kanımızca yapısal sınırına ulaşmıştır. Kur ve faiz politikaları yanı sıra, artık bir vergi politikası kimliği kazanıyor görüntüsü veren sistematik zamlar ekonomiyi maliyet enflasyonu sürecine sokmuştur. Bu süreç hızla bir kısırdöngü

görüntüsü kaaznmaktadır. Enflasyon belirli oranın altına düşürülemedikçe, döviz kuru ve faiz oranlarının kontrolü güçleşmekte, bu temel faktörlerin fiyatları arttıkça fiyatlar artmaktadır. Kaldı ki fiyatlar arttığı sürece, ciddi çöküntüleri göze almadan, para arzının sınırlanması çok güçtür. San yıllarda bu kısırdöngü belirgin hale gelmiştir. Yöneticilerce açıklanan görüşlerde bu döngüyü kıracak bir eğilim ya da hazırlığın ipuçları yoktur. Bu koşullarda önümüzdeki yıllarda asgari olarak %25-30 oranlarında bir enflasyon yaşanacağı düşünülebilir.

b— Dış denge konusunda önemli değişimler söz konusudur. Geçtiğimiz yıllarda ihracatın temel sürükleyicilerinden olan vergi iadesi kademeli olarak düşürülecektir. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi, ihracat artışları da adeta yapısal sınırına ulaşmıştır. İç talebi daha da daraltacak bir gelir dağılımı bazılması göze alınmadıkça, ihracat artışı üretim artışına bağlı olacaktır. Bu koşullarda ihracatın sübvansiyonundan vazgeçilmesi bu bağışlılığı daha da artıracak bir gelişmedir. İthalatta ise kısmi bir liberasyon denmektedir. İthalatımızın hâlâ % 90' dan fazlasının «müsaadeye tabi» nitelikte olması, sürekli yükselen kurlar ve daralan iç talep karşısında bu liberasyonun ciddi boyutlara ulaşacak bir döviz bunalımı yaratması söz konusu değildir. Ancak döviz harcamalarını kısmen artıracığı açıktır. Bu koşullarda önümüzdeki yıllarda artan dış açık ve sürekli değer yitiren bir ulusal para görmemiz muhtemeldir.

c— Üretim ve istihdam artışı konusu 1980 programında olduğu gibi 1984'te de geri plandadır. Kaynak yaratılması ve kullanımı konularında da eğilim pek farklı değildir. Kaynak yaratılması konusunda tek olumlu işaret «Toplu Konut Fonu» sayılabilir. Ancak, vergi gelirlerinden bir kısmının bağışlanması cebrî tasarruflarda bir

artış olmayacağı gibi, önemli bütçe açıklarının söz konusu olabileceğini göstermektedir. Bu ise 1980 sonrasında yatırımları sürükleyen kamu yatırımlarının daha da budanacağı izlenimini vermektedir. Özel yatırımları caydırıcı etkiler sürmekte ve buna yeni ilaveler yapılmaktadır. Faiz politikasına bağlanmış olan yurt içi tasarruflarda, duraklama devam edeceğine göre yatırımlarda ilk sorun kaynak temnidir. Bunun yanı sıra yüksek faizlerin yatırımları caydırıcı etkisi sürecektir. Bunlara ilaveten yeni başlanan «ithalatta fon» uygulamasının caydırıcı etkisi oldukça önemlidir. Kanımızca, ithalatta yasakların kaldırılıp, korumanın fon ile sürdürülmesi olumlu bir gelişmedir. Ancak, fonun «Demokles'in kılıcı» hüviyeti kazanması olsa olsa yatırımdan caydırma etkisi taşır. Zaten olumsuz koşullarla dolu olan yatırım ortamında keyfi izlenimi veren fon uygulaması önemli bir darbe olmuştur. Bu durumda önümüzdeki yıllarda tasarruf ve yatırımlarda duraklama, üretim artışlarında ise %3-4 civarında dolaşan yavaş bir gelişme beklenebilir. Buna bağlı olarak işsizliğin daha geniş boyutlara ulaşması doğaldır.

İstikrar politikalarının yeni ilaveleriyile aynen sürdürüleceği varsayımı ile yazılan senaryo önümüzdeki yıllarda yüksek oranda kronik enflasyon, artan dış açık, değer yitiren para, yüksek faiz, duraklayan üretim, gerileyen yatırım ve artan işsizlik tarafından belirlenen bir ekonomi tablosu vermektedir. Bu tablonun 1984 başında ulaşılmış olan tablodan pek farklı olmadığı rahatça söylenebilir. Öte yandan 1984 yılı tablosunun bazı yapısal sınırlamalar ve kısırdöngülerle kısıtlı bir ekonomiyi yansıttığı da açıktır. Dolayısıyla, yeni bir gelişme, ancak bir uyarıcı gelmediği takdirde, mevcut politikalarda ısrar edilerek bu tablonun canlandırılabilceğini ummak aşırı iyimserlik olur. Ancak tablonun aynen sürdürülmesi de siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan güçtür. Bu du-

rumda yeni yönetimin bir yol ayrımında olduğu kanısındayım. Ya yeni bir uyarıcı bulunacak veya mevcut politikalardan ödün verilerek yeni yaklaşımlar üretilecektir. Mevcut eğilimler yeni yönetim'n uzun dönemde ciddi tehlikeler içeren yeni bir uyarıcı peşinde olduğu izlenimini vermektedir. Bu yeni uyarıcı dış borçlanmadır.

Gerçekten yönetim, mevcut politika tercihlerinden fazla ödün vermeksizin, ulaşılan tıkanma noktalarını aşabilmenin tek yolu olarak dış borçlanmayı görmektedir. Kaynak açığını ve dış ödeme açıklarını giderecek, yatırım ve üretimi canlandırarak, fiyat-maliyet sarmalını kırabilecek ve böylece daha ılımlı kur ve faiz politikası izleyebilecek olanaklar kanımda dış borçlanmada aranmaktadır. Aslında, yukarıda işaret ettiğimiz gibi bu 1980 sonrasında da sınırlı olarak kullanılmış bir yaklaşımdır. Borçlanmada temponun hızlanacağına ilişkin eğilimler vardır. Bunun en belirgin örnekleri ihracatta tavizli kredileri azaltarak ihracatçıları prefinansman kredisine yönlendirmek, yerli firmaları dışarıdan borçlanmaya özendirmek ve kur garantisi sağlayarak kısa vadeli dış kredi kullanımını daha cazip hale getirmek konusundaki girişimlerdir. Dikkat edilecek olursa, uluslararası kuruluşlardan sağlanacak uygun koşullu kredilerin yanı sıra, para piyasalarından kısa vadeli borçlanma da özendirilmektedir.

Mevcut sorunların aşılmasında, temel politika yaklaşımını terk etmeksizin, dış borçlanmayla çözüm aranacağı varsayılırsa, önümüzdeki yıllara ilişkin, biraz daha uzun vadeli, yeni bir senaryo düşünülebilir. Hızla artacak borçlara paralel olarak ekonomide kısa süreli bir canlanma ve toparlanma söz konusu olabilir. İhracat gelirlerinin finansmanında yetersiz kaldığı bir ithalat hacmi liberasyonu da sürdürerek, gerçekleştirilebilir. Üretim artışının sağladığı ferahlama ile enflasyon oranı % 25 sınırının altına çekilebilir. Ve

faiz oranları, yine reel bir fazla verecek şekilde düşürülebilir. Daha önemlisi ulusal paranın değer kaybetme temposu düşürülerek maliyetlerdeki artışlar kontrol altına alınabilir. Bu noktaya kadar senaryo olumlu gelişmelerle doludur. Zaten sınırlı yönetimin borçlanmadan beklentisi de bunlardır. Ancak, önceki deneylerimizden bildiğimiz gibi, borçlanmaya (özellikle günümüzde özendirilen kısa vadeli özel borçlanmaya) dayalı senaryolar burada bitmemektedir. Bir de filmin sonu vardır. Bu son da genellikle mutlu bir son değildir. Kanımızca borçlanmaya dayalı senaryo uygulamaya konulacak olursa 1975—84 arası yaşanan olayları aynen veya pek benzer şekilde yeniden yaşamak kaçınılmaz olacaktır. Kısacası, borçlanmanın getireceği kısa bir canlanmadan sonra ciddi bir borç bunalımı, yeni bir istikrar programı ve uygulamayı izleyen yıllar içinde bugünküne benzer sorunlara çare arama çabaları önümüzdeki yılların görüntüsünü oluşturacaktır. Bu, mutsuz sonla biten eski filmin yeniden vizyona sokulması demektir. Bu gelişmede köşe başlarını oluşturacak tarihleri saptamak olanaksızdır. Borçlanmanın temposu, vade yapısı, faiz yükü gibi etkenler bu köşe başlarını oluşturacaktır. Umalım ki, yeni yönetim hesaplarında yalnız kendi iktidar dönemini değil, daha ilerisini de düşünüyor ve gelecek nesillere yansıtılacak mirası dikkate alıyor olsun. Zira, ancak böyle bir hespla bu tehlikeli borç tuzağından kaçınmak ve sorunlara daha gerçekçi çözümler aramak mümkündür. Aksi takdirde, ileride güç koşullarda ödenecek ve yeni sorunlar üretecek borçlanma yöntemiyle sadece mevcut bunalımın ertelenmesi mümkün olur. Bu ise bizlerin hiç de yabancı olmadığımız bir gelişmedir. Bir süre sonra kendi amaçlarına ulaşmada dahi pek başarılı olamayan yeni bir istikrar programına dönüşün çıkış noktası bu tür yapay ve geçici ferahlama olanakları aramakta yatmaktadır.

HALİT SOYDAN (Oturum Başkanı) : Çok ilginç bildirisi için Sayın Dr. Berksoy'a teşekkürler ediyoruz. İnaniyorum ki, Sayın Berksoy'un bildirisi, biraz sonra tartışma bölümünde salonda da görüş ve soruları uyacaktır. Şimdi çok değerli gazeteci dostumuz Sayın Ulagay'ın yorumlarını dinlemek için mikrofonu kendisine veriyorum.

OSMAN ULAGAY : Ben sözlerime iki teşekkürle başlamak istiyorum. Birinci olarak İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne, basına da konuşma hakkı verdiği için teşekkür borçluyum. İkinci olarak Sayın Berksoy'a teşekkür ediyorum. Kanimca, sunduğu tebliğle son derece elverişli bir tartışma ortamını hazırladı.

Burada bana verilen görev bu tebliğin yorumu olduğu için mümkün olduğu kadar onun çizdiği çerçeve içinde kalmaya çalışarak bir iki noktada görüşlerimi derinleştirmeye çalışacağım. Bunun tek sakıncası Berksoy'la bir çok noktada hemfikir olmam. Yarumum da onun bir iki noktadaki görüşlerini ilerletmekten ibaret olacaktır.

Özal hükümetinin programını kendi amaçlarına göre test etmek, bence de en geçerli yöntem. Önce bunu yapmamız lazım. Sayın Berksoy, amaçları üç ana noktada topladı, üçünde de aynı sonuçlara vardı. Enflasyonla savaşta, yapısal nedenlerin sınırladığı bir noktaya geliyoruz. Onun ötesine geçmek son derece zor görünüyor. Bu sınır da belki yüzde 25-30 enflasyon sınırı. Tabii, onu kesin olarak belirlemek son derece güç, ama olayın özeti bu.

İkinci önemli hedef dış dengenin tuturulması, ihracatın geliştirilmesi. Orada da yapısal nedenlerle bir sınıra gelip dayanıyoruz. Üçüncü konu, piyasanın etki ve yaygınlığını artırmak. Burada da sanıyorum, benzer türden yapısal bir duvarla

karşılaşıyoruz. Bu sabah İstanbul Sanayi Odası Başkanı Sayın Nurullah Gezgin ifade ettiler, son yıllarda özel sektör yatırım hevesini kaybetmiştir dediler. Bu sadece sübjektif bir itiraf değil, rakamlar da bunu göstermektedir. 1970'li yıllarda toplam yatırımlar içinde özel sektörün payı yüzde 50'ye kadar ulaşırken daha sonra yüzde 40'lara ve şimdi Sayın Gezgin'in ifadesiyle yüzde 35'lere kadar düşmüş bulunuyor. Demek ki, burada yapı amaçlarının tersine bir gelişmeyi adeta gündeme getiriyor. Özel sektörün yatırımlardaki payı artmıyor, azalıyor. Bütün bunlar Özal hükümetinin, ya da 24 Ocak kararlarının kendi amaçlarına varması için özellikle ekonomik yapıda bazı değişiklikleri zorlaması gerektiğini düşündürüyor. Yapı değişikliği deyince burada bir parantez açıp, Sayın Özal'ın dün sabahki konuşmasında nedense hiç üzerinde durmadığı ve Berksoy'un kısaca değindiği 1982 ortasına dänmek gerekiyor. Sayın Özal dün uzun uzun hayat hikâyesini anlattı. Ancak 1982 yılında neden görevden ayrılmak zorunda kaldığından hiç söz etmedi. Bu bir rastlantı mıydı, yoksa bunu zarfayan nedenler mi vardı? Bence bu soruyu sormak lazım. Bana göre, Özal'ın görevden ayrılması, mevcut ekonomik yapının kendi savunma mekanizmalarının harekete geçmesi sonucu gündeme geldi. Önce bankerlik macerasıyla birtakım yollar bulunmaya çalışıldı. Fakat neticede mevcut ekonomik yapı ve bu yapı içinde ağırlık taşıyan unsurlar kendilerini savunmak için Özal'ın görevden ayrılmasını gerektiren bir davranış biçimi içine girdiler. Kastelli olayı da bunu sonuçlandıran bir mazeretti. Asıl alay geride yatan mevcut ekonomik yapının kendini savunması olayıydı. Nitekim 1983 yılına baktığımızda görünen tablo şudur: Bu yılda Özal'ın çok sözünü ettiği ekanamik göstergelerde olumsuzla doğru gidiş var, ihracat duraklıyor, enflasyon artıyor. Fakat Türkiye sanayiinin genel yapısına bakıyoruz, bir rahatlama var. Neden? Çünkü o yapı ile bu önlemler çe-

lişiyor. Bu önlemleri ileri götürmeniz için, mutlaka bu yapı üzerinde bir değişiklik yapmanız gerekiyor.

Asaf Savaş Akat'ın dün sözünü ettiği, bugün Taner Berksoy'un da değindiği istikrar programının süresinin belirsiz bir biçimde uzaması da bu yapı değişikliği meselesi ile yakından ilgili. Çünkü, yapı üzerindeki değişikliği gündeme getirmedığınız sürece, bu program ne zaman biteceği belirsiz bir şekilde sürer gider. Sayın Özal ve ekibi de sık sık bu yapı değişikliğinin sözünü ediyorlar, hatta «ekonomide bu yapı değişikliğini biz başlattık» diyorlar ama, burada gene bir parantez açıp bu konuda ne kadar ciddi olduklarını kısaca tartışmak istiyorum. Bu arada şunu da belirtmek istiyorum, Sayın Özal'ı en ciddiye alan kişilerden birisi belki de benim ve başkaları tarafından ciddiye alınmamasına da adeta tepki duyuyorum. Çünkü ortada bir olay var. Adam kendisine birtakım hedefler koymuş ve son dört yıl içinde de adım adım bu hedeflere varmış. Toplumda da bir etkinlik kazanmış ve nihayet seçmen desteğini alarak iktidara gelmiş. Bu olayı tesadüflerle açıklayamayız, kendisine göre bir determinizmi var, çünkü. Bu ağırlığı kabul etmek ve en azından bunun ötesine geçmek için önce bunu açıklamak gerekiyor. Fakat birçok konuda da, Özal ve ekibinin bana göre akıl almaz hataları var. Birtakım varsayımlar yapıyor ve bu varsayımların doğru olduğuna inanılarak bunlar üzerine reçeteler yazılıyor. Mesela deniyor ki «millette para var» Bu parayı çekmek için faizler yükseltiliyor, köprünün gelirleri satışa çıkartılıyor. Çünkü temeldeki varsayım millette para olduğu üzerine kurulmuş. Burada, tasarruf oranının genel olarak düştüğünü hatırlatıyorsunuz, «hayır, o pek önemli değildir. Bankalardaki mevduat artıyor» deniliyor. Size şimdi aklıma gelen bir öykü anlatmak istiyorum. 1960'lı yılların sonunda Yüksek Planlama Kurulu'nda, o dönemin Devlet Başkanı'na bir

brifing veriliyor. Brifingin konusu da kalkınma planı stratejileri üzerine. Devlet Başkanı ise ekonomik konularla pek ilgili bir kişi değil. 1960'lı yıllar bilindiği gibi büyüme heyecanının sürdüğü ve hâlâ «Büyük Türkiye» özelemlerinin konuşulduğu bir dönem. Planlama uzmanları -belki Sayın Özal da aralarında idi- Devlet Başkanı'na uzun uzun açıklamalarda bulunuyorlar. Tasarruf oranı şuydu, sermaye/hâsıla katsayısı şu kadar oldu, bu kadar olursa bu kadar büyürüz, şeklinde ayrıntılı bilgiler veriyorlar. Başkan müthiş sıkılıyor ve bir süre dinledikten sonra elini masaya vuruyor, «yeter beyler. Deminden beri nedir bu tasarruf oranı, sermaye oranı konuşup duruyorsunuz. Benim bildiğim tasarruf bankaya yatar, o kadar,» diyor. Özal'ın da, ne zaman tasarrufların yetersiz olduğu konusunda bir soru sorulursa verdiği cevap, maalesef biraz buna benziyor: «Bankalarda mevduat artıyor.» Bunu diğer konularda da görmek mümkün. Mesela yatırımlar azalıyor, denildiğinde «konfeksiyoncular çok yatırım yapıyor» deniyor. Ortada global rakamlar var. Aynı şekilde 1982 ortasından önce bankerler konusu gündeme getirildiğinde, onlar kendilerini kurtarır deniyordu. Neticede ne olduğu herkesçe biliniyor. Yönetimin yapı değişikliğine bakışı işte bu hafiflikte.

Oysa bizden çok ileri sanayileşmiş ülkelerde eski sanayilerden yeni sanayilere geçme olayı, yapı değiştirme olayı çok büyük fırtınalar kopartıyor. Bunun yeni bir örneğini yakında Fransa'da gördük. Ortalık birbirine girdi. Yani bu değişiklik olayını, ben şu sanayilerimi feda ediyorum, batan batır, esprisiyle götürmek son derece zor. Kaldı ki, Türkiye'de bunun başka zorlukları da var. Çünkü sadece belli sanayilerin yerine başkalarını geçirmeyi değil, daha kapsamlı bir yapı değişikliğini gündeme getirmek lazım. Yıllar yılı ithal ikamesiyle yönlendirilmiş bir sanayii, bu sefer tamamen dışa açık, ihra-

cata yönelik bir sanayi haline getirmek söz konusu.

Burada benim ileriye yönelik bir kaygım da var. İktidarın tamamen kendine ait olduğu billinciyle Sayın Özal'ın yapı değişikliği olayını şu ya da bu şekilde ve bilinen mekanizmalarla zorlamak zorunda kalacağı. Burada şu tehlike öncelikle dikkati çekiyor. Yapı değişikliğinin yeni yapıları kurmadan eskileri yıkma aşaması var. Mevcut olanı yıkma aşaması var. Burada başarıya ulaşmak nispeten kolay. Negatif bir şey, çünkü. Belli muslukları kısarsınız, belli imkânları daraltırsınız, sonuçta belli sanayileri yıkmış olursunuz. Ama yerine yenisi nasıl kurulacak? Bu sorunun cevabını ben pek kolay veremiyorum. Çünkü görebildiğim kadarıyla son yıllarda ekonomi pek öyle kaynak üreten bir yapıda değil. Tersine, yeni bir sermaye birikimi model'ne bir türlü yaklaşılamamış bir görüntüye sahip.

Son olarak şimdi yaşadığımız dönemin 1980 başından önemli bir farkını da belirtmek istiyorum. Taner Berksoy da değindi, bu tür yapı değişik mi zorlamalarının sıkıntılarını masnetme ya da karşılayabilme potansiyeli artık tükenmiştir. Bence hem geniş toplum kesimleri, alım güçlerinin sınırlandırılması yüzünden hem de firmaların ve onların uzantısında finans kesiminin, bankaların, bu yükü daha fazla taşımaları giderek daha da zor olacaktır. Kanımca, bu önümüzdeki dönemler çok daha sancılı olacaktır. Dün Sayın Naim Talu'nun konuşmayı açarken söylediği gibi, bugün eğer sorunlara doğru teşhisler konulmazsa, yarın rejim için de kaygı verecek sonuçlar doğacaktır.

Ben görüşlerimi bir noktada yoğunlaştırmaya çalıştım. Bu noktanın son derece önemli olduğunu düşünüyorum. Tartışmalarda da bu konulara değinirsek, geleceğe yönelik teşhisi doğru koymak açısından önemli adımlar atabileceğimize inanıyorum. Teşekkür ederim.

HALİT SOYDAN : Sayın Ulagay'ın ilginç yorumları için kendisine çok teşekkür ediyoruz. Şimdi sıra Sayın Prof. Dr. İzzettin Önder'de. Buyurun Sayın Önder..

İZZETTİN ÖNDER : Çok teşekkür ederim.

Sayın bakan, değerli izleyiciler, çok sevgili öğrenci kardeşlerim.

Bugün ben, şu ana kadar yapılan konuşmalardan biraz farklı bir konuşma yapmak istiyorum. Genellikle, bu tür toplantılarda verilen rakamlar, bir yerden sonra sıkıcı olmaya başlıyor. Ayrıca, benden önceki konuşmacı arkadaşlar, özellikle değerli meslektaşım Sayın Taner Berksoy çok çeşitli ve aydınlatıcı bilgi ve rakamlar verdi. Artık onların üzerine yeni bir şey ilave etmek gerekmiyor. Benim konum maliye olduğu için, ben burada «devlet»i temsil ediyorum. Diğer bir ifade ile, ben, kaçınılmaz olarak, özel sektörden farklı bir yerdeyim. Bu açıdan, bu oturumu düzenleyen heyete teşekkür borçluyum. Böylece, gerçekten çok farklı görüş ve yaklaşımların tartışılma olanağı ortaya çıkmakta!

Ben burada, günlük yaşamımızda nasıl bir «düşünce mağarası» içine hapsedilmiş vaziyette davranışlarımızı ayarladığımızı ve bunu da çoğu zaman farkında olmadan yaptığımızı vurgulamaya çalışacağım. Bireysel psikolojik davranışlarda olduğu gibi, toplumsal davranış psikolojileri de her davranışın rasyonelini iddia ve kanıtlama çabasına girer. Ne var ki, söz konusu rasyoneller, ekonomik ilişkiler bütünü içinde oluşan sosyolojik dokudan beslendiğinden ve bu dokuyu oluşturan hâkim eleman da ekonomik üretim ve dağıtım tipi olduğundan, her zaman, her yerde geçerli bilimsel rasyoneller yerine, «yanlı rasyoneller» şeklinde belirip, topluma egemen olmaktadır. Biz de çoğu ekonomi kurallarını tartışırken, ne tür bir düşünce mağarası içinde olduğumuzun farkında bile olamıyoruz.

Benim burada iki-üç cümle ile gündeme getirmek istediğim nokta, toplumsal psikolojilerin oluşmasında çeşitli kurumların rolleridir. Bu noktayı açıklamada, şu hikâye iyi bir giriş sağlayabilir, bize. Biraz önce, yemekte, Tekel'e uzun yıllarını vermiş olan bir kişi ile tanıştım. Kendisi çok ilginç bir hikâye anlattı. Hikâye şöyle: Tütün alımları yapılırken bilindiği üzere belli bir fiyat verilir. Dış ajanlar veya onların doğrultusunda hareket eden iç alıcılar bazı yıllar çok yüksek fiyat vererek, bir yandan o yılın en kaliteli malını almak fırsatını elde eder, diğer yandan da birkaç yıl için ürün artışını teşvik ederek, ileride fiyatların düşmesini sağlamak politikası güderlermiş. Bu örnekte olduğu gibi daha birçok olayda da güçlü olanlar olayları kendi doğrultusunda avantajlı hale getirebilmekte, bu yönde bütün toplumsal düşünce yapısını oluşturabilmektedir. Biraz farklı bir konu olmakla beraber, Türkiye'de çok partili rejime geçme isteğinin farklı çevrelerce gizli veya açık farklı gerekçelere oturtulması da aynı bağlamda verilebilecek ilginç bir örnek olabilir. Böyle bir istek, Türkiye'deki sosyal güçlerin tam ve demokratik bir biçimde temsil edilmesi arzusundan olduğu kadar, politik manipülasyonlarda manevra alanını genişletme veya iç güçleri karşılıklı rakip haline getirme dürtülerinden de kaynaklanabilir.

Sosyal arenada çarpışan güçler, vitrinleme düzeyine aynı görüntüde çıkmakta, daha da önemlisi, hâkim elemanlar kendi dokusunu örerek, politikanın genel kabul görme şansını oluşturup, artırmaktadır.

Bu düşüncelerle Türkiye'de uygulanan iktisat politikalarına baktığımızda, karar mekanizmalarında etken ve edilgen odakları rahatlıkla ayırt edebiliriz. Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarından, hatta Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarından itibaren uygulanan ekonomi politikası, zamanla yalpalama ve zikzaklara rağmen,

genelde piyasa-ekonomisi politikası olarak nitelendirilebilir. Bu politika, hiç kuşkusuz, egzojen olarak topluma empoze edilmedi; fakat iç güçlerden zaman içinde, gelişerek ortaya koyuldu. Hatta bazı güçler kararlara o kadar hâkim oldu ki, devlet gelirlerinin çok büyük bir bölümünü oluşturan aşarı, tüm istilacı güçleri ülkeden silip süpürebilen iktidar eli ile kaldırtabildiler. Bu bir ekonomik yarar mücadelesinin, politik zaferi idi! Ancak bu «mücadele» toplum katmanları arasında hiçbir çatışmaya yer bırakmadan ve ittifakla kazanıldı. Toprak kökenli olduğu kabul edilse bile, kendilerine çok büyük yararı olmayan işçi grubu bile bu karara katılmıştı. Nasıl? Toplumsal dokunun oluşturulması ile! Zira, toplumda oluşturulan zihniyet, bozı aksiyonların önünde oluşabilecek engelleri ortadan kaldırmakta ve sonuca mücadelesiz ulaşmayı sağlayabilmektedir.

Toplumsal odaklar iş çevreleri, devlet ve organize olmamış halk olarak belirlenirse, çoğu ekonomik kararlarda (hatta sair tüm kararlarda!) en etkili iş çevreleri gibi gözükmektedir. Bu sonuç, söz konusu grubun üretim güçlerini ellerinde bulundurmaları nedeniyle doğaldır. Bu çevrelerin tercih ve istekleri doğrultusunda karar alan politik organlar da fazla eleştirilemez. Zira, alınan kararlar iş âleminin tercihi doğrultusunda olduğuna göre, bunun karşısındaki «genel halk» organize olmadığından fazla etkili olamamaktadır. Kaldı ki çoğu kararlarda, toplum kararı ve tercihi de, sosyolojik doku oluşumu ile zaten aynı yönde hazırlanmakta, oluşturulmaktadır.

İşte bu bağlamda, bir ülkede genel halkın güvencesi, «üniversite»ler olmalıdır. Bu kuruluşlar, farklı uygulamalar ile ortaya çıkabilecek farklı sonuçları, çeşitli gruplar açısından avantaj ve dezavantajları ile belirleyip, özgürce topluma sergileyebilmelidir. Ancak böylece, yani toplumda tüm gruplar, farklı yöntem ve so-

nuçları hakkında tam bilgi sahibi olarak, karara etkin bir şekilde katıldığında, veri sistem içinde demokratik seçimler belirlenmiş olur ve ancak o zaman bu seçimlere herkesin saygılı olması beklenir ve istenir. İşte, böyle bir ortamın oluşmasında üniversitelere çok büyük görev düşmektedir. Bu kurumlar bilimsel ve fıkırsel bağımsızlığın tam anlamı içinde, farklı politikaların toplumdaki etkilerini araştırıp, oluştur-

duğu bilgi ve sonuçları topluma yaymalıdır. Bu yönü ile üniversiteler, kendileri bir baskı grubu olmak ötesinde, organize olmamış halk yığınlarının bilgilendirilmesi ve seçimlerini öylece belirleyebilmeleri için gerekli geriden besleme görevini yerine getirmelidir. Hatta, söz konusu geriden besleme görevini yerine getirirken, olanaklar ölçüsünde tüm seçenekleri, kendi yarısından da arınmış olarak, taramalıdır.

TARTIŞMA

ARSLAN BAŞER KAFAOĞLU : Faiz var, yüzde 35, faiz var -kredi faizinden bahsediyorum- yüzde 45. Şimdi faiz gelecek yüzde 26, faiz var yüzde 60, faiz var yüzde 85. Bir ülkede, o ülkenin ekonomi politikasına göre faizler farklılandırılır, farklılandırılmaz değil. Fakat bu kadar farklılandırılırsa yapay işlemler meydana çıkar. Olaylar görüldüğünden çok başta şekillerde cereyan eder. Daha büyük bir fark söyleyeyim, Türk bankasına bir para getirirseniz, bunun faizi dövizine göre yüzde 12'dir. Fakat prefinansman ihracat için getirilir. Bir kuruluş önünde yüzde 12'lik bir imkân varken, bu imkânı tepmek istemez. Hiçbir yabancı da Türkiye'de faiz oranları bu durumdayken, size yüzde 12 ile paro vermez. O vakit başka işlemler olur. Mesela masa altından alışverişler ortaya çıkar. O prefinansman süresi dolmayınca, cezai faizlerden kurtulmak için fiktif ihracat yapılır. Fiktif ihracatı bazı yazarlarımız ve yöneticilerimiz sadece vergi iadesinden ötürü yapılır sanıyorlar. Sadece vergi iadesinden değil. Geçenlerde Adnan Kahveci'nin Hürriyet Gazetesine bir beyanattı vardı. Sayın Kahveci diyor ki, «İhracatın bu kadar artmasının bir sebebi de 500 milyon dolar prefinansmanın gelmesidir.» Ben size bir şey söyleyeyim, bu 500 milyon dolarlık finansmanın yüzde 10'u masa altından ödeme olarak gitmiştir. Gitmemesine imkân yoktur. Sonra bu prefinansmanı kapatmak için, yüzde 58 cezadan kurtulmak için ihracatı yüksek gösterip, o aradaki fark kadar dışarıda dolar arama gayretleri başlar. Bu başlayınca da siz doları tutamazsınız. Bu faiz, bu ihracat politikası sürdükçe Türkiye'nin fakirleşmesi -ben buna «ekonominin kanaması» diyorum-, bu kanama sürer gider. Bu kanama iki

şekilde sürer. Bir kere, dolar sizin fiyat seviyenizden daha yüksek arttığı için mallarınızı daha ucuza satmış olursunuz. Bir de dolar olarak fiyatlarınız düştüğü için yine mallarınızı daha ucuza satmış olursunuz. Aslında ticaret hadlerinde görülen düşme daha yüksektir. Deminki ihracatı yüksek gösterme gayretlerinden dolayı bu biraz yüksek görünüyor. 1981'de 25 franga satılan bazı tekstil mamulleri bugün 8-10 franktır. Bu kanama olduktan sonra GSMH'nin ilerleyeceğini de sanmıyorum. Bozı spekülasyonlar yaparak bu işi bir müddet daha sürdürebilirsiniz ama, Özal politikasının en büyük hatalarından biri faizde bu kadar farklı fiyatları meydana çıkartmasıdır. Dünya faiz piyasasından bu kadar ayrılmasıdır. Yüksek faizin tasarrufları artırdığını mı, azalttığını mı, bu yaptığım hesaplardan sonra sayın izleyicilerin çok iyi anlamış olmaları gerekmektedir.

Eski bir başbakan, «İspanak beş lira oldu» dediği zaman şöyle bir söz etmişti. «Ne telaşlanıyorsunuz, alan da Türk, satan da Türk.» Bu sözün önemini o zaman çok kavrayamamıştık. Hatta o zamanlar bol bol da alay ediliyordu. Halbuki burada alan ve satan her ikisi de Türk değil. Bu aşamada Türkiye'nin enflasyonu bu faiz politikasıyla, bu ihracat politikasıyla indirilemez. Yoksa dışarıdan Türkiye'ye prefinansman gönderenlerin, ya da ihracatçılarımızın bizim gibi orta zekâlı almaları lazım. Halbuki onlar üstün zekâlı.

Özal, tearide «Dış fiyatlar ne ise içeride de ona yaklaşacağız» diyor. Buğdaya niye yaklaşıyorlar? Buğdayı dışarıda 51 liraya alıyorsunuz, içeride ise 22 lira. Sayın Özal hükümet başkanı

olunca buğday fiyatlarını buraya yaklaştırdı. Pancarı da yaklaştırdı. Fakat bir kararname ile fiyat değiştirmek başkadır, ana para yetiştirmek başka. Bunların da gelebileceğini düşünmek lazım. Yapısaldır denirken de ekonominin yönetici göstergesi olarak daların alınmasından ötürü böyle çarpık bir sanayileşme almıştır.

Alternatif dediler, ben alternatifimi 12 sene önce yazdım ve 25 Ocak'ta bir kez daha yazdım. Geçtiğimiz senelerde Ortadoğu Üniversitesinde Sayın Asaf Savaş Akat'la karşılaşmıştım. Bugün alacakları o zaman söylemiştim ve biraz itirazla karşılaşmıştım. Bekle de görelim, politikası hiçbir zaman yarar getirmez. Ekonominin kuralları vardır. Ben şunları söylemiştim: «Dış krediyi bulsanız da Türk parasını bulamazsınız.» O zaman bu söylediklerim alay gibi gelmişti herkese. «Türk parası bulunmayacakmış. Basarız, o da mı mesele» demişlerdi. İşte Türk parası bulunmuyor. Bu sıkıntılara girilmesinin nedeni de paranın bulunamamasından ötürü. Türk parasının yaratılması o kadar kolay değil. Hele başınızda IMF dururken, hiç değil.

Sayın İzzettin Önder'in veciz konuşmasıyla ilgili olarak da bir şeyler söylemek istiyorum. Sayın Önder «meslektaşlarımız bunların hepsine inanıyorlar, bu konuda makaleler yazıyorlar» diyor. Doğrudur. Bana bir İsveç gazetecisi sormuştu, «IMF'nin Türkiye'de bu kadar güçlü olmasının nedeni nedir?» diye, ben de cevap olarak şunu söylemiştim: «IMF'nin en büyük gücü, Türkiye'deki iktisatçıların IMF ekolünden yetişmiş olmalarıdır.» Ben Türkiye'nin maliyesini yöneten kişileri, umum müdürlerine varana kadar çok iyi tanıdım. Turgut Özal dahil. Tıpkı IMF gibi düşünürler. Onlara göre ekonomi budur ve bundan başka ekonomi yoktur. Enflasyonu mu kısacaksınız? Çözümü belli, ücretleri kısacaksınız. Ücretlilere çok fazla para vermeyin, tüketim eğilimleri çok fazla olduğu için talep kamçılanır, hemen pahalılık olur...

Alternatifimi 12 sene önce yazdığımı söylemiştim. Bana göre tek alternatif vardır: planlı ekonomi. Meseleye uzun vadeli bakalım. Uzun vadede kalkınma bir güreş, bir baks maçı gibidir. Her boksör gibi zayıf taraflarınızı kollayacaksınız; güçlü taraflarınızı kullanacaksınız. Sorun o kadar basit. Zayıf tarafınız nedir? Nüfusunuzun yüzde 16'sı şehirlerde yaşıyor. Bu yüzden planlı kentleşme yapılması zorunludur. Siz teknolojiye gerisiniz, a zaman teknoloji satın alacaksınız. Mal artı teknoloji ithalatı olduğu için teknoloji açığınız var. Onun için döviz zayıflığınızı kollayacaksınız. Siz fakir bir memleketsiniz. Tasarruflarınız az, tasarruflarınızı kollayacaksınız. Yani çok döviz harcayan, kaynak harcayan, araziyi

kötüye kullanan politikarlardan kaçınacaksınız. Planlamanın esasları işte bunlar olacak. Türkiye bütün bunların tam aksini yaptığı için açmazlara girmiştir. Bu politikaya da değişime karşı aldığımız için değil, değişimi daha kötüye götürdüğü için karşı çıkarız biz.

Asaf Savaş Akat'a dışarıda sordum, kendileri 1966 mezunu imiş. Ben bu değişimleri o daha lisedeyken yazmıştım ve nasıl bir değişim istediğimizi belirtmiştim. Değişim iki türlü olur, bazı değişimler ilerletir, bazıları da geriletir. Biz gerileteceği için bu politikaya karşıyız. Benim uzun vadeli alternatiflerim işte bunlar. Kısa sürede, geçiş programında tek kurdan ayrılmak, faizleri dünya faiz haddi artı beşe -daha fazlasına değil- getirmek; ihracatta bilhassa kredi yönünde aşırı teşvikler kaldırmak; Türk halkının olmayan parasına değil, olan yaratıcı gücüne inanmak, emeğine inanmak; kaynaklarımızı doğal kaynaklar üzerinde teksif etmek.

Benim arzum bunlar. Çok teşekkür ederim.

HALİT SOYDAN : Sayın Kafaoğlu'na çok teşekkür ediyoruz. Sayın kanuklar, 17.45'te salonu boşaltmak zorunluluğumuz var. Keşke zamanımız olsaydı da sabaha kadar oturup bu sorunları tartışabilseydik.

Sayın Beksoy'dan bir ricam olacak, konuşmasına başlamadan önce Sayın Ulagay ve Sayın Önder'in kendilerine yöneltilen soruları cevaplayabilmeleri için, onlara bir iki dakikalık süreler tanısin.

OSMAN ULAGAY : Bana yöneltmiş direkt bir soru yaktı. Benim söz istememin nedeni şu idi: Biraz önce dışarıda bir arkadaş konuşmalardan karamsar bir tablonun ortaya çıktığını söyledi. Bu belki bir ölçüde doğru. Bana kalırsa karamsarlığın temel nedeni, bugünkü hükümetin programının çıkış yollarında özel sektöre çok büyük ağırlık verilmesi, onlara çok fazla güvenilmesi, buna karşılık özel sektörün bu ralı çok benimser gözükmüyor olması. Bunları bu kadar emin bir şekilde söylememin nedeni de basın mensubu olmam ve onlarla yakın temaslarda bulunmaktan kaynaklanmaktadır. Ben bu noktada Sayın Soydan'dan bir ricada bulunacağım. Kendileri bu süreci çok iyi yaşamış olan ve bundan önceki toplantılarda son derece ilginç görüşlerine şahit olduğum Sayın Soydan'ın duruma bu noktada el koyarak, kısa bir comment yapmasını rica ediyorum.

HALİT SOYDAN : Sayın Ulagay'a başından sonuna kadar katılıyorum. Zannediyorum ki, bu

«efradını cami, ağyarını mani» şeklinde bir deyimdir. Doğrudur. Pazar ekonomisinin ve fiyatların piyasaya egemen olmasında, aslında özel kesime çok büyük görevler düşmektedir. Özel kesimin büyük bir bölümü ise bu politikayı henüz sahiplenmemektedir. Görüşümü arz ettim, teşekkür ederim.

TANER BERKSOY : Öncelikle iki konuşmacıya çok teşekkür etmek istiyorum. Sayın Ulagay bazı noktalara çok güzel açıklıklar getirdi. Düşündürücü şeyler söyledi. Sayın İzzettin Önder'in konuşması hakkında ise ne söyleyeceğimi gerçekten bilemiyorum. Fevkaladeydi. Çok etkilendim. Gerçekten çok doğru şeyler söyledi. Üniversitelere çok büyük görevler düştüğü konusunda çok haklı. Kendilerine tekrar teşekkür ediyorum. Çok düşündürücü ve açık bir konuşmaydı.

Kapasite düşüklüğü ve işsizliğin olduğu bir ortamda talep enflasyonu olmaz, değişime karşı bir tereddüt oluşmuş. Bu iktisat mantığı olarak böyledir. Tersine, işsizlik ve kapasite düşüklüğü var ise, talebi şişirmek suretiyle bu atıl kalan kaynakları üretime sokarsanız, üretim artar. Politika budur. Eğer kapasite düşüklüğü ve işsizlik varken enflasyon olursa, bu bir parasal şişkinlik olarak görünür, bir talep fazlalığı olarak görünür. Ama burada enflasyonun nedeni bir talep fazlalığı değildir. Buradaki enflasyonun nedeni kapasite düşüklüğüne neden olan yapısal faktördür. Türkiye'de neden kapasite düşük, neden işsizlik var, niye üretimi artıramıyoruz, bunlara bakalım. Çok korkulan bir nokta var: Üretimi artırmaya kalkarsak ithalat büyük ölçüde artacak. Demek ki, orada bir sorunumuz var. Sorun talep şişkinliğinden ileri gelmiyor. Yapısal sorunlardan ileri geliyor. O zaman alayın adına talep enflasyonu denemez. Olay başka yerdedir. Talep enflasyonu dersek, talebi indireceğiz, şişkinliği alacağız diye uğraşırız. Aldığımız takdirde de bakınız ki, olayı halletmemişiz. Yapısal enflasyona parasal önlemlere yaklaşmanın iktisat literatüründe bilinen bir sonucu vardır. Hastalığı gizlersiniz. Bir süre ateş düşer, iyileşmiş gibi olursunuz. Tedaviyi kaldırdığınız anda, hastalık yine başlar. Enflasyon yine başlar. Olay kroniktir. Konjunktürel olarak yaklaşmanızda gizlersiniz. Mesela Türkiye'de 1981-1982'de alay gizlenmiştir. 1983'te ortaya çıkmıştır. 1984'te ise bana kalırsa biraz daha hızlı olarak ortaya çıktı. Şimdi gene bir daz daraltacağız, ilaç vereceğiz. Büyük bir ihtimalle 1984 sonundan itibaren hafif bir yavaşlama olacak. 1985'te tekrar başlayacak.

Benim gözümde 1982 yılı en başarılı yıldır. O yılda varılan enflasyon oranı yüzde 25,2 idi. **Mark-up** fiyatı almazsa, tasarruf ve yatırımların

düştüğü bir ortamda ekonomi nasıl çalışır? Faizleri serbest bırakırsınız, atıl bulunan, devreye girmemiş paralar devreye girer. Bir müddet bu çalışmayı finanse eder, 1981-1982 yıllarında Türkiye ekonomisinde yaşanan olaylardır bunlar. Bu noktada bana kalırsa Osman Ulagay'ın dediği noktaya getiriyor bizi. Bizim özel kesimimiz böyle bir değişime hazırlıklı değil. Hazırlıklı olmadığı gibi pek ihtimal de vermiyor, yani gözden çıkacaklarına pek ihtimal vermiyor. Dolayısıyla atıl fonların bankaya, banker kesimine devredilmesi, oradan akıtılması sayesinde işletme sermayelerini temin etmişlerdir. Ben diyorum ki, artık bu olay bitti. Deniz göründü. Onun için de çok merak ediyorum, bu müthiş deflasyon nasıl yapılacak? Yalnız, **mark-up** fiyatıyla çalışmaya başladığı zaman nereye kadar çalıştıracaksınız? Çünkü bu kendi kendini yiyen bir süreçtir. Özellikle siz enflasyonu endekslemiyorsanız, **mark-up**'la çalışmanız mutlaka başkasının aleyhine oluyordur. Sizin gelirlerinizin aleyhine **mark-up** fiyatıyla mal satılıyorsa sizin geliriniz düşer. O zaman yüzde 40, yüzde 60 kapasiteye inersiniz, işsizlik vs. alır. **Mark-up** fiyatı bir süre sizi götürür ama, onun da bir sonu var.

Dış borç ödemeleri daha az olsaydı, yapısal enflasyon olacak mıydı? Yapısal enflasyon zaten tartışılmaz. O yapı olduğu müddetçe yapısal enflasyon eğilimleri hep vardır. Dış borç ödemeleri daha az olsaydı, yapısal enflasyonu daha güzel gizlerdik. Saklanamayacak duruma geliyor, arada bir. Maliyetler ise kurla ilgilidir, biliyorsunuz. Ama fiyatları aşağı çekmediğiniz müddetçe kur politikasında da ısrarlı iseniz, yani kuru da enflasyon farkını ortadan kaldıracak şekilde sürekli olarak düzeltiyorsanız, bu mutloka maliyet enflasyonu yaratır.

Grupların ekonomi politikalarını değiştirmesine olanak tanınmalı, diyarsunuz. Yüzde yüz katılırım. Şunun için katılıyorum. Bizim ekonomi politikasını değiştirme olanağımız yok. Sanıyorum İzzettin Bey söylediklerinin büyük bir kısmını bana söylemedi. Ben yazıyorum, çiziyorum, konuşuyorum. Elimden gelen ne varsa yapıyorum. Bu politikaları değiştiremiyorum. Kim muhatapsa o değiştirecek neticede. Hatta diyebilirim ki, keşke muhatapın politikayı değiştirmesine olanak tanınsa. Bakın bunu çok samimi olarak söylüyorum. Türkiye'de birkaç kez bu noktaya gelinmiştir. Devre başka türlü bağlanmış, muhataplar hiç politika değiştirememişlerdir. Politikayı değiştirecek bir etkinlik içine girememişlerdir. Bugün, Ulagay da tespit etmiş, bu tür bir eğilim var.

Beni tanıyan herkes çok iyi bilir. Ben oldum olası planlı kalkınmayı savunurum. Planlı kalkın-

ma da benim gözümde öyle çok despot bir planlama değildir. Onu denediğimiz, yaşadığımız dönemler oldu. Çok müdahaleci olduğunuz müddetçe plan da işin suyunu çıkarıyor. **Neticede** plan kendi kendini yiyar. Yani öyle bir noktaya geliyorsunuz ki, ekonomide öyle rantlar doğuyor ki, plan disiplini ortadan kalkıyor. Benim dediğim o değil. Bir kere şunu baştan kabul etmemiz lazım. Mülkiyetin özel ellerde olduğu bir toplumda planın belli bir mantık içinde yapılması lazım. Mülkiyetin özel olduğu, kararların özel kişiler tarafından alındığı bir ortamda siz ekonomiyi merkezden planlamaya kalkarsanız, merkezden planlayacak bir plan yaparsanız bu yine rafta durur, kişiler yine kendi kararlarını alırlar. Burada olan nedir? Göstergeleri tamamen bozarsınız, yanlış kararlar aldırırsınız. Onun için benim kastettiğim plân, kamu müdahalesini rasyonel hale getirecek bir plandır. Yani ben plana baktığım zaman diyeceğim ki, kamu müdahalesi şu şu rasyoneller altında yapılmaktadır, şu alanlarda şu etkinlikleri sağlamak için yapılmaktadır. Şu alanlara da hiç dokunmamaktadır. Bunun için plan yapılır. Yani mülkiyetin özel olduğu toplumlarda, plan bu türlü yapılır. Mülkiyetin özel ellerde olup olmaması da ne sizin ne de benim sorunumuzdur. Onun başka düzeylerde başka türlü çözümleri vardır. Bu başka bir sorun. Ama bu mülkiyet yapısı devam ettiği müddetçe, biz de ekonomide karar alıp, kanıştırmaya devam ettiğimiz müddetçe bu mülkiyet yapısını varsayacağız ve ana göre bir plan yapacağız. Bunun dışına çıktığınızda çok müdahaleci, çok totaliter bir yöne gidersiniz, kendi disiplininizi de kaybedersiniz, göstergeler de bozulmuş olur. Piyasa da bu işleri çözemez. Saf anlamıyla piyasa mekanizması, piyasa ekonomisi zaten yoktur. Şunu söylüyoruz; plan rasyonellik için yapılır. Ekonomik kararlarda rasyonelliği sağlamak için yapılır. O tarafa doğru yönlendirmek için yapılır. Bunun karşısında plan da nedir diye çıktığınız zaman, olmaz. Çünkü, düşünülen saf piyasa ekonomisi hiç olmamıştır. Her yerde müdahale ve düzenleme vardır. Ancak bu müdahaleleri ya düzenli bir biçimde yaparsınız ya da bugünkü gibi, oltını çizerek söylüyorum, alur almadık yerde herhangi bir disiplini olmadan, herhangi bir rasyonallitesi olmadan, profesyonel iktisatçıların dahi anlamadığı bir biçimde ekonomiye müdahale edersiniz. 1983 yılında ihracat teşviki için sadece vergi iadesinden 140 milyar lira verilmiştir. Bu esaslı bir müdahaledir. Biz bana söyler misiniz, hangi ürünlerin ihracatını teşvik ediyoruz? Ben anlamadım hangisini teşvik ettiğimizi. Maliyetinin yüzde 60'ına mal satıyoruz, bu teşviklerle. Bu yanlış, piyasa ekonomisinde de bu olmaz, planlı ekonomide de bu olmaz. Ama maliyetini ufak tefek desteklerle ihraç edebileceğiniz mallar var-

dır, hiç desteklemeden ihraç edeceğimiz mallar vardır. Bu planlanı. Bizim istediğimiz plan bu tür bir plandır. Ben yıllardır söylüyorum, ithal ikamesi rasgeledir diyorum. Artık bugün ihracat için de aynı şeyi söylüyorum. Yani o da rasgele gidiyor. Rasgele gittiği için de böyle kör tapal, iki sene gidiyor, bir sene duruyor. Ama uzun dönemli bir trende oturamayız bu işi. Bu rasgeleliği ileriye görmekle, ileriye planlamakla bertaraf edebiliriz. Şimdi gene saruyorum, Aranızda biri var mı, gelecek seneyi görebilen? Çünkü gelecek senede neler olacağını kimse bize söylemiyor.

Serbest piyasa ekonomisine planlı olarak geçilir. Serbest piyasa ekonomisine paldır küldür geçmeye kalktığınız zaman 1982 ortasında çarpılan duvara çarpılır. Onu kaldıramayız. Tebliğde unuttuğum bir konuyu daha söyleyeceğim, ithalatın liberasyonu ile tekelci yapılarda bile bir miktar rekabet sağlanabilir. Rekabete zorlanabilir. 1980 sonrası getirilen politikalardan bana sorarsanız en doğrusu bu seneki ithalat rejimidir. Ben bunu 1976'dan beri söylüyorum. Ben ithal ikamesi rejimini bu yönden eleştiriyordum. Rasgelelik buradan kaynaklanıyordu. Yani ithalatı büyük duvarlarla kurduğunuzda, yerli üretimi ithalatı kırsak yasaklayarak koruduğunuzda siz beş bin kapasiteli otomotiv sanayiini kurdurursunuz. Sonra iş sarpa sardığında da oturur düşünürsünüz, bu beş bin kapasiteli otomotiv sanayiini ne yapacağız biz diye.. Dolayısıyla ithalatın liberasyonu doğrudur. Yalnız bakın, ithalatın liberasyonu nasıl yapılır? Burada müthiş bir hata var. Gümrükler artı fon var. Bu fon uygulaması iyi bir şey. Yalnız fon uygulamasının ortaya konduğunun günün ertesi günü Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı Pakdemirli dedi ki, «O fona fazla güvenmeyin, kaldırırırım o fonu.» Ondan bu yana da hep aynı şey söyleniyor. Sayın Özal da söylüyor. Oün Sayın Kahveci ile bir saate yakın bir süre bu işi kanuştuk. Ben diyorum ki, «Siz eğer fonu bu şekilde algılıyorsanız, bunu bu şekilde uygularsanız Türkiye'de yatırımları öldürürsünüz. Çünkü zaman profilini kesersiniz.» Ne zaman kaldırılacak bu fon? Yani ben yolda giderken eğri bassam kaldırır mı, biraz kilo alırsam kaldırır mı gibi kaygılar getirir. İthalat böyle libere olmaz. İthalat şöyle libere olur. Bir zaman profili verirsiniz sanayiciye. Dersiniz ki, «Ben seni şu anda yüzde yüz koruyorum. Fakat, on sene sonra bu koruma oranını yüzde 15'e indireceğim. Buyur, kendini hazırla. Nasıl hazırlarsan, teknolojinin mi yenileyeceksin, yeni yatırım mı yapacaksın, kapasiteni mi artıracaksın, tevsiyatırım mı yapacaksın, hiçbir şey yapamıyorsan o zaman senin için yapılacak hiçbir şey yok. Sen yanlış iş yapıyorsun» dersiniz. Olay da biter. İşte benim planlama dediğim, kararları rasyonel yöne götürecek planlama dediğim budur.

Bunun planlanmasıdır. Şimdi bakıyoruz, diyorlar ki: «İthalatı libere ettim.» Nasıl yaptınız? Mai listelerini değiştirdik. Güzel, ne zaman bitecek bu iş? Bana kalırsa Türk sanayii 1979'da ne kadar korunuyorsa şu anda da o kadar korunuyor. Zaten dikkat ederseniz bu kanuda da böyle tereddüt, kaygı filan yok. İlk günlerde biraz, «Bizim oyuncak sanayii batar mı, çiklet sanayii batar mı?» dendi. Görüldü ki, gümrük artı fon bayağı iyi bir şey. Diyorlar ki, arada sırada «Kaldırırırım ha, adımlarına dikkat et.» Bu da işin terbiye yönü. Bu çocuğu döverek terbiye etmeye benzer. Ben bilmem, anlamam ama, bu işten anlayan kiminle konuştuysam çocuk dövülerek terbiye edilmez, o zaman arsız alur. İthalatın liberasyonu konusunda söyleyeceklerim bunlar.

Makro politikalar üzerinde konuşuyoruz. Şöyle bir sarunumuz var. Konjonktür politikası diye gelen ve bir iki sene devam etmesi gereken bir politika paketi dört senedir devam ediyor. 1984'te bakıyoruz, bu politikalar beş sene daha devam edecek. Dokuz senelik konjonktür politikası olmaz. Dokuz senelik konjonktür politikası ekonomiyi bu kadar sene yerinde saydırır. Siz yerinde sayıyor sanırsınız, geriler o ekonomi. O bakımdan değiştirecek bir şey lazım. Değiştirecek bir şey de yok. İthal ikamesi modelini ilk eleştirenlerden biri benim. İlk yanıştır, çarpıktır diyenlerden biri benim. Onu eleştirdik. İthal ikamesi modeli bir birikim modeliydi. İyi kötü bugün sattığımız malın önemli bir kısmı İthal ikamesi endüstrilerinden gelmiş. Orada bir birikim olmuş. Şimdi bakıyoruz. Neyle birikeceğiz biz? Bir şey söyleyeceğim, alınmayın. Şimdi de o ihracatçı sermaye şirketler var. Onlardan mı gelecek birikim? Ne üretiyor bunlar? Böyle birikim olmaz. Bu programın birikim modeli yok. Söylenen şey ihracata yönelik sanayileşeceğiz. Yatırımlar dururken, tasarruf giderlerken ihracata değil, herhangi bir hedefe yönelik olarak sanayileşemeyiz. Bu gayet net. Dolayısıyla uygulamanın yeni bir birikim modeli olması gerekiyor.

Senaryolar konusunda da bir şeyler söyleyeceğim. Bu senaryo işi oslında birkaç senenin madasıdır. Son günlerde a kadar çok senaryo lafı olmaya başladı ki, kendimi fotoroman oyuncusu sanmaya başladım. Senaryolar gidiyor geliyor. İki sene daha da yağun bir deflasyon, daha da yağun bir durgunluk. Enflasyonu yüzde 10'ların da altına çekersiniz ama, ne kalır ortada ondan sonra? Demin sordum, 1986'ya nasıl geleceksiniz diye. Ekonomiyi canlandıracağınız sırada bokarsınız ki, canlanacak kimse kolmamış. Canlanacak organizma kalmamış ortalıkta. Sanayiciler arasındaki hovaya da bakarsanız, Sayın Soydan bizden çok

daha iyi biliyor, bugün onlarda da aynı kaygı var. Bir adım daha geriye atarsak yirmi firma, bir adım daha gidersek 40 firma. Herkes biliyor, neticede bir canlanma olacak ama, o zaman kim canlanacak o belli değil. O bakımdan benim itirazım. Yoksa siyasi bir strateji olarak ilk akla gelen, uygulanması doğru olan odur. Sıkın iki sene. Bakın söylüyorum, 1980'den itibaren sivil rejim devam etseydi, bu model olacaktı. Üç sene kadar sıkılıp, bir sene gevşetilecekti. Seçim alınacaktı. Üç sene kadar sıkılıp, bir sene gevşetilip seçim alınacaktı... Ama bugün sıkılma sınırına gelindi. Bundan sonra sıkarsanız hasta ölü gibime geliyor. Hastanın ölmesi çok önemli mi? Şüphesiz önemli.

Deflasyonda bankacılık ne olur? Ben soru sorulur sorulmaz, Sayın Soydan'a dedim ki, «Bu soru size». Bana değil. Ben bilmem bankacılığın ne olduğunu. Bankacılık kesiminin problemi parasal değildir. Mevduat geldi, kredi gitti problemi değildir. Türkiye'de 1980'den beri bankacılığın problemi, bunu da her yerde yazıyorum, üretimle ilgilidir, reel kesimle ilgilidir. Kredi veriyorsunuz, geri gelmiyor. Devre faizlerini ödeyemiyorsunuz. Nasıl yaşayacak bu bankacılık? Daha da çekeğim, daha yağun bir deflasyon, daha fazla şüpheli olacak sayısı ortaya çıkarır. Geçenlerde bir gazete okudum, son zamanlarda gazetelerde a-kuduklarıma da inanmıyorum ama, yedi tane bankanın teminat mektuplarını kamu ihalelerinde devlet kabul etmiyor, teminat mektubu olarak. Hadi bu yedi rokamı biraz abartılmıştır, dört olsun. Bankacılığın birtakım yapısal sorunları var, onların da çok sıkıntıları var ama, ben sorunu bankacılığın dışında aramak eğilimindeyim. Orda çözersiniz. Bankacılık kesimi ayrıca tedbirlerle çözülmür. Rasyonele hale getirilir. Ama bu üretim düzeni devam ettiği müddetçe bankacılığın yapısal sorunları halledilemez. Ne yapılabilir? Sayın Kafaoglu'nun söyledikleri ile ilgili bir şey daha söylememe izin verin. Sayın Kafaoglu, IMF'nin gücünün onunla aynı şekilde düşünen iktisatçılardan kaynaklandığını söyledi. Değil. O muhtemelen bir etken olabilir. Böyle bir ekol olabilir, IMF'nin gücü ülkelerin uyguladıkları yanlış politikalarından kaynaklanır. Siz IMF'yi kol boyunda tutar, civarınıza sakmazsanız, hiçbir şekilde IMF politikası uygulamaya sizi kimse zorlayamaz. Ama şunu yapamazsınız: Biz yedi sene dışarıdan içeriye kaynak aktaralım, yani borçlanalım. Bu borçlarla dünya krizini atlatalım, zenginleşelim. Ondan sonra da bu borçları geri ödeyin dedikleri zaman da bağıralım, sen ne fena adamsın, bize neler söylüyorsun diye. Bu olmaz. Aranızda bir kişi var mı, bana şu kadar para verecek, bu para nereye gidiyor diye, ya da ne zaman ödeyeceksin bunu diye sormayacak? Ne kadar dayanırsınız

buna? IMF'nin gücü buradan gelir. Bu politika yanlıştır. Benim çok kaygıyla baktığım, senaryamu üzerine oturttuğum tehlike budur. 1973'te barçlanmaya başladık. 1976'ya geldiğimizde hadi oturun masaya dediler. 1977'den 1980 Ocağına kadar sürekli IMF müzakereleri vardır. İstikrar politikaları dört sene değildir aslında, yedi senedir. Yedi senedir istikrar politikaları uygulanıyor Türkiye'de. Canlandırma paketi, kurtarma paketi, cihat dahi ilan ettik, bir sürü şeyler yaptık. Tutmadı. Şimdi gene aynı şeyleri yapmak eğilimindeyiz. Yani içeride işleri pek fazla yürütmüyoruz, içeride kaynak yaratamıyoruz, vergi reformu yapamıyoruz, ekstra kaynak bulamıyoruz. O zaman dışarıdan alalım diyoruz. Dışarıda da para var, geliyor zaten. Ama günün birinde yine derler ki, «buyurun bakalım, şu masaya bir oturalım konuşalım.» O zaman bakın yine bağırıma başlarız, «bu IMF ne biçim bir şey, neler empoze ediyor, ekonomik bağımsızlığımız gitti vs.» diye. Parayı alırken bunlar yok muydu? Onun için diyorum ki, Özal hükümetinin bugün bize çizdiği perspektif tehlikelidir. Bu politikalar ancak borçlanmayla devam ettirilebilir. Şöyle bir şey düşünün. 1986'ya kadar çok yavaş bir barçlanmayla devam edersiniz, hastalıklar gizlenir. 1986'da canlandırırırsınız, seçimi alırsınız, IMF ile masaya otursunuz. Ne olur? Bir '80 Ocak modeli daha uygulamaya koyarsınız. Böylece devam eder gidersiniz. O bakımdan, ısrarla ve özellikle genç arkadaşlarım için söylüyorum, bu eğilim bugün vardır ve tehlikelidir. Ekonominin problemleri içerdedir ve burada çözülmesi lazımdır. Dışarıdan

kaynak aktararak çözmeye kalkarsak, bu masaya tekrar atururuz.

Son bir şey daha söyleyip bitiriyorum. Alternatif? İthal ikamesi olayıyla birlikte, İthal ikamesi modelini eleştirmemle birlikte benim kafamda alternatif de vardı. Şimdi Özal'a şunu demek pek doğru değildir. Geldi, ileri geri işler yapıyor demek yanlıştır. Bana sorarsanız Özal 1974'ten beri yapılabilecek en iyi şeyi yaptı. Siyasi tercih yaptı. Bakın o dönemlere siyasi tercih yapacak kadro da yoktu. Hep tercihsizlik vardır. Doğru yanlış ama, bir modeli getirdi, deneniyor. Ben bugün diyarım ki, yeteri kadar denenmiştir. Pek başarılı olmadığı ortaya çıkmıştır. Değişsin. Kadroyu ya da Özal'ı eleştirmekte aşırı almaya hakkımız yok. Yalnız karşısındakilerin de alternatifi yok anlamına gelmiyor bu. Her eleştirimiz belli bir alternatif nokta göstermektedir. Diyorsak ki, problem yapısaldır, yapısal problemleri çözecek politika öneriyoruz alternatif olarak. Ben baştan beri planlı kalkınmayı savunuyorum. Özal'ın denediği model planlı kalkınma modeli değildir. Dolayısıyla benim önerdiğim alternatif hâlâ geçerlidir. Çok teşekkür ederim efendim.

HALİT SOYDAN : Sayın kanuklar, sevgili iktisatlılar. Zamanımız doldu. Onun için konuşmacılar sırasıyla, Sayın Berksoy'a, Sayın Ulagay'a, Sayın Önder'e huzurunuzda teşekkürler ediyorum. Bugünkü oturumun bu bölümünü kapatırken hepinize saygılar sunuyorum.

İşçi İşveren İlişkileri

Oturum Başkanı — Prof. Dr. Toktamış ATEŞ
Açılış — Ahmet Kurtcebe ALPTEMOÇİN

Panelistler — Prof. Dr. Metin KUTAL
— Necmettin ÖZTEMİR
— Talat SARGIN
— Cevdet SELVİ
— Şevket YILMAZ

TOKTAMIŞ ATEŞ (Oturum Başkanı): 9. İktisatçılar Haftası, üçüncü gün, birinci oturumunu açıyorum. Bu toplantının açılış konuşmasını yapacak olan Sayın Devlet Bakanımız Ahmet Kurtcebe'nin uçağı şu anda Yeşilköy'e umarız inmiş olduğu için, açılış konuşması aradan sonra yapılacaktır. Yani istim arkadan gelir gibi olacak, bağışlayacağınızı umarız. Gene bu toplantıya çok renkli kişiliğiyle onur vermesini beklediğimiz Sayın Halit Narin, İran seferi hümayunu dolayısıyla çok özürlerini, sevgilerini, saygılarını sayın konuklarınıza bildirerek kendi yerine Tekstil İşverenleri Sendikası Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Sayın Necmettin Öztemir'i yollama vaadinde bulunmuşlardı. Sayın Öztemir şu ana kadar teşrif

etmediler. Bir on beş dakika bekledik, bu yüzden de özür diliyorum. Kendileri teşrif ettikleri zaman yerlerini alacaklardır. Bu koşullar altında biz doğrudan doğruya oturumumuza geçme durumundayız. Bu oturumda ilk sözü Tokat milletvekili Sayın Talat Sargın'a vereceğim. Çünkü içinde yaşadığımız günlerin yasal mevzuatını, özellikle işçi-işveren ilişkileri açısından düzenleyen kişilerden biri olarak zannederim bizleri çok aydınlatacak bilgiler vereceklerdir. Daha sonra sözü işçilerin görüşlerini açıklamak üzere Türk-İş Genel Başkanı Sayın Şevket Yılmaz'a vermek istiyorum. Daha sonra, işverenlerin görüşlerini almak açısından eğer teşrif ederlerse Sayın Necmettin Öztemir'e söz vermek, düşüncesindeyiz. Daha sonra Cevdet Selvi Bey, Petrol-İş

Genel Başkan olarak, bir sendika başkanı olarak görüşlerini bizlere sunacaklar. Son olarak çok sayın hocamız Metin Kutal genel bir değerlendirme ve bir toparlama lütfedip yapacaklar. Aradan sonra açılış konuşmasını dinleyeceksiniz. Ondan sonra da sizlerin sorularınız ve tartışılacak konular gündeme gelecek. Buyurun Sayın Talat Sargin.

TALAT SARGIN : Tümüyle demokratik düzene geçmekte olduğumuz bu dönemde çalışma hayatımızın en önemli konusunu teşkil eden işçi-işveren ilişkilerinin böyle güzide bir ortamda tartışılması imkânını sağladıkları için bu kongreyi düzenleyen kıymetli yöneticilere ben de teşekkürlerimi sunarım.

İşçi-işveren ilişkilerinin tarihçesi ile zamanınızı almayacağım. Ancak hepimizin bildiği üzere 18'inci asırda sanayileşme hareketiyle işçi - işveren ilişkileri de yeni boyutlar kazanmıştır ve özellikle emeğin sömürülmesi önlenmeye çalışılmıştır. Ancak kanaatimce bir gerçek daha var ki, bugünün gelişmiş ülkeleri daha bir asırdan uzun süre ucuz emek ve ucuz hammaddeden yararlanarak sanayilerini de geliştirmişlerdir.

Bizde ise, Cumhuriyet döneminde bazı devlet yatırımları ile elin parmakları ile sayılacak kadar fabrikalar ve 1950'li yıllarda montaj şeklinde başlayan sanayileşme hareketi ve hemen 1963 yılında da iş yasalarının yürürlüğe girdiğini görmekteyiz.

Bu yasaların hazırlanışında tüm gelişmiş ülkelerin incelendiği kuşkusuzdur. Ancak her birinden değiştirilmek suretiyle bazı esaslar alındığı ve yeni müesseseler eklendiği görülmektedir. İşte bu şekilde çalışma hayatımız yönlendirilmiştir. Çıkan sorunların çözümü için emsal bulunmamış ve hatta ihtisas mahkemeleri olarak kurulan iş mahke-

meleri dahi uzun süre ihtisaslaşamamıştır.

Kanaatimce bu konularda deneyimli ve istikrarlı olan ülkelerden örneğin; İngiltere, Fransa, Almanya, İsviçre ve hatta Amerika'nın mevzuatı tümtüyle birlikte uygulamaya konulsaydı bu kadar problemle karşılaşmaz ve çözümünde bu kadar güçlük çekmezdik.

Zira, inanıyorum ki bizim toplumumuz ilerici ve tutarlı kurallara süratle uyum sağlayabilmektedir. Nitekim tüm sosyal yapımızı değiştiren Medeni Kanunumuza uyum sağlamış ve bu kadar sorun çıkmamıştır.

İş yasalarının 1963'ten 1980 yılına kadar uygulanması sonucu ülkemizde de pek çok sorunlar çıkmış, ihtilatlar olmuş ve tecrübe kazanılmıştır.

İşte kazanılan bu tecrübelerin ışığı altında ve uzunca sayılabilecek bir hazırlığı müteakip Milli Güvenlik Konseyince 1983 yılında bu yasalar tashih edilerek yeniden yürürlüğe konmuştur.

Bu değişiklikleri ana hatlarıyla şöyle özetlemek mümkündür.

a — 1982 Anayasamız

a — güçlü sendikacılığı teşvik ve yetkili sendikayı tespit amacıyla işçi ve işverenlerin ancak bir sendikaya üye olabilecekleri hükmü getirilmiştir. (51/55)

b — İşçi sendikaları ve üst kuruluş yöneticilerinde 10 yıllık bilfiil işçi olmak şartı getirilerek tecrübeye değer verilmiştir.

c — Sendikaların siyasi faaliyette bulunamayacakları açıkça belirtilmiştir.

d — İşyerinde sendikal faaliyette bulunma o işyerinde çalışmamayı hakkı göstermeyecektir.

e — Sendikalar idari ve mali denetime tabi tutulmaktadır.

f — Sendikalar gelirlerini amaçları dışında kullanamayacaktır.

g — Sendikalar amacı dışında gösteri ve yürüyüş yapamayacaklardır.

h — Tek sözleşme yapılması ve uygulanması esası hükmedilmiştir.

i — Hak grevi kaldırılmıştır.

j — Grev ve lokavtın iyi niyete aykırı tarzda ve toplum zararına ve milli serveti tahrip edecek şekilde kullanılması önlenmiştir.

k — Siyasi grev ve lokavt, genel grev ve lokavt, işgal, boykot ve işi yavaşlatmak, verimi düşürme ve direnişler yasaklanmıştır.

l — Grev esnasında greve katılan işçilerin ve sendikanın kasıtlı ve kusurlu hareketleri sonucu ortaya çıkan maddi zarardan sendika sorumlu olmaktadır.

m — Yüksek Hakem Kurulu Anayasada yer almıştır.

n — Siyasi grev ve lokavt, genel grev ve lokavt, işgal, boykot ve işi yavaşlatma, verim düşürme ve direnişler yasaklanmıştır.

o — Greve katılmayan veya işyerinde çalışmak isteyen işçilerin greve katılanlar tarafından engellenmesi önlenmiştir.

p — Devletin çalışma barışını sağlamayı kolaylaştırır ve koruyucu tedbirler alması kuralı getirilmiştir.

r — Sendikaların kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıyla ortak hareket edemeyecekleri esası getirilmiştir.

Anayasamızın öngördüğü bu esaslar dikkate alınarak Sendikalar Kanunu,

Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ve İş Kanunu değiştirilerek 1983 yılında yürürlüğe girmiştir.

Sayın konuklar ve değerli iştirakçiler,

Hiç şüphesiz bütün bu yasaların asıl amacı; çalışma hayatının adil, istikrarlı bir sistem içinde yürütülmesini sağlamak ve barışı korumaktır.

Milli ekonomimizin gelişmesi için, verimliliği artırıcı ve çalışmayı teşvik edici tedbirlerin uygulanması gerekmektedir. Keza ücretin işe ve verimliliğe göre tespiti, eşit işe eşit ücret verilebilmesi, sosyal adaletin sağlanması bakımından elzemdir.

Bazı kesimlerce yasaların değiştirilmesi gereğinden söz edilmektedir. Çalışma hayatı dinamiktir. Çalışma hayatı sosyal ve ekonomik ve hatta psikolojik faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Çalışma barışının devamını sağlamak için yasaların da bu ihtiyaçlara cevap vermesi gereklidir. Uluslararası sözleşmeler dahil olmak üzere geçmiş tecrübelerden de yararlanılarak hazırlanan bu yasaların uygulama sonucu kabili tatbik olmayan bölümlerinin değişimi elbette ki mümkündür. Yeter ki huzurlu, verimli ve istikrarlı bir çalışma düzenine kavuşulabilsin ve amaca ulaşılsın.

İşçi-işveren ilişkileri ile ilgili mevzuatımızın detaylarına geçmeyeceğim. Bence sosyal güvenlik, işçi sağlığı, iş güvenliğine kadar tüm konular bu ilişkileri etkilemektedir. Keza zamanınızı almamak için diğer ülkelerin mevzuatıyla da kıyaslama yapmayacağım. Sorularınız olursa açıklamaya hazırım.

Önemli olan yasaların en iyi ve yararlı biçimde uygulanmasıdır ve inanıyorum ki iyi uygulamalar iyi sonuçlar verebilmektedir. Örneğin, tuvalet kâğıdı

üreten bir fabrikada grevin, genel sağlığı bozacak nitelikte değerlendirilmesi evvelden de mümkündü, şimdi de mümkündür, yeter ki amaç ve sonuç iyi gözetilsin, iyi uygulansın.

Ayrıca bir malın üretiminin son safhasında maliyet hesabı yapılırken endirekt işçi giderleri net olarak maliyete yansıtılamamaktadır. Kaldı ki bir işletmenin dahi yıl sonu bilançosunda endirekt işçi giderleri ile henüz ödenmemiş ve fakat hak edilmiş kıdem tazminatları muhasebeleştirilememektedir. Bunlar halea birer sorun olarak kalmıştır ve çözülememiştir.

Hepinize en derin saygılarımı sunar, bu çalışmaların başarılı geçmesini dilerim.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Tokat Milletvekili Sayın Talat Sargın'a teşekkür ederiz. Şimdi sözü Türk-İş Genel Başkanı Sayın Şevket Yılmaz'a veriyorum. Buyurun Sayın Yılmaz.

ŞEVKET YILMAZ : Sayın Başkan, saygıdeğer dinleyiciler,

«Bir panel» çerçevesinde de olsa, Dokuzuncu İktisatçılar Haftası'nda işçi görüşünü açıklamak fırsatını bulduğum için sevinçliyim.

Bu imkânı sağlayan İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti yöneticilerine teşekkür ederim.

Dokuzuncu İktisatçılar Haftasının inceleme ve tartışma konusu piyasa ekonomisidir. Böyle bir yapıda «işçilerin durumu» ve kendilerini çalıştıranlarla ilişkileri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Bu noktada hemen şunu belirtmeliyim : Bizler; sendika yöneticileri, belli

bir dönemde ekonomide benimsenen ve uygulanan bir politikanın sadece rakamlarla ifade edilen sonuçlarıyla ilgili değildir.

Rakamlar günlük hayata nasıl yansır?.. Eşitsizliklerin temel kaynağı olan yapısal çıkmazlar ne ölçüde aşılmıştır?.. İktisaden güçsüz durumda olanların bulundukları şartlar ne ölçüde düzeltilmiştir?.. İzlenen politika «sosyale» ne katmış, ondan neler götürmüştür?.. Çoğulcu ve özgürlükçü demokrasinin yaşatılabilmesi için gerekli olan «dengeler» hangi ölçüde kurulabilmiştir?.. Sendikacılık hareketi olarak, sendika yöneticileri olarak bizler, öncelikle bu sonuçlara ilgiliiyizdir.

Türkiye; daha öncesinde olduğu gibi, 1961'de ve 1982 Anayasasında ekonomide anamalcı sistemi seçmiştir.

Türk milletinin siyasal rejim tercihi ise bellidir: Bu tercih, «çoğulcu ve özgürlükçü demokrasi»dir.

Türkiyemizin, kırk beş milyonumuzun ekonomik ve sosyal sorunları anamalcı sistem içinde, bu tercihe uygun suretle çözülmeye çalışılacaktır.

Piyasa ekonomisi olarak isimlendirilen tedbirler dizisi, sistem içinde yer alan bir kısım tercihlerden ibarettir ve sistemin, genel olarak aksadığı bilinen, görülen tüm eksikliklerini de bünyesinde taşımaktadır.

Sistemin genel bakımından olduğu gibi, işçi işveren ilişkileri bakımından cevabı araştırılmak gereken ilk soru, sistem içinde emekle sermaye arasındaki dengenin nasıl sağlanabileceği sorusudur.

Denge, öncelikle «devlet» tarafından sağlanacaktır.

Devlet, kişiyi ekonomik yaşamda yalnız bırakmayacaktır.

Devlet, ekonomik hayatı düzenleyecektir.

Üretimi, fiyat inış ve çıkışlarını, yatırım oranlarını, insan gücü kullanımını, dış ticaret dengesini kontrol edecektir.

Plancı olacaktır.

Kamu kesimine ağırlık verecektir.

Üretim araçlarının özel sahipleri bu devleti, tek ve hâkim kuvvet olarak kontrol edemeyeceklerdir. Aksine Devlet onları kontrol etmekle ödevli olacaktır. Kısacası devlet «sosyal devlet» olacaktır.

Şimdi belli bir zaman dilimi içinde uygulanan ekonomik politika devleti olması gereken bu yerden alıp, bir başka yere oturtuyorsa, devleti yönetenler sosyal politikayı ikinci plana atıyorsa, örneğin ücretler sınırlı, fiyatlar sonuna kadar serbestse, işsizlik giderek büyüyor, ekonominin bunalımı zaten zayıf olan omuzlara daha ileri ölçüde yüklenmek isteniyorsa, bundan çoğulcu ve özgürlükçü demokrasi de, milletin büyük çoğunluğu da olumsuz yönde etkilenecektir.

Devlet sosyal devlet olmaktan uzaklaştırıldığı ölçüde dengesizlik egemen olacaktır.

Bu konuda ciddi kaygılarımız vardır.

Sistemde dengeyi, emek ile sermaye arasındaki dengeyi sağlayabilecek ikinci unsur «iktidarların ekonomik ve sosyal politikalarıdır. Kuşkusuz bu politikalar devletin yerini de tayin eder. Devletin politikası vergide, ücrette, genel olarak sosyal politikanın tümünü kapsayan politikalarında belirginleşir. Yaşama yoluyla, devlet ekonomik bakımdan güçsüz olanlar lehine düzenlemeler

yapabilir; doğrudan müdahalelerde bulunabilir.

Ama her iktidar bunu yapar mı?

Her iktidar dengeden yana mıdır?

Çok partili yapıya dayananan çoğulcu demokrasilerde iktidarların tercihleri çok farklı olarak ortaya çıkabilir. Emek ile sermaye arasındaki çıkar çelişkilerinde tercih sermayeden yana yapılmış olabilir. Çoğulcu yapı içinde doğal kabul edilebilecek böyle bir sonuç, dengenin üçüncü ve en hayati unsurunu ön plana çıkarır: Sistem içinde, doğrudan ilgililerin sahip olabilecekleri hak ve özgürlükler... Denge, çalışanların hak ve özgürlüklerinin eksiksiz tanınması ile de sağlanabilir.

Bu konuda da büyük kaygılar vardır.

Eğer bir ülkede hür sendikacılık çembere sokulmak isteniyorsa; çalışanlar içinde önemli bir kesim, salt çalıştırılma statüleri sebebiyle sendika özgürlüğünden mahrumlarsa; suni ayırımlarla temel hak ve özgürlüklerinden yoksun hale getirilmeye çalışılıyorsa; işçiler, ekonomik hak ve özgürlüklerini, çıkarlarını korumak ve geliştirebilmek için kurdukları örgütleri özgürce yönetemiyor, yöneticilerini yasaların getirdiği sınırlamalar sebebiyle serbestçe seçemiyor, iş programlarını ve çalışma hedeflerini özgürce belirleyemiyorsa; sendikalar, toplumdan tecrit edilmiş bir biçimde idarenin keyfi tasarruf ve kararlarına karşı etkin güvencelerle korunamıyorsa o ülkede sorun vardır.

Bunun gibi, işçi/işveren çıkar çelişkilerini akılcı dengelere kavuşturabilmenin; iş uyuşmazlıklarını en aza indirebilmenin yegâne aracı olan serbest toplu pazarlık ve bu hakkın yegâne teminatı olan grev kısıtlamalar yüzünden etkin bir biçimde kullanılamıyorsa; «işçi so-

runu, mecburi tahkim yoluyla çözülme-
li» düşüncesi doğrudan ya da dolaylı
bir biçimde egemen kılınmak isteniyor-
sa, ne izlenen ekonomik politikanın ge-
leceğine, ne de demokrasinin kalıcılığına
güvenle bakılabilir.

Aynı şekilde, bir ülkede işçilere sa-
dece altın terinden ve ellerinden yarar-
lanılacak kişiler olarak bakılıyor, yol
açabileceği yabancılaşılmaya aldırma-
nın, işyerlerinin yönetiminde ve deneti-
minde düşüncelerinden - sevk ve idare
hakkı adına - yararlanılmak istenmiyor-
sa; işinde güvence, işverenin iki dudağı
arasına bırakılıp, sermayenin dilediğin-
ce rahat edeceği bir güvensizlik ortamı
yerleştirilmek isteniyorsa, o ülkede so-
run vardır. O ülkede «dengesizlik» var-
dır.

Bu saptamalar ışığında ulaşılan so-
nuçları şöyle özetlemek isterim :

(1) Türkiye, sosyal devlet anlayı-
şından ve uygulamasından süratle uzak-
laşmaktadır. Bu anlayışın yol aç-
abileceği dengesizlik son derece tehlikeli
olabilir.

(2) Çalışan kesimler, işçiler, me-
murlar, dar ve sabit gelirli izlenmek-
te olan ekonomik politikanın kendile-
rine hiçbir şey getirmediğini, aksine çok
şeyi alıp götürdüğünü görmektedirler.

(3) İşçi hak ve özgürlüklerinde ağır
kısıtlamalar vardır.

Bunların yol açabileceği dengesiz-
liklerle; ucuz, sosyal politikasız emekle
kalkınmanın mümkün olamayacağı, ço-
ğulcu ve özgürlükçü demokrasinin de
etkin güvencelere kavuşturulamayacağı
bilinmelidir.

Tüm bu çıkmazlar aynı zamanda
Türkiye'de işçi / işveren ilişkilerindeki
çıkmazların kaynağını oluşturmaktadır.

Teşekkür ederim.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Şevket Yıl-
maz'a çok teşekkür ediyoruz. Piyasa
ekonomisine geçerken emek piyasasında
anlaşılan bir hoşnutsuzluk hüküm sür-
mekte, egemen olmakta. Yapısal düzen-
lemelerimizin işçi kesimimiz tarafından
bazı eleştirilere muhatap olduğunu gö-
rüyoruz. Bu konuda işveren kesimimi-
miz görüşlerini açıklamak üzere Tekstil
İşverenleri Sendikası Yönetim Kurulu
Başkan Yardımcısı Sayın Necmettin
Öztemir'e söz vermek istiyorum. Yine
vurgulamak istiyorum, bu toplantıya
renkli kişiliğiyle bir başka renk katma-
sını umut ettiğimiz Halit Narin özür
dileyerek İran'a doğru sefere çıkmış
bulunuyor. Buyurun Sayın Necmettin Öz-
temir, söz sizin efendim...

NECMETTİN ÖZTEMİR : Sayın Baş-
kan, Sayın Bakan, değerli konuklar, ba-
sın ve TRT'nin değerli mensupları, üni-
versiteli öğrenci arkadaşlarım,

«Piyasa ekonomisine geçerken» baş-
lıklı sempozyumun altı önemli konusun-
dan biri olan işçi işveren ilişkileri konulu
panelde bana konuşma fırsatı veren der-
nek yöneticilerine teşekkür ederim.

Bu arada sayın başbakanımıza İran
seyahatinde refakat etmekte olan sayın
Halit Narin'in selam ve saygılarını siz-
lere iletmek isterim.

Değerli dinleyiciler, piyasa ekonomi-
sine geçerken diye söze başlayıp bu çer-
çeve içinde işçi işveren ilişkilerini ince-
lemek hayli köşeli ve net sözler söylemek
imkânı vermektedir. Türk milleti tercihi-
ni belli etmiştir: Piyasa ekonomisi kural-
ları egemen kılınmıştır. Nedenini tar-
tışmayacağız. Ama nasıl dedüğümüzde:
Dünya ekonoomisi ile bütünleşmek, -ihra-
cata yüklenmek ve ilk etapta 15 milyar
dolarlık hedefe ulaşmak - ithalatı çok
büyük çapta serbest kılınak - Türk para-
sını esnek kura tabi tutup yakın gele-

cekte dalgalanmaya terk etmek - kredi faizlerini alabildiğince yüksek tutmak ve nihayet sıkı para politikası.

Bu tedbirleri alan ve ihracat sayesinde Türk ekonomisine çekidüzen vereceğine inanan iktidarın baş güvencesi Türk sanayi işletmeleridir. Evet, sanayi üretecek ve ürününü gücü yeterse bizzat, gücü yetmezse büyük ihracatçı şirketlerden geçirerek bilvasıta ihraç edecek. Sanayicinin ürünlerine istediği fiyatı bulması hayal. Bulabildiği fiyata satabilmesi için ise üretim koşullarını bizzat oluşturmaları gerekli. Dış piyasada, dünya borsalarındaki fiyat ve standartlar, iç piyasada ithal ikamesi karşısına dikilmiş. Buna karşı uluslararası rekabet pazarlarında at oynatan meslektaşları ile kendi durumunu karşılaştırdığında tablo hayli zorluklar ve çetin farklılıklar gösteriyor: Finans - vasıflı hammadde - haberleşme - ulaşım - araştırma - vasıflı emek - kalifiye yönetici - mamulünü tanıtmak için gerekli araçlar, özellikle önemli fuarlara katılamama - bürokrasi vs. vs. ve bütün bunlardan sonra siyasi baskılarla oluşturulmuş kontenjan - damping manialarını aşma mecburiyeti.

Sanayici misyonunu kabullenmiş, yoluna devam ediyor. Ediyor da ne oluyor? Devlet tahvillerine % 43 net gelir sağlanan ve ihracatçılığın tekrar revaç bulmaya başladığı şu günlerde biz sanayiciler ekonominin rayına oturmasını, yani enflasyonun % 10 raddelerine ve kredi faizlerinin % 15'lerde seyretmesini bekliyoruz.

Sayın dinleyenlerim, piyasa ekonomisine geçerken işveren-işyeri ve işçi-dörtlüsünden oluşan bir sınai işletmede karşılıklı ilişkilere hâkim olması gereken temel felsefe şu olmalıdır:

- 1 — Bahis konusu işyerinde üretilmesi planlanan bir malın gerek kalite gerek fiyat yarışı

ile beynelmilel piyasalarda satılabilecek standartta imal edilebilirliğine işveren - yönetici - ve işçi'nin birlikte inanması.

- 2 — Bu inancın işyerinde devamlılığının sağlanması ve bunun için gerekli maddi ve moral şartların mamulün taşıyabileceği sınırlar içinde temini.

Bu iki kriterin rehberliği esas alındığı takdirde işçi ve işverenimiz üretim ve geçim meselelerine zıt kutuplar oluşturarak değil, yan yana ev birlikte bakacak ortamı yaratacaklardır. Anayasamızın, İş Kanunumuzun, toplu sözleşmelerimizin bu açıdan değerlendirilmesi halinde bugün % 60 kapasite kullanımı ile çalışan işyerlerimiz daha başarılı yüzdelere tırmanacaklardır. Bunun için de başta eğitim olmak üzere, iş tariflerinin ve iş değerlendirmelerinin yapılması, uzmanlığa saygı gösterilmesi ve verimliliğin ön plana alınıp ona göre ücretlendirilmesi gibi dinamik tedbirlere ihtiyaç vardır.

Meselelere bu açıdan yaklaşmayı kabullendikten sonra yapılması gereken işlerin envanterinin derhal çıkarılması, öncelik sıralarının da tespiti ile çalışmalarımıza başlamamız lazımdır. Zamanı israf edersek bizden intikam alabilir.

Zengin ülkenin fakir bekçileri olmaktan kurtulacağımız günlere doğru hepimizi hürmetle selamlarım.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Özt Demir'e çok teşekkür ediyoruz. Kendileri zamanı çok iyi kullandılar. Umarım Türkiye de zamanını aynı şekilde kullansın. Şimdi Petrol-İş Genel Başkanı Sayın Cevdet Selvi'ye sözü veriyorum.

CEVDET SELVİ : İşçi-işveren ilişkileri,

ülkenin siyasal, ekonomik ve toplumsal yapısından soyutlanamaz. Bir başka deyişle, ülkede uygulanan siyasal rejim, ekonomik sistem ile mevcut toplumsal yapı ve kurumlar, işçi- işveren ilişkilerinin nitelik ve biçimini belirler. Bu nedenle, öntümüzdeki dönemde ülkemizdeki işçi- işveren ilişkilerinin alacağı biçimi ve niteliği sağlıklı olarak saptayabilmek için, öncelikle bu temel kavramları kapsayan ortamı belirlemekte yarar vardır.

Günümüzde izlenen yeni ekonomik politika, 24 Ocak 1980 kararları ile yürürlüğe konulmuş ve uygulanmaya başlanmıştır. O günlerde, yıllar yılı uygulanan yanlış politikaların ülke ekonomisini bir açmaza soktuğu, yıllık enflasyon oranlarının yüzde yüzlerin üzerine çıktığı, yoklukların birbirini izlediği, dış ticaret açığının gittikçe büyüdüğü, işsizliğin önlenemez boyutlara ulaştığı anımsanacaktır. Şiddetle gereksinme duyulan dış kredi odakları, kapadıkları kredi musluklarını açmak için kronikleşen hastalığa kendi reçetelerini önermişlerdir. Bu noktada ortaya bir ikilem çıkmıştır:

Ya kaosla sonuçlanan ekonomik politika terk edilerek toplumcu görüşten hareket eden bir sistem değişikliği yapılacak, ya da önerilen reçete benimsenip uygulanacaktır.

O günlerin iktidarı temel felsefesi gereği, ikinci yolu benimsemiş ve Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin istekleri doğrultusunda bir yapı değişimine yönelinmiştir.

24 Ocak 1980'de uygulamaya konulan yeni ekonomik politika, finansman musluklarını kısmak, gelirleri düşürüp, iç piyasa talebini azaltmak, talep fazlası olacak her malı dışa satmaya çalışmak ve dış yatırımcılar için ucuz emekli cazip bir ortam hazırlamak biçiminde ortaya çıkmıştır. Sıkı para anlayışı için

de, kredilerin yanı sıra, KİT'lere yapılan sübvansiyonlar da durdurulmuş, (fiyat artışlarını önlemek için zam) sloganıyla temel tüketim mallarına zam üstüne zam yapılmaya başlanmış, devletin kestiği sübvansiyonların yükü halkımızın omuzlarına yüklenmiştir.

Başlatılan yüksek faiz politikası ve bankerlik sistemi ile halkın dışından turnağından artırdığı ufak birikimler de çekilmiş, banker iflasları tatlı düşlerin iflasını getirmiştir.

Üreticiye düşük taban fiyatı, memura yetersiz katsayı artışı verilmiş, toplu pazarlıklarda işçi istekleri karşısına, Bakanlıklar Arası Koordinasyon Kurulu'nun hakları dondurucu ve geriletici ilke kararları dikilmiştir.

12 Eylül sonrasında, Koordinasyon Kurulu'nun işlevini Yüksek Hakem Kurulu yüklenmiştir. Bu dönemde reel ücretler, her yıl ortalama % 20 dolayında azalmıştır.

Geniş halk yığınlarının satın alma gücünü azalttıkça azaltan, orta gelirliyi yoksullaştırıp; yoksulu daha yoksul yapan, işsizliği azaltmak yerine artıran bu politikanın tüm yükünü işçisi, memuru, köylüsü ve küçük esnafı ile tüm dar gelirli halkımızın üstün özveri anlayışı ile tam 4 yılı aşkın bir süre seçmiştir. Burada bir noktaya görmezlikten gelmek yanlış değerlendirmelere ve tarihsel yanlışlara yol açabilir. O da, böyle bir politikanın, çoğulcu demokrasinin tüm kuralları ile işlediği bir ortamda, uygulama olanağı bulamayacağıdır.

12 Eylül öncesinin yokluk, pahalılık, anarşi ve terör çılgınlığında bulunan halkımız, olağanüstü dönemin koşulları altında, o kara günlerden kurtuluşun faturası olarak böyle bir özveriye katlanmıştır. Aslında, kanımızca böyle bir politikanın uygulanmasına fırsat verenler de, bunu sürekli değil, ekonomi-

yi rayına sokuncaya kadar geçici bir politika olarak benimsemişlerdir.

Demokrasiye geçiş sürecinin başlaması ile birlikte, bu politikanın da terk edilmesi ve yerini sosyal adalete dayalı, yatırımcı ve üretici bir anlayışa bırakması gerekirdi. Halkımızın fiyat artışlarından ve ücretlerinin alım gücünün azaltılmasından memnun olduğunu düşünmek büyük bir yanılgıdır ve eşyanın tabiatına aykırıdır. Bugün, işçiler ve tüm dar gelirli, artık özveri döneminin bittiğini, hatta son zamların bile bir bakıma bunun son aşaması olduğunu, demokratik kurallar içinde yaşamlarının iyileşme ve yitirilen hakların yeniden kazanılma döneminin başladığı umudu ve beklentisi içindedir.

Oysa, durumun böyle olmadığı, 4 yılı aşkın bir özveri dönemi yaşanmamış gibi, aynı uygulamaya aynı biçimde ve hızda devam edilmek istendiği görülmektedir.

Yeni çalışma yasaları, sendikaların kuruluş ve işleyişlerine de, toplu pazarlık ve grevlere de önemli kısıtlama ve sınırlamalar getirmiştir. Grev yasakları genişletilmiş, hak grevi yasaklanmış, ertelemeler hükümet yasaklamasına dönüştürülmüş ve Yüksek Hakem Kurulu kalıcı bir müessese durumuna getirilmiştir. Önceden yasaklanmış ve ertelenmemiş bir grevin başarı şansı da, birtakım yasaklamalar ve işverene hazırlanma olanağı yaratan düzenlemelerle oldukça azaltılmıştır. Bu yapı içinde serbest toplu pazarlıktan söz etmek oldukça zordur. Toplusözleşmelerin önemli bir bölümünü, tarafların serbest iradeleri değil, yine Yüksek Hakem Kurulunun takdir ve kararları bağitlayacaktır. İşçi, özlem ve beklentilerine, yeni toplusözleşmelerle de büyük ölçüde yanıt bulamayacak, işyerleri bunalım içindeki umutsuz kitlelerle dolu olabilecektir. Baskı altında yoğunlaşan umut-

suzluğun büyük sosyal çalkantılara dönüşümünü engelleyebilecek en etkin anahtar işverenlerin elinde olacaktır.

Ne var ki, bir kısım işveren uygulamaları, bu konuda umut verici değil, umut kırıcı örnekler sergilemektedir. İşçi çıkarma yasağına karşın, yasal olanakları kötüye kullanıp işçi çıkaranlar, sendikaya üye olanları işten atanlar, sendika yönetici ve temsilcileri ile görüşmekten bile kaçınanlar vardır.

Ekonomideki son gelişmelerle satın alma gücü Cumhuriyet döneminin en geri düzeyine inmiş olan işçilerin karşılaştıkları bir diğer ciddi sorun da işte bunlardır.

İşten çıkarma yasağının kalkması, sayın işverenlerin her fırsatta ve her platformda yinedikleri en temel beklentilerinden olmaktadır. «Uygulanan ekonomik program bu işçi yüküyle yürütülemez, işçi çıkarma serbestisi bir an önce sağlanmalıdır» diyen işverenlerin bu sağlandığında neler yapabilecekleri ne yazık ki şimdiden yaptıklarıyla sabittir.

Öncelikle; sendikasız olup da sendikalaşmaya çalışan işyerlerinde, işverenlerin bu gelişmenin önüne geçebilmek için başvurdukları en etkin araç çeşitli bahanelerle işçi çıkartmak olmaktadır. Sadece bizim işkolumuzdaki yeni örgütlenilen işyerlerinde birçok işçi bu yüzden işlerini yitirmiş ya da bu tehdit ile sindirilmeye çalışılmıştır.

Öte yandan ekonomik gerekçelerle işten çıkartmalar da sürmektedir. Ancak bunun için işyerlerinin önceden izin alması hâlâ yasal bir zorunluktur.

Kimi işverenler bunun da hal çaresini bulmuş görünüyorlar :

Kapasite daraltılması ya da benzeri ekonomik gerekçelerle belli sayıda işçiyi çıkartmak için gerekli izni, parça

parça ve belirsiz aralıklarda işçi çıkartmak için kullanmakta ve böylece işyerinde çalışanlar için çok uzun süreli ve etkili bir tehdit unsurunu elinde tutmuş olmaktadır.

Elbette ki bunları aktarırken «bütün işverenler böyle davranıyor» demiyorum. Ama bunlar birer gerçek olgudur ve günümüz Türkiye'sinde işçi-işveren ilişkilerinin taşıdığı potansiyel sorunların neler olabileceğine ne yazık ki tanıklık etmektedir.

Bu anlayışta olanların, grevin yasak olduğu ya da erteleme olanağının bulunduğu yerlerde, pazarlık masasında işçi isteklerini kabul etmektense, uyuşmazlık yaratıp Yüksek Hakem Kurulunu devreye sokmakta yarar görecekləri ciddi kuşkumuzdur.

Geçmişte, sendikaların güçlü olduğundan ve bu gücü tek yanlı kullandıklarından, (bize göre doğru olmamasına karşın) şikâyet edenlerin, şimdi kendi yönlerine dönen güç dengesini şikâyet ettikleri biçimde kullanmaya kalkmaları, yeni sistemi kısa sürede ve kendi elleriyle iflas ettirebilecektir.

Kısaca özetlemek gerekirse, beşeri ilişkilerin daha büyük önem kazanacağı önümüzdeki dönemde, mevcut yasalar, batının çoğulcu liberal demokrasilerinde görüldüğü biçimde, gerçek anlamı ile serbest toplu pazarlığa olanak verebilecek nitelikte değildir. Toplu pazarlık mevzuatımız, bu yapısı ile ücretleri kıstamak ve alım gücünü azaltmak politikası ile bütünleşmiş gibidir.

Diğer taraftan, bu yasaların tek değiştirme yolu olan politika da sendikalara ve sendikacılara kapatılmıştır.

Sendikalar, bu kısıtlı olanaklar içinde toplu sözleşme formalitesini yerine getiren ve yardımlaşma dernekleri benzeri çalışmalar dışında, yurt ölçüsünde

temsil ettikleri kitlelerin ekonomik ve toplumsal çıkarlarını koruma fonksiyonunu gösteremeyen kurumlar biçimine dönmüşlerdir.

Sonuç olarak yeni çalışma yasaları, yürütülen ekonomik politikayı etkilemeyen, hatta destekleyen bir yapıda oluşturulmuştur denilebilir. Bu yapı her şeyden önce, çoğulcu demokrasilerde, demokrasinin vazgeçilmez kurumları olarak yer alan özgür sendikacılık anlayışına uymamaktadır. Demokrasinin yalnızca sandık başına gidip oy vermek demek olmadığı, tüm kurum ve kuralları ile bir bütün olarak düşünülmesi gerektiği, artık işçilerce de çok iyi bilinmektedir.

Özgür basın, özgür üniversite ve özgür dernekler gibi, hatta toplumu doğrudan doğruya etkileyici niteliği ile onlardan da önce, özgür sendika, serbest toplu pazarlık ve gerçek grev olmadan, gerçek demokrasiden söz edilemez. Yürütülen ekonomik politika, başarısını bu hakların kısıtlanmasına bağlamıştır.

Bize göre, bu ekonomik politikanın yararlılık ya da yararsızlığını tartışmaktan ve de bu çerçevede işçi-işveren ve diğer toplumsal ilişkileri incelemeye çalışmaktan önce, demokrasi konusunda belirli bir görüşe varmak gerekir. Tüm kurum ve kuralları ile oluşacak çoğulcu ve liberal gerçek bir demokrasi mi? Yoksa bu ekonomik sistemin sürdürülmesi pahasına demokrasiden özveri mi? Üstelik istenen özveri, çeşitli toplum kesimlerine adaletli oranda dağıtılmakta, bütün yük işçiler ve diğer dar gelirli halk kesimlerine yüklenmekte, bu geniş kitlelerden hem daha az demokrasi, hem de daha yoksullaşma özverisi istenmektedir.

Halkımız uzun ve zaman zaman ıstıraplı deneyimler sonucu, demokrasi-

yi bünyesine en uygun ve en insancıl sistem olarak benimsemiştir. Kısa süreli duraksamaları, ancak daha ileri ve güvenceli bir demokrasi umudu ve özlemi ile kabullenmiştir.

Yaşadığımız günleri böyle bir demokrasiye geçiş aşaması olarak görmekte, uzun olmayacak bir sürede, tüm kurum ve kuralları ile işleyecek gerçek demokrasinin oluşumunu beklemektedir.

Bunun için çalışma yasalarının, toplumsal beklenti ve umutlarda dış kırıklıklarına yol açacak yanları hızla ele alınıp değiştirilmelidir. Öz denetime dayalı demokratik ve özgür sendikacılığı olumsuz etkileyen maddeler ayıklanmalı, özgür toplu pazarlık sisteminin gerçek anlamda işlemesine olanak vermeyecek hükümler değiştirilmeli, grev hakkının özünü etkileyici sınırlama ve kısıtlamalar kaldırılmalı, hak grevi yapılabilmelidir.

Ancak, o zaman işçi - işveren ilişkileri karşılıklı güç dengesine dayalı sağlam bir temele oturabilecek, yasal kısıtlama ve zorlamalara değil, karşılıklı rıza ve haklara saygı anlayışına dayalı iş barışı kurulup gelişebilecektir.

Geçmişteki birtakım olumsuz gelişmeleri tek yanlı olarak yalnızca bir kesime yükleme yanlılığından kurtulunmalı, demokraside ortaya çıkabilecek sakıncaları giderme çaresinin yine demokrasi olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

Yoksa bakkala borcunu ödeyemeyen, eti kasapta bile göremeyen, ailesini doyuramayan, çocuklarını giydiremeyen, gecekonduyunun başına yıkılmasından, alacaklıların kapıya dayanmasından korka korka, stres ve bunalıma sürüklenen kitlelerle, sağlıklı işçi - işveren - ilişkisi düşünmek sadece iyimserlik olmaktan öteye gidemez.

Serbest toplu pazarlığa bağlanan

umutların kırıldığı, sıkıntıdan kurtulma, bunalımdan çıkma yollarının tıkanmış, hak arama, kendini savunma, iyiye ve güzele ulaşmanın demokratik ve özgürlükçü olanaklarının bulunmadığı bir ortamda iş barışının sürekli ve etkin olabileceğini kim düşleyebilir?

Sağlıklı toplum yapısının da, güçlü ve istikrarlı ekonominin de, toplumda ve işte barışın da tek ve vazgeçilmez önkoşulu sadece demokrasidir. Ancak demokrasi içinde, etkin yatırımlara, yeterli üretime, adaletli bölüşime, insanların özgür iradeleri ve de özverileri ile ulaşılabilir.

İşçi-işveren ilişkileri, ancak tüm kuralları ile işleyen bir demokratik ortamda en sağlıklı biçimde oluşabilir. Bu nedenle gerekli yasal değişiklikler vakit geçirmeden yapılmalı, ticaretten sanayile, ihracattan ithalata, faiz oranından fiyat artışına, her şeyin serbest bırakıldığı bir ortamda, toplu pazarlıkta gerçek anlamı ile serbest olmalıdır.

Bu yoldaki engeller ve kısıtlamalar kaldırılmalıdır. Piyasa ekonomisi için benimsenen liberalizm işçilere ve çalışma ilişkilerine de tanınmalıdır.

Ancak böyle bir ortamda zorlama değil, karşılıklı rızaya dayalı ve sağlıklı işçi-işveren ilişkileri kurulabilir.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Cevdet Selvi'ye çok teşekkür ediyoruz. Tabii sendikacılar bunca yıl sustuktan sonra, mikrofona aldıklarında bırakmıyorlar. Şahsen kendilerine çok hak verdiğim için kesmeye de kıyamadım. Diğer panelcilerden özür dilerim. Beni bağışlasınlar. Şimdi son olarak sözü Sayın Prof. Dr. Metin Kutsal'a veriyorum.

METİN KUTAL : Değerli meslektaşlarım, mensubu bulunduğum İktisat Fa-

kültesi Mezunları Cemiyetinin düzenlediği bu toplantıda, menfaat gruplarının temsilcilerini dinledikten sonra, sanıyorum konuya bir de bilimsel açıdan yaklaşmakta zaruret var.

Demokrasi bir uzlaşma rejimidir. Dolayısıyla bu gibi toplantılarda ne kadar heyecanlı ve ne derece tek taraflı olursa olsun, görüşlerin bir arada ifade edilmesinde sonsuz yararlar vardır. Dolayısıyla aşağı yukarı bir saatten beri dinlediğim arkadaşların ortaya koydukları çeşitli fikirler, birbirleriyle ne derece tezat halinde görülürse görülsün, bence fevkalade yararlıdır. Önce konuya sistemin temelinde yer alan bir noktadan başlamak istiyorum. O da şu : Türkiye, yıllardan beri anayasaları ile, yasaları ile belirli bir siyasal rejimi tercih etmiştir. Bu rejim, son zamanlarda kullanılan bir deyimle «çoğulcu demokratik düzen»dir. Dolayısıyla, Türk ulusu 1982 Anayasasına büyük bir çoğunlukla «evet» derken, herhalde bu siyasal rejime de «evet» demiş bulunuyor. Bu rejim içinde işçi - işveren ilişkileri mutlaka sendikalar denilen birtakım kuruluşlar aracılığıyla düzenlenecek, gerçekleştirilecektir. Sayın konuşmacıların son derece isabetle ortaya koydukları gibi, önümüzdeki dönemde işçi - işveren sendikalarını demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak benimseyip, bunun, bundan sonra da özgür sendikacılığın kuralları içinde işleyeceğini peşinen kabul etmemiz lazımdır. Bu sistem özgürlükçü demokrasinin genişliğine ve sanayileşme derecesinin olduğu noktaya göre şekillenir. Esasen, nerede çoğulcu demokrasi ve kapitalist fabrika sanayii unsurları bir araya gelmiş ise, bundan mutlaka batılı anlamda özgür sendikacılık doğmuştur. Bu kuralın ülkemizde de yıllardan beri geçerli olduğunu biliyoruz. Bundan sonraki dönemde de geçerli olacağını kesinlikle söyleyebiliriz. Türkiye sanayileşiyor, hızlı ya da yavaş,

sağlıklı ya da sağlıksız. Ama, herhalde sanayileşiyor. Çoğulcu demokratik düzene de Türk ulusu olarak evet dediğimize göre önümüzdeki dönem, özgür sendikacılığın hüküm süreceği bir dönem olacaktır. Bundan hiç kimsenin kuşkusunun olmadığını sanıyorum.

1982 Anayasası'nın 1961 Anayasası ile karşılaştırıldığında birtakım farklı özellikleri olduğunu görürüz. Özellikleri olmasaydı bu Anayasanın kabul edilmesi için birtakım siyasi olaylar ve sıkıntılar çekilmezdi. Bu olaylarda teşhisler doğru mudur? 1980 öncesi gelişmelerden sorumlu tutulan çevreler gerçekten sorumlu muydular? Bunu burada tartışmanın bir gereği yok. Ama ortada bir gerçek var ki, 1982 Anayasası hazırlanırken 1980 öncesi dönemde bazı olumsuz gelişmeler Anayasa koyucu üzerinde büyük ölçüde etkili olmuştur. Dolayısıyla 1982 Anayasası, bu atmosfer içinde hazırlanmıştır.

Yeni Anayasanın çok kısa olarak bir iki özelliğini saymak istiyorum. Bir kere klasik özgürlüklere genellikle saygılıdır. Bunun yanında bu özgürlüklerin kötüye kullanılmasına kesinlikle karşı çıkılması amaçlanmıştır. Benim tespitime göre anayasanın 17 ayrı yerinde Cumhuriyetin tehlikeye düşürülmemesi, ülkenin ulusuyla bölünmezliği ilkeleri tekrarlanmıştır. Dolayısıyla Anayasanın bundan sonraki dönemde Cumhuriyeti bir daha tehlikeye sokmamak için çok titiz bir davranış içine girdiği görülür.

1980 öncesinde işçi - işveren ilişkileri açısından ortaya çıkan olumsuz gelişmelerin bir daha yaşanmaması için, doğrudan doğruya Anayasaya hükümler konmuştur. Zaman zaman Anayasa adeta bir yasa hüviyetini kazanmıştır. Sanıyorum, dünyanın hiçbir anayasasında işçi - işveren ilişkilerinin bu denli ayrıntılı bir biçimde düzenlendiği görülmemektedir. Bunun nedeni 1980 öncesi

dönemde görülen olumsuz gelişmelere bir daha düşmemek, bir daha o günleri yaşamamaktır. Ama altını tekrar çiziyorum, bu olumsuz gelişmelerin teşhisinde, bu olumsuz gelişmelerin faktörleri üzerinde yapılan tahlillerde isabet olup olmadığını tarih takdir edecektir.

Yani Anayasa kabul edildikten sonra Anayasadaki ilkelerin ışığı altında yeni yasaların hazırlık çalışmaları tamamlanmıştır. Bu çalışmalar Anayasa hazırlıklarından önce başlamış, Anayasanın kabulünden sonra hızlandırılmış ve bildiğiniz gibi 1983 yılının Mayıs ayında iki yeni yasa halinde kabul edilmiştir: 274 sayılı yasanın yerini alan yeni «Sendikalar Yasası», 275 sayılı yasanın yerini alan yeni «Toplu İş Sözleşmeleri ve Grev-Lokavt Yasası». Bu yasalarda hiç şüphesiz söyleyebiliriz ki, 1963 yasalarına nazaran kabul edilen haklarda bir gerileme ortaya çıkmıştır. Bu gerilemelerde zaman zaman 1980 öncesi dönemin yasal boşluklarını doldurma, uygulamada tereddütler yaratan birtakım temel hükümlere açıklık kazandırma, işçi - işveren ilişkilerinde sürekli sorun kaynağı olan, sadece işverenleri değil, aynı zamanda işçi sendikalarını büyük ölçüde şikâyetle sevk eden birtakım konuları çözümleme amaçları da mevcuttur. Dolayısıyla bu yasaları tümtüyle bir reaksiyon yasası olarak damgalamak da doğru değildir. Ancak tekrar ediyorum, bu yasaları tümtüyle bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda, grev yasak-

larının artırılmasından grev prosedürünün güçlendirilmesine kadar uzanan birçok sınırlamaları beraberinde getirdiğini görmekteyiz.

Bu yasaların hazırlanmasında şu noktanın da altının çizilmesinde kanımca bir zaruret vardır. 1963 yılında hazırlanan yasalarda daima batı ülkelerindeki sendikalarla ilgili yasalar model olarak alınmıştır.

O tarihlerde bu tutum zorunlu idi. Zira ülkemizde uzun süreden beri grev/lokavt yasakları hüküm sürdüğünden toplu pazarlık sistemi işlerlik kazanmamış, işçi ve işveren sendikaları gerekli deneyimleri elde edememişlerdi. 1980'den sonra yeni yasalar hazırlanırken arkamızda 17 yıllık bir deneyim birikimi bulunuyordu. Bunların olumlu olanları kadar olumsuz olanları da bizim için yararlı idi. Bu yüzden yeni yasalar hazırlanırken artık batı ülkelerindeki düzenlemeler değil, Türk sendikacılığının durumu dikkate alınmıştır. Kuşkusuz bu tutum, özgür sendikacılığın uluslararası normlarını dikkate almamayı gerektirmemiştir. Yeni yasaların yürütme ve yargı organlarınca iyi yorumlanıp uygulanması halinde sağlıklı bir sendikacılığın önümüzdeki dönemde ülkemizde hâkim olmaması için bir neden yoktur. Nihayet unutulmamalıdır ki endüstri ilişkilerine, yasalardan çok genel siyasal ve ekonomik koşullar yön vermektedir.

TARTIŞMA

TOKTAMIŞ ATEŞ : İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin düzenlemiş olduğu 9. İktisatçılar Haftası'nın üçüncü günü birinci oturumunun tartışmalar bölümünü açıyorum. Yalnız tartışmalara geçmeden önce yol yorgunluğuyla aramıza katılmak lütfunda bulunan Sayın Devlet Bakanımız

Ahmet Kurtcebe Alptemoçin'e söz vereceğim. Daha sonra isimlerini yazdırmış bulunan sayın konuklarımızın sorularını alarak tartışmaya başlamak istiyorum. Bu nedenle önce sözü Sayın Devlet Bakanımız Alptemoçin'e veriyorum. Buyurun efendim..

AHMET KURTCEBE ALPTEMOÇİN : Sayın başkan, sayın konuklar, saygıdeğer iktisatçılarımız, TRT ve Basının güzide mensupları..... Gelmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de çalışma hayatımızın en önemli konusunu teşkil eden işçi-işveren ilişkilerinin böyle güzide bir ortamda ehliyetli ve liyakatli ve sorumluluklarını müdrik çok kıymetli bilim adamları ve yöneticilerle tartışılması olanağını sağladıkları için kongreyi düzenleyenlere teşekkürlerimi sunarım.

Değerli dinleyenler, hükümet programımızda belirtildiği üzere kalkınmada asıl hedefimiz sosyal gelişmenin sağlanmasıdır. Sosyal gelişmenin devamlılığı ve gerekli kaynakların artan bir şekilde temini iktisadi gelişmeyle yakından ilgilidir. Bu itibarla sosyal ve iktisadi gelişme arasındaki ahenğin ve dengenin korunmasına önem vermekteyiz. Keza çalışma hayatının adil, istikrarlı bir sistem içinde yürütülmesini, toplumumuzun sosyal ve iktisadi gelişmesinin ölçüsü ve teminatı olarak görmekteyiz. Millî ekonomimiz bakımından verimliliğin ve çalışmayı teşvik edici esasların uygulanması gerektiğine inanmaktayız. Yine inanmaktayız ki, ücretin işe ve verimliliğe göre tespiti, eşit işe eşit ücret verilmesi sosyal adaleti sağlayan unsurların en önemlilerinden bir tanesidir. İşçilerimiz ve işverenlerimizin de aynı gaye için çalışmasını, karşılıklı hak ve görevlerinin adil esaslara bağlanmasını arzu etmekteyiz. Bu suretle vatanperver ve sağduyulu işçi ve işverenlerimizin iş barışının tesis ve idamesi için mücadele ve kavga yerine meseleleri görüşerek anlaşma yolunu tercih edeceklerine inanmakta ve ümit etmekteyiz.

Değerli dinleyiciler, tüm ülkeleri incelediğimizde görmekteyiz ki, sendikal haklardan ve hür sendikacılıktan söz edilen ülkeler serbest piyasa ekonomisinin uygulandığı ülkelerdir. Bizim hükümetimiz de rekabete dayalı serbest pazar ekonomisini esas almakta, sendika kurma, toplu sözleşme, grev ve lokavt haklarını, hür demokratik nizamda çalışma hayatını düzenleyen temel unsurlardan biri olarak görmektedir. Keza işçilerimizin çalışma şartlarının iyileştirilmesini, işçilerimizin mesleki ve teknik yânden geliştirilmelerini ve vasıflı işçi yetiştirilmesini gerekli görmekteyiz. İşsizliğin azaltılması için doğru ve kararlı politikaların uygulanması, kalkınma hızının devamlı ve yüksek bir seviyeye çıkartılması gerektiği kanaatindeyiz. İşsizliğin azaltılması görevi, ihracat imkânlarını ve kaynak yaratıcı faaliyetleri cesaretle icra eden, bunları zorlayan hükümetimizin olduğu kadar, hem işçi, hem de işverenlerimizin, hepimizin millî görevidir. Yaratılacak imkânlar, devamlılığına büyük titizlik göstermemiz gereken

iş barışı ve huzur neticesinde yeni yatırımlara dönüşecek ve iş bulmak için sabırsızlıkla bekleyen on binlerce insanımıza istihdam imkânları sağlayacaktır. Bu inanç ve arzularla kongrede işçi ve işveren ilişkileri konusunda başarılı tartışmalar yapılmasını ve ilgililere olduğu kadar, hükümet olarak bizim çalışmalarımıza da ışık tutacak sonuçların elde edilmesini dilemekteyim. Tekrar saygılarımı ve en iyi dileklerimi sunar, teşekkürler ederim.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Devlet Bakanımız Ahmet Kurtcebe Alptemoçin'e çok teşekkür ediyoruz. Özellikle bir yol yorgunluğunu ihmal ederek buraya kadar gelmelerini bir lütuf olarak kabul ediyoruz.

Sayın konuklar, söz alan çok sayıda izleyici bulunduğu için soruları zamanla kısıtlamak durumundayım. Hele söz alanların bazıları için bunun çok ağır bir şey olduğunu biliyorum. Ama an iki kişi olduğu için dâder dakika ile bunu kısıtlamak mecburiyetindeyim. Lütfen yoruma az zaman ayırıp, daha çok Sayın Panelistlerimizin görüşlerine yönelik sorular şeklinde hitap edilmesini rica ediyorum. İlk söz Sayın Özal Yici'nin. Buyurun efendim.

DİNLEYİCİ : Hepinizi saygıyla selamlarım. Petrol-İş Sendikası Genel Danışmanı Özal Yici. Biz sendikacılar, sendikaları özgürlükçü, çoğulcu demokrasinin vazgeçilmez kurumları olarak görürüz. Geçmiş dönemde de bu anlayış içerisinde, o dönemin koşulları altında elde ettiğimiz hakların daha da genişletilmesinin uğraşlarını vermiştik. Özellikle grev hakkının, ki geçmiş yasalar döneminde sadece menfaat ve hak grevleri olarak tanınan grev hakkının daha da genişletilmesini istiyorduk ama, gün bugüne geldi. Bu iki yönlü grevden birisi yasaklandı. Yasaklanan grev hepinizin bildiği gibi toplu iş sözleşmelerinin uygulanmasından doğacak olan uyuşmazlıkların sonucunda kullanılacak olan hak grevidir. Hak grevinin yasaklanmış olması bugün dahi önemli sorunlar doğurmakta, gelecekte yapılacak toplu sözleşmelerle birlikte daha büyük sorunlara da neden olabilecektir kanısındayım. Bu konuda Sayın Cevdet Selvi'ye bir soru yönelmek istiyorum. Hak grevinin yasaklanması acaba günümüzde ne gibi sorunlar doğurmuştur ve gelecekte ne gibi sorunlar doğurabilecektir?

İkincisi ise, Sayın Selvi konuşurken, Sayın Necmettin Öztemir'in biraz sıkıntı içine girdiğini gördüm. Panelde konuşmacıların birbirlerine cevap verme olanakları da yok. Ben kendisine belki

bu olanağı veririm diye bir soru yöneltmek istiyorum. Sayın Necmettin Öztemir, konu işçi-işveren ilişkileri olmasına rağmen bu ilişkilere hemen hiç değinmedi, ya da kendi yönünden değişik bir yaklaşım gösterdi. İşçi-işveren ilişkilerine girerken sanki bugüne kadar, dört buçuk yıldır, büyük özveriler bu kesimden beklenmemiş ve bu kesimce gösterilmemişcesine daha yeni yeni özveriler istedi işçilerden. Kaliteli üretim istedi. Üretime geçerken zıt kutuplaşmalarda almayalım, birlikte anlaşma ile daha iyi üretim yapalım dedi. Eğitim, iş değerlendirmesi ve verimliliğe göre ücret uygulamasına geçelim dedi. Ve ancak böyle anlaşarsak, bu şekilde çalışırsak eksik kapasite ile yaptığımız üretim çalışmalarını da daha yoğun kapasitelere yaklaştırabiliriz, tam kapasiteye ulaştırabiliriz dedi. Yani daha yeni yeni şeyler istedi. Sanki san beş yıldır, ilk günkü sunuş konuşmasında da açıklandı, işçilerin satın alma güçleri yüzde 51 oranında azalmamış gibi, sanki yarı yarıya azalan ücretleri onların kasalarında kalmamış gibi, bu özveriyi göstermemişler gibi ve sanki bugün bir paket Maltepe'yi dahi alamayan kişilerin serbestçe Marlboro'yu alacaklarını düşünür gibi ve sanki yüz gram peyniri bile bulamayan bu kişiler rokar peyniri alabileceklermiş gibi bir havanın içerisinde girilmiştir. Arkadaşım Cevdet Selvi söyledi, 30 bin lira ile nasıl geçinir bir gecekonduda yaşayan üç kişilik bir aile, bunun hesabını iktisatçılar yapar dediler. Orada bir yanlışla düştü gibi geliyor. Çünkü günümüzde bu gibi hesapları yapmaya iktisatçıların aklı pek ermiyor. Sanırım bunu mühendisler yaptırsa daha iyi olacak. Şimdi böylesine bir ortamda, büyük özveriler içerisinde bulunan böylesine bir ortamda, işçinin, emekçinin böylesine özveride bulunduğu bir ortamda bir serbest toplu pazarlık sistemine geçildiği söyleniyor. Dastlar, iyi ilişki kurmak için dahi, belirli ölçülerde üretimi yaparken bir kamyanla mal taşımak için dahi o kamyanın aküsünün var olup olmadığına bakarsınız. O kamyanın suyunun, yağının olup olmadığına bakarsınız. Lastikleri patlaksa yala çıkarmazsınız. Ama işçinin yağı, suyu, benzini var mıdır, bunları düşünmeden yola çıkarsınız, andan sonra da üretimi hep birlikte yapalım, bu yükü hep birlikte taşıyalım dersiniz. Şimdi bu kamyonun tek özlemi, dağıruca gidebilmek, yürüyebilmek için tek özlemi, lastiğini yenilemenin, aküsünü koymanın tek özlemi işte önümüzdeki serbest toplu pazarlık sistemidir. Bu serbest toplu pazarlık sisteminde grevlerin dahi yapılamayacağını Sayın Selvi de açıkladı. Yasaları hepimiz okuyup biliyoruz. Burada otururken Sayın İşveren Konfederasyonunun bir amaçlar ve prensipler listesi hazırladığını basında izledik. Toplusözleşme pazarlıklarında işçilerin karşısına çıkaracakları kendi önerilerini hazırlamışlar. Bu öneriler öneri de değil

aslında. Mevcudun üstüne hiçbir şey vermeden önyargılarıyla aturmak istiyorlar. Sayın Necmettin Öztemir Bey'e saruyorum bu sarumu: Sayın İşverenler bu masaya önyargılarla mı oturacaklardır? Eğer bu önyargılarla aturlarsa buna toplu pazarlık denir mi? Eğer Türk-İş de kendi ilkelerini önceden tespit eder ve önceden tespit edilmiş bu önyargılarla masaya oturur ise Sayın Bakanımızın söylediği üzere pazarlık masasında bu meselelerin çözümü nasıl sağlanabilecektir? Nasıl özgür pazarlık sistemi oluşabilecektir? Eğer işveren sendikasının bu kurallarına yüzde yüz uyulacaksa, bu sistemin adına serbest toplu pazarlık denilebilecek midir? Teşekkür ederim.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Özkal Yıldı'ye teşekkür ediyoruz. Yalnız biraz önce de dediğim gibi sendikacılar mikrofonu aldılar mı, bırakmıyorlar. Lütfen bundan sonraki sayın konuklarımızın dört dakikalık zaman süresine biraz daha özen göstermelerini istirham ediyorum. Buyurun Sayın Engin Ünsal.

ENGİN ÜNSAL : Sayın başkan, toplu iş sözleşmesine ilişkin, işçi-işveren ilişkilerini içeren sisteminin uzun yıllar buzdolabında tutulduktan sonra gündeme getirilmesiyle ilgili olarak önce çok kısa bir yarım yapmak istiyorum. Sonra da iki konfederasyona iki soru yöneltmek istiyorum.

Sanıyorum Türkiye'deki sistemin temel aksaklıklarından bir tanesi ve başlıca nedeni işverenlerimizin işçiyi sistemin temel unsuru olarak kabul etmemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu geçmişte de yaşandı, başka ülkelerde de yaşandı. Çok kısa bir örnekle kanuya açıklık getirmek istiyorum. İsveç'te Socheboden ruhu diye bir kavram vardır. 1930'larda tekstil işkâlında çıkan bir grev nedeniyle taraflar anlaşmamış ve hükümet iki tarafı Socheboden kentinde bir otele koymuştur. Evvela masalar ayırdır, selamlaşmazlar, fakat günler uzadı; birbirlere selam verip, birlikte yemek yemeye başladılar. Sonunda işverenler sendikaların ve işçilerin sorunları olduğu ve onların da söz hakları olduğunu kabul edip, bir ortak yala gitmek durumunda kalırlar. Bizde bu ruh hâlâ gelişmedi. Hâlâ yak. İşverenlerimiz hâlâ işçiyi sistemin dışında görmek gibi bir alışkanlığın içindeler. Klasik demokrasilerde devlet, sermaye ve emek gerçeği vardır. Bunun üzerine bina edilmeyen sistem sağlıklı bir sistem değildir. Türkiye'de devlet vardır, Türkiye'de hür teşebbüs vardır ve adı gibi hürdür. Türkiye'de sendikalar ve işçiler kâğıt üzerinde vardır. Yasalarla kendileri adeta bir yarı açık cezoevine kapatılmıştır. Bu sistemi böyle uzun süre götürmeyiz. Bu yüzden daha sağlıklı

bir sistem kurmak için sayın hocalarımızın da belirttiği gibi bu yasaların en kısa zamanda yeniden ele alınması gerekir ki, Türkiye'de gelir dağılımının aleti olan toplu sözleşme düzeni sağlıklı olarak işleyebilsin. Türkiye'de sınıflar arasındaki farklılaşma uçurum düzeyinde büyümüş. Bu kısa girişten sonra iki arkadaşımıza soru sormak istiyorum.

Sorularımdan bir tanesi işveren temsilcisine. İşverenlerimiz toplu sözleşme düzeninden korkmaktadır. Bu düzen içinde özellikle korktukları bir kavram vardır. İşçinin yönetime katılması. Bugünlerde adı çok edilen, Japon sistemini benimsemeye çalışan özel sektörümüz acaba Japon sisteminin getirdiği işçi-işveren ilişkilerini biliyor mu, bunu uygulamak istiyor mu? Oradan bir küçük örnek vermek gerekirse kararların alınmasına işyerinde çalışan işçilerin büyük bir bölümü katılır. Amerika'da üç-beş kişilik karar mekanizması işletilirken üretimle ilgili kararlara aşağıda, tabanda bulunan işçilerin büyük bir kesimi katılmakta ve almaktadır. Japonya'da, Böylece kararların sorumluluğuna katılan işçi üretime sahip çıkmakta ve çok daha sağlıklı işyeri demokrasisini kurmaya çalışmaktadır. Acaba işverenlerimiz kararlara işçinin katılmasını sağlamak üzere çağdaş, uygar bir çağrı yapmayı, bu konuda bir girişimde bulunmayı düşünürler mi?

İkinci sorum ise yıllardır durgun bir şekilde akan Türk-İş ile ilgili. Türk-İş bir zamanlar, Ankara'da Türk-İş vardır sloganıyla ortaya çıkmış bir kuruluşumuzdur. Eğer açık yürekli olalım, bugünkü haklarımız 1961 Anayasası'nın getirdiği haklardan çok daha geriye gitmişse Ankara'da Türk-İş almadığı için gitmiştir. Acaba bu dinginliğin, bu suskunluğun ardında Türk-İş'in tek başına bir konfederasyon olarak bulunmasında mı yatıyor? Acaba ileride, yakın bir gelecekte, diyelim demokratik sol görüşte bütünleşmiş bir yeni bir konfederasyonun ortaya çıkması halinde Türk-İş'in bu dinginliği, sessizliği sürecektir mi? Bu soruların yanıtlanmasını istiyorum. Teşekkür ederim Sayın Başkan.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Teşekkür ederiz Sayın Ünsal. Şimdi soru sorma sırası Sayın Prof. Dr. Besim Üstünel'de.

BESİM ÜSTÜNEL : Sayın Başkan, değerli konuklar. Ben bazı kısa sorular soracağım. Hemen hemen tüm panel üyelerine. Yalnız umarım dün sorduğum sorular gibi yanıtsız kalmaz ya da çok kapalı yanıtlarla geçiştirilmez.

Sayın Prof. Metin Kutal çok önemli bir noktaya değinerek konuşmasına girmişti. Demokrasi uzlaşma demektir demişti. Doğrudur. Bu uzlaşma hiç kuşkusuz toplumun çeşitli kesimlerinde çeşitli düzeylerde olacaktır. Eğer demokrasinin işlenmesini istiyorsak bunu kabul etmemiz lazımdır. Örneğin özel sektörün kendi içinde uzlaşması gerekir. Yani dışa açılmak isteyen yeni işletmelerle eski sanayiciler arasında bir uzlaşmazlık var, uzlaşmaya çalışıyorlar. Tarım kesiminde uzlaşma çabaları var. Fakat makro düzeyde asıl uzlaşma, ülkenin tümünü ilgilendiren asıl uzlaşma emekle sermaye arasında olacaktır. Bu noktada demokrasinin işlerliğini koruyabilmesi için uzlaşmanın barışçı yollardan sağlanabilmesi ve sürdürülmesi gerekir. Bu bakımdan gene Sayın Kutal'ın görüşlerine yürekten katılıyorum. Bu konularda polemik niteliğinde çıkışlar yapmak yerine son derece soğukkanlı ve sağlıklı, araştırmaya dayanan, inandırıcı birtakım kanıtlarla ortaya çıkması gerekir emekçi kesimin.

Sayın Türk-İş sözcüsü Şevket Yılmaz, konuşmasında bu dengeye değindiler ve sermaye ile emek arasındaki dengeyi devlet kuracaktır dediler. Ama devletin sosyal devlet olması şartını da kaşıyorlar. Sayın Şevket Yılmaz'a sormak istiyorum. Emek ağırlığını kaymadığı takdirde devlet nasıl bir sosyal devlet olacaktır? Yasalar içinde emeğin yönetime ağırlığını koyması veya yönetimdekileri etkilemesi mümkündür. Bunun çok çeşitli yollarını başka alanlarda görüyoruz. Bütün dedikleri yapıldığı halde, özel sektör bakıyorsunuz, piyasa ekonomisine geçiş yönünde halktan yetki almış olan yeni iktidarın tüm mensuplarını, Başbakanından tüm bakanlarına kadar İstanbul'a çağırıyor, Sanayi Odası'na sokuyor, konuşma, eleştiriyor, aman bizim dediğimizi daha iyi yapın. Ordan çıkıyor, Ticaret Odası'na gidiyor, yine aynı. Ondaki sonra kapalı kapılar arkasında yemek yiyorlar. Bütün bunları ben kınamak için söylemiyorum. Bunların hepsi dengelenmesi gereken güç gruplarından bir tanesinin kendi çıkarını, kendi işlerini nasıl iyi bildiğini ve etkileme işlemini nasıl etkin bir biçimde yaptığının açık bir kanıtıdır. Ticaret Odasına, Sanayi Odasına, Odalar Birliğine, TÜSİAD'a politika yapmak yasak değil mi? Yasalara göre yasak. Ama hepsi demokrasi kapılarını kullanarak kapalı ya da açık, basının önünde ya da kapalı kapılar arkasında görüşlerini çok haklı olarak ülkeyi yönetenlere bugün de, bundan önceki ara rejim döneminde de bayağı ilettiler. Bunu emekçi kesim yapamaz mı? Bu konuya sanıyorum ki, Sayın Şevket Yılmaz'ın bazı açıklıklar getirmesi uygun olacaktır. Çünkü uzlaşma demek bir kesimin uyusukluk göstermesi demek değildir. Eğer bir kesim uyusukluk gösterirse, belki biraz sert olacak ama, pısırıklık psi-

kozuna girerse, o zaman Sayın Şevket Yılmaz'ın çok haklı olarak belirttiği sosyal devlet, dengeyi kurmaya çalışacak bir devlet elde edemeyiz. Sadece bürokratik, otoriter bir devlet rejimini yaşar gideriz.

Sayın Başkan, izin verirsiniz diğer sendikacı arkadaşlarıma da bir sarum olacak. Yalnız ona geçmeden, işveren sendikası sözcüsü, benim eski öğrencilerimden Sayın Necmettin Öztürk'e de bir soru sormak istiyorum. Dün özel sektörün diğer konuşmacılarına sordum. Fazla açık yanıtlamadılar ya da hiç yanıtlamadılar. Sayın Koçman hiç cevap vermedi. Sayın Öztürk dediler ki çok haklı olarak, halk tercihi yapmıştır, piyasa ekonomisine geçilecektir. Saygımız büyük, demokrasi bu. Çoğunluk yönetecek, azınlık denetleyecek. Hiç itirazım yok. Ama bir şeyi anlamak istiyorum. Bu çoğunluk değişip de direktif ters yönde verildiği zaman siz de aynı saygınlığı gösterecek misiniz? İkinci ise, piyasa ekonomisine geçiş tercihi yapıldığına göre hangi ölçüde piyasa ekonomisine geçeceğiz? Yani, tam ve mükemmel serbest rekabet koşullarına geçelim. Ben taraftarım. Ama her pazarda, her piyasada. Mal piyasasında, ithal malı piyasasında, dışsatım malı piyasasında, emek piyasasında, sermaye piyasasında. Hepsinde gene düzenli, yani ölçüsüz, kavga edecek şekilde değil, gene düzenli ve devlet ağırlığını o zaman bu piyasa mekanizmasının iyi işlemesini sağlayacak yönde koymak koşuluyla. Bu konuya açıklık getirirlerse sanıyorum ki, önümüzdeki yılların büyük tartışma konularından bir tanesi kendiliğinden halledilmiş olacak.

Şimdi sıra geliyor Sayın Cevdet Selvi'ye. Çaktan beri, ilk defa, kulağımızın pasını ocan bir konuşma dinledik. Bu yüzden kendisine teşekkür etmek istiyorum. Yalnız değişiklikleri önemli noktalardan bazıları gerçekten yeni değilse bile bir ölçüde karanlıkta kalan noktalar. Örneğin, işsizlik konusundan söz ettiler ve ilk defa işsizliğin yükünü biz taşıyoruz dediler. Gene işçiler taşıyor. Peki, madem işsizliğin yükünü işçiler ya da köydeki anası babası, ailesi çekiyorsa, bunu işçi örgütleri olarak, işçi sözcüleri olarak niçin çıkıp da işsizliğin ekonomiyeye maliyeti şu kadardır, ama bu maliyeti biz tek başına dar bir gruba, işsiz kendisine tek başına taşıtamayız, toplum olarak tümümüz yüklenelim demiyorlar? Bütün batılı demokrasilerde bu böyledir. Açıkçası işsizlik sigortasını getirelim, bunun hesabı kitabı şöyledir, abartmayınız. Bu hatta sosyal sigorta fonlarının daha da artmasına yol açabilir, onun için gelin şu yükü beraber paylaşalım. Ne işçinin kendisinde kalsın, işsiz alan işçinin, ne de onu taşımak durumunda kalan diğer çalışan işçinin sırtında kalsın tek başına. Toplumun tüm kesimleri bölüşsün,

tezini neden ortaya getirmiyorlar? Bunu sormak istiyorum.

Aynı şekilde bir başka önemli noktaya değindik. İşçiye para vermezsen enflasyonla savaşma da biter deniyor. Haksızdır bu dediler. Doğrudur. Nitekim san dört yıldır işçiye çok yetersiz para verilmiştir, memura daha da yetersiz verilmiştir. Dolayısıyla en azından yüzde 50 reel gelir gerilemesi vardır, çalışanlar kesiminin. Ama bu gerileme karşısında ücretlilerin toplam üretim maliyetleri içindeki ağırlığı nedir, bunu ortaya koyacak bir çalışma yapıldı mı? İşçi sektörü olarak bunu araştırdınız mı? Maliyetlerin içinde sadece dörtte bir, beşte bir ise ücretler, bunları frenlemenin enflasyonu azaltmayacağını, artırmanın ise enflasyonu hızlandırmayacağını ortaya koydunuz mu? Benim bildiğim kadarıyla hayır. Peki buna rağmen, bu dört yıldır frenlendiği halde, gelirleri reel olarak geriletildiği halde neden 1979 sonunu yüz sayarsak 1983 sonunda dört yıl sonra fiyatlar yüzde 400 arttı. Neden para arzı yüzde 400'ün üzerinde artış yaptı? Bu enflasyonun devam eden kaynakları nereden geliyor? Bunu çıkıp da emekçi gruplar adına, örgüt adına veyahut da kuracağınız TÜSİAD gibi bir başka kuruluşun çıkaracağı raporlarla halk önüne kayup, insanları aydınlatmazsınız, yöneticileri etkilemezsiniz.

Son bir soru, Sayın Selvi faiz politikasına değindik. Orada da haklılar. Ama faiz politikasının niçin iflas ettiğini, ne gibi olumsuz etkiler yarattığını bugüne kadar hiç bize söyleyen olmadı. İşçi açısından. Reel faiz diye tutturmuştur. Bunu tutturan yöneticiler de haklı, iktisatçılar da haklı. Ama Türk ekonomisinde mevduata reel faiz verilmesini savunurken birçok kimseler, reel ücret tezini niçin kimse savunmuyor? Bunu savunmasını holding müşavirlerinden bekleyemezsiniz ki. Bunu da birinin çıkıp Başbakan'a ya da kamuoyuna evet reel faiz tamam, ama reel ücretler de, reel maaşlar da 1979 seviyesine götürülsün yeter demesi lazım birinin. İnşallah dışı çekilen aslanların süt dişleri çabuk çıkar da bu tezleri savunan olur. Teşekkür ederim.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Üstünel'e teşekkür ediyoruz. Aslında Cemiyetimizin bu düzenlemelerinde başkanlıkları en yaşlı hocalara vermek lazım. Çünkü hocalarımıza saygımızdan lafa da fazla giremiyoruz. Üstelik de sakalları da YÖK'e kapı tırdık. O zaman sözümüz belki daha çok dinlenirdi. Sayın Turgut Arığ.

TURGUT ARIĞ : Turgut Arığ, Mali Müşavirler, Muhasebeciler Birliği. İşçi ve işveren kesiminde her iki tarafa en yakın olan, fakot görünmez bir

mesleğin temsilcisi olarak divonda bulunan konuşmacıların hepsine ortak bir sorum var. Hepsinin haklı taraflarını görüyoruz. Kendileriyle aramızda kalıyor. Fakat kamuoyuna yansıdığı zaman hep muhasebeci oyunu olarak itham ediliriz. Ülkemizde muhasebe mesleği düzenlenmediği için bu şamar oğlanına dönüşmüştür. Bu tip toplantılarda konuşulanlar, yalnız burada değil, bir öncekinde de izlediğim zaman a kadar çok şey söyleniyor ki, rakam ve kovram olarak, ama hepsinin ortaya çıkabilmesi için Sayın Besim Hoca'nın söylediği gibi hesap ve kitabının iyi yapılması lazımdır. Hesap ve kitabı yapılmadan, yıllarca daha lafta kalmaya mahkumdur. Sizlere birkaç örnek sunarak ve dört dakikalık zamanımı mümkün olduğu kadar aşmamaya gayret göstererek sözlerimi bitirmeye çalışacağım.

İşçi ve işveren kesimi bir araya geldiği zaman daıma sendikalı işçi meydandadır. Onun hakkı tartışılır. Sendikalı işçinin gelir seviyesi hepimizce malumdur. Peki sendikasız işçi için acaba işveren kesimi ve işçi kesimi neler getiriyor? Sayın hocanın belirttiği gibi kamuoyuna yönelik bir çalışmaları var mı?

Bir de sigortasız işçiler söz konusudur. Bunları da bir yerde ihmal ederiz. Birçok işletmelerde, en büyükleri kastetmiyorum, orta ve küçük işletmelerde, ki bunların büyük firmalara yansımalarında maliyet yönünden, rekabet yönünden önemli etkileri vardır, sigortasız işçilerle sigortalı işçiler arasında büyük farklar vardır. Bunların hem ücretlerinde, hem çalışma günlerinde, hem ücret eksikliklerinde fark vardır. Bir de bunların işyerine girdi çıktı kayıtlarında fark vardır. Sayın işçi kesimleri bunca yıldır bu gibi konulara ağırlıklarını koymazlar da bu konuların giderilmesini kamuoyuna fikir ileri sürerek, katkıda bulunarak gidermeye çalışmazlar. Çünkü hepimiz biliyoruz, Türk toplumunda ailede bir yetiştirme, terbiye düzeni vardır. Hiçbir kimse çocuğunu kötü bir biçimde yetiştirmek istemez. Sosyal yaşamda buna benzer başka olgular da var. Sayın konuşmacının dediği gibi, sosyal yapılar hemen giderilmezse çok kötü etkiler yaratabiliyor. Biz bu farklılıkları meslek olarak gördüğümüz için eğer bu farklılıkları gidere-medığımız sürece daha çok sendikalı, sendikasız işçi-işveren kesimi tartışmasına tanık olacağız ve hiçbir şey de olmayacaktır. Bunları gidermek istiyorsak, sendikalı işçi ile sendikasız işçi arasındaki farkı gidermeye yönelik çalışmalarda bulunmalıyız. Bugün 30 bin liralık gelir değil, belki 40-50 bin liralık ücret ödesek, üç-dört kişilik bir ailenin geçiminin zorluğunu hepimiz kanıtlayabiliriz.

Mesleğin bakımından bir başka noktayı size

açıklamak isterim. Dilerdim ki, burada Sayın Maliye Bakanımız da bulunsun. Dün de bir konuşmacı burada bu noktaya değindiği için vur-guluyorum, ülkemizde yaygınlanan vergi tablolarının gelir yönünden sağlanan miktarı yüzde 65 düzeyinde ücretlilerden karşılanmaktadır. Bu dünya ortalamasına değil, birçok ülkeye göre çok yüksek bir rakamdır. Fakat bunun bir de gerçek bir yanı vardır. İlk görünürdeki yüzdesidir bu. O bildirimlerin devlet bütçesine kesin mal olma safhasında ücretlilerin yükü yüzde 90'ın üzerine çıkar. Bunu gidermek için gerek bilim adamları, gerek devletin ilgilileri, gerek işçi ve işveren kesimi neden bir çaba göstermezler? Bunu sadece burada değil, Maliye Bakanlığının çok üst düzeydeki yetkililerine de söyledim. Gariptir ki, bu düzeni kuranlar da ücretlilerdir. Çok teşekkür ederim.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Turgut Arığ'a çok teşekkür ediyorum, Sayın Kenan Bulutoğlu.

KENAN BULUTOĞLU : Sayın Başkan, Sayın Panel Üyeleri. Biraz genç geldim, fakat izlediğim konuşmacıların Türkiye'de işyeri barışı, çalışma barışı sorunlarını tekrar tartışabilmelerini büyük bir huzur içinde izledim ve bundan iyimserlik duydum. Yalnız dakikalar ilerledikçe içimde de bir kaygı artmaya başladı ve izlediğim konuşmaların hiçbirisi benim kafamda çengel olarak duran soruyu cevaplamadı. Sordum, daha önce konuşmuş alanların da bu konuyu ele almadıklarını öğrendim. Ta ki değerli arkadaşım Engin Ünsal, konuyu kürsüye getirinceye kadar. O da işçilerin yönetime katılması. Eğer işçi-işveren ilişkisi tartışılan bir toplantıda bu kanu dışarıda bırakılıyorsa o toplantı bu çağın sorunlarının kanuşulduğu bir toplantı değildir. Sendikacılık geleneksel olarak çatışma ilişkisi içinde gelişmiştir. Bunun bu şekilde yürütülmesi Türkiye'nin de ilk yirmi yıllık döneminde bazı sonuçları doğurmuştur. Fakat bunun üzerinde acaba çatışmalı bir sendika-işveren ilişkisinden uzlaşmalı işbirliği ilişkisine geçecek yasal araçlar ve yaklaşım yöntemi nedir konusu üzerinde fazla durulmamıştır. Ben hukuk ile her şeyin çözülmesi anlayışını çok yanlış bulurum. Yasalar yapılır, uygulanır uygulanmaz, fakat politikalar çok daha önemlidir. Yasalar eksik olsa bile bence uygun politikalarla Türkiye'de işçi-işveren ilişkilerine tekrar uzlaşmacılık, yönetime katılma, ortaklaşa yaratılan değerden pay alma kavramlarının sakulabileceğine inanıyorum.

Şimdi yönetime katılma deyince, işçide, işverenlerde ve sendikalarda bir tepki dağıyor. Biz bunu yaşadık. O zamanın iki büyük sendikasıdan yerleşmiş, müessesevi olanı yüksek düzeyde buna

ilgi duyuyor, yönetimlere, özellikle kamu kesiminde ki KİT'lerin yönetim kurullarına adam kaymayla azlıyor, fakat işyerinde, tezgâhın başında, atâlyede yönetime katılma yöntemleri üzerinde pek durmak istemiyordu. Öteki büyük sendika tepede buna büyük bir husumet duyuyor, fakat tabana indiğiniz zaman bunu çok daha uygun karşılayanlar bulunuyordu. Şimdi ben bu konu eğer ele alınmazsa çağdaş sendikacılık, çağdaş işyeri barışı, çalışma barışı sorunlarına köklü çözüm bulunamaz derken bu olayların dünyada, sanayi toplumunda düzenlemelerinin, yasal düzenlemeleri aştığını kaydetmek istiyorum. Geçen yıl Amerika'da üç yüz işyerini işçiler devralmıştır ve işletmeye başlamıştır. İngiltere'de birçok bankalar işletmelere verdikleri ve geri alamadıkları paraları tahsil etmenin yolunu, o işletmelerde yönetici olanlara hisse senedi verip onları borçlandırmak yoluyla çözmeye başlamışlardır. Buna «management buyout» deniyor ve örnekleri de gittikçe çoğalıyor. Hiçbir yasal düzenleme de yok bu konularda. Şu şekilde bağlayayım. Yönetime katılma mutlak bir çözüm değildir. Bir anlayışın ifadesidir. Bunu derece derece yapabilirsiniz. Ne yazık ki, geçen dört yıllık dönemde bu yaklaşım çok başlanmıştır. İhmal edilmiştir. Kârdan pay, işyerinde sözleşmenin, verime göre ücretlerin farklılaştırılması ve derece derece kararlara katılma şeklinde uygulanabilir. Bunun uygulanmasında en yaygın yöntem Almanya ve Batıdaki birçok ülkelerde toplu sözleşmeyi işyerinde sadece çerçeve sözleşme olarak yapmak, işyerinde her bir fabrikada ayrı ayrı işçilerin kendileri ile ayrıntıları düzenlemek, başarılı işçiye gerçekten büyük ödül vermek, başarısız da cezalandırmak demeyeyim de, taban ücret düzeyinde bırakmak. Eğer böyle yaparsanız yüksek ücretle işvereni bir an önce birkaç işçiye kapı dışarı etmek için makine almaya teşvik etmekten de kurtarmış olursunuz. Teşekkür ederim.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Teşekkürler Sayın Bulutoğlu. Sayın Mehmet Zabi.

MEHMET ZOBİ : Sayın Başkan ve Sayın Konuklar. Bugüne kadar yapılan oturumlarda sendikacılarımız, işverenlerimiz, üniversite hocalarımız, iktidar partisinin üyeleri, herkes konuştu, ama öğrenciler adına hiç kimse kalkıp konuşmadı. Şu açıdan olaya yaklaşıyorum. İktisat politikaları tartışılıyor, iktisat politikaları, Türkiye'nin geleceği üzerine konuşuluyor. Türkiye bizzat, yarın Türkiye'yi oluşturacak alanlar bizleriz. Bizlerin burada ne kadar yersiz de olsak olaya katılması gerektirdi. Ben bu nedenle yarın yapacaklarımız adına, tüm arkadaşlarımız adına bir başlangıç olarak çıkıyorum.

Burada belki biraz basit alacak, Sayın Şevket Yılmaz'a bir sorum olacak. Güncel bir olay. Son iki seçimle ilgili olarak bir şey sormak istiyorum. Biliyorsunuz metropol niteliği taşıyan illerimiz var, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, İçel, Mersin, Adana gibi. Bu illerimizde de 1975 nüfus sayımına göre ortaya çıkan sonuçlarda işçi kesiminin sayısı yüzde 50'nin üzerinde. Ancak bu san iki seçimde parti programında işçiler adına fazla bir şey getirmeyen, ya da uygulamada onların aleyhine kararlar alan bir partiye bu kitleler nasıl oy vermiştir? Bunun nedenleri bilinçlenme düzeyinin yetersizliği mi, ya da ne tür nedenler? Burada kitleler zor durumda diyoruz. Kitleler bunun bilincinde değiller. Kitleler oy veriyorlar. Neden? Enflasyon mitosu var. Mitoslar gerçekleri saklıyor. Halkımızın emekçi kesimini temsil eden sendikaların işverenlerle masa başında çatışmak yerine onları bu anlamda bilinçlendirmek için bir şeyler yapmaları gerekmektedir. Siz burada konuşuyorsunuz ama, kitleler sizi desteklemiyor. Bu konuda neler yapılabilir? Suçunuz nedir, suçunuz ne olabilir ya da bizlerin suçu ne olabilir? Neler yapabiliriz? Çok teşekkür ederiz.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Zobi'ye teşekkür ediyoruz. Kendi özgürlüğümüzün sınırları içinde özgür düşünceli öğrenciler yetiştirmeye çalışıyoruz. Şimdiye kadar onlara kürsü her zaman açıktı. İlk defa şimdi fırsat oldu. Bunun bir başlangıç olmasını diliyorum. Şimdi soru sorma sırası Sayın İbrahim Üzümcü'de.

İBRAHİM ÜZÜMCÜ : Sayın başkan, sayın bakanım, sevgili işçi kardeşlerim, sevgili sanayici yandaşlarım, sevgili öğrenciler, hepinizi saygıyla selamlar, bu haftayı düzenleyen Cemiyete teşekkür ederim.

Benim bir şansım var, her zaman devam etmesini diliyorum. Benden önce söz alacak iki arkadaşım dârdır dakikadan sekiz dakikasını bana vermiş bulunuyor.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Vermedi efendim.

İBRAHİM ÜZÜMCÜ : Her memleketin yasaları, o memleketin kendine özgü almalıdır. Her memleketin kendine özgü bir yaşamı ve ihtiyaçları vardır. Yasalar bu ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak bunlara cevap verecek doğrultuda yapılır ve öyle olmalıdır. Sayın Kutat'ın belirttiği gibi 1963 işçi yasaları o zamana kadar memleketimizde sanayi deneyimi pek fazla görülmediği için, örneklerle

sahip olunmadığı için yasalar düzenlenirken daha çok dışa yönelik olmuş, dış ülkeler yasalarından pasajlar alınarak ve bazı ilave ya da kesintiler uygulanarak yapılmıştır. Ancak bu yasalar çerçevesinde yaşanan 18 senelik hayatımız bize bu yasalara göre hareket etmenin ne kadar yanlış olduğunu, memlekete neye mal olduğunu göstermiş bulunmaktadır. İşte bu yeni düzenlemeler bunların ışığı altında yapılmıştır. Bunlara karşı bir reaksiyon olarak denilemez. Memleketin kendine özgü, Türk halkının, Türk işçisinin, Türk işverenin, bir cümleyle Türk milletinin kendi karakterine, yapısına, ananesine, devrimine, evrimine göre yönlendirilmiştir. Bu itibarla, bundan yakınmaya gerek yoktur. Sayın Bulutoğlu'nun ifade ettiği gibi her şeyi yasalardan beklemek de doğru değildir. Yasalarda şu ya da bu düzenlemeler, şu ya da bu yönde oldu. Bu düzenlemelere yer verilmedi diye yakınmamıza da gerek yoktur. İşçi ve işveren kesimi olarak bizler oturup anlaşabiliriz.

Televizyonda bir reklam var, Aygaz reklamı. Bütün fırınlar parlak olmalıdır. Aygaz da parlaktır. Bütün fırınlar ekonomik almalıdır, Aygaz da öyledir, diyor vs.. Şimdi ben bundan esinlenerek işçi işveren münasebetlerinde ölçülü ve ekonomik olmamızı, parlak geleceğimize aydınlık saçmamızı, ancak çakmaklı ve alevli olmamızı temenni ediyor, saygılar sunuyorum.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Üzümcü'ye çok teşekkür ediyoruz. Başlangıcı bayağı korkutucu olmuştu. Arkası iyi geldi. Sayın Atilla İmrahor.

ATILLA İMRAHOR : Sayın başkan, gerek sayın Cevdet Selvi, gerek diğer konuşma yapan arkadaşlar piyasalarda dengenin serbest kurulması, yani serbest piyasanın uygulandığını, özellikle mal piyasalarında, dış ticaret işlemlerinde, ancak emek piyasasında bunun yapılmadığını, diğer bir deyişle belki de sıkıntıların buradan kaynaklandığını vurguladılar. Benim sorum: Acaba istenen emek piyasasında serbestlik midir? Sorumu şöyle açayım. Eğer bir piyasada denge yoksa, diğer bir deyişle büyük bir arz fazlası mevcutsa ve biz bu piyasada serbestlikten yana olursak, kuşkusuz ki, denge fiyatı düşecektir. Türkiye'de bugün büyük bir işsizlik olduğunu hepimiz bilmekteyiz. İş piyasasında, işveren ile emek sunan arasında piyasanın oluşmasını serbest bırakırsak bugün için haklı olarak az gördüğümüz fiyatların dahi, altına düşülmesi alasıdır. Benim kanımda emek piyasasının bir özelliği de bu piyasada söz konusu olan arzın insan faktörünü içermesi ve dolayısıyla yalnız piyasa koşullarına bırakılamayacağı, diğer bir de-

yişle korunması gerektiğinde yatmaktadır. Yani sendikacılığın esasında zaten emek piyasasında arz ve talebe göre değil, serbestliği bunun dışında ve diğer faktörleri göz önüne alan, bir yerde de mücadele gücüne dayanan bir fiyatın oluşmasını sağlamaktır. Bu noktaya bilhassa işaret etmek istiyorum. Şayet yanılıyorsam lütfen cevaplandırılsın. Bu açıdan hareket edince de, şöyle bir durum ortaya çıkıyor, ona da değinmek isterim. Emek piyasası bir taraftan devletin asgari ücretleri belirlemesi, diğer taraftan da sendikaların piyasa koşullarına değil, yaşam koşullarına göre bir ücret belirlenmesi için bir güç ortaya koymasını gerektiren bir piyasadır. Serbest bırakılamaz. Sendikaların görüşlerinin de bu yönde olduğunu sanıyayım. Hal böyle olunca, yani emek piyasasında fiyat, yani işçi ücreti, serbest olamayacağına göre işçi ücreti nasıl belirlenecektir? Kuşkusuz, devletin asgari ücreti belirlenmesinin yanı sıra sendikaların piyasa koşulları dışında sendika olmanın aslında zayıf olan işgücünün bir bütün olarak pazarlık masasına oturması suretiyle bir güç oluşturarak ücret talep etmesi ve bu talebini gerçekleştirecek azami imkânlarla sahip olmasıyla sağlanacaktır. Diğer bir deyişle sendikalar bir çeşit araçtır. Bir mücadele aracıdır. Bu aracın mevcudiyeti ve kullanılması gereği, olanda emek piyasasındaki büyük arz fazlasından doğmaktadır. Diğer bir deyişle eğer ülkelerde uzun bir süre işgücü ihtiyacı fazlası olsa idi, muhtemelen sendikalara ya da sendikaların bu tür araçlar kullanmasına da ihtiyaç kalmayabilirdi. Şimdi, ikinci sorumu şöyle yöneltiyim. Sendikalar bu anlattığım nedenle bir mücadele aracı olduğuna göre, piyasanın sürekli arz fazlası veren bir piyasa olması nedeniyle ve bu piyasada fiyatın serbestçe oluşmasına müsamaha edilemeyeceğine göre, ki bunlar anlatıldı, nedenlerine değinmek istemiyorum, sendikalar burada insanca diyelim, sosyal nedenlere dayalı diyelim bir fiyatı mücadele ederek gerçekleştirmek zarurunda olduklarına göre mücadele araçlarına sahip olmaları kuşkusuz gereklidir, yararlıdır ve bu bazı zamanlar değişik nedenlerle kısıtlanırsa bile uzun vadede muhakkak ki sağlanacaktır. Ama bunun dışında acaba sendikalar yalnız bir mücadele aracı mıdır? Diğer bir deyişle bu mücadele aracı için önemli olan yalnızca dışları mıdır? Aslanın dişe ihtiyacı vardır ve olması da gerekir. Ama buradaki mücadele aracını yalnızca aslan olarak görmemek gerekir.

Şu şekilde kısa keserek söyleyeyim. Sendikaların sahip olmaları gereken grev hakkı, yeterli pazarlık yapabilme hakkının yanı sıra kamuoyu oluşturma görevleri de vardır. Bu içinde bulunduğumuz dönemde daha bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Şu sorulara cevap bulunmakta mıdır? Örnek olarak söylüyorum. Mesela, acaba işgücün-

deki ücret artışları enflasyonu ne ölçüde etkilemektedir? İkincisi bugün için maliyetleri etkileyen işgücü ile yine maliyetleri etkileyen faiz masrafları arasında ne gibi bir ilişki vardır? Teşekkür ederim.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Nurettin Oğuz. Bir öğrenci daha geliyor.

NURETTİN OĞUZ : Ben üniversite gençliğinin bir mensubu olarak Mehmet Zobi arkadaşımın sözlerine katıldığımı belirtmek istiyorum. Şimdi de soruma geçiyorum. İlk sorum Sayın Şevket Yılmaz ve sayın hocam Metin Kutal'a yönelik. Aslında bu soruları bir sendikalı büyüğüm daha önce de soru olarak sordu. Anayasamızın sanıyorum, 24. maddesine göre hak grevi kaldırılmış durumda, sadece menfaat grevi uygulamada var. Bu soruyu şöyle yöneltiyorum. Hak grevinin olmaması gelecekte özgür sendikacılık açısından alumlu ya da alumsuz ne gibi sonuçlar doğuracaktır, bunu yorumlamanızı istiyorum.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Nurettin Oğuz'a da çok teşekkür ediyoruz. Sayın Yılmaz Özen.

YILMAZ ÖZEN : Sözlerime, biraz önce sayın hocamız Bulutoğlu'nun değindiği noktaya başlamak istiyorum. İşçinin yönetime katılması. Ben İktisat Fakültesi mezunuyum. Sendikada daha önce seminerler nedeniyle hocalıklarımız oldu. 1980 öncesinde kesin olarak işçinin yerinin sol taraf olduğunu kürsüden o sıralarda savunuların başında gelenlerden biriyim. O devrede de vardı bir küçük işyerim, şimdi de var. Bir küçük seyahat acentem var. Bir iki eleman çalışıyor. Ama ben yönetime işçiyi dahil etmem. Bir bürokrat çıkıyor, ömründe beş kuruşunu işe koymamış, büyük ahkamlar kesiyor. Akli sıra kitleleri koruyor. Başbakanlar, bakanlar aluyor. Masa başında bir karar alıyor ve tüm iş dünyası tepetaklak oluyor. Eğer o bakan, memur ya da bürokratin maaşından beş yüz lira yanlışıyla kesilmişse odasında, bürosunda hop oturup, hap kalkıyor. Ama aldığı bir kararla iş dünyası allak bullak oluyor. İnanın umurunda değil. En son misalini vereyim bu olayın. Benim bürom bir Vakıflar Başmüdürlüğüne bağlı bir handa. Konu bu değil, sadece örnek olsun diye veriyorum. Bir bürokrat benim kırımını inanın yüzde bin değiştirdi. Şimdiye kadar neredeydiler? Bir Başbakan köprünün geçiş ücretini yüzde yüz değiştirdi. Şimdiye kadar neredeydiniz? Bir Avrupa ülkesi kalkıyor, yüzde 3'lük bir pahalılaşma, enflasyon aldığı zaman yürüyüşler düzenliyor. Biz zavallı insanlar susuyoruz. Ne zamana kadar?

Türk-İş ne zamana kadar susumaya devam edecek, beyler? O günler 1980 öncesinde bar bar bağırtıyorduk. Haklıydık ya da haksızdık. Bu tartışmaya açık tabiatıyla. Türk-İş ne zamana kadar ölü toprağı serpilmiş gibi üzerine suskunluğunu sürdürmeye devam edecek diyarduk, Oiyorduk tabii, ta tarihçesine gitmek lazım. Oysa tarihlerimizi, yakın tarihlerimizi tartışmaya sokmayı yasaklayan kanunlar çıkarıveriyoruz. Tarihimizi tartışmadığımız sürece her nerede bir yasak var ise, her nerede bir süslü poz var ise arada bir zaaf vardır beyler.

Ben 11 sene öğretmenlik yaptım. Özel işlere girmeden önce. O günkü ruh halimi bugünün iş dünyasının bir ufacı noktası olarak tekrar gözden geçirdiğim zaman, o günkü öğretmenliğin verdiği süslü ruh halimden inanın eziklik duyuyorum. Kendini bir başka adam sanma dünyası. Ve bu kendini farklı görme ruh hali istisnasız toplumumuzun her ferdinin temelinde yatan en büyük hastalıktır. 1971'de doktoramı bitirdim. O zaman en büyük ideali ve içtenlikle Ankara'nın yolunu tuttum. Türk-İş'te görev almak istedim. O zamanın Genel Sekreteri Sayın Tunc'u merdivenlerde tam iki saat bekledim. Sonunda geldiler. Merdivenlerden odasına doğru yöneldiler. Yakası kürklü bir palto ve o andaki pozunu gözümün önünde, alacak dağların tümünü ben yarattım şeklinde bir eda ile ve kapısının iki yanında bekleyen, iş bekleyen, soru bekleyen insanlara şöyle bir bakarak odasına girdi. Ben de Türk-İş binasından çıktım. Ne iş istedim, ne bir şey. Bir toplumun tobanından biraz üst kademeye geçince başkalaşan insanlar bizler. Ayaklarımızı yerlere indirmeliyiz artık. Ne zaman ki çok mütevazı, ne zaman ki çok doğal davranışların insanları olabiliriz, o zaman işler biraz daha kolaylaşır. Tabii bunu yapabilmek için içimizdeki ruhsal boşlukları doldurmak ve kişi olabilmeyi başarmak zorundayız. Ancak bu takdirde süslü davranışların, olduğundan farklı görünmenin insanları olmaktan çıkarız ve ayaklarımız yere iner. Gerçeklere inebilmek için esas içimizdeki beni arayıp, onun zaafılarını doldurup ve her demek, her yönetim kurulu seçiminde, her parti yöneticisi seçiminde, her sendika yönetimi seçiminde kendimize alternatif olabilecek insanlardan korkarak onları dışlamama yöntemini, kendimize güvenmeyi esas alırsak ve insanlar yetiştirirsek en güzel alternatifler çıkar beyler. Birinci gün Başbakan gayet mütevazı bir tavırla, gayet umursamaz bir şekilde bütün doneilerini verdi ve kendi propagandasını da yaptı. Bir profesör arkadaşımız arkasından Başbakanın zomana uymayarak iki, üç saat konuşmasına bindirdi. Çok takdir ettim o konuşmayı. Ama o arkadaşımız kürsüden ayrılmış bir kişi olduğu için rahatlıkla o bindirmeyi yapabildi. Gönül isterdi ki iş başındayken de o bindirmeleri yapabilecek insanların adedi toplum içinde yükselsin.

Türk-İş kocaman olduğu devrelerde, Amerika'dan paralar aktığı devrelerde o paraları gerek basit işçilerin kaliteli işçi, sendikaların daha güvenli ya da bir kimseye bağlı olarak insanların yetişmesi için, bir ikinci beceri kazandırmaları için o paraları harcadılar mı acaba, yoksa çarçur mu ettiler? Nereye yatırdılar, o devrelerde paralarını? Bankalara yatırdılar. Oysa bir sürü alanlara yatırabilirlerdi.

Baştaki kanuya dönüyorum yine. Ben yönetime işçiyi katmam. Ne zamana kadar katmam? Ben zorlanıncaya kadar katmam. Koşullar beni zorlarsa mecbur olur, katarım. Kimse size Türk-İş'e ve Türk işçisine hele bugünkü koşullar altında, ki bu koşullara gelinmesinde Türk-İş'in de, işçinin de, hocaların da, profesörün de hepsinin de, hepimizin de suçu vardır. Türk-İş'in iki elemanı da sözleri iyi bağlamadılar. Bundan sonra ne yapacaklarını söylemeden sadece ağlamo duvarı çerçevesinde kaldılar. Sorun bu koşullar altında ne yapabileceklerini söylemeleridir. Teşekkür ederim.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Bu bizim kürsünün de bir özelliği. Çıkan hayatını anlatmaya başlıyor. Hava da biraz gerginleşti. Onu da yumuşatmakta fayda var. Güzel sorular dinledik. Bütün söz alan meslektaşlarımıza, arkadaşlarımıza, hocalarımıza teşekkür ediyoruz. Şimdi yoğun sorular geldi. Bu yoğun sorulara aynı yoğunlukta cevap vermeye kalkarsak akşama kadar burada otururuz. Bu nedenle ben ilk sözü verdiğim sıra içinde sayın panelistlere söz vermek istiyorum. Kendilerine yönelen sorular arasında, eğer soru yönelmediyse değinmek istedikleri konularda, kendilerince en önemli buldukları, en hayati buldukları noktalara değinmelerini istiyorum. Bu çerçevede içinde ilk sözü Sayın Talat Sargın'a veriyorum. Buyurun efendim.

TALAT SARGIN : Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Özellikle şunu belirtmek istiyorum. Türkiye tüm koşulları ile demokratik düzene geçmektedir. Demokratik düzenin en belirgin özelliği çeşitli fikirlerin bir arada tartışılmasıdır. Bugünkü toplantıda da bunu görmek benim için sevindirici ve umut verici olmuştur.

Toplum hayatı dinamiktir. Örf ve âdetler oluşarak yasadışı da çalışma hayatı uygulanabilir. Bunu tatbik eden ülkeler de vardır. Almanya'da uyuşmazlıklar Federal Mahkemenin kararı ile çözümlenir. İş yasaları da yoktur. Çarpıklık şurada. Türkiye sanayileşme hareketi ile birlikte iş yasalarını yürürlüğe koymuştur. Bu yasalar herhangi bir deneyimden geçmeden konmuştur. Şimdi bu deneyimlerin sonucu yeni yasalar ortadadır.

Bu yasalar tam mükemmeldir, denemez. Ama bu yasaların iyi niyetle uygulanması esastır. Bu iyi niyetle uygulanıp, naksanlıkların da süratle düzeltilmesi, giderilmesi de toplumumuzun ve çalışma hayatımızın barışı için elzemdir.

Burada bazı kişisel görüşmeler oldu. Onları ben şahsen cevaplamayacağım. Ama bir parlamentolar olarak açık düzen içerisinde her türlü fikre saygılı olduğumuzu belirtmek istiyorum. Yeter ki, bu fikirler inançlı, deneyimli ve ülkemiz için yararlı sonuçlar getirici fikirler olsun. Buna önce savunanlar inansın ve bu inançlarını parlamento da kabul ettirsinler, topluma da kabul ettirsinler ve bu açık düzen içerisinde ve bu ön şartlarla ben sanıyorum ki, Türkiye'nin çözülmeyecek problemi yoktur. Hepinize saygılar sunarım.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Sargın'a teşekkür ediyorum. Şimdi sözü Türk-İş Genel Başkanı Sayın Şevket Yılmaz'a veriyorum.

ŞEVKET YILMAZ : Sayın Başkan, Saygıdeğer Bakanım, Değerli Basın Mensupları, Değerli Arkadaşlarım ve benim de yarının ümidi olacağına inandığım değerli öğrenci kardeşlerim.

Burada bir kongre yapmıyoruz. İlk bölümde bize verilen 15 dakikalık süre içinde söylediklerimi iyi dinleme nezaketini gösteren arkadaşlarımın büyük ölçüde bize sual sormadıklarını gördüm. Soran arkadaşlarıma ise şükranlarım var, teşekkürlerim var. Bize bazı konuları daha da açma imkânı verdiler. Bu değerli arkadaşların bir şey teşekkür etmelerini istemedim. Beni şu anda sizinle karşı karşıya getiren durum nedir? Kişiler herhangi bir noktada görüşlerini ortaya koyarlarken, karşısındakilerini de kendi yerlerine koymalıdır. Hepimiz Türkiye'de yaşıyoruz. Eğer Türk-İş suskunsanız siz gazete okumuyorsunuz diye cevap veririm. Eğer Türk-İş 1982 anayasasında hür sendikacılığın sağlıklı bir biçimde ortaya konması için çalışmıyorsa siz Türkiye'de bulunmuyorsunuz derim. Türkiye'de bulunan herkese, eğer ben 45 milyona aynı geminin içerisindeysem bu suskunluğun ya da daha ileriye gidişin habercisidir demek değildir. Biz de elbette çocuklarımızı okuduğumuz üniversitelerde okutmak isteriz. Geliniz, meseleyi sağlıklı bir biçimde ele alalım ve değerlendirelim. 1982 Anayasası'nın Danışma Meclisi'nden 120 oyla çıkması durumunu gözden ırak tutamazsınız. Biz Türkiye'de demokrasinin teminatı olarak hür sendikacılığı görüyoruz. Ona özen gösteriyoruz. Onun devamını istiyoruz. Kimin için? Elbette çocuklarımız, bizden sonra gelecekler için istiyoruz. Burada başka bir düşünceyi daha başka bir şekilde mikrofona getirip, bu güzel cemiyetin, bu güzel havasını ben de bozmak istemem ama, kişisel ve de yanlış satışmaları cevap-

sız bırakmayı da düşünemem. Bir topluluğu, çalışanları temsil ediyoruz. Elbette onların haklarını ve mutfaqlarını beraber düşünmeye mecburuz. «Kişiler sağlıklı havayı alamazlarsa, mutfaqlarına sağlıklı giremezler»den hareket ediyoruz. Burada daha önce büyük liderin söylediğini rahmetle anarak söylüyorum. Elbette Ankara'da Türk-İş vardır ve olacaktır da. Ancak ikinci bir kuruluş mu olsun da söz çıksın, o zaman size yine de Türkiye'de çok bulunmuyorsunuz, ya da belki gazete okumuyarsunuz, ya da 15 dakika içerisinde sığdırmamız mümkün olmayan sözleri söyleyemediğimden ötürü olayı anlayamadınız derim. Çok konuştunuz mu artık politika yapıyorsunuz diyenlere, siz başka türlü cevap verdiniz burada. Biz çok konuştuğumuz için politika yapıyor anlamına gelmiyor bu sözlerimiz.

Bir ülke anayasası ile, bir ülke yasaları ile, bir ülke insanların birbirlerini sevmesi ile daha ileri gider. Biz 1982 Anayasası'nın ve ana ek çıkartılan yasaların çalışanların daha hür, daha bağımsız ve haklarını daha tam almalarından başka hiçbir şey düşünmüyoruz. Ülkeyi düşünüyoruz. Sendikacılık hareketli kamuoyunu arkasına almazsa başarılı olamaz. Biz siyasi politika yapamayız, ama sosyal ve ekonomik politika yaparız. İşte anın için buradayız. Burada sevgili arkadaşlarımızın sataşmalarına her zaman yönettiği toplantılarda bulunduğum Sayın Başkan da sıkıntıyı sokmamak için cevap vermeyi de düşünmüyorum. Burada biz on beş dakika içerisinde temel konuları ele aldık. Bu arz ettiğiniz bazı şikâyetlerin ortadan kaldırılması için yasalar da ne gibi değişikliklerin yapılması gerektiğini ortaya koyduk. Biz çalışanların, hür çalışanların, toplu sözleşme hakkından yararlanmaları için her yıl Cenevre'de toplanan Beynelmîl Çalışma Teşkilatına Türkiye'nin girmesini sağlayan büyük Atatürk'ün ilkelerine ve imzasının Türkiye'ye daha sağlıklı neticeler getirip, hür sendikacılığın daha güçlü olmasını gerektiğini ortaya koyduk. Derinlere indiğimiz takdirde ya büyük Atatürk'ün ilkelerine sadığız. Onun girdiği ve 157 ülkenin üye bulunduğu Beynelmîl Çalışma Teşkilatının ilke kararlarının Türkiye'de sağlığa kavuşmasını istiyoruz. Bunu isterken arkadaşlarımızın biraz önce meseleyi biraz abartarak, biraz başka safhaya dökerek söylediklerine umarım ki, cevap teşkil edecektir. Burada konuşan bazı arkadaşlarımızdan kendilerinin yetkili olduğu dönemlerde şikâyet konularını bizim kendilerine götürdüğümüz dönemleri de hatırlatmak istiyorum. Biz o gün ne işek bugün de aynı şeyi söylüyoruz. Aynı şeyin tokipçisi alıyoruz. Burada üzerinde durulması gereken en önemli konu, önce demokrasinin sağlıklı yaşayabilmesi için hür sendikacılığın sağlıklı olması ni teminden ibarettir.

Soruyorlar, an milyon çalışan var, iki milyon

sendikalı var, bu neden böyle diye. Şükredin bu iki milyona, Bu sayıyı da kaybetmeyelim. Bugüne kadar bazı kişilerin iktidarda iken başka muhalefette iken başka söyleyerek çözüm bekleyen problemlerimizin hallinde yardımcı olduklarını pek görmedik. Açıklıkla söylemek lazım. Ama ümidimiz, bu dönemde hür sendikacılığın en ufak bir kılına bile dokunulmaması için mücadele edilmesidir. Buna özen gösterildiği takdirde arkadaşlarımızın ortaya koyduğu gerçekçi problemlerin halli elbette mümkün olur. Değerli, yarının ekonomisine gerçekten büyük katkısı bulunacak arkadaşlarımızın önerilerini saygıyla karşılıyorum. Kendileri de böylesine mevkilere geldikleri takdirde kendi söyledikleri ile tezat teşkil etmeyecek faaliyetlerde bulunurlar. Konuştukları gibi hareket ederler. Önerilerine saygıyla katılıyorum.

Sayın Başkanım, toparlamak istiyorum da, bana intikal eden konuların içerisinde arkadaşlarımızı güldürmek için değil, üzme için de değil ama bir meseleyi ortaya kaymak için birkaç noktaya temas etmeme izin vermeniz gerekiyor. Çok haklısınız. Ben vakti zayi etmek istemiyorum ama, burada en önemli konunun elbette hür sendikacılıkla fiyat artışlarının, hür sendikacılıkla mutfak, hür sendikacılıkla demokrasinin sağlıklı gideceğine inancımı 15 dakikada ortaya kayabilme imkânını bulabildim. Diğer arkadaşlarımızın, özellikle Sayın Yılmaz Özen'in konuşmalarının cevabını burası bir kangre almadığı için vermek istemiyorum. Kendileriyle ayrıca bu konuları görüşüp bir neticeye ulaşacağımızı da tahmin ediyorum.

Sayın Başkan, Değerli Arkadaşlar, ben konuşmamı burada bitirmek istiyorum. Bu tür toplantıların yalnız dokuzuncu, onuncu değil, ya da yalnız yılda bir defa değil, daha da fazla devam ederek, daha da fazla bir araya gelerek görüşmemizi ve de 45 milyonun menfaatına hepimizin anlaşacağını ümit ediyorum. Bu ümitlerle tertip edenlere, hizmeti geçenlere, iştirak edenlere herkese ayrı ayrı teşekkür ediyor ve saygılar sunuyorum.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Şevket Yılmaz'a çok teşekkür ediyoruz. Şimdi işverenler adına Tekstil İşverenleri Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Sayın Necmettin Öztemir'e sözü veriyorum.

NECMETTİN ÖZTEMİR : İlk soru Sayın Özkal Yici Bey'den geldi. Cevdet Bey'in konuşmasının tarafımda sıkıntıyla dinlendiğini belirttiler. Anlaşılan işvereni arkadaşlar tanımıyorlar. İşverenler sıkıldıkça açılırlar, sıkıldıkça açılımları artar. Bu işverenlerin kaderidir. Biz 1950'den itibaren bütün bu sıkıntılara rağmen bu yere geldik. Geldiğimiz bu yerde Türkiye çok önemli bir darboğazı bizim

İşverenlerin ve işçilerin kurduğu ahenk sayesinde bizim kurduğumuz işyerlerinde bir yere gelindi. Bunun takdirinde olmadan işlere girmek bence çok yanlış bir başlangıçtır. Türkiye 1950'lerde neredeydi, hür teşebbüse yön verildiği zaman nelerle gelebildi, üç kere ayağına takılan çelmelere rağmen? Bugünkü tabloyu uzun uzun anlatmak istemiyorum, ama bize verilen hedefin büyüklüğü ile mütenasip bize de bir miktar saygı gösterilmesi gerektiğini hatırlatmak isterim.

Biliyorsunuz arkadaşlar, 15 milyardan bahsettim tebliğimde. 15 milyarlık ihracatın yüzde 65-70'lik kısmını sanayi yüklenmiştir. Demek ki, mevcut yapısını düzelterek, bu yapıya ilaveten yeni yatırımlar yapacak ve bu yeni yatırımlarla Türkiye ödemeler dengesini ayakta tutma yoluna girmiş olacaktır. Birbirimizi başu başuna kırıp, birbirimizi boşu boşuna rencide edip bir yere varabileceğimize inanmıyorum. Kaldı ki, meselelerimizi sanki bu sanayi tesisleri gökten inmiş gibi, çok basite indirgeyerek sorumsuz bazı önerilerle yozlaştırmaya da katiben niyetimiz yoktur. Arkadaşlarımın sorularına geçmek istiyorum şimdi de.

İlk Sayın Yici'den başladık, oradan devam edelim. Kaliteli üretim için işçimizden daha çok özveri istiyor musunuz, diye sordular. Arkadaşlar, özveriyi hep beraber yapacağız. Biz de yapacağız, diğer vatandaşlar da yapacak. Bunu hepimiz yapmaya mecburuz. Yapmadığımız takdirde bir yere varamayız. Bunun böyle olduğu da hadiselerle sabit olmuştur. 11 Eylül gününü hepimiz bilirsiniz. Dalayısıyla kıskançlığın değil, bereketin müzakeresini yapacağız burada. Bereket içinde konuşmaya, bereketin yollarını bulmaya mecburuz. Türkiye'nin kaynakları hepimizin malumu. Biz işyerlerimizin birer kumandanı durumundayız. İşyerlerimizde istikrarı, verimliliği, disiplini takip etmek bizim görevimiz. Ayrıca bütün bunlar yetmezmiş gibi yeni yeni yatırımlar yapmazsak ayakta durma şansımız da yoktur. Çünkü biz de dünyaya açıldık. Yolumuzu çizdik. Artık dünya arenasında, piyasalarında malımızın hatır için alınmadığı vakasından hareketle kendi bünyemizi, organik yapısını her bakımdan perçinlemeye mecburuz. O açıdan işçi arkadaşlarımız da, sermaye de mülkiyet içindeki katkısından başka hiçbir noktadan hareket ederek talepte bulunamaz. Bu sistemin getirdiği nihai ölçek budur. Talebe arkadaşlarımızın özellikle dikkatlerini çekerim. Lütfen çerçeveli düşünmek zarfında olduklarını bilsinler. Biz dünyadan kendimizi soyutlama hakkına sahip değiliz. Gemimizin istikametini tayin etmişiz, beş sene bu böyle gidecektir.

Engin Ünsal arkadaşımız, Profesör Besim Üstünel Hacıımız ve Profesör Kenan Bulutoğlu ho-

camız aynı paralelde sorular sordular. Diğer soruların cevabı, bana göre, verdiğim tebliğin içinde mevcuttur. İşveren Konfederasyonu belli ilkeleri takip etme hakkına sahiptir. Biz Konfederasyon olarak ilkelerimizi saptarız, karşıımızdaki konfederasyon da kendi ilkelerini saptar. Müzakerelerle bu işi bir yere getiririz. Bunu amiyane, günlük politika mevzuu yapmanın burada hiçbir faydasını görmüyorum. Çünkü biz de işçimizi biliriz, işyerimizi biliriz, karşıımızdaki sendika da kendi şartlarını bilir. Biz diyalogumuzu gayet iyi yürütebilir, bir yere getirebiliriz. Çünkü kriterler meydandadır. Söylüyorum size: Yolumuz artık çizilmiştir. Dış piyasada satılabilir mal üretmekten başka yolumuz yoktur. Bunu temin etmek için de bizim memleket şartlarına en uygun olan yönetim biçimi içerisinde meseleleri götüreceğiz.

Sayın Besim Üstünel, denge tersse dönerse aynı yerde duracak mısınız, diye sararlar. Arkadaşlar, biz aynı yerde durduğumuzı ispat ettik. Sirtımızda idam fermanlarıyla işyerlerini devam ettirdik. İşyerlerimizde üretimi düşürmemek için ne lazım geliyorsa onu yaptık ve bugünlere geldik. Hiçbirimiz de bu vatandan kachmayı, fabrikalarımızı paraya çevirip de başka yerlerde başka amaçlarla kullanmayı düşünmedik. Bu herkesin vicdanına yöneldiği zaman bulacağı bir cevaptır.

Toplumsal anlaşmalar devri, işyerine, yönetime katılma manasına gelen tekliflere de bir nebze işaret edeyim. Sayın sınıf arkadaşım Profesör Kenan Bulutoğlu, bu konularda belli girişimler yapmışlardır. Bu konuların Fransa'da nasıl uygulandığını bilirler. Yunanistan'ın bugün içine düştüğü kaosu bilirler. Onun için bana bu konuda çok fazla konuşma fırsatı vermesinler. Çünkü bildiğimiz tek şey disiplin olmayan yerde, mülkiyete saygı gösterilmeyen yerde, konuşmaların çok büyük lastikler haline dandığı yerde, netice alma şansı yoktur. Ben şahsen 32 senelik işletme hayatımda bunu görmedim, görülebileceğine de inanmıyorum. Sizlere de kafanızı bu istikamette yormamanızı özellikle tavsiye ederim.

Beni dinlerken gösterdiğiniz sabra çok teşekkür ederim. Sayın Başkan, vaktimi geçmemek için kesiyorum.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Necmettin Öztemir'e çok teşekkür ediyoruz. Şimdi sözü Petrol-İş Genel Başkanı Sayın Cevdet Selvi'ye veriyorum.

CEVDET SELVİ : Sayın Başkan, Sayın Bakan, öğrencisi alma onuruna ulaşamadığım Değerli Hocalarım ve kıymetli arkadaşlarım. Belirli bir süre

içerisinde her konuyu ele alıp, uzun uzun incelemek ve sonunda da gerçekçi bir yere ulaşmak mümkün değildir. Bunlar sadece birer anahtarlar. Çünkü her konu kendi içinde çok zaman isteyen bir kanudur. Hele hele, sorulara da cevap verirken, olayın mantığına boksın diye değişik bir açıdan girilmeye çalışılıyor.

Bir hak grevinin yasaklanmış olması ne gibi sorunlar getirdi ve getirebilir? İşte, genel sorunlara ve düşüncelere yaklaşım açısından biraz üstünde durmak istiyorum.

Hak grevinin yasaklanmış olması, işçi-işveren münasebetlerini en büyük ölçüde bozan bir unsur olarak yasalarımızda yer almaktadır. Neden mi? 17 yıl hak grevi vardı. Türkiye'de hak grevinin sayısı bellidir. Yani yapılmamıştır. Neden? Eğer hak grevi olur ise işveren yaptığı sözleşmeye bir grev endişesi ile uyacaktır. Daha başlangıçta imzasını koyduğu, işçiye hak alarak gördüğü konuları hemen uygulama safhasına getirip verecektir. Niye? Bir hak grevi olur, daha büyük rahatsızlıklar olur diye. Burada kazandığı hakkı alamamaktan dolayı işçideki huzursuzluk da ortadan kalkacaktır. 17 yıllık uygulamada hak grevi sayılı kullanılmıştır. İmzalanan sözleşmelerin işyerinde huzuru bozması için çok ciddi bir önlem olarak görülmüştür.

Hak grevi kalkınca ne olmuştur? Konuyu obartlamak istemiyorum. Gönlüm arzu eder ki, her konuyu oturalım, tek tek anlatalım. Şundan herkes kaçınmalıdır. «Bunlar söylüyor, bağılıyor, mutlaka altında art niyet vardır». Bu düşünceyi silin. Bu ülkenin geleceğine her birey gibi bizlerin de mutlaka sağlıklı bir biçimde ve bu ülkenin sahibi olarak, geleceğini aydınlık görmek isteyen kişiler olarak baktığımızdan artık hiç kimsenin kuşkusu kalmamalıdır.

Biz de buradayız. Olacağız, hem de ölünceye kadar. Onun için art niyetle bakmayın. Sayın Başbakan ve bazı konuşmacılar da söyledi; yasağa merak fazladır, Grevi yasak yapmayın, merakımızı giderin. İyi niyet her yerde her zaman geçerli değildir. Hele paraya dokunduğu zaman. O halde kurallar getirilmelidir. Kişilerin inisiyatifine bırakılmamalıdır. O nedenle önlemler çok ciddiye alınmalıdır. İşte 1475 sayılı yasa. Bugün uygulanmadığı yerler var. Hak grevi yok. Bazı işverenlerimiz yasağı uygulamıyor. Boşa atıp, gelişigüzel istismara yönelik olarak konuşmak istemiyorum. İşçi sağlığı, iş güvenliği ve meslek hastalıkları konusunda tüzüklere hiç uymayan işverenlerimiz var. Değil para almak, sağlığından kaybeden insanlarımız var. İstenirse ismen tek tek verebilirim. İşte bunlar huzuru bozan, bunlar rahatsızlığı yoratan olaylar.

Hak grevinin kaldırılması işçi-işveren ilişkilerini olumsuz yönde bozan en önemli faktörlerden biri olmuştur. Yüksek Hakem Kurulu'nun yapmış olduğu sözleşmeleri dahi şu anda uygulamayan işverenlerimiz var ve güç durumunda olan işçilerin meselesi bugün git yarın gel gibi bir bürokratik aşamalar içerisinde kaynamaktadır. Hak grevi bütün ilişkileri düzenleyecek en önemli unsurdur.

Sayın Hacam Besim Üstünel, elbette çok şeyler söyledi. Yararlanmaya çalıştım. Sorudan ziyade, bunlardan birini açıkça söyleyeyim değerlendiremedim: «İşverenler TUSİAD diye bir şey kurdu, konfederasyonları var, sendikaları var, siz de bir şeyler yapın.» Ben de düşündüm, olur mu almaz mı? Sonra onu inceleyeceğim. Bu değerlendirmeden yararlanırsak herhalde iyi olur.

Maliyetler içerisinde işçilik girdisi nedir? Biz yıllardan beri işçinin çok para aldığı söylenen dönemde bile yapılan hesaplarda, maliyetlerde işçi girdisinin dünya standartlarının çok altında olduğunu biliyoruz. İktisatçılar saygı duyduğum ve sık sık yararlandığım rakamlarla bunu göstermişlerdir. Bunları açık seçik getirmişlerdir.

Neden bilimsel hesaplar yapmadınız, yapılmasını mı? Mutlaka gereklidir. Ama ben size şunu da açıkça söyleyeyim. Oturduğumuz yerden her şey konuşuyoruz. Ama işin içine girdiğimizde siz de biliyorsunuz ki, işler daha farklı oluyor. Size samimiyetle itiraf edeyim. Eğer biz bilimsel hesaplarla, bilimsel verilerle işverenin karşısına otursak, anlaşma olanağımız kalmaz. Neden? Mesela biz YHK 1984 zamlarının yüzde yetmiş oranında olmasını istedik. İndik yüzde 43'e. Hangisi bilimsel? Aldığı parayı koyun, geçim şartlarını koyun, geçimini ortaya koyun. YHK'nun kararı yüzde 25. Bir sürü grift hesaplarla olmaz bu işler. O halde bilimsel hesaba bugünkü Türkiye'deki alışverişimiz ve pazarlığımız müsaait değildir. Asgari ücret kaç liradır? Hangi bilimsel veriye uydurabilirsiniz bu para ile geçinmeyi? Ama şunu saygıyla söylüyorum; Türkiye'de bir dönem yaşanmıştır.

Geçmiş arzu etmek mümkün değildir. Geçmiş hatalarını tekrar yaşamaya ve işlemeye katıyen niyetimiz yoktur ve kimsenin de olmamasını temenn ederiz. Demokrasinin geleceği açısından bu çok önemlidir. Ama yeni bir anlayış getirilmiştir. Birtakım insanları şöyle tekrar bir düşünmeye çağırıyorum. Sendikacılık da bilimsel bir olaydır. Gerçekçi bir olaydır. Araştırmaya ihtiyacımız vardır. Eksikliklerimizi böyle gidereceğiz. Gidermenin gayreti de vardır. Gerek sendikamız, gerek konfederasyonumuz bunun çalışmalarını sürdürmektedir. Biz bu eksikliği gidereceğiz. Gerçekleri daha bilimsel, samimi ve belirli rakamlarla anlatacağız.

Sayın Muhasebe Uzmanı Turgut Arıç Bey, «Sosyal Sigortasız işçiler var» dedi. Ben Sosyal Sigortalar konusunda ayın 14-15'inde yapılan kongrelerinde bu konuyu dile getirmeyi düşünüyordum. Pek çok sorunlar var. Sosyal sigortalar için ayrıntıya girmiyorum. Haklısınız. Vergi uzmanı olduğunuz için, «ücretli çalışanların yüzde 90 kaybı var» dediniz. Biz bunları yıllardan beri söylüyoruz, dilimiz döndüğü kadar, yetmiyor. Tabii ki yetmez, daha sağlıklı olmak lazım.

«Sendikasız kesim için ne yaptınız?» Bu kesim için gereken her şey yapılıyor. Sendikalar olmanın zarurluğu çağın gerekleri içerisinde artıyor. Bunu da anlatmaya çalıştık. Yasal bir olaydır. Parlatmentonun olayıdır. Bunlar da mutlaka yapılacaktır.

Sayın İbrahim Üzümcü beyefendi, «18 yıldır yasaların neye mal olduğunu anlamışız» diyor. Doğru. Müstesnalar hariç. Üç-beş örnek olumsuzluğu getirip de bu budur diye Türkiye'nin genelindeki rahatsızlığı, bünyedeki çok başka nedenlerden kaynaklanan olumsuzlukları sendikalardan ve sadece bu yasalardan ileri geldiğini söylersek, yeni çıkış yollarında yanılırız. Vardır ama her şey değildir. Affedersiniz, soruların biçiminde cevap verdiğim için beni mazur görün. 18 yıllık Sendikalar Yasası Türkiye'ye çok şey getirmiştir. Yararlı şeyler getirmiştir. Üretim düşmemiştir. 1950'den 1976'lara kadar nereden nereye geldik diye övünüyorsak, anın içinde sendikalar da vardır, işçiler de vardır, grev de vardır. Demek ki, çok kötü bir yere gelinmemiş, övünülecek bir geçmiş var ise.

12 Eylül'den önce bir fabrikada greviniz vardı. Tüm yasalara uygun. Grev devam ediyor. Bir yaşlı işçi geldi. Konuşmaya başladı. Dedi ki, «Başkan, ben bu fabrikanın yapılışında amele olarak çalışıyordum ve beni sonradan işe aldılar. 16 yıldır burada çalışmaktayım.» «Nerede oturuyorsun» diye sordum. «Üç tane çocuğum var ve gelecekonda oturuyorum» dedi. Ne kadar ücret alıyorsun? dediğimde ise «Asgari ücret alıyorum, bin lira» dedi. Döndük, aynı taşı koyduğu anda işverenin de başka fabrikası yoktu. 16 yılda 16 kuruluşu olmuştu. Bunu da inkâr mı edeceğiz? Demek ki, sendikalar çok şey götürmemiş. Yanlış yapmamak için söylüyorum. Bütün bu konuşmaların eleştiri olsun diye değil, yarının güzel almasını arzu ediyorsak, yapacağımız planlarda teşhisi yanlış koymamak içindir. Bütün cabamız bu, Korkulacak bir şey yoktur. Hele amaç demokratik kuralları içinde mutlu yaşamak, birlikte kardeş gibi yaşamaksa elbette hiç değişik düşünmeye gerek yoktur.

Daha çok sorular var ama, ben konuşmam:

burada kesmek istiyorum. Eleştirilerimiz aydınlık yarınlar içindir. Yanlışlıkları gidermek içindir. Bası ve yasakla herhangi bir şeyin mümkün olmayacağı artadadır.

Emek arzının fazlası, gayet doğru. 1720 yıllarında İngiltere'de, Almanya'da, Amerika'da bu olaylar görülmüştür. Bu asırlarda işçiler çalışırken, kapının önünde işsizler gezdirilirdi. Çalışmazsan dışarıda bekleyen çok diye. Bunu söyleyen arkadaşımız çok doğru söyledi. Ama o zaman 18. yüzyıldı. Şimdi işçi çok diye açlığına insan çalıştırmaya kalkmak çağımıza uygun değildir, sosyal devlet anlayışına uygun değildir, toplumumuzun geleneklerine uygun değildir. Ben umutla geleceğin aydınlığa mutlak erişeceğine ve bizim toplumumuzun buna layık olduğuna inanıyorum.

Geleceğin aydınlık olması için okullar ücretli olmamalıdır. Talebeler yarına iyi, olağanüstü hazırlanmalıdır. Belirli kesimler değil, tüm halkımız bilinçlenmeli, kültürü artmalı, ülke kalkınmasına çok yönlü içtenlikle katılmalıdır. Gençlere baktıkça geleceği aydınlık görmek mümkündür.

Sözlerime son verirken sosyal siyaset kürsüsünün de böyle bir seminer düzenlemesini diliyorum. Hepinize teşekkürler eder, saygılar sunarım.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Cevdet Selvi'ye çok teşekkürler ediyoruz. Son olarak sözü Sayın Prof. Dr. Metin Kutsal'a veriyorum.

METİN KUTAL : Son konuşmacı olmanın sınırlarını ben de sizler kadar duyuyorum.

Benim tespit edebildiğim kadarıyla iki konu bana soru olarak yöneltildi. Bunlardan birincisi Sayın Özal Yici, diğeri ise öğrenci arkadaşımız Nurettin Oğuz tarafından. Yeni anayasanın 54. maddesinde hak grevinin yasaklanması ve buna paralel olarak 2822 sayılı yasada yapılan değişiklik. Arkadaşlarım, bu konuda 1963'ten bu yana çok şey yazılmış, çok şey söylenmiştir. Çok özetle diyelim ki, 1963 yasasına bu hakkın girmesinde yarar vardı, gerek vardı. Bunun birtakım sebepleri vardı. Özellikle Türk yargı organlarının işleyişindeki yavaşlık nedeniyle toplu sözleşmelerin uygulanmasını sağlayabilmek için böyle bir hakkın yasaya konmasına büyük ihtiyaç vardı. Buna rağmen Sayın Selvi'nin de belirttiği gibi bu hak çok sık kullanılmamıştır. Gerekeceği için mi çok sık kullanılmamıştır, yoksa bu hak mevcut olduğu için mi çok sık kullanılmamıştır? Bu soru daima tartışmaya elverişlidir. Ama yeni Anayasa hazırlanırken 1980 öncesinde özellikle kamu kesiminde cereyan eden bazı hak grevleri yasa koyucu üzerinde bu-

yük ölçüde etkili olmuş ve ortado toplu sözleşmenin ihlali diye bir şey olmadığı halde günterce İstanbul'un iki yakası arasında irtibatın kesildiği örneği özellikle dikkate sunulmuştur. Bundan dolayı hak grevleri yeni Anayasamızda kabul edilmemiştir. Ancak hemen şunu belirtiyim ki, Anayasada bu hakkın öngörülmemesi Türkiye'ye özgü bir olay da değildir. Batı ülkelerinde genellikle toplu sözleşmeler imzalandıktan sonra taraflar sosyal barışı koruma mükellefiyeti altına girerler. Şayet taraflardan birisi bu mükellefiyeti bazarsa, diğer taraf derhal mahkemeye başvurmak suretiyle hakkını ispat eder ve hakkını alır. Federal Almanya'da Federal İş Mahkemesindeki duruşma dahil, çok kısa süre içinde bu konuda karar veriliyor. Eğer biz yargı mekanizmamızda gerekli düzenlemeleri yaparsak, hızlı karar verme mekanizmasını harekete geçirebilirsek, 2822 sayılı yasanın 60 ve 61. maddelerindeki yarım davası, eda davası gibi maddeleri iyi işletebilirsek, sanıyorum ki, hak grevinin yasaklanması sosyal bakımından büyük bir sakinca yaratmayacaktır. Tekrar ediyorum, eğer durum böyle olmazsa, mahkemeler üç ay için, altı ay için gün vererek bu davalara bakmaya devam ederlerse hak grevinin kaldırılması ülkemiz açısından elbette ki büyük ve önemli sosyal sorunlara neden olabilecektir.

Bana doğrudan doğruya yöneltilmemekle beraber çok sayıda arkadaşım, elimdeki notlara göre, Sayın Üstünel, Sayın Ünsal, Sayın Bulutoğlu, Sayın Yılmaz Özen, işçinin yönetime katılmasına da ısrarla değindiler. Takdir edersiniz ki, böyle bir toplantıda, sosyal siyaset kanularının yüzlercesinin bir anda gündeme geldiği bir toplantıda birçok konu üzerinde durmak mümkün değil. Bu yüzden Sayın Bulutoğlu'nun neden bu konuya değinilmediği sorusu sanırım bu şekilde cevaplandırılabilir. Ancak hemen şunu da belirtiyim ki, Türkiye'de işçinin yönetime katılması konusu da en az an beş yıldan beri tartışılmaktadır. Bilim adamlarının, işçi sendikalarının eğilimleri arasında bir paralellik vardır. Sayın Bulutoğlu'nun da belirttiği gibi yönetime katılma denildiği zaman dünyada tek bir model değil, her ülkeye özgü ayrı modeller olduğunu unutmamamız lazım. Bu konuda da eğer biz en ileri ülke diye kabul ettiğimiz Federal Almanya modelini alıp aynen Türkiye'ye getirirsek hiç kuşkunuz olmasın ki, sistem başarısızlıkla sonuçlanır. Ama yönetime katılma fikrine baştan karşı çıkmanın da Türkiye açısından yararlı olduğunu kesinlikle kabul etmiyorum. Maalesef bu politika, Türkiye işveren Sendikaları Konfederasyonunun politikasıdır. Fikri peşinen reddetmek sosyal sorunun çözümüne imkân bırakmaz. Türkiye'ye özgü bir yönetime katılma modelini nasıl bulabiliriz diye, eğer şimdiye kadar çalışılıyorsa, zannediyorum ki, yolun büyük bir kısmını

katetmiş olurduk. Yapılamadı. Zaman zaman yapılan teşebbüsler askıda kaldı, test edilme imkânını bulamadı. Toplu pazarlık mekanizması içinde buna birtakım çözümler getirilmek istendi. Buna önce Yargıtay engel oldu. Daha sonra Yüksek Hakem Kurulu bununla ilgili maddeleri toplu sözleşmelerden ayıkladı. Şimdi yeniden sıfırlamış durumdayız, yeniden mekanizmanın başına dönmüş durumdayız. Ümit ediyorum ki, önümüzdeki dönemde yavaş yavaş toplu sözleşmelerle Türkiye'ye özgü, Türkiye'nin şartlarına cevap veren bir yönetime katılma modeli geliştirilecek ve bu da Türkiye'nin sosyal politikasında fevkalade yararlı sonuçlar doğuracaktır. Bir sosyal siyasetçi olarak biz buna inanmaktayız.

Sözlerimi burada bitiriyor, saygılar sunuyorum.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Kural'a teşekkür ediyoruz. Sayın Bakanımız konuşmak istiyorlar. Kendilerine söz vereceğim. Fakat daha önce bütün panelistler konuştuktan sonra Başkan olarak kendim de birkaç satır bir şeyler söylemek istiyorum, izin verirsiniz.

Sayın konuklar, geçmeye çalıştığımız demokrasi bir uzlaşma rejimidir. Sınıflar arasında, katmanlar arasında bir uzlaşma, farklı çıkar grupları arasında bir uzlaşma rejimidir ve uzlaşılır da. Fakat özellikle vurgulamaya çalıştığım bir husus: Demokrasi disiplinle özgürlüğün uzlaşmasının rejimidir. Bu iki kavramı, demokrasi ve özgürlüğü birbirinin alternatifi olarak görmek, özgürlüğü ve disiplini birbirinin zıtlarımış gibi görmek bizi felaketlere götürür. Toplumumuzda özgürlüğün olduğu zaman disiplinsizlikten yakınıldığı, doğal olarak da disiplin geldiği zaman özgürlüklerin artıdan kalktığını yaşamış insanlar olarak karşılıklı bireysel, sınıfsal, katmansal farklı çıkar gruplarının arasındaki uzlaşmalardan çok, kafamızda şu özgürlükle disiplin arasında bir uzlaşma yaratmaya çalışmak zannedersenem en yararlı ve yarınlar için en umut verici husus olacaktır.

Şimdi sözü son olarak Sayın Bakanımıza veriyorum.

AHMET KURTCEBE ALPTOMOÇİN : Sayın Başkana çok teşekkür ediyorum. Çok uzun süreden beri berabersiniz. Üç günden beri bazı kanular tartışılıyor. Ben ancak san güne yetişebildim. San günün suallerini, san günün temasını algılayabildiğim kadarıyla bir şeyler söylemek istiyorum ve inanınız elimden geldiğince cevaplarımı politik yapmamaya çalışacağım. Çünkü burada konuşulan

lar ekonomik, sosyal içerikli. İşin görünüşünü baş-
ka bir yöne saklamak lazım.

Çok sevgili bir genç arkadaşım şöyle ifade etti. Gecekondlu bölgesinde, işsizliğin kol gezdiği gecekondu bölgesinde halkın çoğunluğu işsizlik ve sosyal refahla ilgili bir şeylerin programında dahi olmadığı bir partiye oy vermiştir, bu konuda ne düşünüyorsunuz dedi. Genç dastım herhalde änyargılı olarak bu soruyu sarmadı, Efendim, Türkiye çok büyük bir imtihan gecirmiş bir ÷lke. Ben biraz önce Yunanistan'dan geldim. Avrupa Konseyi'ne üye ÷lkelerin katıldığı bir konferanstan geldim. Hemen şunu ifade edeyim. O kanferonsta konuşulan kanular, orada sarulan sualler şurada sorulan sualler kalitesinde ve tartışma seviyesinde değildi. O kadar büyük bir gelişme göstermişiz ki, amiyane tabiriyle hepsini sollamışız.

Sık sık prapaganda yapıyılar, özgürlük diyorlar, insan hakları diyorlar, mahkemeler diyorlar. Bir sürü şeyler söylüyorlar. Demokrasi burada doğdu diyorlar, rejimlerinden hiç bahsetmiyorlar. Türkiye'de demokrasi yok diyorlar, plan program yak diyorlar. Türkiye çok büyük bir sınavdan geçti arka arkaya, iki seçimi arka arkaya yaşadı. Hiç kimse bu seçimler hakkında en ufak bir şey söyleyemez. Vatandaşımızın karşısına belki de ilk defa bir hükümet ciddi olarak bir programla çıktı. Meseleleri bildiğini söyledi. Bu meselelere ilk defa hangi çözüm yollarıyla yaklaşacağını açık açık anlattı. Oy alma kuşkusuyla değil ama halkına bildiklerini açıkça söylemek, anı aydınlatmak ve ancak el ele verebilirsek, ancak beraber alırsak kalkınabileceğimizi anlattı. Meseleleri tek tek ele alırsak, işsizlik şu kadar milyon dersek, meseleyi sadece bir iş barışı olarak görürsek, meseleyi mahkemeler veya cezaevleri olarak alırsak belki çok yanlış yollara gidebiliriz. Mesele bir bütündür. O gecekonduarda yaşayan, işsizliğin kal gezdiği yerlerde yaşayan insanlarımız, sağduyularını

kullandılar; meselelere dosdağru giden, çözüm yollarına da giden bir partiyi işbaşına getirdiler. Bu parti biraz önce de söylediğim gibi iş barışından yanadır, kitlelere iş bulmak endişesindedir. Binlere, on binlere iş bulmak endişesindedir. Çalışanları çok daha iyi standartların içinde yaşatmanın endişesindedir. Bu parti büyük bir Türkiye yaratmanın endişesindedir. Ama buna da ancak el ele vererek ulaşmanın bilinci içinde olan bir partidir. Bu kadar politika yeter galiba.

Değerli kardeşlerim, sevgili gençler, geçtiğimiz dönemlerde pek çok acı hadise yaşadık. Bugünlere geldik. Artık vakit kaybetmememiz gerek, el ele vermeliyiz. Tabii ki, bu platformlarda birbirimizi eleştireceğiz. Meseleleri açık ve seçik, açık yüreklilikle ortaya kayacağız. Ama tenkitlerimiz hiçbir zaman yıkıcı olmamalı. Yapıcı almalı. Yarınlar bizim, yarınlar gençlerimizin, yarınlar çocuklarımızın. Bu memleket ve bu memleketin insanları her şeyin en iyisine layık. Bu toplantı inşallah gelişmenin, birlikte başarıya ulaşmanın bir doruk noktası, bir kilometre taşı olacak; buna inanıyorum. Tüm katılanlara sonsuz sevgiler, saygılar ve başarılar diliyorum. Çok teşekkür ederim efendim.

TOKTAMIŞ ATEŞ : Sayın Devlet Bakanımız Ahmet Kurtcebe Alptemacın'e teşekkür ediyoruz. Hem toplantımızda bir kez daha konuşma inceliği göstererek bizleri onurlandırdı, hem de bu toplantıyı güzel konuşmasıyla kapatmamıza olanak verdi.

Sayın konuklar, 9. İktisatçılar Haftası üçüncü gün aturumlarının birincisini burada kapatıyorum. İktisat Mezunları Cemiyeti adına katıldığınız ve başından sonuna toplantıyı büyük bir canlılık içinde sürdürdüğünüz için hepinize çok teşekkür eder, saygılar sunarım.

İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi (II)

Oturum Başkanı — Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN

Panelistler — Dr. Öztin AKGÜÇ
— Prof. Dr. Korkut BORATAV
— Prof. Dr. Emre GÖNENSAY
— Kemal KURDAŞ

Prof. Dr. YÜKSEL ÜLKEN (Oturum Başkanı) : Sayın İzleyiciler, büyük bir zevkle ve büyük bir yararla geçmekte olan haftamızın son gününün son toplantısını açıyorum. Teşrifleriniz için sizlere ve Sayın Konuşmacılara şükranlarımı sunuyorum.

Bu oturumda da bildiğimiz yöntemi tekrar uygulayacağız. Konuşmacılara sırayla söz vereceğim ve her konuşmacı kendilerine verilen 15 dakikalık süreler içinde görüşlerini büyük bir yetkiyle ve büyük bir belagatle anlatacaklardır. İlk sözü sayın Öztin Akgüç'e vereceğim.

ÖZTİN AKGÜÇ : Sayın Başkan, Sayın

İzleyiciler, Tartışmalarda ilginç bir yöntem izlendiğini izlemekteyim. Söylenmemiş bazı karşıt fikirler söylenmiş gibi kabul ediliyor. Bunlar yürütülüyor ve sonra da belli bir fikir savunulmuş oluyor. Şimdi bunlar hangileri? Biraz da onun üzerinde duralım. Mesela Türkiye'de kimse artık otarşi üzerinde durmuyor, ya da otarşi eşittir ekonomik bağımsızlık diyen de yok. Buna mukabil tartışmalarda otarşiyi savunan, sanki ekonomik bağımsızlık eşittir otarşi diye kabul edenler varmış gibi kabul edilip buna cevap veriliyor. Bu fikir yürütülmeye çalışılıyor. Yine korumacılık konusunda da sanki Türkiye'de korumacılık olsun, içeride tekeller sömürü yapsın, aşırı kârlar elde etsin, kalitesiz mal ü-

retsinler gibi bir fikir savunuluyormuş izlenimi verilip, ondan sonra da bu fikir çürütülmeye çalışılıyor. Yine sanki dış ödemelerde kimse, denge sağlanmasının fikrini savunuyormuş gibi dış ödemelerdeki dengenin çok lüzumlu olduğu filan savunuluyor. O itibarla tartışmalarda bir kere bu yöntemi bırakmak lazım, neler söylenirse onlara karşı fikirler söylenmeye ve onlar çürütülmeye çalışılmalıdır. Aslında olay şu : İstenilenlerin hepsinde görüş birliği var. Ama kullanılacak yöntemler nelerdir? Öncelikler neler olacaktır, meseleye hangi zaman boyutu içinde bakacağız? Bu konularda galiba önemli ayrılıklar var. Yoksa ekonomik amaçlar konusunda zannediyorum ki, hiç kimse Türkiye büyümesin demiyor, Türkiye cari işlemlerde denge sağlamasın demiyor, kimse gelir dağılımını düzelmesin demiyor. Bunların hepsini kimse reddetmiyor ama, öncelikler ne olacak, hangi zaman boyutu içerisinde bunları sağlayacağız, hangi politikaları izleyeceğiz, galiba görüş ayrılıkları buradan kaynaklanıyor. Aslında seminerimizin temel başlığı «Piyasa Ekonomisine Geçerken». Şu halde her şeyden önce serbest piyasa ekonomisinin başarı koşulları nelerdir, Türkiye’de bu koşullar var mı ve dünyada bu serbest piyasa ekonomisi nasıl uygulanıyor? Sanıyorum ki ilk olarak bunları tartışmak ta yarar vardır.

Biliyorsunuz, serbest piyasa ekonomisinin özünü rekabet oluşturmaktadır. Yani ancak rekabet koşullarının varlığı halinde sistem işleyebilmektedir. Türkiye’de de bu rekabet koşullarının olup olmadığını zannediyorum ki, gerek ticaret gerekse sanayi odalarının çalışmalarını olmadığını vurgulamaktadır, devamlı olarak, Türkiye’de belirli sektörlerde, ya tek firma var, ya düopol ya da iki üç firma egemen. Bir kere rekabet koşullarının sadece Türkiye’de değil,

birçok alanlarda, dünyada da olmadığını kabul etmekte yarar vardır.

Serbest piyasa ekonomisinin başarı için ikinci önemli nokta piyasada oluşan fiyatların gerçek ekonomik kıtlık ya da bollukları yansıtmaması gerekir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu konuda da ciddi endişeler, ciddi kaygılar vardır.

Serbest piyasa ekonomisinin, kaynakları iyi bir şekilde dağıtabilmesi için, gelir ve servet dağılımının mutlaka dengeli olması lazımdır. Dengesiz bir servet ve gelir dağılımı kaynakların kötü kullanımına yol açar. Çünkü kâr ancak yüksek gelirli grupların talep etmiş olduğu mal ve hizmetlerin üretiminde oluşacağı için kaynaklar bu alana doğru yönlendirilmiş olur.

Serbest piyasa ekonomisinin çalışabilmesi için, kaynakları iyi dağıtabilmesi için, iktisatçıların «external economy» dedikleri dışsal tasarruflar, dışsal ekonomiler dediğimiz olayın olmaması ya da ihmal edilir ölçüler içinde olması gerekir. Aksi takdirde kâr o firmada ya da o yatırımında oluşmaz. Buna mukabil «external economies» önemli ise ekonomilerde, diğer firmalarda ya da diğer yatırım alanlarında oluşabilir. Sadece kâr motifine bakarak karar verildiği takdirde bu da yanıltıcı olabilir.

Serbest piyasa ekonomisinin iyi çalışabilmesi için kişilerin ekonomik davranışlardan dolayı yasalara karşı sorumlu olması ilkesinin benimsenmesi ve uygulanması gerekir. Buna gelişmekte olan ülkelerde, bizim gibi ülkelerde serbest piyasa ekonomisinin çalışmasını etkileyecek üç unsur daha ekleyebiliriz. Bir, sürekli enflasyon ortamı, ikincisi altyapı eksikliği, üçüncüsü de ekonomideki ikili yapıdır. Bazı kesimlerin öz tüketim için üretimde bulunmaya devam etmesidir. Bizim müdafaa etmeye çalıştığımız husus şudur. Türkiye’de piyasa

ekonomisinin bu saydığımız koşulları hemen hemen yoktur. Olmayan şartları yaratmadan piyasa ekonomisini uyguluyoruz demenin de bence çok içten bir davranış olmadığı kanısındayım. Zaten çağdaş piyasa ekonomilerine baktığımız zaman, çağdaş piyasa ekonomilerinde devletin oldukça önemli bir şekilde ağırlığı olduğunu görüyoruz. Bunun şampiyonluğunu yapan Federal Almanya, Birleşik Amerika'ya baktığımız zaman burada da devlet birtakım yönlendirici tedbirler alabiliyor. Tekelci eğilimleri önüyor, bu ülkelerde de. Ya direkt tedbirler alıyor, ya da dolaylı tedbirler alıyor. Tekelci eğilimleri ağır bir biçimde cezalandırıyor. Biliyorsunuz ABD'de Sherman Kanunu, daha sonra Clayton Kanunu bunun tipik örnekleridir. Yine Federal Almanya'da kartelleri önleyen kanun, Roma Anlaşması, AET'ye vücut veren, buralarda tekelciliğin önlenmesine karşı gerek ekonomik, gerekse çeşitli cezalandırmalara, yaptırımlara varan hükümler yer almaktadır.

Yine bu ülkelerde, yani serbest piyasa ekonomisini uygulayan ülkelerde fiyat sistemi ekonomik yaşamın yönlendirilmesinde temel olmakla beraber tüm ekonomik ve sosyal sorunlar sadece piyasa mekanizması ile çözülmemektedir. Devlet bu ülkelerde de, oldukça geniş kapsamlı bir politika izlemektedir.

Yine serbest piyasa ekonomisi uygulayan ülkelerde ekonomideki istikrarı sağlayabilmek için devlet çeşitli tedbirler almakta ve istikrarı sağlayabilmek için çeşitli politikalar izlemektedirler. Bu itibarla Federal Almanya'da bile buna serbest piyasa ekonomisi değil, sosyal piyasa ekonomisi denilmekte, sosyal piyasa ekonomisinden söz edilmektedir. Liberal anlayıştan farklı olmak üzere birçok ülkede de, terim olarak çağdaş piyasa ekonomisinden bahsedilmektedir.

Bir konuyu daha vurgulamakta yarar vardır. Piyasaya arz yönünden egemen olanların kendi geleceklerini, sadece piyasanın kaprislerine bırakmayacağını ve arza egemen olanların talebi de yönlendireceklerini, çeşitli araçlar kullanmak suretiyle talep üzerinde de egemen olacaklarını unutmamak gerekir. Kaldı ki fiyat mekanizması bildiğiniz gibi, müteşebbislerin piyasada oluşacak fiyatlardan bazı algılamalarda bulunması, bazı sinyaller alması ve bu sinyallere uygun olarak kararlar almasını gerektirir. Eğer müteşebbis dediğimiz kesim, bu sinyalleri yanlış alıyorsa, yanlış algılıyorsa, uyumu zamanında yapmıyorsa ekonomide önemli gecikmeler olabilir, darboğazlar olabilir ya da üretim fazlalıkları ortaya çıkabilir.

İzlenen politikaya bir kere demin de dediğim gibi, Türkiye'de bu koşullar olmadığı için ve çağdaş piyasa mekanizması, sosyal piyasa ekonomisi bunu uygulayan yabancı ülkelerde de biraz farklı algılandığı için bunu vurgulamaya çalıştım. Şimdi bugün uygulanan politika ya niçin karşı görüşteyim, bunu da somut bir biçimde ortaya koymaya çalışalım.

İzlenen politika bir kere istihdamı, üretken kaynakların geliştirilmesini, reel gelirlerin yükseltilmesini ve bu gibi amaçları ikinci plana atmış gibi gözükmektedir. Dışlamıştır demiyorum. Belki dışlamamıştır ama, ikinci plana atılmış gibi gözüküyor. Halbuki bir ekonomideki temel amaç bunlardır. Bu temel amaçların ikinci plana itilmesi ya da dışlanması amaçlar açısından karşıt olduğumuz bir konudur. Ortada amaç yalnız ihracatın artırılması gibi bir hava estirilmektedir. Sadece ihracat rakamları üzerinde durulmaktadır. Ancak dış ödemeler dengesinde ne oluyor, cari işlemler dengesinde ne oluyor, madalyonun öbür yüzü saklanmaktadır. Rakam

lar vereyim, Türkiye'de son dört yılda verilen dış ticaret açıkları, ondan önceki senelerde verilen dış ticaret açıklarına nazaran çok daha büyük miktarlardadır. 1980'de 5 milyar dolar, 1981'de 4 milyar doların üzerinde, 1982'de 3 milyar dolara kadar düşmüştü. Geçen sene biliyorsunuz gene 3,5 milyar doların üzerine çıktı. Bu ekonomi 15,5 milyar dolar dış ticaret açığı vermiştir. Ondan önce çok kötü olarak nitelenen senelere baktığımızda dış ticaret açıklarının bu düzeyde olmadığını görüyoruz.

Cari işlemler dengesine baktığımızda ise, 1979 yılında 1 milyara kadar indirilmiş olan cari işlemler açığımız 1982'de aynı düzeye indirilmişti, fakat geçen yıl 2,2 milyar dolara yine yükseldi. Şu halde amaç sadece ihracatı geliştirmek değildir. Amaç dış ödemelerde, cari işlemlerde dengeyi sağlamaktır. Kaldı ki, dış ödemelerdeki bu sıkıntı da aslında bir amaç değildir. Bunu diğer amaçlara ulaşmada kısıtlayıcı bir faktör olarak düşünmek gerekir.

İzlenen politika enflasyonun kaynağını talep fazlalığında görmektedir. Olayı talep enflasyonu olarak görmektedir. Talep yönetimiyle, talebi kısıcı tedbirler almak suretiyle sorunun çözülebileceği görüşündedir. Bu itibarla talep enflasyonunu önleyebilmek için de devamlı olarak belirli kesimin reel gelirlerini düşürmek çabasıdır. Bunun için ücretlerin bir yerde enflasyonun gerisinde kalması, sürekli devalüasyon, reel ücretleri ve tarım kesimindeki hiç olmazsa küçük ve orta işletme sahiplerinin gelirlerini sürekli olarak düşürmektedir. Sorun ancak talebin kısılmasıyla halledilebileceği şeklinde bir yaklaşımla çözümlenmeye çalışmaktadır. Politikanın temeli belirli kesimlerin talebini azaltmak, taleplerini kısmak şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Vergi aracında meseleye daha çok

zamlarla yaklaşmakta, kamu kesiminin finansman açığı böyle kapatılmaya çalışılmakta, bir yandan da belirli kesimlerin satın alma gücü reel olarak düşürülmektedir. Yine vergi gelirlerine baktığımız zaman 1983'te kesin rakamlar aklımda yok ama, yüzde 17,4'e düşmüştür, bir hesaplama göre. Halbuki bu rakamlar beğenilmeyen 1976, 1977'lerde yüzde 19,3'lere kadar yükseltilmiş idi. Vergiden tamamen fedakârlık edilmiş gözükülmektedir. Bunun yerine zamlarla problemler çözülmeye çalışılmaktadır. Son yapılan zamlar da büyük ölçüde devletin yapmış olduğu vergi fedakârlıklarının kapatılmasına yöneliktir. Devlet stopajı faizlerde yüzde 10'a indirmek suretiyle, banka sigorta muameleleri vergisini yüzde 3'e indirmek suretiyle ve dış ticaretteki vergileri indirmek suretiyle 300 milyara yakın bir vergi kaybına yol açmıştır. Bunu da son zamlarla kapatma yolunu seçmiştir.

İzlenen politikada sosyal içerik yoktur. Gelir dağılımını düzeltmek gibi bir endişe yoktur. Bilakis gelir dağılımı çetli özendirici önlemlerle bozulmaktadır. Gelir ve servet dağılımındaki dengelessizlik gittikçe artmaktadır.

Meselenin temel noktası demin de vurgulamaya çalıştığım gibi geniş kesimlerin satın alma gücünü düşürmek suretiyle talebi kısmak, diğer taraftan da dış ödemelerde kısa dönemde denge sağlamaya yönelik gözükülmektedir. Ancak dört yıllık bir uygulama bizim dış ödemelerde, cari işlemlerde denge sağlayamadığımızı ortaya koymuştur. Aslında bizim gibi ülkelerde dış ödemelerde denge sağlamak meselesi kısa vadeli bir sorun değildir. Bunu bir orta vadeli sorun olarak ele alıp çözmekte yarar olduğu kanısındayım.

İzlenen politikalarda yatırımlar konusu devamlı ihmal edilmektedir. Hem değişen koşullara uyumdan bahsedil-

mektedir, hem de yatırımın yapılmadan bu uyumun nasıl sağlanacağı konusunda bir şey söylenmemektedir. Bunun bir açıklaması yoktur. Yatırımların gayri safi milli hâsılaya oranı sürekli düşmektedir. Bu oran yüzde 17, 18'lere kadar düşmüştür. Sadece yatırımlar değil, iç tasarrufların da GSMH'ya oranı da 1980'lerin altına düşmüştür. Gerçi bu rakamlar tartışılabilir. Ama genel denge hesapları en azından bir eğilimi göstermektedir.

Karşı olduğumuz noktalardan birisi de, Türkiye'de var olan garip bir fiyat mekanizması anlayışıdır. Türkiye'de hangi fiyat serbestçe oluşmaktadır? Bu soruyu ben çeşitli oturumlarda gündeme getirdim. Bütün temel fiyatlar yine idari kararlarla oluşmaktadır. Faizi tespit etme yekisi 70 sayılı kanun hükmündeki kararnameye göre Bakanlar Kurulu'na aitti, Bakanlar Kurulu da bu yetkiyi Merkez Bankası'na vermiştir. Merkez Bankası da şimdi üç ayda bir yaydığı tebliğlerle faizleri tespit etmektedir. Ücretler Yüksek Hakem Kurulundadır. Kamu kesiminin ücretleri ise yine bütçeyle tespit edilmektedir. Kur devamlı olarak Merkez Bankası tarafından tespit edilmektedir. Yine hangi malların libere olarak verileceği, hangi malların tahsisli ithal malları listesine dahil olacağı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından belirlenmektedir. Zaten 28 sayılı Türk Parasını Koruma Tebliğine baktığımız zaman tek değişikliği şurada görüyoruz. Eskiden bunu Maliye Bakanlığı düzenlerdi. Şimdi Maliye Bakanlığının yerine, bunu Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı düzenler, diyor. O da tebliğlerle bunu düzenlemeye çalışıyor. Şu halde Türkiye ekonomisi yine tebliğlerle düzenlenmektedir. Hangi fiyatların serbest olduğu, hangi fiyatların piyasa güçlerince tespit edilmekte olduğu belirsizdir. Yine İktisadi Devlet Teşekküllerinin fiyatları idari kararlar-

la belirlenmektedir. Özel kesimde de zaten tam rekabet koşulları olmadığı için, burada da ya tekeller vardır, ya da düopol, oligopol piyasasıdır. Bunlar da kendi aralarındaki anlaşmalarla bunları tespit etmektedirler.

Görebildiğim kadar geçerli olan garip bir liberalizm anlayışı vardır. Eğer ekonomi keyfi bir şekilde yüksek gelirli gruplar lehine idari kararlarla düzenlenirse, bunun adına liberalizm demektiriz. Böyle bir liberalizm anlayışına da karşıyız. Benim kişisel kanım, Türkiye'nin ciddi bir planlamaya ihtiyacı olduğudur. Galiba ben süremi aşmış buluyorum. Onun için bu konuyu tartışma bölümüne bırakmak istiyorum. Eğer gerçekte serbest piyasa mekanizması uygulanacaksa, ki bu benim ikinci tercihimdir, batılı anlamda bir serbest piyasa mekanizması uygulayalım. Bugünkü uygulanan ne bir serbest piyasa mekanizmasıdır, ne planlamadır. Bu keyfi bir ekonomi yönetimidir ve devletin yapmış olduğu keyfilik de daha çok yüksek gelirli gruplar ve sermaye lehinedir. Çok teşekkür ederim.

YÜKSEL ÜLKEN : Teşekkür ederiz Sayın Akgüç. Sayın Boratav, buyurun efendim.

KORKUT BORATAV : Teşekkür ederim Sayın Başkan. Ben aslen İktisat Fakültesi camiasından değilim. Fakat bu toplantılara birkaç sefer katıldığım için olacak, kendimi ailenin bir mensubu saymaya başladım. Onun için de Sayın Başkan müsaade ederse, bu haftanın konuları üzerine ufak bir latife ile başlayayım konuşmama.

Cemiyetimiz ikinci kez bir geçiş sürecini ele alıyor. Birincisi sanyorum, iki yıl önce «Bunalımdan Büyümeye Ge-

çiş» idi. Tabii, iktisatçı olduğumuz için konularımız birer öngörü de içeriyor. İki yıl önce «bunalımdan büyümeye geçiş» öngörüsünün isabet derecesi, bu senenin konusu için de gerçekleşirse, bakarsınız önümüzdeki yıl, merkezi planlama modeli içinde yeni geçiş problemleri aramaya başlayabiliriz. Bu tabiatıyla bir latife. Yalnız şunu vurgulamak için söyledim. İki yıl önce önümüzde bir büyüme perspektifinin olacağı umudu içinde bu türden bir toplantıya katılmış insanlar, aradan geçen iki yıl sonra hâlâ aynı beklenti içindedirler.

Ben iki ana tema üzerinde kısaca durmak istiyorum. Haftanın son toplantısı olmasına rağmen, birinci temam biraz genel bir konuda olacak. Önceki toplantıları izleyemedim; bunlarda değinilmiş meselelere ben de değinebilirim. Baştan özür dilerim.

1977 yılından beri Türkiye’de iktisatçılar bir hayli yoğun bir şekilde iktisat politikası meselelerini tartışıyorlar. Ama anlaşıyorlar. Hatta anlaşmamanın da ötesinde tarafların birbirlerini anladıkları da şüpheli. O yüzden bu tartışmanın zaman zaman bir sağırılar diyalogu şeklinde seyrettiğini görüyoruz. Sanıyorum, bu durumun nedenleri üzerinde biraz düşünmek lazım. Ben şöyle bir yorum yapıyorum. İktisat politikalarının oluşmasında ilk adım, amaçların tespitidir. Yani, iktisat politikaları üzerine bir tartışma, iktisat politikasının amaçlarını oluşturmadan sürdürülemez. Böyle bir tartışmanın önkoşulu, ilk adımıdır bu. Karşıt görüşler arasında amaçlarla ilgili bir tartışmanın kendisi de, sanıyorum çok verimli bir tartışma olamaz. Çünkü iktisat politikalarının amaçları büyük ölçüde dünya görüşlerine, tarafların benimsedikleri çıkar gruplarının ve sınıfların tavırlarına, menfaatlarına ve değer yargılarına dayanır. Bu yüzden amaçları farklı olan insan-

ların aynı amaca birbirlerini sürüklemek için sürdürecekleri bir tartışmanın anlamı yoktur. Keza, taraflar iktisat politikalarının amaçlarıyla ilgili ayrılıklarını bir yana bırakarak, tamamen iktisat politikalarının araçları üzerinde tartışırlarsa bu da verimsiz ve anlaşmanın imkânsız olduğu bir tartışma olur. Yani çok basit bir örnek verirsem, ben belli bir yere gitmek istiyorum, siz ise başka bir yere gitmek istiyorsunuz. Bu iki ayrı yere ulaşmanın en iyi yolunu saptamaya yönelik bir tartışma, ancak aynı yere gitmeyi isteyenler arasında yapılırsa, işte alternatifler tartışması olur. Buna mukabil tamamen farklı amaç sahibi iki kişinin, gitmeyi istedikleri yere kendilerini ulaştıracak yollar üzerinde yapacağı bir tartışmanın hiçbir anlamı yoktur. Dolayısıyla, bu alternatifler teması, aynı amaçlar etrafında birleşen grupların tartışması olmalıdır. Farklı amaçlar etrafında ise doğruya ulaşmayı hedefleyen bir tartışma değil, ancak bir mücadele olur. Tabii, bunun uygarca bir mücadele olacağını varsayabiliriz ama, o bir mücadeledir. Örneğin, taraflar tarafsız bir kamuoyuna kendi tezlerini kabul ettirmek için bir tartışma yapar görünürler ama, aslında bu bir mücadeledir. Bunu ilk adımda beraklaştırmak lazım.

Amaçlardaki farklılığı oluşturan temel problem, yeknesak bir toplumda yaşamayışımızdan kaynaklanıyor. Çeşitli çıkar gruplarının yan yana bulunduğu ve çıkarların birbirleriyle kolayca uzlaşmadığı durumlarda, tabiatıyla her çıkar grubu farklı amaçlar kümesine sahip çıkacak, benimseyecek ve bunu mümkünse, becerebilirse sistematik hale getirecektir. Şüphesiz bu koşullar altında bile, toplumun tüm kesimlerini birleştirebilecek, ulusal diyebileceğimiz iktisat politikası amaçları olabilir. Veya pek çok unsuru birbirinden ayrı olması-

na rağmen farklı amaçlar kümesinin kesiştiği bir alan olabilir. Fakat, farklı gruplar arasında tümtüyle özdeş amaçlar kümesinin olabileceğini zannetmiyorum. Şimdi, mademki, esas olarak toplumsal farklılaşmadan doğan, farklı amaçlardan söz ediyoruz, bu farklılaşmanın Türkiye'nin çağdaş koşullarında çok kabaca, esas olarak emekten yana iktisat politikalarıyla, esas olarak sermayeden yana iktisat politikaları diye ikiye ayrılarak ifade edilebileceğini sanıyorum. Bir örnek olarak emekten yana, yani sol diyebileceğimiz bir perspektifle inşa edilebilecek iktisat politikasının amaçları ne olabilir? Ve, bu amaçların bugün uygulanan iktisat politikası amaçları ile benzerliği ya da ayrılığı var mıdır? Çok ayrıntılı bir tartışmaya girmeden bu çerçeve içinde, yani sol perspektifle inşa edilebilecek bir iktisat politikası modelinin üç temel amaca dayanacağını sanıyorum. Her birinin içeriği tanımlanmak koşuluyla. Bu amaçlar üzerinde ayrıntılı bir tanım yapmayacağım. Bir ik kritik noktayı işaretle yetineceğim. Birinci amaç, bölüşümdür. Şüphesiz bölüşüm amacının yorumu gerekir. Yine kısaca şunu söyleyebilirim: Bunu, birinci olarak emek gelirleri lehine, ve ikinci olarak da eşitsizlikleri azaltan her türlü değişimin olumlu telakkî edileceği bir yaklaşım olarak yorumluyorum.

İkinci amaç ise, büyüme. Bu, şüphesiz bölüşüme göre daha nötr, daha tarafsız bir amaç görünümündedir. Fakat sanıyorum, sol perspektiften yapılaşan bir tanım; büyümeyi, salt nicel bir olay olarak değil, uzun dönemli bir birikim ve sanayileşme perspektifine bağlı olarak anlayacaktır.

Üçüncü amaç, ekonomik bağımsızlık. Öztin Akgüç arkadaşımın söylediği gibi, bu kavramın karikatürize edilme-

mesi ve kesinlikle, otarşı ve kapalı ekonomiyle özdeş görülmemesi gerekir. Ekonomik bağımsızlığı çok kısa olarak belirleyecek olursak, ulusal ekonominin dış âlemden gereksinmelerini öz kaynaklarıyla karşılayabileceği bir durum olarak tanımlayabiliriz. Bu tanıma dikkatle bakacak olursak ekonomik bağımsızlığın yüksek bir ticaret hacmiyle uyumlu olabileceğini de görürüz. Şimdi bu amaçlarla, 24 Ocak sonrasında itibaren Türkiye ekonomisini yönlendirmekte olan iktisat politikası model veya modellerinin amaçları arasında bir karşılaştırma yapmaya çalışacağım. Bir kere bu politika modelinin ilan edilmiş amaçları vardır, bir de ilan edilmemiş, adeta polisiye bir analizle bizim deşifre etmemiz gereken amaçları olabilir. İlan edilmiş amaçlarından en belirli, en en açık seçik olan iki tanesi saptanabiliyor. Birincisi, azaltılması gereken bir olay olarak enflasyon, ikincisi ihracat. Benim daha önce tanımlamaya, belirlemeye çalıştığım üç amacın, toplumun, geniş halk kesimlerinin bir bütün olarak refahı ile ilgili amaçlar olduğu savunulabilir. Buna mukabil enflasyon ve ihracat hedeflerinin, özellikle enflasyonun, tek başına bir refah göstergesi olduğunu kimse iddia edemez. Enflasyona bağlı olarak meydana gelen birtakım olaylar, refah bozucu ya da düzeltici olabilirler ama, enflasyonun kendisi tek başına bir refah göstergesi değildir.

İhracat olayına bakarsak, ihracat bizim biraz önce değindiğimiz ekonomik bağımsızlık kavramının bir boyutudur. Önemli bir boyutudur ama, tek bir boyutu da değildir. Bir kere ekonomik bağımsızlığın kısa dönem ile ilgili bir boyutudur. Yani dış denge ve özellikle dış ticaret dengesi ile ilgili bir boyutudur. Dış ticaret dengesinin iki ana kaleminden sadece bir tanesidir. Dolayısıyla, diğer unsurları bir yana bırakılırsa ihracat artırma hedefinin tek başına ekonomik

bağımsızlığı gerçekleştirecek bir öge, olduğunu söylemek zordur.

24 Ocak sonrası iktisat politikalarının ilan edilmemiş amaçları var mıdır? Muhakkak vardır. Fakat ben burada, çok karmaşık ve kendimi eleştiriye çok fazla açacak bir yaklaşım izlemeyeceğim. Sadece birinin üzerinde duracağım. Bu politikanın ilan edilmemiş olmakla beraber, çeşitli ve dolaylı belirtilerle açık seçik ortaya çıkan bir amacı, bölüşümle ilgilidir. Ama bu, bizim demin tanımladığımızın tam zıddıdır. Esas olarak, emek gelirlerinin görece durumunu bozmaya ve geriletmeye yönelik bir amacın var olduğunu söyleyebileceğimizi sanıyorum. Çeşitli kanıtlar getirmek mümkün. Çok ayrıntıya girmek istemiyorum, yalnız içinizden pek çoğunuzun bildiği bir kaynağı referans vermekle yetineceğim. Emin Çölaşan'ın çok ilgi uyandıran iki kitabından birincisinin sonunda, 24 Ocak'ın hemen arifesinde, bugün Başbakan olan Sayın Özal'ın o zamanki hükümete sunduğu bir raporda, Türkiye'de ücretlerin aşırı derecede yüksek olduğunu ve bu yüksek ücret düzeyiyle memleketin batacağını ifade eden, çok açık ve seçik ibareler vardı. Sanıyorum, 24 Ocak'tan sonra uygulanan çeşitli politikaların dayandığı temel amaçlardan birinin bu bölüşüm amacı olarak söylenebilir. Gelir dağılımına ilişkin bu amacın gerçekleştirilme mekanizmalarının ne olduğunu hepimiz biliyoruz. Bunlardan biri, ücretler. Esas yaklaşım şudur. Mecburi tahkim sistemi vardır. Şu anda toplu sözleşme rejimine geçmiş görünmemize rağmen, öyle sanıyorum ki, mecburi tahkim sistemi uzun yıllar belirleyici bir unsur olarak kalacaktır. Çünkü yeni çalışma mevzuatının içinde grevin açmaza süreklenmediği her durumda, Yüksek Hakem Kurulu'nun devreye girdiğini biliyorsunuz. Ayrıca temsil meselelerinin karmaşık durumu da ortadadır.

Genellikle şu yaklaşım izlenmektedir. Tahmini enflasyon hızı önceki yılın biraz altında tutulmaktadır. Yüksek Hakem Kurulu ücret artışlarını buna uydurmaktadır. Sonunda enflasyon hızı, tahmini hızı geçmektedir. Dolayısıyla, enflasyon, reel ücretleri gerileyen ana mekanizma olmaktadır. Böyle olduğu müddetçe enflasyonla birlikte yaşamamız da mukadder görünüyor. Belli bir enflasyonla birlikte. Çünkü aynı mekanizma, çiftçi gelirlerini belirleyen politikalarda da geçerlidir. Burada tabiatıyla destek ve taban fiyatlarıyla ilgili olarak da aynı mekanizma uygulanmaktadır ama, ikinci ve daha önemli bir mekanizma, destekleme alımı uygulamalarının kapsamının hızla daraldığını, tarımsal hâsıla içinde bunların kapladığı payın son dört beş yıl içinde yarı yarıya düştüğünü vurgulamakla yetinelim. Diğer bir ilginç nokta olarak, fevkalade kuvvetli ihrac teşviklerinin ihracatçıya yöneldiğini, tarımsal üreticiye, yani çiftçiye yansımadığını da söyleyebiliriz. Dolayısıyla emek maliyetlerini hem işçi, hem çiftçiler düzleminde düşürecek mekanizmalar iktisat politikalarına entegre edilmiştir.

Sonuçların üzerinde fazlaca durmaya gerek yok. SSK'nın ücret verilerine göre reel ücretlerin gerilemesinin 1977 yılında başladığını burada vurgulamak istiyorum. Bu gerileme 1980'de başlayan bir olay değildir. 1977-1983 arasında reel ücretlerin yüzde 45, 1979-1983 arasında yüzde 32 düştüğünü görüyoruz. Benim inşaat sektörü ücretlerinden hesapladığım bağımsız bir seri, aynı dönemler için yüzde 38 ve yüzde yirmiye yaklaşan gerilemeler ortaya koymaktadır.

Son bir gözlem yaparak konuşmamı bitireceğim. Öyle sanıyorum ki, reel ücret gerilemelerinin alt sınırına gelmiş bulunuyoruz. Toplumsal bünye ve genel olarak işgücü piyasasının koşulları, ik-

tişat politikalarına entegre olan bu mekanizmalara rağmen reel ücretlerin daha fazla düşürülmesini giderek güçleştirmektedir. Bunun sebebi şudur. Son 25-30 yılın edinimleri, Türkiye’de çalışan sınıflarda, belli ve yerleşik yaşam biçimlerini, tüketim normlarını kökleştirdi, yerleştirdi. Bu normların üzerindeki belli bir marjı eritmek mümkün oluyor. Fakat bu marjın altına girmekte büyük güçlükler var. Mesela bu marjın altına girersek karşımıza şöyle bir tablo çıkabilir. Örneğin çalışan sınıfların kendi çocuklarını okutmaktan vazgeçmeleri ve okul çağındaki çocuklarını işgücü piyasasına, çıraklığa, işportacılığa, hatta dilencilige sevk etmeleri gerekir. Okuyan çocuklar için zorunlu olan giyim, kitap gibi, hatta belli bir düzeyde beslenme masraflarının düşürülerek artık ücretten talep edilmemeleri gerekir. Reel ücretlerin düşmesi vakidir ama, bu noktaya gelinmemiştir. Bu noktaya getirmenin Türkiye’nin bugünkü koşullarında da mümkün olacağını sanmıyorum. Yalnız biraz üzücü bir örnekle bu yönde tasarımların olabileceğini ortaya koyarak sözlerimi noktalayacağım. Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu Başkanı Sayın Halit Narin bu haftaki Nokta Dergisine verdiği demeçte, «Ailede gelir düzeyi düşükse herkes okumalı mıdır? Bu okumanın güvencesi hükümetçe ne ölçüde desteklenmelidir gibi soruları artık açmak lazımdır.» diyor. İşte bu yaklaşım, ücretlerle ilgili operasyonu tüm sosyal edinimlerimizi daha fazla bozmadan, mümkün olamayacağını ve bu bozma süresi bir kez balayınca oldukça vahim dönemlere gelebileceğimizi gösteriyor. Şimdilik burada sözlerimi kesiyorum. Teşekkür ederim.

YÜKSEL ÜLKEN : Sayın Boratav’a çok teşekkür ederim. Sayın Prof. Dr. Emre Gönensay, buyurun efendim, söz sizin.

EMRE GÖNENSAY : Teşekkür ederim, Sayın Başkan. Piyasa ekonomisine geçerken şu anda getirilmiş olan politikaları değerlendirmeden önce, bundan evvel cari olan politikaların iyi bir tahlilini yapmak lazım. Çünkü Türkiye’de 25-30 senedir, hatat belki de daha uzun bir zaman, belirli dönemler hariç, büyük hatalar yapılyordu. Bu hataları çok kısaca özetleyebilirim. Bedava para, bedava döviz, 1973-1974’ten sonra bedava enerji. Bu kaynakları bedavadan vereceksiniz, bunlarla birtakım şeyler üretecekler, ve ayrıca bu malların benzerlerinin Türkiye’ye girmesini yasak edeceksiniz. Mutlak ithal yasakları koyacaksınız ve böyle bir modeli sürdürmeye çalışacaksınız. Türkiye’de son yıllarda yapılan bu idi. Sonucu da tabii, bildiğiniz gibi kaçınılmaz bir sonuç oldu. Yükselen bir enflasyon, dış açık ve bu açığı kapatmak için borçlanma. Ondan sonra da bu borcu ödeyemez bir hale düşmek. Yaşadığımız senaryo bu idi. Teorik olarak da baktığımız zaman, çok hızlı bir enflasyon içinde kuru sabit tutacaksınız, ithalatı yasaklayacaksınız. Bunlar bir ülkeyi en büyük felakete götürecek olan hatalar. Türkiye’deki bürokrat kadronun bu hataları bilerek, isteyerek yaptığına inanmak çok güç. Bence meselenin altında başka bir gerçek yatıyor. Onu görmek lazım. Çünkü başka memleketlerde de aynı şeyler olmuştur, aynı hatalar yapılmıştır. Bu, iktisat bilmemezlikten ötürü yapılan hatalar değildir. Aksine, bazı menfaat gruplarının baskısı ile, onların propagandası ile, ikna kabiliyeti ile takip edilmiş ve sürdürülmüş politikalar. Bu tespiti yapmak lazım. Türkiye’de organize olan kesim sanayi kesimidir, imalat kesimidir. Bunun yanında sendikalar, işçilerdir. Bunun dışında kalan tüketiciler, tarım sektörü ve diğer bazı sektörler aynı derecede organize değildir. Bu organize kesim Türkiye’de kuvvetli lobiler, tesirli lobiler meydana ge-

tirmişlerdir. Bu dönemin gazete kupürlerini de karıştırırsanız görürsünüz ki para darlığından şikâyet edilmiştir, yani enflasyon istenmiştir. Kurun sabit kalması istenmiştir, faizin sabit kalması istenmiştir. Ama öte yandan imalat sanayinin kontrol edilen fiyatlarının serbest kalması da istenmiştir. Çünkü ucuz döviz alacaksınız. Parayı da ucuz alacaksınız. Üretim yapacaksınız. Fiyatınızı da kapalı ve tam rekabet olmayan bir piyasada istediğiniz gibi tespit edeceksiniz. Bu politikalar sonucu imalat sektöründe tabii bir istihdam da yaratılmıştır. Sendikalaşmış işçiler bu sektörde iş bulmuşlardır. Ve sanayiciler ile sendikacılar arasında yüzeyde görülen çatışmaya rağmen bir koalisyon da doğmuştur. Dün burada Sayın Şarik Tara bir örnek verdi : «İşçi fabrikamıza geliyordu, yüzde 500 zam istiyordu. Biz o zammı verdikten sonra müdürüm bana telefon ediyor, malıma yüzde 45 mi zam yapayım, yüzde 65 mi yapayım, diye soruyordu. Ben de yüzde 85 yap ne olacak diyordum. Yapıyordu ve o mal da o fiyattan satılıyordu» diye anlattı. İşte böyle bir model uygulanmıştı.

Bazı eleştiriler oluyor şimdi, değişen politikalar konusunda. Bu politikaların azınlığa, büyük sermayeye yönelik olduğu ileri sürülüyor. Biraz önce Sayın Akgüç de söyledi. Ben tam aksine bundan önceki politikaların bu yönde olduğu kanaatindeyim. Çünkü bu politikalar sonucunda yaratılmış olan imalat sektörümüzüze, sanayi sektörümüzüze baktığımız zaman toplam istihdamın sadece yüzde 10'unu, katma değer olarak da, GSMH'nın aşağı yukarı yüzde 20-25'ini yarattığını görürüz. Bu da korunmuş yüksek fiyatlar ile yapılan bir hesaptır. Uluslararası fiyatlara göre değerlendirirseniz, bu yüzde 20'lik katkı da düşer. Diğer bir ifadeyle, bu politikalarla Türkiye ekonomisinin sadece yüz-

de 10'u, yüzde 20'sini meydana getiren bir sektör desteklenmiştir ve oluşturulmuştur. Bugün de bunun kavgası yapılmaktadır. Bunu berrak bir şekilde görmek ihtiyacındayız.

Kısaca etkileri bakımından yeni politikaları özetleyeyim. Nelerdir, neler yapılmak istenmektedir? Belki görüntü-sti itibariyle hakikaten çok geniş bir kesime refah sağlayan politikalar değildir, şu anda yürürlükte olan politikalar. Ama, eski bozuklukları düzelttiği için kısmen ekonomik menfaatlara yayan ve ekonominin, diğer kısımlarını da devreye sokmaya çalışan politikalarlardır. O bakımdan, nispi olarak mukayese edildiği zaman muhakkak ki, eskisine nispeten çok daha geniş bir kesime yöneliktir. Bildiğiniz gibi müspet reel faizin istihdam üzerinde olumlu etkisi vardır. Sermaye - yoğun yerine emek - yoğun teknolojiyi teşvik edecektir. Tasarruf üstünde müspet etkisi vardır. Kambiyo kurunun daha gerçekçi bir biçimde tespit edilmesi ve her gün sık sık ayarlanması, gene aynı şekilde ucuz dövizle ucuz sermaye malı ithal etmeyi engellediği için gene istihdama yöneliktir. Ayrıca tabii, ödemeler dengesini düzeltmeye yöneliktir. Bu bakımdan da önemlidir.

Burada şunun üzerinde durmak lazım. Aslında Türkiye'de, Korkut Boratav meslektaşımın da söylediği gibi, ekonomik bağımsızlığı elde etmek için en önemli araçlardan biri, iç piyasaya üretimle, dış piyasaya, yani ihracata üretimin kârlılığını eşitlemektir. Bugünkü politikalar da buna matuftur. Birinci aşamada ithal yasakları kaldırılmıştır. İthal yasakları mevcut olduğu sürece, Türkiye'de üretilen bir mal istediğiniz fiyata satılabilir. Doların değerinin 100 lira olduğunu farz edelim. Dışarıya ihraç edilirse, 1 dolara yüz lira alabilirsiniz, siz bunu içeride, mutlak koruma varsa, 170 liraya da satabilirsiniz. Hiçbir zaman

ihraç edemezsiniz. İthal yasaklarını kaldırdığımız zaman dahi, problem gene tam anlamıyla çözülmemiştir. Çünkü fonlar vardır, vergiler vardır. Bu sefer, dışarıda mal 1 dolar ve kur 100 lira. Diyelim ki, yüzde 50 vergi var. Gene 150 liraya ithal edebilirsiniz. İhraç ederse-
niz kur yüz liradır, yüz liraya ihraç edebilirsiniz. Arada gene fark vardır. Bu fark bir ölçüde ihracatta vergi iadeleri ile telafi edilebilir. Fakat tabii, ideal olan sistem tek bir efektif kambiyo kuru sistemine geçmektir. Bunun yolu fonları da indirerek, ihracat vergi iadelerini de indirerek her ikisini de kurla telafi etmektir. Hükümetin de ileride bu yönde kararlar alacağı anlaşılmaktadır.

Diğer bir mesele, yeterli para politikasıdır. Para politikasının ilk amacı aslında enflasyonu durdurmaktır. Enflasyonu durdurmak olduğu için de önce menfi bir etkisi olan kısıtlayıcı bir para politikası sürdürülecek, enflasyon durdurulduktan sonra ise Türk ekonomisinin kapasitesine yetecek, üretim kapasitesine dengeli ve onu harekete geçirebilecek bir para politikası takip edilecektir.

Diğer bir eleştiri konusu KİT fiyatlarının sürekli ayarlanması ve sübvansiyonların kaldırılmasıdır. Burada, fiyatlar yükseltildiği zaman belki bir defalık bir enflasyon söz konusudur. Ama bu bir defalık bir enflasyondur. Aşırı talebi massettiği ve kamu açığını da kapattığı için ise aslında anti - enflasyonisttir. Eleştirilen kısmı sanıyorum, sosyal yönü. Halbuki sübvansiyon edilmiş fiyatlarla, gelir dağılımını korumaya çalışmak kadar abes bir şey olamaz. Çünkü ucuz bir fiyattan verdiğiniz kamu malını, imkânı olan da olmayan da ucuz alır. Fiyatların fonksiyonu, dengeyi ve ekonominin verimli çalışmasını sağlamaktır. Gelir dağılımı konusundaki amaçlarınızı ve siyasi isteklerinizi her zaman vergi

sistemi ile, gelir vergisi sistemi ile düzeltmek, fiyatlar sisteminin üzerine bu yükü yüklememek en akıllı bir politika-
dır.

Bir noktayı daha vurgulamak istiyorum. Yeni politikaların değerlendirilmesini yaparken şunu göz önünde tutmamız lazım. Bu politikalar iki sınımadan geçti. Ekonomik hayatta, sosyal hayatta laboratuvar deneyleri yapmanız mümkün değildir. Çünkü şartlar değişiktir, olaylar kendi kendine cereyan eder. Kontrol imkânınız yoktur. Fakat büyük bir şans eseri olarak bu politikalar iki sınımadan geçmiştir. Bir, 1980'den sonra uygulanmıştır ve derhal hedeflendiği amaçlarda müspet neticeler aldığı gözükmiştir. Enflasyonun azalması, ihracatın artması, ödemeler dengesinin düzelmesi, bankalara daha fazla para akması, hatta büyüme hızının negatiften pozitifte dönmesi. Ondan sonra 1983'te bir inkıta vardır. Bu politikalar sulandırılmıştır. Reel faiz düşmeye başlamıştır, kambiyo kuru ayarlamaları gecikmiştir. Reel olarak Türk parası değer kazanmaya başlamıştır. Bu da derhal etkilerini menfi yönde göstermiştir. İhracatın yavaşlaması, enflasyonun hızlanması olarak derhal göstermiştir. Bir politika bundan büyük iki sınav geçiremezdi. Şans eseri, tesadüf eseri bu iki sınımadan geçmiştir.

Ekonomi politikalarının değerlendirildiği birinci gün yapılan oturumu dinledim. Bugün de kısmen aynı şeyler dile getirildi. Bu oturumlarda yapılan eleştiriler üzerinde ayrıca durmak istiyorum. Birincisi bu politikalar aslında liberal değildir, piyasa ekonomisi kuralları değildir deniyor. Bugün Öztin Akgüç de dile getirdi. Bu eleştiriye katılıyorum. Hakikaten, fiyatların serbestçe piyasada olduğu bir dönemi yaşamıyoruz, şu anda. Zaten seminerin de adı «Piyasa Ekonomisine Geçerken». Döviz

fiyatını, faiz haddini, bundan evvel, 25-30 sene devletçe tespit etmişiz. Fakat o kadar yanlış tespit etmişiz ki, sonuçta büyük bir krize girmişiz. Şimdi bu fiyatları gene devlet tespit ediyor ama daha rasyonel, ve fonksiyonlarını yerine getirecek bir şekilde, arzla, talebi dengeye getirecek bir şekilde tespit ediyor. Ekonomideki teşvikleri daha doğru yönlendirmeye çalışıyor. Bir geçiş dönemi bu. Şok tedavisi biçiminde bütün fiyatların bırakılması yerine, şimdilik devlet tarafından tespit edilmesi devresini yaşıyoruz. İkinci aşama bu fiyatların tedricen piyasa tarafından tayin edilmesine geçiş olacaktır.

Diğer bir eleştiri olarak kalkınma feda ediliyor, yatırımlar durdu deniyor. Şu anda birtakım aşamalardan geçmeden kalkınmayı başlatmamız mümkün değil. Önce enflasyonu aşağı çekeceksiniz, enflasyon duracak, sonra tasarruflar artmaya başlayacak. Enflasyonist bir ortamda yeterli tasarruflar olmaz. Enflasyonla tasarruf, birbirinin zıddıdır. Ne kadar faiz müspet olsa bile enflasyondan dolayı bir güvensizlik ortamı içerisindeyizdir. O halde enflasyonun önce aşağı inmesi gerekmektedir ki, ondan sonra tasarruflar artsın ve tasarruflar artınca da yatırımın kaynağı ortaya çıksın. Enflasyon aşağıya düşecek, tasarruflar artacak, yatırımlar artacak. Bunlar aşama aşama gerçekleştirilecek şeyler. Her üçünü de birden yapmak mümkün değil. Keşke mümkün olsaydı. Onun için kalkınma feda ediliyor eleştirisine ben katılmıyorum.

Ayrıca bir de dış kaynak meselesi var tabii. Kalkınmayı başlatmak için dış kaynağımız da yeterli değil. Şu anda, Türkiye ekonomisinin bütün üretim potansiyelini devreye sokmak istesek, dışarıdan 15-20 milyar dolarlık bir fon lazım. Bunu bulmak mümkün değil. O'nun için kalkınmanın başlaması için ye-

terli şartların oluşmasını beklemek lazım. Şu anda olan gerekli şeyler yapılıyor. Kalkınma feda edilmiyor.

Başka bir eleştiri, insan unsurunun feda edildiği yönündedir. Burada zannediyorum, kastedilen fiyatların, sübvansiyonlu bazı fiyatların artırılması, bunun dar gelirliiler üzerindeki menfi etkileri, ücretlerde tam serbestiyetin olmaması ve reel ücretlerin düşüyor olması. Bu noktaya da daha önce temas ettim.

Gelir dağılımını iyileştirmek için fiyatlarla oynamak yerine vergi sistemini düzeltmek daha doğru bir yoldur. Bu yönde birtakım adımlar atılmıştır. Belki yeterli değildir. Bunlar siyasi tercih meselesidir. Fakat teknik olarak gelir dağılımını fiyatlarla düzeltmek sakat bir şeydir. Bunun üzerinde tekrar durmak istiyorum.

Bir diğer eleştiri, 1973-1978 arası ya da daha evvelki 1960'lı yılların büyüme hızı bakımından o başarılı refah dönemlerinin artık yaşanamaz olması. Şunu unutmamamız lazım; o refah dönemi dediğimiz yıllarda Türkiye içeride para basıyordu, dış kaynağını da dışarıdan borçlanarak karşılıyordu. 17 milyar dolarlık bir borç birikimi vardır şimdi o dönemlerden kaynaklanan. Bu dış kaynağın verdiği bir refahtır o. Fakat yanlış politikalarla ötürü o dış kaynak geri ödenemez hale geldiği için ve aldığımız kaynağı geri ödeyebilecek üretken bir ekonomi de olmadığımız için 1977'den itibaren Türkiye ekonomisi bunalıma girmiştir. Şu anda, ödemeler dengesinde hâlâ açıklar devam ediyor. Bugün karşılaştığımız problemlerin çoğu, o dönemde alınan borçların ödenmesi yüzündendir. Yani o, fiktif bir refahtı. Başkalarının bize verdiği ve ödeyemez duruma geldiğimiz kaynakların verdiği bir refahtı. O mukayeseyi yapmamak lazım.

Son olarak şu anda mevcut olan problemler üzerinde durmak istiyorum. Birincisi, müesseseler mevcut mu? Serbest piyasa ekonomisine geçiyoruz, bu sistemin gerektirdiği müesseseler var mı? Sayın Öztin Akgüç de söyledi. Hakikaten müesseselerde önemli eksiklikler var. Yasal bakımdan, kanunlar bakımından büyük eksiklikler var. Rekabet eksik. Rekabeti sağlayacak kanunlar yok. Anti - tröst kanunları, monopollü önleyecek kanunlar yok. Bunlar önemli problemler. Serbest piyasa ekonomisinin hukuki cephesinin, Türkiye'de mutlaka kuvvetlendirilmesi lazım. Bu hususta tekele karşı olan kanunlar, anti - tröst kanunları ve bunları yönetecek olan komisyonlar, mahkemeler şüphesiz ki en önemli eksikliklerden bir tanesi.

Bir diğer problem bankalar meselesi. Ekonominin finans bakımından odak noktasını oluşturan bankalar meselesi. Reel faiz uyguluyoruz. Bu faizden aldıkları fonları kanalize eden bankalar fevkalade verimsiz çalışıyorlar. Enflasyonu düşürürseniz de, faiz düşse de reel olarak gene bir faiz vermek mecburiyetindesiniz. Enflasyonun yüzde 10'a düşüğünü farz edelim, yüzde 15'ten mevduat alırsa bankalar bunu yüzde kaçtan kredi olarak verebilecekler? Esasta bankalarımızda da bir problemimiz var. Bunların daha verimli hale gelebilmesi lazım. Zaten, yapılmak istenen mali reformda Türkiye'yi en büyük güçlüğe sokan şimdiye kadar bankalar olmuştur, hâlâ da bu problem mevcuttur.

Diğer bir önemli problem sanayiın yeni politikalara uyumu meselesidir. Bu değişikliğe sanayi uyabilecek midir? Burada da şu ayrımı yapmamız lazımdır: Muhakkak ki, Türkiye'deki bazı sanayiler yanlış kurulmuştur. Bunlar uyamayacaklardır. Uyamayacakları için de batacaklardır. Biz makro politikalarımızı bu sanayileri dahi yaşatmak için düzen-

lersek, Türk ekonomisini yeniden mahvederiz. Öyle bir sanayi olabilir ki, şimdi zikretmek istemiyorum, kapasitesi öyle bir kurulmuş ki, ancak 15 sene sonra Türkiye'deki talep bu kapasiteyi masdedebilecek. Bu sanayiı bugün kurtaracağım dersiniz ve makro politikayı da ona göre ayarlarsanız yalnız enflasyon değil, her sene hızlanan bir enflasyon gerekir ki bu sanayiın ürettiğine talep yetsin. Mümkün değildir tabii bu.

Ben sözlerimi burada bitirmek istiyorum. Tartışma bölümünde sorular olursa devam ederiz. Teşekkür ederim.

YÜKSEL ÜLKEN : Teşekkür ederiz Sayın Gönensay. Buyurun Kemal Kurdaş, söz sizin efendim.

KEMAL KURDAŞ : Sayın Başkan, Sayın İzleyiciler. İlk defa soyadımın küçük bir azizliğine uğruyorum. Günün geç saatinde, son olarak konuşmak kaderi benim üzerime düşmüş oldu.

Günün ilerlemiş olmasına rağmen dinleyicilerimizin çok büyük kısmının genç dimağlar olduğunu düşünerek ve bundan cesaret alarak konuşmamı daha çok bir çerçeve konuşması şeklinde takdim edeceğim.

Türkiye'de son sekiz, on ayda hayli ilginç bir gelişme oldu. Siyaset hayatımızda sosyal demokrat hüviyette partiler kuruldu. Bunlardan en önemlisi seçimlere katılamadı. Sonradan mahalli idareler seçimlerine katıldı. Bu partiye politikanız nedir dendiği zaman alternatif politikayı oluşturmakta oldukları cevabı alındı. Bunları muhalifi iktidar partisi de benim alternatifim yoktur diyerek ve ellerini de başının üzerinde birleştirerek ortalıkta arzı endam eyledi. Bu boşluk, bu sıkıntı nereden geliyor? Genç arkadaşlarımın bu soruyu sorma-

larını istiyorum. Bence bu sıkıntı Türkiye'de ekonomi politikalarının hangi çerçevede yürütüleceğine dair açık bir fikir olmamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de sosyal demokrat bir politika yürütürüz. Emeğe dönük gelir dağılımında, servet dağılımında, fırsatların dağılımında her an biraz daha eşitliğe doğru giden bir hareketi temsil eden ve bu hareketi bir ilke olarak hızlı kalkınma hedefi ile yürüten bir politika taraftarlığı yapılabilir. Bunun daha sağında çeşitli alternatif politikalar taraftarlığı yapılabilir. Ama bütün bu politikalar hangi çerçevede yürütülecektir? Türkiye 30 yıldır bu soruyu cevaplayamadı. Bu çerçevede bir piyasa ekonomisi mi olacaktır, yoksa bu çerçeveyi Ankara'daki memurlar kanunları, yönetmelikleri ile mi tespit edeceklerdir? 30 senedir bu çerçevede Ankara'ya bırakılmıştır. Ve hakikaten Ankara kanunuyla, tebliğiyle benim boyum pek büyük değil ama, benim boyumu aşan mevzuatlarıyla, sistemi yönetmeye kalktı. Bütün temel politikalarımızı yanlış uyguladık. Türkiye, dünyanın 1950'lerde ümit veren birkaç memleketi iken kalkınma yarışında çok geri kaldı. Nihayet bir gün, Türkiye'nin bir piyasa ekonomisi olduğunu, sistemin temel olarak piyasa ekonomisi çerçevesi içinde işletilmesi gerektiğini, bu mekanizmanın işletilmesini, bu mekanizmaların çok mükemmel bir piyasa ekonomisine götürmesi için her türlü hukuki tedbirin alınmasının faydalı olacağını anlamaya başladık. 1980'de böyle bir değişiklik yapıldı, bu cephe değişti. Sayın Gömensay'ın da belirttiği gibi faydalı, olumlu sonuçlar alındı.

Bir piyasa sistemi Türkiye'de var mı, olabilir mi, dünyada var mıdır, tartışmalarıyla meseleyi bence tekrar eski karmaşıklığına götürmenin hiçbir faydası yok. Zaten mükemmel bir piyasa ekonomisi sistemi de gerçek hayatta değil de teoride bulabiliriz. Bunu batıda

da ortaya atan teorisyenler bütün üretim faktörlerinin kendi aralarında, birbirleri içinde tam mobilité, hareket serbestisi, tam rekabet şartlarının işlediği bir düzen. Hiçbir yerde bu düzen yok ama, derece derece buna yaklaşan düzenler var. Yaklaştığı ölçüde de teorisinin öngördüğü iyi sonuçları veren sistemler var. Türkiye'de bu düzen yoksa yapalım, bir an önce yapalım. Çünkü Ankara'dan Türkiye'yi yönetmenin bize hiçbir şey getirmediğini anladık. Eğer hâlâ anlamadıysak o zaman mesele yok. Kafamızı kuma gömeriz. Sanırım 50 yıl sonra Türkiye dünyanın en geri milleti olur. Ama böyle bir sisteme gideceksek artık çerçevede tartışmasını bir yana bırakalım. Bir piyasa sistemi içinde, biz hızla, bu sistemi en devinimli bir hızla çalıştırarak hedefimize nasıl varırız? Daha adil bir gelir dağılımı, daha adil servet dağılımı, daha eşit bir fırsat dağılımı, daha hızlı bir kalkınmayı nasıl sağlarız? Sağdaki partiler de ya da düşünürler de kendi açılarından, kapital açısından aynı soruları soracaklardır. Meseleye böyle yaklaştığımız zaman Türkiye'de şimdiki iktidarın iddia ettiği gibi bu politikanın alternatifsiz olmadığı derhal görülecektir. Bu politikaya çok daha bilimsel, çok seçenekler sunan alternatifler vardır. Ama benim alternatifim yoktur diyen bir iktidara, Türkiye'de zaten piyasa sistemi uygulanmaz falan diye tartışmayı kaydardınız mı, mağlubiyeti peşinen kaybediyorsunuz demektir. O zaman diyecektir ki, tamam Türkiye'de piyasa sistemi uygulanmaz. Ya neyi uygulayalım? Neyi uygulayacaksınız? Merkezi planlama bahis konusu değildir. Ankara'dan yapılan bürokratik uygulamaların manasızlığını Türk halkı da anladı. Meseleyi ondan sonraya kaydırmak lazım.

Bu açıdan meseleye bakalım. Türkiye'de piyasa sistemi içinde daha adil gelir dağılımına giden, daha adil servet dağılımına giden, fırsat eşitliğine giden

ve hızlı kalkınan bir ekonomi politikaya, bugünkü politikalar uyuyor mu? Meseleye bu açıdan bakalım ve böyle bir politikanın esaslarını geliştirelim. Arkadaşlarımız aslında gerçeği böyle vazedemediler ama, bu izahatımın ikinci kısmında doğrusu çok farklı gözlemler yaptılar. Hakikaten bugünkü sistem, bugün uygulanan sistem bir piyasa sistemine yaklaşıp, 1980'in evveline nazaran ileri bir noktadadır. Ama bir türlü, 80'den bu yana bir türlü beklenen gelişmeyi yapamıyor. Yani birinci lige geçmiş, üç dört maçı kazanmış, ondan sonra bir türlü maç alamayan bir takıma benziyor. 1980'de yön değiştirdik. Çok faydalı oldu, ama bir türlü ilerleyemiyoruz. Ben bunu birkaç örnekle somutlayayım. Hatta son birkaç günde ciddi birtakım gerilemeler var. Aslında ben onu belirtmek istiyorum, konuşmamı da oraya çekmek istiyorum. Döviz kurunu hâlâ Ankara belirliyor. Bugün bir derece daha mantıklı belirliyor. Ama yarın mantıklı belirlemeye devam edeceği konusunda sisteme ilişkin hiçbir teminatımız yok.

Döviz kurunda bir sürtü ayrıcalıklar var. Ankara'nın takdiriyle birtakım tarım ürünlerine, dünyada rekabet güçleri fazla olduğu için döviz kuru düşük veriliyor. Bir piyasa sisteminde olmayacak bir şey. Madem en fazla rekabet gücüne sahip olduğunuz sahalarda piyasa ekonomisi teşvik ediliyor da, niçin tarımın gelişmesini engelliyorsunuz? Para ve Kredi Kurumunun eliyle ha bire oralara vergi koyuyorlar. Siz belki farkında değilsiniz, ama ben Resmi Gazete kurduyumdur. Hep bakarım, gene kime ne oyun oynanıyor diye. Bir piyasa sisteminde, döviz kurunda kur garantisi verilemez. Yani kuru piyasa tayin eder, kur garantisi katıyen verilemez. Türkiye'de 1975'lerde bir kur garantisi hastalığı geldi. Kanımca, Türkiye'yi 1975'ten 1980'e getiren kanımca

o hatadır. Denildi ki, «Dışarıya istediğiniz kadar borçlanın. Kısa vadeli de borçlanın, ben sana kur garantisi veriyorum.» Biliyorsunuz, iki senede Türkiye 13 milyara yakın borca boğuldu. Bunu Batı, memnuniyetle karşıladı. Çünkü, Türkiye'nin dizginlerini eline geçirmek için en etkili yol, Türkiye'yi kısa vadeli borçlandırmaktır. Bir kere dizginler böyle ele geçti mi, ondan sonra zor kurtulunur. Türkiye bu döviz kuru felaketini, kur garantisi felaketini 1975 senesinin Mayıs'ında tekrar geri getirdi. Ben o zaman, buna şiddetle itiraz etmiştim. O zamanki konuşmamın bir pasajını okumak isterim. Bu tedbirin bir kere legal olmadığı iddiasında bulunmuştum. Çünkü Türkiye'de 100 milyarla riski ifade eden kur garantisini kanun **olmadan** veremez. Bu sistemin Türkiye'yi borca boğacağını ve bir felaket getireceğini iddia etmiştim. İlgililere de söylemiştim. Şimdi Türkiye buna dönüş yapıyor. Bu seferki bahane ise, sanayicinin yatırım yapmadığıdır. Meseleye iyi teşhis koyalım. Türkiye'de yatırım yapılabilmesinin birinci şartı enflasyonun önlenmesidir. Bu yüksek enflasyon hızında, bu türden tedbirlerle sistemi daha çok yıkarız. Sanayiciye diyoruz ki, «Sana ben döviz vereceğim, sabit faiz uygulayacağım. Yani kur garantisi vereceğim. Sonra bu krediyi Türk lirasına çevireceğim ve sen aldığın kurla bunu, beş sene sonra ödeyeceksin.» Bakın burada ne olacaktır? Herkes bir kere bu ucuz döviz dayalı sanayileşme modeline eski günlerde olduğu gibi hızla koşacaktır. Halbuki biz istihdam yaratma ihtiyacında olan bir ekonomiyiz. Herkes hile yapacaktır. Bunda hile açıktır. Siz bana sabit kurdan döviz verecekseniz, ben bir fizibilite raporu yaparım, beş milyon dolara çıkacak yatırıma 10 milyon dolar gösteririm. Bunu devlete yutturmak işten değildir. Gerekirse fedakârlığı vardır. Alırsınız döviz, dışarıya

göttürürsünüz, sonra gene Türkiye'ye getirirsiniz. Türkiye'de bunu yüzde 50-60'tan işletirsiniz. Devlete yüzde 26'dan faiz verirsiniz. İşte havadan servet böyle kazanılır. Biz geçmişte idari müdahalelerle, bu havadan servetleri hep teşvik ettik. Şimdi yine geriye gidiyoruz. Buna şiddetle karşı çıkıyorum. 1975'lerde Türkiye'yi dövizle çevrilebilir mevduatlar böyle yaktı. Kararname o şekilde mühim yazılmıştır ki, evvela kredi sabit faizle, sabit kurla sanayiciye verilecek. Sonra bankalara getirecekler dışarıdan. Bankalar böylelikle havadan kazançlar elde edecekler. Böylelikle kısa vadeli borçlanacağız. Dışarıdan bu şekilde borç almak, övünülecek bir şey değildir. Türkiye, borç alma gücünü, uzun vadeli verimliliği sabit olan yatırımlar için uzun vadeli, ucuz faizli kredilerde kullanmalıdır. Borç alma, yani kredi marjınızı kısa vadeli, yüksek faizli bu kapkaççı kredilerle kapatırsanız, yarın 1979 - 80 durumuna hemen düşersiniz. Yani bu yıkıntı hemen bir sene sonra karşınıza gelir. Bunu kimse hatırlar için de bir daha kurtarmaz. Siyasi şartlar da sizin aleyhinize geliyor. Dışa bu kadar borçlu bir memleket dış politikasında bu kadar bağımsız olamaz. Sizi isterlerse en kısa zamanda köşeye sıkıştırırlar ve bağırta bağırta müzakere masasında sizi tavize zorlarlar. Türkiye bu türden borçlanmalardan kaçmalıdır. Bunun arkasından DÇM'ye benzeyen hareketler gelecektir. Bn Türkiye'de böyle hareketlerin durmasını istiyorum.

İkincisi, getirilen bu sistemde de, zümreler yaratmak, imtiyazlı gruplar yaratmanın ben hiçbir manasını göremiyorum. Piyasa sistemi demek, rekabet sistemi demektir. Dış ticaretle ben 15 kişiye imtiyaz vereceğim. Bunun sonuçları ne olursa olsun bence savunulamaz. Basına intikal edildiği kadarıyla aynı şey müteahhitler kesimine de yapılmak isteniyor. Müteahhitlerimiz birbirine

düşüyorlar. O zaman Türkiye'de piyasa sisteminde müteahhis yetiştirmek, adam yetiştirmek, o mücadelede en iyiyi ortaya çıkartmak şansı kayboluyor demektir. Ankara'daki ilişkilere göre, en iyi adamı tespit ediyoruz demektir. Olmaz böyle şey. Bu, bir piyasa sistemine geçişte eski alışkanlıklardan doğan sürçmelerdir.

1980'de önemli bir hamle yaptık, fiyat sistemini libere ettik. Ama arkadaşlarım da söylediler. Ben de bir cümleyle değineyim. Biz hâlâ, bir sürü fiyatı libere etmiyoruz. Türkiye, dünyanın en büyük zahire tüccarı, onu her zaman söylerim. Ama dünyada hiçbir kabine bu kadar fiyat politikasıyla meşgul olmaz. Önüne gelen kararları imzalamaz. Aynı şekilde KİT fiyatları piyasa sisteminin dışında teşekkül ediyor. Müdahaleler devam ediyor. Faiz politikasında, kredi faizlerini serbest bıraktık, mevduat faizlerine sınırlar koyduk. İdare ediyoruz. Bu arada da, bilmiyorum siz üzerinde durdunuz mu, bürokratik bir banka sistemi kurduk. Geçen sene çıkan bir banka kararnamesi ile, biz banka sisteminin piyasa sisteminde asla görülemeyecek bir bürokratik kontrol altına koyduk. Türk bankacılığı hiçbir zaman Ankara'nın emrine bu kadar girmemiştir. Bugün o kararname ile Maliye Bakanlığı, bankaları istedikleri şekilde, istedikleri yönde harekete sevk edebilirler. İstedikleri zaman idare meclislerini değiştirebiliyorlar, istedikleri zaman genel müdürlerini değiştiriyorlar. Ben bunun da piyasa sisteminde olabileceğine inanmıyorum.

Türkiye'de piyasa ekonomisine geçmek istiyoruz, fakat eskiden devraldığımız ve kuruluşunda bugünün iktidar ekibinin çok önemli rol oynadığı bir teşvik sistemi var. Yatırımları teşvik. Bu teşvik sisteminde biz aslında yatırımları piyasaya bırakmıyoruz. Yatırımları

biz yönetiyoruz. Çok ayrıntıya kadar yönetiyoruz. Diyoruz ki, siz şu yatırımları yaparsanız biz sizi teşvik ederiz, şu bölgeye yaparsan ederim, onun yanındaki ne yaparsan etmem. Sana şunu veririm, şunu veririm. Bazı çok imtiyazlılarına da sana döviz kuru garantisi veririm. Bu bir piyasa sistemi değil. Piyasa sisteminde elbette yatırım teşvik edilir. Tasaruf da teşvik edilir. Ama bu genel kurallar içinde teşvik edilir Herkese şamil olarak teşvik edilir. Her fizibiliteyle, Ankara'ya gideni birtakım imtiyazlara kavuşturuyorsanız, o zaman bu uygulanan piyasa sistemi değildir. Bu yatırımların beş on kişi kadar yönetilmesi sistemidir. 1970'te uygulanan genel politikaların bozukluğu, döviz kuru politikasının bozukluğu, faiz politikasının bozukluğuna ilaveten, bu kabil anaparadan alınan belgeler sanayiın en büyük problemlerinden biri olmuştur. Bu sistem aynen devam ediyor. Her önüne gelen «Ben yatırım yapacağım, bana döviz kuru garantisi verilsin» derse, bu iş yürümez. Biliyorsunuz, bunun ticareti bile oluyordu. Alıyordunuz belgeyi, sonra devrediyordunuz. Şimdi yatırımlar durdu da bu ticaret de kayboldu. Bu bir piyasa sistemi değildir. Şimdiki iktidar bu konuda geçmişe özlem duyuyor. Bu sistemi aynen devam ettiriyor ve mantıklı bir düzeye getirmek için herhangi bir şey yapmıyor. Ben bu sistemi 1973 senesinde yine burada yapılan bir seminerde şöyle tenkit etmiştim. «Türkiye, gelişmekte olan, özel teşebbüs ve kamu girişimlerinin yan yana çalıştığı, dışa açık, karma ama bir piyasa ekonomisidir. Karma da olsa, böyle bir piyasa ekonomisinde yatırımlar ve sanayileşmenin teşviki için, iktisat teorisinin takibini önerdiği normal yol, yatırımcının önündeki mali, idari ve diğer her türlü külfetin bütün teşebbüslere eşit bir biçimde uygulanacak şekilde genel bir anlayışla azaltılması veya kaldırılması, yatırımlar-

cılara, dış rakiplerine nazaran yatırım maliyetlerinde nispi avantaj sağlayacak teşvik tedbirleri alınıyor ise, bunların da gene her yatırımcıya, eşit bir biçimde uygulanacak şekilde alınması, yatırımlar arasındaki tercihlerin ise piyasa mekanizmasının işleyişine bırakılması lazımdır. Yani gerek telafi edici, gerek teşvik edici tedbirler sisteminde yatırımcılar arasında rekabet şartları bozulmamalı, kaynakların yatırımlar arasındaki dağılımı arasındaki tercihler piyasa mekanizması tarafından yapılmalıdır.» Böyle bir piyasa sistemi içerisinde, hangi ana kurallar konularak, nasıl yapılabileceğini de uzun izahatlarla vermiştim. Bu sistem bugün de aynen devam ediyor. Ankara'ya gidebilen, fizibilite yapabilen beş, on bu işte uzman talihli bundan sonra da hele bir kur garantisi de çıkarsa yatırımları hızla yürütecek, rakiplerine karşı imtiyazlı duruma geçecek, çok rahat imkânlar sağlayacak. Bu piyasa ekonomisine geçiş iddiasındaki bir ekonomi politika için savunulamaz bir durumdur.

Ücret sistemimizde de, piyasa ekonomisinin, rekabetin karşılıklı müzakeresi işlemiyor. Arkadaşlarımız onu belirttiler.

Sermaye piyasasını bu şartlar altında kurabilmeniz çok zor. Ama kurabilmek için çalışıyoruz. Sermaye Piyasası Kurulu çalışmalarını, tebliğlerini okuyabilecek enerjiye sahip bir kişinin aranızda olduğunu zannetmiyorum. O da hayli tebliğ çıkardı, her şeyi karmakarışık bir bürokratik düzene soktu.

Şöyle özetleyeyim, Türkiye'de bir piyasa sisteminin var olduğunu kabul edip bu sisteme de mümkün olan mükemmeliyette işlerlik kazandırmakta fayda bulunduğuna karar vermeli, bu müşterek noktadan sonra politikalarını objektif bir biçimde ve gerçekten kitle-

nin çıkarına yönelik bir biçimde yeniden düzenlemelidir.

Son bir şey ekleyeyim. Bütün bu politikaları yürütecek olan sonuçta insandır. Bu politikaları yürütecek insanın da 20. yüzyılın dünyasının teknolojik gelişmelerine ayak uyduracak mükemmeliyette, iyi yetişmiş insan olması lazımdır. Türkiye yeni bir kararname ile kendini gerekli insan kitlelerini yetiştirmekten mahrum etti. 12 Eylül öncesi olan hadiselerden üniversiteleri birinci derecede sorumlu tutan bir anlayışla, üniversiteleri ortaokul, bir lise eğitim düzeyine indirdi. Türkiye bu sistemle gerçekten ileriye gidemez. Azgelişmiş ülke-

ler için sıçrayış yapabilmenin birinci şartı, belki yepyeni, en son teknolojiye sahip olan bir ekonomi politika izlemektir. Biz bu üniversite sistemimizle böyle bir dünyaya ayak uyduramayız. Çok teşekkür ederim.

YÜKSEL ÜLKEN : Sayın Kurdaş, çok teşekkür ederim. Bu oturumda konuşmacıların çok ilginç görüşlerini dinleme olanağını bulduk. Kendilerine minnettarız.

Şimdi, on dakikalık bir ara için, son oturumumuzun ilk bölümünü kapatıyorum. Aradan sonra tartışma yapılacaktır.

TARTIŞMA

YÜKSEL ÜLKEN : Son oturumumuzun son bölümüne, soru ve cevaplar bölümüne geldik. Bu oturumda sekiz konuşumuz söz aldılar. Kendilerinin zamanımızın sınırlılığına gereken duyarlılığı göstereceklerine inanıyorum. Konuşmacıların her zaman yararlandığımız yorum ve görüşlerini çok kısa tutarak, daha ziyade sorular üzerinde yoğunlaştırmalarını çok rica ediyorum. Şimdi ilk sözü Sayın Besim Üstünel'e veriyorum. Buyurun efendim.

BESİM ÜSTÜNEL : Teşekkür ederim Sayın Başkan. Bugün öğleden sonra gerçekten çok yüksek düzeyde, çok doyurucu bir tartışma izledik. Seçkin konuşmacılar, kendi bakış açılarından, Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunlara ne gibi çözümler getirilebileceğini ortaya koydular. Kendi zaman sınırları içinde kalarak şüphesiz. Her konuşmacıyı dinlediğim zaman, çok haklı oldukları kanaatine vardım, görüşlerini benimsedim. Hatta, ilk konuşmacıdan sonra, Sayın Emre Gönensay çok farklı görüşleri savunduğu halde, «Sen de haklısın» dedim. En son Kemal Kurdaş, ki her zaman takışırız, konuştuğu zaman bile, «Tamam, bu sefer sen de haklısın» dedim.

Hepsinde de özellikle paylaştığım görüş, bürokrasiye karşı çıkışlarıydı. Gerçekten, Türkiye

bürokratik kararlardan ve anı etkileyen güçlerin çıkarlarına izlenen politikalardan çok çekmiştir. O bakımdan zannedilmesin ki, bürokratik kararlar halkın yararına işler. Bürokrasi, genellikle bir toplumda devleti belirleyen güçler hangisiyse, egemen güçler, onların emrindedir, onların çıkarlarını sağlar. Ben bu görüşü şu bakımdan savunuyorum. Piyasa mekanizması gerçekten işletilebilirse, piyasa güçlerinin otomatik işleyişinin ağırlığı arttıkça, bürokrasinin etkinliği azalır ve dolayısıyla etkili güçlerin işleri yönlendirme olasılığı da daha zayıflar. Daha bu noktaya henüz varılmış değildir. Çünkü şu anda Türkiye'de iddia edilenin aksine, eski yüksek bürokrasi siyasi iktidar olmuştur. Bürokrasiyi azaltma iddiası, bundan sonra yapılacaklar ile gerçekleşirse iyi olur. Fakat gerçekleşmezse, sabahki konuşmamda söylediğim gibi Türkiye bürokratik otoriter devlet ya da bürokratik otoriter demokrasi rejimini yaşamaya devam eder. Otoriteyle demokrasinin nasıl bağdaşacağını bazılarınzın şüpheyile karşılayabilirsiniz ama, Kaliforniya Üniversitesinin Latin Amerika Araştırmalar Merkezi'nin son yayınladığı kitapları, makaleleri izlerseniz, dünyanın çeşitli yerlerinde çok güzel modellerin oluşturulduğunu, geliştirildiğini öğrenebilirsiniz.

Sorularına şimdi geçeceğim. Yalnız daha önce çoğu öğrenci olan bu kitle ile, Mezunlar Derneği

olduğuna göre mezunlarla ve sorularla ilgili bir küçük anekdot anlatmama izin verin. Cambridge Üniversitesinde, Mezunlar gününe her yıl eski mezunlar davet edilir ve büyük bir şölen yapılır. Böyle bir tören sırasında on, on iki yıl önce mezun olmuş öğrencilerden bir grup gelmişler, çok sevdikleri saydıkları artık yaşlanmış bir hacıyı odasında ziyaret etmişler. Hoca çok yaşlanmış olduğu için törene gelelemiyormuş. Odasında oturmuş, sınav kâğıtlarını düzeltiyor. Eski mezunlardan bir tanesi kâğıtlardan birini almış ve «On yıl önce de bize bu soruyu sormuştunuz, hep aynı soruları mı soruyorsunuz?» demiş. Hoca bu soruya «Evet ama, cevaplarını değiştiriyoruz.» Sorular aynı da cevaplarını değiştiriyoruz. Şimdi burada konuşmacı olarak bulunan hepsi hoca olan beş kişi aynı sorulara değişik değişik yanıtlar verdiler. O bakımdan sizi şaşırtmasın. Cambridge'te bile bu böyle.

Dün, ben sorduğum soruların cevabını alamadım. Dışarda «Niye kendi sorularınızın cevabını kendiniz vermiyorsunuz?» dediler. Bu konuda yine Cambridge'ten bir anı. Tarih hocası yazılı sınav yapmış, soru sormuş. İngiliz tarihinde önemli yeri alan ve 6 kadınla evli bulunan Kral 8. Henry ne zaman yaşamıştır? Soru bu. Cevaplardan bir tanesi gayet ilginç. «Ne zaman yaşadığını boş ver hocam, adam yaşamış ama, değil mi?» Dün ben ne tür bir piyasa ekonomisi istiyorsunuz, bunu açıklığa kavuşturun diye sardım. Cevap yok, ya da üstü kapalı cevaplar verildi.

Şimdi gelelim Sayın Emre Gönensay'ın sınavdan geçme konusunda söylediği sözlerle. Bir kere bütün panel üyeleri, başkan dahil sınavdan geçtiler bugün. Bu muhakkak ama, 24 Ocak politikası gerçekten bir sınavdan geçti mi? Sayın Emre Gönensay iki sınavdan geçti diyor. O bakımdan tez tamam. Doğru yoldayız demektir o. Oysa benim gördüğüm kadarıyla 1982 yılında sınavda bütünlemeye kaldı. Yani ekibi değiştirdiler. Bir başka ekip geldi, biraz tamir ettiler. Şimdi bakıyoruz bu sefer bütünlemeye kalmadı, sınıfta kaldı. Fakat yeni sınav hakkı tanındığı için, öğrenci affı çıktı ya onun gibi, yeni sınav hakkı tanındığı için yeniden dört yıl sen bu yolda devam et diyorlar. Biliyorsunuz Bedri Rahmi Eyüboğlu da 12 yaşındaki ağılu çapkınlığa başladığında şöyle söylüyordu: «Aferin oğlum Mehmet, sen bu yolda devam et».

İzlenmekte olan bu istikrar politikası sınavdan geçememiştir. Geçseydi, zaten dört yıl sonra bu hallerde olmazdık. Ama neden geçemediğini kısa kısa sorular sorarak, açıklamaya çalışayım. Bir kere enflasyon kendi boşına, bütün fiyatlar aynı oranda artma koşuluyla, ne ekonomik bakımdan ne sosyal bakımdan sakıncalı bir şey değildir. Ya-

ni bu seneden gelecek seneye bütün fiyatlar ve gelirler yüzde yüz artsa, hiç kimsenin şikâyeti olmaz. Ne kaynak dağılımını değiştirmek bakımından olumsuz etkisi olur, ne de gelir bölüşümünün dağılımı açısından. Enflasyonun sakıncalı yönü, ekonomik ve toplumsal maliyeti fiyatların aynı oranlarda artmamasından ileri gelir. Bu enflasyon ne kadar dengesizse, enflasyonun sakıncası o kadar büyür. 1980 başında böyle bir dengesiz enflasyon olduğu için istikrar politikası getirildi. Bu enflasyonla mücadele için getirilen politikanın başarılı olması için, yeni dengesizlikler yaratmaması gerekir. Oysa bakıyoruz ki, 1980'den bu yana fiyat artışlarındaki dengesizlik büsbütün artmış. Türkiye'de toplumsal açıdan ve ekonomik etkinlik açısından bütün fiyatlar aşağı yukarı aynı oranda artarak yüzde 60 enflasyon alması ne denli sakıncalı? Bu enflasyonu aşağı çekeceğiz diye yüzde 20'ye indirdiğimizi kabul edelim ama, ortalama fiyatlar yüzde 20'ye inmiş, fakat bazı sektörlerin fiyatları yüzde 0.65, bazı gelirler sadece yüzde 5 artmış, strüktürel fiyat yapısında değişiklik, gelir bölüşümünde büyük dengesizlikler olmuş. 1980-84 arasındaki fiyat değişimlerine, değişme oranlarına, gelir değişimlerine baktığımız zaman dengesiz enflasyon dediğimiz bu türden enflasyonun büsbütün arttığını görüyoruz. Bir örnek vereyim. İsrail'de enflasyon var, yüzde 30-35'e indirmişler, ayda. Yılda yüzde 400 enflasyon. Fakat hiç bizdeki gibi sakıncalı değil, hiç bağırp çağırın yok, hiç hükümet değiştiren yok. Seçimler başka nedenlerle erkene alınıyor. Yani toplumsal sorun yok, ekonomik sorun bile yok. Yüzde 400 enflasyon niye, çünkü alan Yahudi, satan Yahudi. Birbirlerine bir şey yapamıyorlar. Dengeyi kurmuşlar. Dengeyi kurdukları için, kimse fazla şikâyet etmiyor. Ama her şey endekslenmiş. Bizde kısmi endeksleme var. Doların fiyatına göre, akaryakıt fiyatları endekse ediliyor, KİT fiyatlarının bir kısmı endekse ediliyor, bir kısmı edilemiyor. Vergiler, ücretler, kiralar, uzun vadeli sözleşmeler, hiçbirisi endekse edilmiyor. O zaman bazı sektörleri hem ekonomik bakımdan depresyona uğratiyorsunuz, hem gelir bölüşümü bakımından birtakım geniş kitlelere haksızlık etmiş aluyorsunuz. Böyle bir desenflasyonist politika mı daha çok zararlı, yoksa biraz daha yüksek gözükken dengeli bir enflasyon mu daha çok zararlıdır? Sorunun cevabını dileyen arkadaştan, bilhassa Emre Bey'den rica ediyorum.

Piyasa ekonomisine geçiş dendi. Öztin Akgüç arkadaşımız, gayet haklı olarak «Piyasa ekonomisine geçiş ama hangi piyasa ekonomisine geçiş?» diyor. Kendi tercihini de söyledi: «çağdaş piyasa ekonomisi, sosyal piyasa ekonomisi». Almanların damgasıyla bilinen bir piyasa ekonomisine geçiş. Tabii ki, şimdi Türkiye'de çağdaş soğ deneme

yapılıyor. Yani hem bürokrasiden kurtarmak, ekonomiye dışı açmak, piyasayı fiyat mekanizmasının etkinliğine açmak girişimleri var. Başarılı almasını hepimiz diliyoruz. Çünkü o başarılı olursa, biz daha yeni aşamalara geçebiliriz. Ama bunun karşısında çağdaş sol veya çağdaş piyasa ekonomisi nasıl olacaktır? Gene gelip, bürokrasi ile birtakım devlet yasakları, kısıtlama, karneye bağlama falan mı olacak, yaksa toplum çıkarlarını öne alarak, toplum çıkarlarıyla bireysel çıkarların, hal-düğüsel çıkarların çatıştığı yerde, iri ya da küçük olmalarına bakmadan holdingleri tutmak yerine, toplumun çıkarlarını yeğleyen, onu otomatikman sağlayacak bir fiyat mekanizması mı geliştirilecek? Bunu nasıl geliştireceğiz? Bunun, yani bugünkü modelin, politikanın, çağdaş sağ piyasa mekanizmasının alternatifi olarak toplumda çıkarılması gereken model bu olmalıdır. Türkiye'de birtakım sosyal güçler, sermayenin kendilerini sömürdüğünü iddia edenler varsa, onların çıkıp «Evet, tamam, bürokrasiden kurtaralım memleketi, dışı açalım, içeride piyasa ekonomisine açalım ama, bu piyasa ekonomisi toplumun büyük çoğunluğunun, tabandaki insanların yararına işlesin» demesi gerekiyor. Yani toplumsal bir piyasa ekonomisi nasıl olur, bunun açıklanması gerekiyor. Çünkü otururda, Sayın Ali Koçman gözlemlerini ortaya koydu. «Türkiye artık politize olmuş bir toplumdur, ekonomize olmuştur» dedi. Büyük ölçüde doğrudur. Çünkü 1980 öncesi aşırı derecede politize olmuştur. Politize olması bir sakınca değil, aynı zamanda polarize olmuştu, aşırı derecede kutuplaşmıştı. Türkiye'nin bir yarısı ötekini «komünist» diye suçluyordu, öbür yarısı diğerkini «faşist» diye suçluyordu. Demokrasi böyle bir ortamda işleyemez, işlemiyordu da zaten. Şimdi böyle bir politize ve polarize olmuş bir toplumdan, depolitizasyon dönemi geçirdik üç buçuk yıl kador, yeniden politize olmaya başlıyor şimdi. Lütfen politize olurken, ekonomiye politize olalım. Sayın Koçman'ın söylediği bu bakımdan çok haklı. Herkes bugün ekonomiyi tartışıyor, çünkü artık sokakta terör yok, artık bölücüler yok, iç tehdit yok, dış tehdit yok. Temelde insanları tehdit eden sorunlar iyi kötü çözüme bağlanmış. Dnu için herkes en önemli sorunu, ekonomik sorunu tartışmaya başlamış. Bu ekonomik sorunun tartışıldığı bir Türkiye'de, sadece bir çözümle ortaya çıkan iyi kötü, tutarlı bir kadro var. Onun karşısında bir başka ekonomik çözüm öneren, ekonomiye politize olan, yani tamamen politize olmamış, tamamen ekonomize de değil, ama ekonomiye politize olabilecek bir ortam yaratmak üzere, ekonomi politikalarının değişik çözümlerini, uygulanan politikaların tutarsız yerlerini de ortaya koymak gerekir. Türkiye'nin, Türk toplumunun bu gereksinimi son derece açıktır ve bu ihtiyaca bir ölçüde işki

tuttuğu için İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ni, düzenlemiş bulunduğu bu hafta için, gerçekten kutlamak istiyorum. Katılanlara ve bütün yöneticilere de teşekkür etmek istiyorum.

YÜKSEL ÜLKEN : Teşekkür ederim Sayın Üstünel. Panelist arkadaşlardan 15 dakika konuşmalarını istemiştin. Sayın Üstünel 16 dakika konuştu. Kendilerine çok teşekkür ederim. Yalnız diğer söz alacak arkadaşlardan tekrar rica ediyorum. Aksi halde panelistlere konuşacak vakit kalmayacaktır. O zaman onların ilginç cevaplarından yoksun kalacağız. Bu rizikoyu düşünerek Sayın Bedrettin Özdemir Beyi rica ediyorum.

BEDRETTİN ÖZDEMİR : Değerli arkadaşlarım, vaktin geç olduğunu Sayın Başkan ifade ettiler. Ben iki küçük soru saracağım. Birinci sorum Sayın Emre Gönensay'a olacak. Bugün memleketimizde ihracat teşvik edilirken, bilindiği gibi 30 milyon geçen ihracat yapan ihracatçı sermaye şirketlerine yüzde 10 ek vergi iadesi veriliyor idi. Bugün 8'e düştü, ileride de 6,5'a düşecek deniliyor. Şimdi bir şeyin teşviki elbette bazı primler vererek düşünülebilir, politikada iyi bir araçtır. Ben de o kanaatteyim ki, daha çok ihracat yapana daha çok vergi iadesi vermek, yararlı bir yoldur. Ancak her teşvikte olduğu gibi bunun da sınırlı edilemeyecek bir boyutu olması zarureti vardır. Aksi takdirde bu yıl olduğu gibi ciddi rahatsızlıklar ortaya çıkar. Bugün bu ihracatçı şirketlerinin büyük teşkilatları var, dışarıda bürolar kuruluyor, sermaye yatırırlar. Elbette daha çok teşviklere ihtiyaçları var. Ancak verilen bu teşvik lüzumundan fazla olduğu için, dozajı kaçırıldığı için birçok sanayicinin pazarını dışarıda bulup, alıcısını bulup, okreditifi bile getirdikten sonra onlara gidip de «Şu ihracatımı senden geçireyim, ek vergi iadesini paylaşalım» demesinin fırsat eşitliği ile bağdaştırılması mümkün müdür? Birinci sorum bu, Sayın Gönensay'dan rica ediyorum.

İkinci sorum, Sayın Korkut Boratav'a. Araçları tartışırken, amaçların birliğine dikkat edilmesi gerektiğini çok doğru olarak ifade buyurdular ve amaçları tespit ederken ekonomi politikasında iki amaçtan bahsettiler. Birincisi sermayenin geliştirilmesini hedef alan amaç, diğeri ise emekçilerin, emeğin gelişmesini, onların refahını hedef alan bir amaç. Demokratik bir zemin üzerinde bir memlekette iktidarlar halkı ile gelip gidiyorlar ise, o memlekette koskocoman bir işçi kitlesini ihmal edip de sermayenin reyine talip olan bir partinin bulunabileceğine nasıl inanabiliyoruz? Bu konuda bizi biraz aydınlatabilirlerse memnun olurum. Teşekkür ederim.

YÜKSEL ÜLKEN : Teşekkür ederim efendim. Buyurun Sayın Kafaoglu.

ARSLAN BAŞER KAFAGÖLU : Önce, Sayın Kurdaş'tan başlayacağım. Dediler ki, 26 yıllık bir garantiyle DÇM denilen ve kur farklarının egalize edilmesi diriltiliyor. Ayrıca bunu o zaman da söylemiştim, kimse dinlemedi diye de eklediler. Ben o zaman söylediklerini not ettiğim ve kitaplarımda da belirttiğim için bu soruyu kendilerine soruyorum. Prefinansman uygulamasının DÇM'den farkı nedir ve piyasada farklı fiyat uygulamanın doğurduğu mahzurları doğurmuyor mu? Piyasada en ucuz faiz ihracatçıya bile yüzde 40 iken, yüzde 10'la, 12 ile prefinansman bulmak varken buradan dağacak havadan kazançlar farklı bir fiyat biçilerek teşvik edilmiş olmuyor mu? Bu soruyu burada ben başka şekilde de cevaplandırmıştım. Bu prefinansmanlar, bu faiz farklılaştırılması oldukça enflasyonun kesilmeyeceğini de söylemiştim. Buna ne derler acaba? Çünkü piyasada faiz, Türk parası olarak alırsanız yüzde 40, ama çeşitli şekillerde dışarıdan döviz getirerek Türk parasına bozdurup aldığınız zaman yüzde 12'dir. O dediğiniz bazen bedelini de ödeyerek yapılan kaydırmalar burada olmuyor mu, olmaz mı?

İkinci sorum ise şöyle. Son zamanlarda en büyük yetkililerin ağızından fiktif ihracat diye bir şey duyuyoruz. Sayın Başbakanın, Rapor gazetesindeki beyanatıyla bu kendi kaleminden çıkmış oldu. Sonra çeşitli planlama yetkilileri bu fiktif ihracat ne oluyor acaba dedi. Kendileri iyi bir teknisyen oldukları ve bizlere de bir şeyler öğrettikleri için kendilerine teşekkür ediyorum.

Aslında Emre Gönensay'a çok soru sormak istiyordum ama az soracağım. Eskiden havadan para kazanma çoktu, 1980'den sonra havadan para kazanma azaldı. Yok öyle bir şey. Olmadığını şimdi anlatacağım. Batan 150 milyar banker paralarını kullananlar, havadan kazanç sağlamadılar mı? Banker kuruluşlarının paralarının deve alışı havadan kazanç değil midir? Bankaların tahsil edilemeyen 1 trilyonun üzerinde, muhafazakâr hesaba göre 600 milyon lira batık paralar havadan para kazanmadan, havadan kazanç göstermeden bankalardan alınabilmiş midir? Yoksa burarlarda havadan kazanç daha mı azdır? Fiktif ihracat kazanç değil de nedir? 50 milyon dolar ihracat yapmak şartıyla yapılan, birkaç holdinge hasredilen ranttan yararlanma havadan kazanç değil de nedir? Demin arkadaşımızın sarıduğu, 30 milyon dolardan yararlanmak için küçük ihracatçıların büyük ihracatçılarla kırışmaları havadan kazanç değil midir? Bu havadan kazançlar acaba 1980'den önceki havadan kazançlardan az mıdır? Cün-

kü bir şey az aksedince az olduğu sanılıyor. 1980'den sonra sıkıyönetim altında olduğu için, olağanüstü dönemlerden geçtikleri için, bunlar pek yazılıp çizilmedi, onun için, herkes de yok zannediyor. Yeni politikaya da bir ahlaki üstünlükmiş gibi aktarılıyor. Öyle bir şey yok.

Soru grubumun ikincisi. Montaj sanayii yani ihracatı kesip ve ithalatı kesip bazı firmalara yüksek fiyat sağlama imkânını veren sanayilerden 1980'den sonra hangisi yıkılmıştır? Benim bildiğim kadıyla tamamen yerli girdiye dayanan zavallı sanayiler yıkılmıştır. Demin Sayın Üstünel çok güzel belirtti, enflasyon oranları, fiyat oranları Türkiye'de çok yıkıcı olmuştur. İnanır mısınız, bir sanayi ürünü vardır ki, 1984 yılında 1980 yılının başındaki fiyattan daha düşük satılıyordu. Mesela tuğla. Tuğla da mı haksız kazançla kurulmuş bir sanayidir? Ama montaj sanayiinin hiçbirisi bu kârlarını azaltmamıştır. Yani haksız kazançlar elde eden sanayiler bu suretle yıkılıyor, görürsünüz, diyorlar ama hiç öyle almıyor. Haksız kazançlar elde edenler yine haksız kazançlarına devam ediyorlar. Fonlarla filan gene devam ediyorlar.

Bir nokta daha. Bu politika şimdiye kadar, eğer zamlar filan yapılabilmişse başka siyasi kuvvetlere dayanılarak yapılmıştır. Sayın Başbakan başka siyasi kuvvetlere dayanarak bu zamları yapmıştır. Bu sorumu Sayın Kurdaş'a soracağım. Gübre zammını niye yapamamıştır Sayın Özal? Bugün Sayın Arai «Biz devlet desteğini devam ettireceğiz» diyor. Ve petrol zammı. Son petrol zammının üzerinden dolar yüzde 6 artmıştır. «Yüzde 3 artarsa zam yapacağız» diyorlardı, neden yapamadılar? Sayın Emre Gönensay'a buradan bir soru. Bir tek gübre zammına yapılan desteğin, 1980'de yapılan desteklerden daha az olduğunu zannediyorlar mı? Ben zannetmiyorum. Hesabını söyleyeyim. Şimdi gübre fabrikalarına devlet 242 dolara göre para veriyor. Yani 220 milyar liralık gübre zammı yürürlüktedir. Hangi tarihe göre bu 220? Bir ay önceki tarihe göre. Bir ay öncesine göre de dolar yüzde 6 artmıştır. Bir siyasi merci için zam yapmak çok kolay bir iş değildir. Geçmişte yapmadılar diye ayıplamayalım. Bunlar da yapamıyorlar.

Şimdi Sayın Korkut Boratav'a başka bir soru. Amaçlar değişik olabilir dediler. Fakat, aşağı yukarı 1936'dan sonra ekonomilerde bir amaç çizildi ki, o amaç ekonomik, sosyal vs. yönleri düşünülmeden ana amaç sayıldı. O amacı da herhalde kendileri de hatırlarlar: «full employment». Bir ekonomi «full employment»ta ise, yani herkese iş buluyorsa iyidir. Kaynaklarını iyi seferber ediyor demektir. Amaçlarda birlik yoktur derken, bütün amaçları «full employment»a göre ayarlamak ve

buna göre bugünkü ekonomi politikasını değerlendirmek, acaba mümkün değil mi?

Son bir kısa yorum yapacağım. Liberal ekonomiden sonra, «Siz planlama dersiniz cuvallarsınız, yanlış olur, yetersiz kalırsınız» dedi Sayın Kurdaş. «Eğer bir memlekette gelir dağılımı bozulduysa, tam istihdama gidecek kaynak tahsisini yapamıyorsanız yatırımları sosyalle edersiniz» diyor. Planlama demiyor. Ben de, fiyat tercihleri, piyasa tercihleri, kamu yararından uzaklaştığı yerlerde hükümetler planlamaya gitmeye mecburdur diyorum. Bunu yaparken yalnız bir şeye dikkatinizi çekerim, toplumun yapısı ve özel sektörle iyi koordinasyon. Çok teşekkür ederim.

YÜKSEL ÜLKEN : Çok teşekkür ederiz Sayın Kafaoglu. Kendilerinin soruları bana bir çağrışım yaptı. Sorularının muhatabı burası ama, diğer Sayın Kafaoglu da aramızda olsaydı, toplantımız daha da renklenecekti. Sayın Atilla İmrahor, sorunuzu sormak için buyurun.

ATILLA İMRAHOR : Sayın Başkan, müsaade ederseniz toplantının ilk gününde ortaya konmuş olan ve kanımca yeterli bir biçimde cevaplanmamış olan bir hususa değinmek istiyorum. Açılış konuşmasında en yetkili kişi olan Başbakanın ağızından devlet politikasının esaslarını duyduk. Bu başlangıçta, enflasyonun ağırlıklı olarak aşağıya doğru çekilmesi ve araç olarak da para politikasının, kendi deyimiyle yeterli para politikasının uygulanması idi. Üretim teşviki ikinci planda olmakla beraber, ağırlıklı olarak dış ticaretin teşviki yoluyla sağlanacaktır. Kanımca bu husus bu politikanın özünü teşkil etmekteydi. Bundan sonra yapılan konuşmalarda politikanın alternatifleri üzerinde durulurken, bu konuda bir cevap gelmedi. İlk günkü konuşmalarda alternatiflerin varlığından söz edildi, daha sonraki konuşmalarda ise çok değerli ve anlamlı tenkitleri dinledik. Yani politikanın uygulamasında karşılaşılan çeşitli olayların ya da tutumların tenkidi idi. Ben müsaade ederseniz bir konum olarak politikanın özünün alternatifi üzerinde durmak istiyorum. Kendi mahdud ekonomi bilgim belki bu konuda beni yanıltıyordu. Bu nedenle de değerlendirmesini panelistlere bırakmak istiyorum.

Talebin arzın çok üstünde seyrettiği bir ortamda, kuşkusuz para araçları ile talebin kısılması doğrudur. Bunun alternatifini araştırmak söz konusu değildir. Ancak bu politika uygulanmaya başladıktan sonraki zaman dönemi içinde bir zaman sonra bu politikanın sürmesi veya sürmemesi konusunda alternatif arayışı ortaya çıkabilir. Ne za-

man çıkabilir? Fiyat düşüşleri ve ekonominin genel durumu, uygulanan politikaya istenen ölçüde cevap vermemeye başladığı zaman, Türkiye'de bu ortam sanırım 1982 yılının ilkbaharında patlamıştır. Buna rağmen politika uygulanmaya devam etmiştir. Bu bir alternatiftir. Ancak bu ortamda ortaya çıkan diğer bir alternatif ise, yalnız talebi kısıtıcı uygulama yerine, arzı teşvik etme politikasıdır. Dünya literatüründe, bilindiği gibi, bu alternatif üzerinde uzun boylu tartışmalar yapılır. Ancak, gerek bu panelde gerekse Türkiye'de pek ilgilenilmiyor. Yeteri kadar üzerinde durulmuyor. Şöyle açayım, fiyat oluşması ve enflasyon, arz ve talep dengesizliğidir. Talep yüksekse, kısılarak fiyatın yükselmesi önlenebilir. Ancak, aynı sonuç arzın yukarı çekilmesi ile de mümkündür. Talebin çok fazla yukarı olduğu bir ortamda bu yol tutulmasa bile, talebin ve arzın nispeten birbirine yakın olduğu seviyelerde ve başka faktörlerin rol oynadığı ortamlarda, yalnız talebin değil, arzın da teşviki önem kazanacaktır. İşin özü, şu temel prensibe dayanır. Marjinal bir talep artışı karşısında kalan bir firma sahibi nasıl cevap verir? Üretimini mi artıracaktır, fiyatını mı artıracaktır? Belirli bir ortamda, firma sahibi her iki yola da başvurabilir. Arzı teşvik politikası, firma sahibinin fiyat yerine üretimi artırıcı, teşvik edici çerçevede fiyatları sağlamaktır.

REHA POROY : Efendim, bu kadar yüksek seviyede ilginç, renkli iktisadi konuşmaların cereyan ettiği bir topluluğun karşısında hukukçu olarak çıkıp soru sormak biraz cesaret işi galiba ama, müsaadenizle ben bu işi yapacağım.

Önce bir gözlemci olarak tarihi bir an yaşadığımızı sizlere arz etmek istiyorum. Çünkü iktisatçı olmayanlar şu kanaati taşırlar: İki iktisatçı bir araya gelse muhakkak iki ayrı teori ortaya çıkar. Halbuki burada dört iktisatçı birbirleriyle anlaştığı gibi, Besim Üstünel üstadımız da onlara hak verdi, ki çok ender olacak bir şeydir bu, hakikaten tarihi bir an yaşıyoruz. Çünkü iktisatçılar aynı fikirde. Neyse Sayın Arslan Başer Kafaoglu işi biraz bozdu.

Bana göre son derece namuslu bir panel ortaya çıkartılmıştır. Soru sahipleri de aynı derece namuslu kişiler. Sebebi de şu: Gerçekten Türkiye'de şimdiye kadar bu gibi tartışmalarda «önce modeli seçelim, ondan sonra o modeli eleştirelim» teorisi yerine «istediğimiz modeli çeşitli eleştirilerle yutturmaya çalışalım» sistemi kullanılmıştır. Bu tabii, bilimsel bir yol değildir ama, politiktir. Oysa burada eğilimler ne olursa olsun herkes hangi zemin üzerinde ve hangi modeli, ne açıdan eleştirdiğini söyleyerek çok yerinde eleştirilerde bu-

İlundu. Benim haddime mi düşmüş? Ben bir hukukçuyum ama zevkle dinledim. Ancak müsaade ederseniz bir iki nokta üzerinde açıklama yapmak istiyorum. Bu açıklamalarım da konunun hukuki yönüyle ilgili olacak.

Gerçekten İktisadi model hukuki bir taban ya da mekanizmayla - veya isterseniz iskelet diyelim, çünkü hukuk iktisadi ve sosyal yapının iskeletidir - desteklenmezse başarılı alamaz. Sermaye Piyasası Kanunu, yani tasarrufların hem özendirilip hem de yatırımlara akması ortamını sağlayacak ve en azından bunun iskeletini teşkil edecek Sermaye Piyasası Kanunu 1960'lı yıllarda çıkarılmak istendi. Sayın Osman Nuri Torun buradalar. Bu, onun Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı zamanında başlatılmış iktisadi, hukuki ve vergilendirme tedbirleri göz önüne alınarak yapılmış bir çalışmaydı. Hazırlanan konular iki kere kadük oldu. Bunun karşısında da rahatı bozulacağından korkan bankalar ve birtakım büyük işletme sahipleri olduğu için böyle oldu. Bu iki kadük olma olayı olmasa idi, zannediyorum ki sermaye piyasasının getirdiği iki şok, Hastaş şoku ve sonra da bankerler şoku, çok büyük ölçüde kontrol altına alınabilecekti. Şimdi bugün bir Sermaye Piyasası Kurulu var. Bu Kurul kendine göre ve içinde bulunduğu şartları da nazarı dikkate alırsak bence doğru yolda çalışmalar yapmaktadır. Benim Sayın Kurdaş'a ilk yapacağım açıklama şudur: Bizim Sermaye Piyasası Kurulu'nun çıkartmış olduğu tebliğler Amerika'daki SCC'nin balyozları ve diğer mevzuatına kıyasla çok fazla değildir. Aşağı yukarı eşittir. Bende ikisi de var. Belki bizimki biraz daha fazla ama, o da Türkiye'de bazı alanların açık olması ve doldurulması gereğinden gelmektedir. Bunu belirtmekte yarar görüyorum.

Söylemek istediğim ikinci nokta ise şu. Konuşmacıların eksik olarak söyledikleri alanlar da doğrudur. Mesela bir anti-tröst dediğimiz ya da kartellere karşı kanun çıkartma çalışmaları yapılmaktadır. Fakat bu çalışmaların bir an önce sonuç vermesi ve yürürlüğe girmesi gerekmektedir. Bu konuda da çalışmaların yapıldığını ben biliyorum. «Tüketicinin Korunması Kanunu» da bu piyasa ekonomisi mekanizmasının çok gerekli temel unsurlarından biridir. İktisadi sonuç almanın gereklerinden biridir. Bu konuda da bir tasarı var. Çeşitli ilgili kuruluşların, üniversitelerin bilgisine sunuldu. Bunun da sonucu çok yakında alınacak. Bunlar belki çok mükemmel olmayacak ama, her halükârda Sermaye Piyasası Kanunu'nun kabul edilmiş olması, bu model içinde çok önemli bir aşamadır. Sermaye Piyasası Kurulu - bürokratik tehlike arz etmekle birlikte, benden önce bahsedilen ve hakikaten katıldığım o bürokrasi ekonomisinin dışında gereklidir. Ancak, ölçüsünün tutulması

şartıyla. Şimdi de a ölçünün kaçırıldığını söylemek, gerçeklerden uzaklaşmak olur. Bu modelin hukuki temelleri de tekrar ediyorum, belki fevkalade dünya çapında bir değer arz eden mevzuat ortaya koyarak değil ama, Türkiye şartları içinde çıkarılmaya çalışılıyor. Bunu da kabul etmemiz lazımdır.

Son olarak Sayın Boşkan müsaade ederseniz, ben yirmi küsur senedir Milli Eğitim Bakanı Sayın Vehbi Dinçerler'in arkadaşayım. Kendisinin fikirlerini bilirim. Bira konusunda fikirleri gayet açık olarak ortada, katılırız ya da katılmayız o ayrı mesele, ama yabancı dil öğretiminde bu öğretimin çok yaygın ve iyi bir biçimde yapılması fikrinde ve isteğinde olduğuna dair hiç şüphem yok. Yalnız kendisi bu Anadolu Liselerine bu genç dimağların bir ot yarışı şeklinde hazırlanmasını çocuklarımız bakımından gayri sıhhi bulduğu için bir yaygınlaştırma ve geliştirme çabası içinde bu lafları söylemiş olabilir. Yoksa Sayın Kurdaş'ın üniversiteler hakkında getirilen sistem açısından söylediklerine katılmamak mümkün değil. Ama Milli Eğitim Bakanının yabancı dil düşmanı ya da yabancı dile önem vermediğini söylemek de o kadar doğru değil. Teşekkür ederim.

YÜKSEL ÜLKEN : Teşekkür ederim Sayın Reha Poroy. Saat 17'yi üç dakika geçiyor. İki soru sormak isteyen arkadaşımız var. Konuşmacıların ismi geçen arkadaşını savunmayı başka zamana bırakmasını rica ederek Sayın Bulutoğlu'nu kürsüye davet ediyorum.

KENAN BULUTOĞLU : Sayın panel üyelerinden bugün uygulanmakta olan ekonomik politikanın sonuçları hakkında bazı şüphelerimi dile getirerek, bunu değerlendirmelerini rica edeceğim.

Biz iktisatçılar, 1960'larda aramızda bir moda yaratmıştık. Kalkınma iktisatçıları, Dış yardımları, yabancı sermaye ihtiyacını iki grupta toplardık. Bu şimdi biraz unutuldu. Bunlardan bir tanesi dış ticaret açığı için gerekli olan yabancı sermaye, diğeri ise ülkedeki finansman açığı için gerekli olan yabancı sermaye. Birisi ticaret açığı, öbürü ise kaynak açığı diye adlandırılırdı. Şimdi ben dışa açılma politikasının yanlış olmadığını, buna geçilmek gerektiğini, bunun için de esnek kur sistemi gerektiğini, esnek kurun nasıl hesaplanması gerektiğine kadar -ki bu daha yapılmadı- sorumluluk taşıdığım dönemde de açık açık ifade etmiştim. Bu bakımdan o politikanın ve getirdiği olumlu sonuçların üzerinde herhangi bir fikir beyan etmeyeceğim. Bu konuda bazı şüphelerim var ama, ben şimdi yalnız bir tanesi üzerinde durmak istiyorum.

IMF politikalarının sonuçları, genellikle Türkiye milli takımının maçlarına benziyor. Birinci yarı çok güzel, topu hep biz taşıyoruz, yüzde 80 hep bizim oyuncularla. İkinci yarıda birdenbire çöküş başlıyor. Bunun örneklerini vereyim. Arjantin'e övgüler düzüldü. Korkunç bir yıkılışa gitti. Şili de ilk haftaymda çok iyiydi, sanı bugün ortada. Brezilya gene aynı durumda, yalnız o biraz daha fazla götürdü. Fakat şu an anı hangi uluslararası bankalar karteli kurtarabilir, ben çok şüpheliyim. Ancak Amerika ve diğer zengin ülkeler birleşirse sorun çözülebilir. Elimizde kala kala Güney Kare kalıyor. 35-40 milyar dolarlık barcuyla, anın da her an tehlikenin içinde olduğunu biliyoruz. Fakat Kore her şeye rağmen yine de istisnai bir durumda. O istisnai durum yatırımla ilgili. Kare 1965'te bu politikaya geçmesinin hemen arkasından yatırım oranını ülkede yüzde 30'a kadar yükseltmiştir. Bunu büyük çapta dış sermaye getirerek, iç sermayeden çok, yüzde 75 dış sermaye ile başarmıştır. Şili'ye de büyük sermaye akını olmuştur. Fakat bunu bankalar kent içi arsa spekülasyonu, arsa alımında çarçur etmiştir. Arjantin'de de aşağı yukarı aynı durum var. Geçenlerde elime IMF'nin bir raporu geçmişti. Yüksek faizlerle, yüksek kalkınma hızı arasındaki korelasyonu ispatlamaya çalışıyor. Yazarlarından bir tanesi de bizim eski başbakanlardan Şükrü Saracoğlu'nun ağlu. Fakat bu raporda Şili, Arjantin, Brezilya'yı bir kenara bırakalım, bu örnekler es geçiliyor. Bunların üzerine herhangi bir yorum yok.

IMF önümüzdeki dönemde çok önemli bir doktrin tartışması geçirecektir. Bu konuyu da şimdilik bekleyelim göreceğiz. Bizim için bugüne kadar şöyle bir senaryo uygulanmakta. Birinci yarıyı, IMF'nin antrenör olduğu bu maçın birinci yarısını oldukça parlak görüyoruz. İhracat artmıştır. Fakat yüksek faiz politikası önce herkesi para toplamaya sevk ettikten sonra kaldırım bankerlerinin yıkımıyla bitmiştir. Önce borsa bankerleri, arkasından onlar gitmiştir. Bankerlerin zor durumda bıraktıkları bankalardan beşi şimdilik gitmiş, diğerleri de dönmeyen alacaklar peşinde. Dolayısıyla iç piyasada sermaye bulma bakımından yüksek fiyatlar düzeyinde dönen milli gelir, devalüasyon, yüksek faizler, yüksek fiyatlar düzeyinde dönen milli gelir dänmüyor. Para sıkıntısı içinde kavruluyor. Bankalar kitlenmiş durumda. Çözüm dışarıdan sermaye getirmek. Şu anda Türkiye'nin getirmekte bulunduğu sermaye ticaret açığı gerekçeli değil, kaynak açığı gerekçeli dış sermayedir. Bu kaynak açığı gerekçeli sermaye geldiği zaman birçok sorun ortaya çıkıyor. Birincisi, eğer Merkez Bankası alıp biriktirirse enflasyonu körüklemiş olacaktır. 1975-1977 yılları arasında yaşanan DÇM faciası bu alay idi. Şimdi hadisenin tam eşigin-

deyiz, ben onun için işaret ediyorum. Eğer Arjantin ve Şili'de olduğu gibi yabancı sermaye Türkiye'ye girer ve bu sırf mevcut kapasiteyi çevirmek için kullanılırsa, bir sene sonra bir milyanın anaparası ve faizi zaten mevcut olan 3 milyar borç anaparanın taksitlerine eklenir ve göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir zaman içerisinde tekrar senaryonun başına dönmüş oluruz. Sakın benim, kahve getiriliyordu, otomobil giriyordu gibi fonlardan kütümserliğe kapıldığımı sanmayın. Bunlara o kadar önem vermiyorum. Çünkü bütün bunlar 200 milyon doların içindedir. Biraz da vergi toplamak gibi bir avantajı olabilir. Ben IMF reçeteli kalkınma, barçlanma ya da dışa açılma formüllerinin bu ikinci perdeleri hakkında, ortaya kayduğum bu tehlikeleri hakkında sayın panel üyelerinin ne düşündüğünü öğrenmek istiyorum. Teşekkür ediyorum.

YÜKSEL ÜLKEN : Teşekkür ederiz Sayın Bulutoğlu. Sayın Üzümcü, buyurun size güveniyoruz.

DİNLEYİCİ : Sayın Başkan, değerli izleyiciler, ben de başkana güveniyorum. Diğer arkadaşlara gösterdiği müsamahayı herhalde benden de esirgeyecektir.

Sayın Kurdaş, konuşmasında Sermaye Piyasası Kurulu'nun çıkardığı tebliğlerin kendi boyunu aştığını söyledi. Sanra «Benim boyum kısa Besim Üstünel'in boyunu aşıyor» dedi. Dolayısıyla ona bir pas verildi. Besim Üstünel de cevabında bugüne kadar karşı aldığı Kurdaş'la aynı fikirleri paylaşıyorum» dedi. Bu diyaloglar siz gençlere bir çağrışım yapsın. Siz de bu prensibi benimseyiniz. İşinizi yaptırıncaya kadar karşınızdakilere paye veriniz.

Efendim, bu ana kadar konuşmacıların konuşmalarını soru ya da yorum sahiplerinin konuşmaları fersah fersah aştı. Dolayısıyla, bir denge-sizlik husule geldi. Ben Besim Üstünel arkadaşına uyararak, onun enflasyonda denge sağlanırsa sorun olmayacağı sözlerine dayanarak ve burada dengeyi sağlamaya çalışarak kısa keseceğim. Böylece soru sahiplerinin konuşmalarını konuşanların konuşmalarına yaklaştırmaya çalışacağım. Kısa kesmemin bir diğer sebebi de soracağım ya da dile getireceğim hususların benden önce konuşan arkadaşlarım tarafından dile getirilmiş olmasıdır. Ancak madem dört dakikalık bir konuşma sürem var. Bu süre içinde bir iki tone soruna değineyim.

Planlamanın getirilmek istendiği dönemlerde, «Bizim plana değil, pilava ihtiyacımız var» sloganları ortalığı kaplamıştı. Sanra sonra alışıldı,

planlama benimsendi. Bugün Sayın Kurdaş konuşmasında serbest piyasa ekonomisinden bahsederken «Artık plandan bahsedemezsiniz» buyurdular. Ben aynı fikri paylaşmıyorum. Hangi ekonomide olursanız olun, memleketin yararı gerektirdiği ahvalde plan, program şarttır. Bütün hayatınızda da bu böyledir. Alabildiğine serbest olamazsınız. Bazı kurallarla bağımlısınız. Onlara uymak zorundasınız. Türkiye gibi kaynakları kıt ve bu kaynakları artırmak için tasarrufları çok sınırlı ülkede ve ülkelerde kaynakların en iyi şekilde yönlendirilmesi, en iyi şekilde değerlendirilmesi için başka alternatifiniz yoktur. İşte burada alternatifiniz yoktur. Devlet politikasında, mevcut iktidarın politikasında alternatifler vardır, tartışılabilir. Ama burada alternatifler yoktur. Bunu kesinlikle iddia edebilirim. Onun için, planlama Kafaaglu'nun dediği gibi, solculuk için ucuz değildir. Ucuzluğun onlamını değersiz olarak alıyorum burada. Bence planlama çok değerlidir. Bunu hafife almamak lazımdır. Ancak planının yaptığı planı gereği gibi yapması lazımdır. Burada Sayın Kurdaş'la birleşiyorum. Bu da insanla olur. Yetişmiş, bilgili, bilinçli insan gücüyle olur. Yoksa üniversite düzeyi, ilköğretim, ortaokul düzeyine düşürülmüş gençlerin bunu halletmesi mümkün değildir. O takdirde hiç okumamışla okuyan, yirmi senesini üniversitelerde tüketen arkadaşlarımız arasında fark olmayacaktır.

Diğer bir nokta teşviklerin genelde yapılmış olması. Ben burada da Sayın Kurdaş'la çalışıyorum. Eğer genel bir teşvik yaparsanız, yani her şeyi teşvik ederseniz hiçbir şeyi teşvik etmemiş olursunuz. O halde teşvikten bahsederken bir seçeneğiniz olacak. Seçeceksiniz. Selektiviteniz olacak. Neyi teşvik edersem memleketin kalkınmasına, ekonomisine hizmet etmiş olurum? Ancak demin de dediğim gibi bu seçmeyi yapacak olan elemanların kalifiye olması, bilinçli olması ve bunu objektif esaslara göre yapması, sübjektif hareket etmemeleri gerekmektedir. Bu itibarla bu aşamada benim sorum Sayın Kurdaş'a ve eğer kabul ederlerse diğer panelistlere yönelik olacak. Artık planlamanın gereği kalmamış mıdır, planlamadan bahsedilemez mi, yaks planlama Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için bilhassa gerekli ve zaruri midir? Bu sorunun cevabının verilmesini rica ediyorum. Hepinize saygı ve sevgiler sunuyorum.

YÜKSEL ÜLKEN : Teşekkür ederim, Sayın Üzümçü. Efendim otel idaresiyle yaptığımız görüşmeler sonucu süreyi on dakika uzattık. Onun da birçoğu gitti. Sayın panelistlere söz vermemek gibi bir duruma düşmemek için hepsine ancak bir ila iki dakika gibi kısa süreleri kapsayacak olan

söz hakkını vermek zorundayım. Buyurun Sayın Kurdaş.

KEMAL KURDAŞ : Sayın Başkan, sadece bir soruyu cevaplamaya çalışacağım. O da Sayın Üstünel'in sorusu olacak. Enflasyonist modelin bugünkü istikrara dönük modelden daha şayanı tercih olup olmadığı sorusudur. Bence piyasa ekonomisi için yüksek enflasyonlu bir model hiçbir şekilde hiçbir zaman şayanı tercih nedeni olamaz. Evvela bu modelin şartını da kendileri koydular. Dediler ki, «bütün diğer fiyatlar enflasyon oranında artarsa». Benim cevabım odur ki, yani bütün diğer fiyatlar, ücretler, fiyatlar, kârlar, faizler, döviz kuru, hepsi aynı oranda artacak, artmaz. Bütün dünya tecrübesi bunu gösteriyor ki, bunu gerçekleştirmek son derece müşküldür. Çünkü enflasyon bir kopışmadır, bir kavgadır. Zayıf bu kavganın altında kalır. Hele şimdi Türkiye'de böyle bir model önerdiğiniz düşünün. İşçiyi tam bir YÖK'ün altına almışsınız, yok YÖK değil o, Yüksek Hakem Kurulu, altına almışsınız ve diyarsunuz ki, «ben yüksek enflasyonlu bir ekonomik politika öneriyorum.» Hadi ayarlasın bakalım işçiler ücretlerini. Nitekim son üç yılda arabanın altına onlar gittiler. Bu teorik alorok da mümkün değildir. Bir oranı aştıktan sonra enflasyon yatırımları mutlaka tereddüde düşürmektedir. İstikrar içinde bir ekonomide faizin yüzde 10 olduğu, yatırım maliyetinin yüzde 10 olduğu bir ekonomide yatırımcı on yıllık bir dayanma gücüne sahiptir. Bir yatırımın on yılda kaybolması tehlikesi on yıllık bir süre gerektirir. Faizin yüzde 50-60 olduğu bir dönemde yatırımda en ufak bir hata iki yılda sizi temizler. Bunun için bütün dünyada gördüğümüz bir vakıa var, yüksek enflasyon dönemlerinde yatırımlar mutlaka duruyor. Mutlaka tereddüde giriyor. Diğer taraftan enflasyon ortamında, enflasyon muayyen bir oranın üstüne geçti mi, tasarruflar mutlaka azalıyor. Eğer bu azalış enflasyonla yarattığınız kaynaktan daha fazla olursa, mesela enflasyon yüzde 10, tasarruflardaki azalış yüzde 10'un üzerinde olursa, ki enflasyon hızlandıkça bu panik doğuyor, a zaman fasit bir daireye giriyorsunuz ve enflasyonun her sene daha fazla büyümesi gerekiyor. Bunu Hayek 1930'larda çok iyi keşfetmiş. Kendisi yazdığı bir mektupta diyor ki: «Sen parasal genişlemeyi telkin ediyorsun, ama bu genişlemeyle enflasyon muayyen bir oranın üzerine geçerse bir daho enflasyonu tutamayız». Bütün Güney Amerika'da alan budur. Muayyen bir oranın üstünde tasarruf sıfır olur. O zaman yatırımı idame ettirmek için her sene daha yüksek bir biçimde bir enflasyon oranına girmemiz gerekiyor. Yüzde 10'lardan başlayan enflasyon, 30, 40, hotta 80, yüzde 200, yüzde 300'e gidiyor. Lotin Amerika'nın talihsizliği buradadır.

Sanayi de çok defa uyamıyor. Bunu Türkiye'de de gördük. Geçen sekiz yılda Türkiye'de yüksek enflasyonda Türk sanayii büyük zorluklar çekti, uyamadı. Bu yüzden enflasyon bir model değildi. Buna mukabil diğeri, bir sıkıntıdan sonra yeniden düzluğe çıkmak ümidini vermektedir. Türkiye'de bu tehlike aranı yüzde 10-15'tir. Türk ekonomisi yüzde 10-15'lik bir enflasyon oranına dayanıyor, paniğe kapılmıyor. Ondan sonra kapılıyor. Bizde de oldu bu hadiseler. Batı'da bu oran yüzde 8-9'larda başlıyor. Panik başlıyor ve piyasa ekonomisi sarsılıyor. Batıda 1973-1975 döneminde yüksekçe bir enflasyon aranı yaşadılar. Ondan sonra tasarruflarda ve yatırımlarda çok ciddi bir bunalım oldu. Çok ciddi bir resesyon geldi. Sonra istikrara döndüler, fiyat artışlarını yüzde 8'lerin, 9'ların, sonra 5'in altına indirdiler. Şimdi yeniden bir «recovery» dönemi başlıyor. Türkiye ciddi almak kaydıyla, yani sekiz sene istikrar programı uyguladı mı bir şey almaz. Çekersiniz enflasyonu geri, gereken fedakarlığı yaparsınız, o zaman sonra yeni bir kalkınmaya girersiniz. Enflasyonu geri çekerken de mutlakla işçinin sırtına yüklenmeye gerek yoktur. Niçin istikrar programı getiriyorsunuz? Hızlı enflasyon ve dış açık var. Dış borçlanma büyümüş. Artık borçlanma sınırına gelmişsiniz. Yani ne demektir o? Milli gelirinizin üstünde yaşıyorsunuz. Dışardan borç alarak cari işlemler dengeniz açık veriyor, borçlanıyorsunuz. Kısmen içeride fiyat yükselmesi var, bunu geri çekmek istiyorsunuz. Geri çekerken aslında hayat seviyesinizi kendi milli gelirinizin tasvip edeceği ölçüye getiriyorsunuz. Bu ölçüye getirilse seyyanen yayacak politikalar vardır. Söyleyeceklerim bu kadar. Hepinize saygılar sunarım.

YÜKSEL ÜLKEN : Sayın Gönensay, buyurun efendim.

EMRE GÖNENSAY : Teşekkür ederim, Sayın Başkan. Şimdi bir bardak tasavvur edelim, yarısı boş. Ben bardağın dolusundan bahsettim. Çünkü biliyordum ki, diğer bütün panelist meslektaşlarım bardağın başundan bahsedecekler. Nitekim ayle aldı. Fakat sarurlarla beni bardağın başuna da çektiniz. İsterseniz onlara cevap vereyim. Bir kere hakikaten yürürlükte olan ekonomi politika tahayyül ettiğiniz, ya da benim kafamda tahayyül ettiğim şekilde bir serbest piyasa mekanizması değildir. Fakat ümidim, ümidimiz o yöne doğru gelişecektir. O yönde gelişmesine de yardımcı olmanız gerekmektedir.

Kur garantisi verilmesi, yani sabit faizle yabancı kredi imkanı verilmesi fevkalade büyük bir hata olmuştur ve daha evvel bahsettiğim baskılar

sonucu olmuştur. Sanayinin baskıları sonucu hükümet belki ürkmüştür. Bu tavizi vermiştir. Bence büyük hata olmuştur.

Sayın Üstünel'in enflasyonla ilgili sorusuna ben Sayın Kurdaş'tan biraz daha müspet bir anlamda onaylıyorum. Bütün enflasyonlar dengesiz gelişir. Yalnız bütünüyle endekslenen enflasyonla, kısmen endekslenen enflasyon arasındaki farkın üzerinde durdunuz. Bütünüyle endekslenen enflasyon kimseye bir şey fark etmemesine rağmen enflasyonu sürekli olarak hızlandırır. En sonunda tamamen paradan kaçışı ve çöküşü getirir. Şu anda bazı fiyatlar, KİT fiyatları artırılıyor, ücretler artırılmıyor. Yani kısmi endekslleme var diyarsunuz. Kısmi endekslleme diye bakarsanız her iki kısmı, endekslenmeyen kısmı da enflasyonu frenlemeye yöneliktir. Yani ilk öncelik enflasyonu frenlemeye verilmiştir. Kısmi endekslleme de buna uygundur.

Bedrettin Özdemir, «Fazla ihracata fazla teşvik verilmesi doğru mudur, ek vergi iadesi verilmesi doğru mudur, büyük ihracatçı şirketlerine?» diye soruyor. Fevkalade yanlıştır. Bence gereği de yoktur. İhracatı aynı oranda teşvik etmek yeterlidir. Artan ihracata daha fazla ek teşvik vermenin bence hiçbir inandırıcı tarafı da yoktur.

Sayın Kafaağılu'nun sorularına geçiyorum. Bankerler meselesi, havadan paralar, daha doğrusu bazı aksaklıklardan bahsetti kendileri. Şimdiki aksaklıklardan. Daha önce de söylediğim gibi ben bardağın dolu tarafından bahsettim. Bankerler meselesi a zaman büyük bir hata olmuştur. O zaman yazdığım yazıları karıştırırsanız, buna da işaret etmiş olduğumu da görürsünüz. Hadisenin bankerlerin iflası ile sonuçlanacağı, bunun birkaç bankayı da götürüleceğini, fevkalade yanlış bir politika takip edildiğini o zaman sık sık yazma fırsatını bulmuştum.

Fiktif ihracat neden doğuyor, biliyoruz. Ucuz ihracat kredisi artı vergi iadesi. Bu iki olay birleşti mi fiktif ihracat dağar. Bu da yanlıştır. İhracatın teşviki, daha önce de söylediğim gibi, bütün bu teşviklerin bir tek efektif kur üzerinden kambiyo kuruyla yapılması en doğru yoldur. Fakat şu arada bir yan parantez açayım. Fiktif ihracat dolayısıyla dışarda alan paraların Merkez Bankası'na gelmesi de bir yan faydadır. Hatalı bir politika almasına rağmen hiç almazsa bir yan faydası vardır.

50 milyon dolardan yüksek ihracat yapan şirketlere birtakım imkânların verilmesi doğru mudur? Değildir. Bence bu konuda ilerli sürülen gerekçelerden hiçbirisi yeterli bir gerekçe değildir. Bazı sebepler ileri sürülmüştür. Kısmen geçerli

olabilir, fakat yeterli değildir. Böyle bir düzenin kurulması için yeterli ikna edici sebepler değildir.

Gübre konusundaki sarıyı geçiyorum. Çünkü bu kanunun uzmanı değilim. Sayın İmraha'nın sualini cevaplayayım. Türkiye'de sık sık söylenir. Efendim, üretimi artıralım da enflasyonu durduralım. Böyle bir şey mümkün değildir. Yüzde 3, yüzde 4 enflasyonu olan bir ülkede belki mümkün olabilir. Ama yüzde 40 enflasyonu olan bir ülkede yüzde 40 üretimi artırmak, yani gayri sofi milli hâsılayı bir senede yüzde 40 artırmak mümkün değildir. Onun için bu tür şeylere boşuna kafa yormamak lazımdır. Bir firmada yapılabilecek şeyi memleket çapına teşmil etmek büyük yanlışlığı düşmek alır.

M1, M2 meseleleri ve hangi endeks artar, çok akademik kanular. Üzerinde epeyce uğraştığım konular, bunların kitabını da yazdım. Kendilerine tavsiye, okusunlar. Şu anda daha fazla vaktinizi almak istemiyorum.

En son olarak da, Sayın Bulutağlı'nın bana sormamış olmakla beraber bir sualini cevaplamak istiyorum. Bütün IMF'nin programını uygulayan Latin Amerika ülkelerinde birinci yarı, ikinci yarı olarak değerlendirilmesi üzerine bir şey söyleyeceğim. Aslında bu ülkelerden de farklı politikalar uygulandı. Bu farklı politikalara bakmak lazım. İncelemek lazım. Mesela Şili'de sabit döviz kuru vardı. Şili'de büyük problemlere sebep olan sabit döviz kuru politikasının ve tam kanvertibilitenin kullanılmış olmasıydı. Yani Latin Amerika'daki gelişmelerin hepsi Türkiye'de olacak diye teşmil etmek lazım. Sanıyorum bana direkt olarak sorulan sualler bunlardı. Teşekkür ederim.

YÜKSEL ÜLKEN : Sayın Boratav, buyurun efendim.

KORKUT BORATAV : Efendim kısaca iki soruya yanıt vermeye çalışacağım. Bir de, Sayın Üstünel'e katıldığımı ifade edeceğim. Böylece aramızda panelistler arasında yüzde yüz fikir birliği olmadığını göstermiş olacağım.

Sermaye ve emeğin çıkarlarını farklı görmekle, sermaye partilerinin iktidarda olması arasında bir çelişki görmüyorum. Dünyada, özellikle Batı Avrupa'da emeği temsil eden pek çok güçlü parti olmasına ve halkın büyük kesimi emekçi kesimlerden oluşmasına rağmen sermaye partilerinin iktidarı daha çok elde ettiklerini görüyoruz. Bu siyasi bir olay. Çeşitli izah biçimleri var. Türkiye'de de benzer bir durum gözlenmiştir ve dağıldır.

Kafaoğlu'nun, tam istihdamın Batı'da, herkesin,

bütün sınıfların ve bütün menfaat gruplarının birleşeceği bir hedef oluşturduğu teşhisine katılıyorum ama, bu bir hayli geç gerçekleşmiş bir süreçtir. Bu amacın egemen gruplar tarafından kabulü bir büyük bunalımın deneyiminden sonra, sistemin çöktürme olasılıklarını gördükten sonra olmuştur. Aksi halde uzun müddet bol işgücünden, bol atıl emek rezervlerinden oluşan bir ekonominin sermaye bakımından daha kârlı olabileceği kanısı sermaye sınıfının ve onun siyasi partilerinin yaygın bir bilinci olarak yer almıştır. Keynesyen deneyim ve savaş sonrası uygulamalar, tam istihdom hedefi etrafında birleşmeye imkân vermiştir. Ancak günümüzde bu yeni bilincin de sarsıldığını, Batı'daki büyük sermaye partilerinin ve çevrelerinin yeniden tam istihdamı artık bir milli hedef olmaktan çıkarma tavrı içerisine girdiklerini Batı'da da görüyoruz.

Son olarak Sayın Üstünel'in genel endeksleme modelinin bir hayli güç olmakla birlikte gündemimizde olması gereken modellerden biri olduğunu söylemek lazım. Ben burada kısaca şu noktayı belirtmekle yetineceğim. Biz çağın zaman strüktürel, orta ve uzun dönemli İktisat politikaları tartışmalarıyla anti-kriz tartışmalarını karıştırıyoruz. İç içe sokuyoruz. Genel endekslemeyi başlatarak bir savaş ekonomisinin yöntemlerine kadar giden kriz yönetimi alternatifleri vardır. Bunlardan bir tanesi de şüphesiz IMF tipi istikrar politikaları alternatifidir. Bana göre bir genel endeksleme modeli IMF tipi istikrar modeline göre ehvendir. Tercih edilir. Örneğin. İsrail'de yüzde 150 enflasyon hızıyla, seçim kazanan bir iktidar partisi, bunun mümkün olduğunu ve endeksleme modellerinin halk kitleleri tarafından da kabul edilebileceğini göstermiştir. Bunu ifade edip sözlerimi bitiriyorum. Teşekkür ederim.

YÜKSEL ÜLKEN : Sayın Öztin Akgüç, otel idaresi bir dakikanız var diyor.

ÖZTİN AKGÜÇ : Kısa kısa bazı konularda fikrimi sunayım. 1980'den önceki durum kötüydü. Buna zannediyorum hepimiz katılıyoruz. Ama bugünkü politika, 1980'den önce izlenen kötüydü gerekçesine dayanılarak savunulamaz. 1980 öncesindeki de kötüydü, bugünkü de kötü. Yani onun kötü olması bugünkünün iyi olması için bir gerekçe değildir.

İkincisi planlama demek Ankara'da birtakım bürokratların tebliğ yayınlaması demek değildir. Bu kanuya karşı çıkıyorum, Sayın Kurdaş'la bütün tartışmalarda. Planlama metodolojisi vardır. Nasıl plan hazırlanır? Serbest piyasa ekonomisi ile de bağdaşır. Bunu yapan ülkeler de vardır.

Türkiye'nin borçları meselesine de değineyim. 1980'de borcumuz, faiz borçları hariç 14 milyar dolardı. Şimdi 19 milyar dolardır. Faizleriyle birlikte 27-28 milyar dolara yükselmiştir. Basında «Türkiye borç ödüyor» diye çıkıyor. Aslında borç olup, borcunu ödemeye çalışıyor. Bir de devamlı tortu kaldığı için borcu da büyüyor. Buna da dik-katinizi çekerim.

Türkiye'de sübvansiyonlar kesilmemiştir. Sübvansiyonlar sadece düşük gelirli gruplar için kesilmiştir. Yüksek gelirli gruplar için sübvansiyonun devam ettiği şimdi ortaya çıktı zaten. Fiktif ihracat, teşvik vs. ile.

Türkiye'de para politikası izlenmiyor. Çünkü para politikasının araçları bellidir. Türkiye'de bu araçlardan hiçbiri kullanılmıyor. Merkez Bankasının haftalık, yıllık durumu ortadadır. Türkiye'de yapı-ion şey şudur. Kamu kesiminin, o da İktisadi Devlet Teşekküllerinin Merkez Bankasına olan mü-racaatları kısılmıştır. Onunla para çıkartılması ön-lenmeye çalışılmaktadır. Yoksa para politikasının, ne mevduat munzam karşılığı, ne ankes oranı, ne açık piyasa işlemleri, ne selektif uygulaması, bunların hiçbiri kullanılmıyordu.

Esnek kur demek Türk lirasını devamlı devalüe etmek demek değildir. Esnek kurun amacı ayırdır. Bugün dünyada esnek kuru uygulayan ülkelerin hepsi bunu kontrollü uyguluyorlar. Belli sınırlar içinde oynadığı zaman mesele yoktur ama, onun dışına çıktığı zaman Merkez Bankaları müdahale etmektedir.

İhracat dövizleri meselesine bakarken, işçi dövizleri ve diğer görünmeyen kalemlerdeki dövizleri gözden kaçırmayalım. Çünkü buradaki ge-rileme bizim cari işlemler açığımızı büyütüyor. İşçi

dövizleri olayı meydandadır. 2,5 milyar dalardan 1,5 milyar dolara düşmüştür.

Kore bildiğim kadarıyla IMF'yi izlemedi şim-diye kadar. Ama bundan sonra izlemeye zorlanı-yor. Geleceğini bundan sonra göreceğiz Kore'nin de.

Ekonominin geleceği hakkında benim de en-dişem var. Bu endişe parasal nedenlerden dağ-muyor. Çünkü reel faktörlerde iyileşme yok. Bir ekonomiyi ileriye götürecek husus, reel faktörler-deki iyileşmedir. Eğer yatırım yoksa, işgücümüzü iyi eğitemiyor isek, yeni teknolojileri getiremiyor i-sek gelecek için ümitli olmamıza da bir neden yoktur. Çok teşekkür ederim.

YÜKSEL ÜLKEN : Sayın konuklar, üç günlük ziyafetin sonuna geldik. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin haftası gerçekten başarılı olmuştur. Bu başarısı da farum niteliği taşıması, bütün görüşlerin içtenlikle sergilenmesinden kaynaklan-maktadır. Bu başarıda Sayın Başbakan Turgut Ö-zal'a katıldıklarından ötürü şükranlarımızı sunuyo-ruz. Kendileri kanuşma süresi olarak angörülen zamandan daha fazla konuşarak bizlere onur ver-mişlerdir. Sayın Bakanlara şükranlarımızı sunuyo-ruz. Siz Sayın Konuklarımıza eksilmeyen bir ilgiyle dinlediğiniz için teşekkür ediyoruz. Sayın Basın Mensuplarına ayrıca şükranlarımızı sunuyoruz. O-telin Sayın yönetici ve personeline de sabırları için ayrıca nezaket teşekkürü ediyoruz. Ve nihayet bu güzel haftayı hazırlayan İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin Sayın Genel Başkanı Esin Kuyulu'ya ve diğer yönetici arkadaşlarımıza da bizlere bu müstesna günleri yaşattıkları için teşekkür ediyor ve üzülerək fakat büyük bir kıvançla bu haftayı kapatıyorum. Hepinize saygılar sunarım.

Ülkemiz ekonomisinin
gelişmesinde üzerine düşen sorumlulukların
idraki içinde olan Garanti Bankası,
her zaman istikrarlı hareket etmiş ve
böylece itibar kazanmıştır.

GARANTİ BANKASI